


ФИЛИП  
СИНГТЪН

# МОМИЧЕТО АЙНЩАЙН



 ciela

# ФИЛИП СИНГТЪН МОМИЧЕТО АЙНЩАЙН

Превод: Илия Иванов

[chitanka.info](http://chitanka.info)

В месеците преди идването на Хитлер на власт млада жена е открита гола и на ръба на смъртта в гора близо до Берлин. Когато се събужда от кома, тя не помни нищо, дори името си. Единствената улика за самоличността ѝ е листовка, която рекламира публична лекция на най-популярния учен по това време — Алберт Айнщайн.

Психиатърът Мартин Кирш поема случая с „Момичето Айнщайн“, а професионалното предизвикателство малко по малко се превръща в страстна любов, която преобръща целия му живот. Докато търси истината за миналото на своята пациентка, той се натъква на грижливо криета тайна, която Айнщайн и семейството му искат да опазят на всяка цена от общественото внимание.

Времето му обаче изтича бързо. Нацистката власт подготвя „прочистване“ на германската раса от душевноболните — Кирш е изправен пред решение, което може да му осигури охолен живот и бляскава кариера, но ще го превърне в палач.

*На Ута и Лео*

*Същество, което е неспособно да живее в общество, или което не изпитва такава необходимост, защото си е самодостатъчно, трябва да бъде или звяр, или бог.*

Аристотел,  
Политика

*Ние всички сме на мнение, че вашата теория е безумна. Въпросът, който ни разделя, е дали тя е достатъчно безумна, за да има шанса да бъде и вярна.*

Нилс Бор, Отговор  
при представянето на  
научна теза от Волфганг  
Паули

Цюрих, 18 октомври

Скъпа Елизабет,

Тук, в този колет, е ръкописът на книга, която аз най-сетне завърших в деня, след като ти дойде да кажеш сбогом.

Аз я наричам книга, въпреки че тя не е нищо повече от купчина листа, а и си няма дори заглавие. И това няма да се промени, докато аз съм още жив. Не се осмелявам да потърся издател по причини, които ще ти станат ясни още преди да стигнеш до края ѝ. Аз все пак наричам моята книга така не от суета, а защото е трудно да се установи точно моментът, когато една книга става наистина книга, както е трудно да се посочи моментът, когато една

последователност от ноти става мелодия. Изисква се известно умствено усилие да се разбере нейният характер, както се изисква такова усилие да се различи една мелодия.

Моля да я вземеш със себе си, когато заминеш. Знам от опит какво значи такова дълго пътуване, каквото ти предстои, и се надявам, че тази история ще ти послужи, поне за известно време, да те отвлече от тракането на колелата, застоялия въздух и досадната натрапчивост на служителите. С други думи, надявам се да скъся както времето, така и пространството, така че да останем по-близо един до друг и в двете.

Надявам се също моята книга да ти помогне при мисията ти в Берлин. Има толкова много неща, които трябваше вече да съм ти казал. Обаче открих, че човек казва много по-свободно истината във формата на художествена измислица, дори само защото в литературата човек не очаква или не изисква да му се казва истината. Можеш лесно да прикриеш някаква истина в някой художествен текст, така че тя да бъде разпозната много по-късно, когато самата история и действащите лица в нея са потънали в мрака на забравата.

Аз имам още една надежда, даже по-егоистична от останалите: че когато свършиш с четенето, ще ми кажеш своето мнение за евентуално заглавие. Ако аз не реша въпроса със заглавието, някой друг ще избере заглавие вместо мен след смъртта ми. И аз ще мразя това заглавие, въпреки че, бидейки мъртъв, няма да бъда в състояние да мразя каквото и да е.

Всичко това обаче е за края на твоето пътуване. Засега тази книга ще остане безименна, което в тези времена на страх и катаклизми е може би най-сигурният начин да оцелее.

**БЕЗ ИМЕ**

*Берлин, май 1933 г.*

Две седмици след като нейният годеник изчезна, Алма Зигел пътуваше през гъмжащия град към края на източните райони, за да разгледа снимките на безименни трупове. Те бяха изложени в коридора на полицейското управление, подредени в стъклени витринки, като под всяка снимка имаше листче с информация за мястото и датата на откриването на трупа: незастроено място на улица „Данцигер“, 24 януари; спирка „Анхалт“ в обществена тоалетна, 7 февруари; каналът „Ландвер“ при Котбуския мост, 15 април. Коридорът беше пълен с посетители. Хората идваха по различни причини: да се регистрират в отдела за пришълци, да получат виза, да търсят загубено имущество или да съобщят за кражба. Те я блъскаха, бързайки да се проврат нанякъде, като изпреварят, когато могат, и въобще не спираха да погледнат редиците от замръзнали мъртвешки лица, които ги гледаха втренчено от витринките.

Нейният стар приятел Роберт настояваше да дойде с нея. Той беше този, който първи я представи преди време на Мартин Кирш. Двамата мъже бяха колеги в психиатричната клиника „Шарите“ и без съмнение Роберт смяташе, че е негов дълг сега да бъде с нея. Във всеки случай той я увещаваеше, че отиването ѝ до полицейското управление е само една формалност. Нямало вероятност нейният годеник да бъде намерен измежду лицата във витринките. Това били лица на общи работници, имигранти, домашни прислужнички и „улични труженички“, под което название той вероятно е имал предвид проститутки.

Човек с общественото положение на Мартин, доктор по психиатрия, не можеше да бъде в такава компания. Така се и оказа. Твърдите бели якички на хората с добри специалности много рядко се срещаха около вратовете на безименните трупове. Техните ризи бяха с отворени яки и в тъмни цветове, за да крият насъбраната мръсотия. Освен това лицата на тези хора излъчваха грубост и напомняха на вехтошари, независимо от състоянието на облеклото им.

Те бяха фотографирани на мястото, където са намерени, изтъркаляни по гръб, където се е налагало, осветени с блясъка на магнезиевите светкавици, със силно побеляла кожа на фона на абсолютно черните сенки. Някаква сериозност дори строгост имаше в техните бузи и коси, придавайки им вид на лица, обърнати срещу вятъра, с кривогледи или полузатворени очи и с отворена уста, сякаш задъхвайки се преди последното си вдишване. От началото на годината повече от стотина такива снимки бях събрани тук от цял Берлин.

Единствената цел на показването на тези снимки беше идентифицирането на мъртъвците. На листчетата хартия под снимките не се правеше никаква разлика между убийства, самоубийства и смърт от измръзване — въпреки че понякога отликата беше съвсем очевидна: струйка кръв, протекла надолу по лицето на мъж, кожен турникет, увит и здраво стегнат около оголената шия на жена. Удавените изглеждаха най-зле: обвити в спечена слуз, с подпухнала плът и нацепена кожа, като че ли са се хапали до смърт. Телата бяха държани в моргата за няколко седмици, след което се отърваваха от тях. Повечето от мъртъвците в действителност бяха вече престанали да съществуват в какъвто и да е смисъл. Всичко, което напомняше за тези хора, единственото доказателство, че те някога са живели, бяха снимките на полицейските фотографии, закачени в коридора. Дори това благоволение беше временно. След няколко месеца тези снимки следи бяха сваляни и подреждани в мазето, за да не бъдат никога повече разглеждани.

Алма носеше у себе си една фотографска снимка на годеника си. На нея Мартин изглеждаше необичайно благ в костюм от три части, малко по-дълга от обикновено коса, която се спускаше дръзко над челото му, а той се усмихваше кривогледо на светлината на фотоламбата. Полицейските служители разгледаха внимателно снимката и заявиха, че никога не са го виждали.

— Той носи очила — каза тя. — За четене. — Но те отново поклатиха глави.

Тя се връщаше тук, при снимките, на всеки няколко дни, сама. Полицейските служители свикнаха да я виждат и ѝ се усмихваха, когато влизаше. Тя не беше като жените, с които те имаха работа обикновено, с нейните фрезаво-руси къдрици и хубавичко чипо носле, с нейните добре ушити сака и шалчетата ѝ на точки. Всичко в нея



излъчваше аура на нещо ценно, стойностно: кожата ѝ, стройните ѝ крака с деликатни глезени, изправената ѝ стойка, мелодичното потрепване на токетата ѝ. Тези служители винаги я придружаваха усърдно до кабинетите. Понякога ѝ даваха да разглежда снимки, които още не бяха закачени във витринките, защото чакаха тяхното коректно бюрократично описание и класифициране. Те ѝ показваха дори снимките, за които обикновено се смяташе, че не са подходящи за публично излагане: тела, разрязани на две върху железопътни линии, трупове, овъглени в домашни пожари, или лежащи в плитки гробове озъбени черепи сред разложена плът.

— Тези тук не са много приятни за гледане — казваха те, отваряйки съответните папки. После я наблюдаваха отблизо, когато тъмната пихтиеста маса от снимките приемеше форма пред нейните очи, ставаше на плът и кости, заприличваше постепенно на човек. И при цялата тяхна демонстрация на неохота, с която показваха своите служебни материали, тя имаше чувството, че те изпитват удоволствие да ѝ показват тези ужаси, както съблазнителите изпитват удоволствие при покваряването на невинността у поредната жертва. Тези служители сякаш виждаха някакъв другар, който смело гледа крайните стадии от разрушаването на човешките тела и не извъръщаше очи настрана. Или може би това, което ги задоволяваше, беше да виждат как у нея се разклаща пиедесталът на нейното общество. Това, че тя им изглеждаше все повече като техен съучастник, че не престава да идва при тях, като че ли задоволява някакъв свой потиснат апетит, ги караше все повече да се стремят да ѝ услужват.

Един от по-възрастните служители имаше в долната част на лицето си залепено парче лъскав гладък пластир за рани, а единият му клепащ никога не се отваряше напълно.

— Какво ви кара да мислите, че той е мъртъв? — попита я той един ден, когато стояха пред кабинетите. — Имам предвид вашия доктор Кирш?

— Ние тъкмо щяхме да се женим — каза тя.

— Да, фройлайн, но преди да изчезне, той каза ли нещо? Нещо, което да бъде повод за тревога? Например имаше ли той врагове?

Алма поклати глава отрицателно. Бяха ѝ минавали някои мисли в тази насока, но нищо не можеше да обясни по този въпрос. Тези мисли се насочваха към една от пациентките на Мартин, млада жена от

славянски произход. Случаят беше на страниците на вестниците няколко седмици като сензационен и потресаващ сюжет за спекулации. Като неин лекар Кирш беше фотографиран, снимката му излизаше няколко пъти в печата и за него се пишеше — едно развитие, което Алма приветстваше по онова време. Обаче по същото време Мартин беше започнал да се променя. Изглеждаше, че случаят му действа като наркотик. Той беше силно привлечен от този случай, почти дрогиран. Роберт се оплакваше от резервираността на приятеля си и от неговата тайнственост по въпроса. Той намекваше за признаци на болезнено съсредоточаване върху нещо неясно нему. Това не беше Мартин, когото Алма, или който и да било друг, познаваше.

Началниците на този възрастен служител нямаха желание да обсъждат случая. Те не можеха да кажат дали той имаше нещо общо с изчезването на Мартин. Те учтиво отказваха помощ в тази насока, като че ли криейки някакво професионално объркване. Обаче липсата на разтревоженост у тях издаваше вярата им, че Мартин е изчезнал по своя собствена воля. Или ако е станал жертва на криминално деяние — неуспял уличен грабеж, отвличане, убийство — това беше престъпление, което те нямаха намерение да разследват.

Мартин беше наел няколко стаи на улица „Шьонхаузер Алее“, на около два километра и половина от болницата. Алма не беше ходила там често — всъщност вътре беше влизала само веднъж — но знаеше, че това не е квартал с добра репутация. На север се намираха работническите жилища на района „Панко“, а на юг — западналите кабарета, струпани нагъсто като обрив около гарата на „Александерплац“. Той ѝ беше обяснил, че е наел жилището, защото наемите там бяха ниски и то ставаше за работа. Но когато тя му намери по-подходяща квартира на запад в „Шарлотенбург“, той започна да увърта и да протака преместването.

— Аз свикнах с това опърпано място. Освен това, ако ще се местим да живеем извън града следващата година, какво значение имат още само няколко месеца тук?

Тя отдаде неохотата му да се мести на инерцията и на невзискателността към външния вид на нещата у един ерген бакалавър. Всичко, от което той се нуждаеше, беше достатъчно място за книгите

му и спокойствие за работа. Но в дните след неговото изчезване тя беше принудена да се върне към онова предположение. Чудеше се дали това, което казваха хората, е вярно: че имало някакво очарование в тази част на града, което тя не беше забелязала.

Нейните родители не разбираха защо тя продължава да ходи в полицейското управление. Според тях колкото по-скоро забрави за Кирш, толкова по-добре. Бяха наели една къща на брега на Балтийско море за лятото и настояваха тя да отиде там с тях. Алма обаче си намери работа на половин ден като рецепционистка, за да престанат те да ѝ досаждат по въпроса.

След работа тя пътуваше с градската железница, която фучеше на височината на покривите на жилищните блокове, минаваше над улиците, пъхаше се в празните места между жилищата, като се промъкваше толкова близо до тях, че тя можеше да вижда собственото си отражение, танцуващо по прозорците на апартаментите. Тя правеше тези си пътешествия по маршрутите, които използваше нейният годеник, решена да види града през неговите очи. От градската железница човек може да види неща, невидими от нивото на улиците: самотно черешово дърво, цъфтящо в някой двор, деца, които се къпят в ламаринено корито, младо момиче, което окачва тюркоазена рокля на балкона на квартирата си. Железницата беше отчасти скалпел, отчасти кинокамера, разрязваща и показваща града отвътре с петдесет кадъра в секунда. Именно в градската железница тя се чувстваше по-малко изоставена, като че ли актът на пътуването връщаше назад часовника и я приближаваше до бъдещето, което беше загубила.

Понякога тя се возеше на трамвая от татък „Александерплац“, отправяйки се към места, които дотогава бяха за нея само имена, емигрантски квартали, към които като правило забавляващите се туристи не проявяваха никакъв интерес. След войната столицата се беше разраснала и беше станала по-мръсна. Тя се разширяваше, като метастазите ѝ завземаха ниви, поляни и гори, а нейните пролетарски маси набъбваха, охранявани от Изтока: руснаци и поляци, цигани и евреи. Градът не беше вече истински германски град, ако се сравнеше с който и да било друг германски град; така казваше баща ѝ.

Алма гледаше втренчено странните, сякаш чужди улици, с техните любопитни тълпи, покрити пазари и храмове, обзета от натрапчивата мисъл, че това са места, които нейният годеник е

познавал добре, а вероятно и него все още го познават някъде тук. Веднъж тя дори го видя, застанал пред витрината на един магазин, изгърбен, за да си запали цигара. Тя изскочи от трамвая и пресече улицата, преди да разбере, че е сгрещила.

— Извинете ме, помислих ви за...

Непознатият се усмихна и повдигна шапката си, промърморвайки нещо на език, който тя не можа да разбере.

Алма отиде в Пруската държавна библиотека, за да прегледа старите репортажи във вестниците. Група енергични млади студенти в спортни фланелки помагаша в реорганизацията на библиотечните складове, като бутаха големи колички нагоре-надолу по коридорите, говорейки и смеейки се на висок глас. Берлин се гордеше с дузините си вестници. Алма седна в залата за периодични издания и започна да чете бегло страниците, вдишвайки мазното зловоние на вестникарската хартия, а пръстите и дланите ѝ започнаха бавно да почерняват от мастилото. Някъде между злободневните репортерски крясъци сигурно имаше зрънца истина, някакви поличби за нейната лична катастрофа.

Пациентката на Мартин беше намерена в горска местност близо до Потсдам, на около двайсетина километра югозападно от централната част на града. Две млади момчета, които карали велосипеди, я бяха открили. Тяхната снимка беше поместена в *Berliner Morgenpost*. Ханс и Ернст Вайзе изглеждаха на снимката сковани до своите велосипеди и гледаха втренчено в обектива. Те бяха излезли рано сутринта в една събота през късния октомври, с намерение да стигнат до намиращия се на брега на едно езеро градец Капут, където бяха чули, че живее и кара лодка великият Алберт Айнщайн. Обаче било много мъгливо и те загубили пътя. Накрая по-малкото момче забелязало нещо, което лежало в самия край на водата.

**ТЕ ДОШЛИ ДА ТЪРСЯТ ГЕНИЙ, А ОТКРИЛИ СЕКСУАЛНО ПРЕСТЪПЛЕНИЕ** — така започваше репортажът. Момчето било намерено полуголо и прогизнало до костите. Краката му били изпорязани и надрани. Други неспецифични белези на насилие били открити по цялото ѝ тяло, което било така бледо, че момчетата помислили, че момчето е мъртво. Когато усетили слаб пулс, те я

покрили с якетата си, а Ханс, по-голямото момче, отпрашил да търси помощ. Минало повече от час, докато се върнал с полиция.

Репортаж в *Berliner Illustrierte Presse*, написан с богато въображение, описваше ужасяващия „разказ“ на Ернст Вайзе, дете на осем години, оставено само в забулената в мъгла гора с красива умираща жена. Главата на детето била пълна с приказки за призраци и зли духове и то почти не смеело да диша, когато дошлите полицаи го забелязали. Самото момче по-късно твърдяло, че жената говорела нещо, преди да изпадне отново в безсъзнание, но то не можело да повтори думите ѝ. То казало, че дори я било целувало, мислейки, че по този начин някак си ще я поддържа жива.

Подробности от непосредствената съдба на жената след намирането ѝ се появиха доста по-късно. Алма намери повечето такива подробности в злободневните седмичници — необмислени жълти публикации, пълни с неясни черно-бели снимки на петна, каквито шофьорът на баща ѝ, Ханс-Петер, четеше зад волана, докато го чакаше.

Полицейските служители, които били доведени на онова място на брега на езерото от момчето Ханс Вайзе, не били сигурни какво да предприемат. Те откарали изпадналата в безсъзнание жена на пункта за първа помощ в Капут, който разполагал само с одеяла, превръзки и дезинфектанти, а после — в един санаториум в Потсдам. Персоналът там също бил неопитен, защото повечето от техните пациенти били туберкулозни и страдащи от бронхиални болести. Опасявайки се от хипотермия, те топнали жената във вана с гореща вода, за да се повиши телесната ѝ температура — процедура, за която лекарите в „Шарите“ по-късно предположили, че само е влошила състоянието на пациентката. Те казали, че бързото затопляне можело да причини дилатация, разширяване на стеснените от студа кръвоносни съдове в ръцете и краката на премръзналата жена. Тогава студената кръв от крайниците щяла да потече по тялото ѝ обратно към сърцето и мозъка, понижавайки още повече тяхната температура. Освен това същата тази кръв щяла да донесе повишени нива на токсини и киселини у пострадалата. Това било ацидоза и именно тя вероятно я довела до кома.

Жената получила кратък пристъп на конвулсии. Лекарският екип я предпазил да не глътне езика си. Тогава нейните зеници се

разширили и тя изпаднала в дълбоко безсъзнание. Когато установили, че пулсът на жената все повече отслабвал, повикали свещеника на болницата, който бил в трапезарията, като наслуки, с малка надежда, решили, че умиращата е римокатоличка. Свещеникът прочел последните молитви. Най-сетне, към два часа, когато над града се разразила буря с дъжд, пристигнала санитарната кола и по бързия начин я откарала по скоростната магистрала AVÜS<sup>[1]</sup> в Берлин. Когато накрая тя все пак се събудила, паметта ѝ била празна. Не помнела дори собственото си име.

Полицейското разследване било организирано набързо на следващия ден. В горите около столицата често възниквали палаткови колонии, пълни с безработни мъже и техните семейства — много малка част от милионите безработни, които като отломки от потънал кораб блуждаели насам-натам от едно заселище към друго. Вестниците размишлявали, че точно в такъв „анклав на отчаянието“ би могло да бъде разкрита истината. Под наблюдението на журналистите шестнайсет полицейски служители се влачели преуморени през горите около Капут, търсейки доказателства. Вторнишкото издание на *Berliner Morgenpost* поместило снимка на полицаите, които, прегърбени под своите мушамы или дори лазещи, претърсват покритите с листна шума гънки на земната повърхност. Те обаче не открили нито палаткова колония, нито каквото и да било доказателство, че там някога е имало такава. От юридическа гледна точка операцията донесла слаби резултати: няколко късчета плат, кичур коса, покрита със спечена кал висока обувка, която изглеждала почти нова. Те открили също така влажни остатъци от обява за публична лекция в Залата на Филхармонията. Лекцията била озаглавена *Сегашното състояние на Квантовата теория*. Основният лектор бил професор Алберт Айнщайн.

Библиотеката затвори врати в шест часа. Алма тръгна по „Унтер ден Линден“, като заслоняваше очите си срещу вечерното слънце. Беше валил дъжд, докато тя се ровеше във вестниците вътре. Паветата бяха тъмни и гладки. Музика гърмеше от един високоговорител наблизо, ехо от мъжки гласове и маршируващи духови оркестри отекваше измежду покритите със сажди имперски фасади.

Роберт я чакаше в един нов даймлер. Щом я видя, той изскочи навън, отправяйки ѝ изпълнена с надежда усмивка, докато държеше

отворена вратата.

Студентите бяха прехвърлили работата си извън библиотеката, бутайки натоварени с книги колички към един чакащ ги камион. Един от студентите помахна на Алма, когато тя слизаше по стъпалата. Усмивката му беше безцветна като сгънатата на триъгълник бяла носна кърпичка, която се подаваше от горния джоб на якето му. Алма се намръщи, когато той започна да хвърля натоварените върху количката книги в камиона с вниманието на работник, който пренася въглища.

— Какво правят те? — попита тя.

— Радват се на гледката — каза Роберт.

Той постави ръка на рамото ѝ. Вниманието му към нея беше учудващо. Той винаги беше имал жизнерадостна душа, но Алма никога не бе го смятала способен на истинска нежност. Фактът, че те бяха еднакво объркани от неотдавнашните събития, че и двамата искаха да разберат нещо ясно за изчезването на Мартин Кирш, ги бе направил по-близки.

Когато минаваха през малкия площад пред сградата на операта, Алма видя отново книгите. Те бяха натрупани на купчини, високи около два метра. Тогава тя разбра: тези книги щяха да бъдат изгорени.

---

[1] Скоростно трасе за автомобилни състезания. — Бел.прев. ↑

*октомври 1932 г.*

Мартин Кирш беше в умивалнята пред тоалетните, когато чу стържещ метален писък. Сякаш се бе промъкнал през запушалката на умивалника — ужасен писък на болка и страх. Той стоеше замръзнал пред мивката, с мокри капещи ръце, гледайки втренчено в ръждясалото О на тъмнината.

Кирш беше дошъл рано да разгледа на спокойствие и тишина някаква писмена работа. През цялата седмица натоварени на камиони участници в изборната кампания и паравоенни подразделения се разкарваха нагоре-надолу по Шьонхаузер Алее, като натискаха клаксони, пееха и сипеха подигравки по адрес на противниците си. Избухваха сбивания, когато полицията не наблюдаваше района. Имаше изкъртени зъби и смазани кости. Неговата хазяйка, фрау Ширман, предишния ден беше залостила здраво предната врата, като я беше зачукала с пирони. Той беше принуден да я събуди, за да може да излезе.

Навън още не се беше развиделило напълно. В този час на деня пациентите винаги спяха. А освен това спалните бяха от другата страна на сградата. Той все още стоеше като закован на мястото си, слухтейки дали писъкът няма да се повтори. Но сега чуваше само шума от капещата от ръцете му вода, която се стичаше върху спукания бял порцелан.

Тръбите, това беше само от тръбите. Или от работещия бойлер. Въздух, попаднал във водопровода. Глупаво беше от негова страна да се плаши. Той се изправи, затърси кърпа. Тези стари сгради, те се пукаха и пъскаха по-лошо от старите хора.

Пак човешки глас, само че сега различен: по-здрав и по-деликатен. Тежко дишане — или това беше ридание? Той затаи дъх и се наведе по-близо до канала.

— Не не не не не не не не.

Всъщност водата се оттичаше някъде надолу. Чистеше се въздушната възглавница. Изобщо нямаше човешки глас.



Той си намести очилата и се взря под редицата умивалници. Водопроводната инсталация беше много стара, почти петдесетгодишна: грубо заварени железни тръби, множество петна от ръжда, избиващи през покритието от сива боя. След сифона с филтър отточната тръба правеше остър завой към кабинките, преди да изчезне през пода. Отдолу под умивалните бяха служебните помещения на приземния етаж, а под тях беше сутеренът, частично опразнен за експериментите на заместник-директора. Той си спомни, че там долу имаше умивалници в старата пералня. Цялата водопроводна инсталация беше свързана като гигантска телефонна централа.

Той погледна часовника си: седем часът. Наведе се отново и предпазливо приближи ухото си до отточната тръба.

Сега се чуваше само шепот и клокоченето на вода. Чук, чук, чук. Отново гласове, сякаш минаващи през метална фуния — женски гласове.

— Отвратително прасе.

Той подскочи. Гласът беше съвършено ясен.

Тропот от стъпки. Водата в инсталацията засвистя.

Вратата зад него се отвори рязко. Влезе заместник-директорът, тракайки с токове по облицования с плочки под: д-р Хайнрих Мееринг, педантично точен, безцветен, с широка яка, под мишница с обичайния екземпляр на *Кройц-Цайтунг*.

— Добро утро, д-р Кирш. — Кирш се изправи. — Пак ли сте си забравили престилката?

Целият медицински персонал трябваше да носи своите бели престилки, когато е на работа. Директорът настояваше на това. То било важно, беше убеден той, за да се поддържа ясна професионална дистанция между пациент и практикуващ лекар.

— Не, хер докторе. Днес нямам план да се виждам с пациенти.

Мееринг отвори една от преградните врати за тоалетните и се повдигна на пръсти. Той обичаше да хвърля един поглед върху тоалетната чиния от безопасно разстояние, преди да влезе в тоалетната кабинка, за да си свърши работата.

— Но *те* могат да видят *вас*. Аз мисля, че това е решаващото, нали? Има една резервна престилка в моя кабинет, ако ви потрябва.

Очевидно тоалетната чиния беше приета за годна за предназначението си. Мееринг затвори преградната врата и я заключи.

Кирш го чу да отваря вестника си.

Той не беше слизал долу в сутерена, откакто Мееринг официално си го присвои за собствени нужди. Спомни си, че там имаше различни складове, хранилище на медицински текстове, един дъвен бойлер, поддържан от бдителен пазач, който си служеше с малко думи и имаше още по-малко зъби. Мееринг предпочиташе сутерена пред свободните стаи в надземните етажи. Той искаше да провежда експериментите си в условия на научна изолация, като че ли контактът с останалата част от клиниката можеше да направи невалидни неговите открития.

Фокусът на неговата работа беше нова форма на лечение, приложено най-напред в санаториума „Лихтерфелде“, отдалечен на няколко километра отгук. Там един психиатър на име Манфред Закел беше инжектирал възстановяващи се от опиум наркомани с инсулин — хормон, използван за намаляване на нивата на кръвната захар у пациентите. При този метод проявите, съпровождащи отказването от наркотика — треперенето, повръщането, безпокойството, — изглежда, намаляваха. Но Закел получи най-добрите резултати, когато прилаганата доза беше толкова голяма, че предизвикваше у болните хипогликемичен шок<sup>[1]</sup>. Когато мозъците им бяха рязко лишавани от захар, неговите пациенти изпадаха в кома, от която можеше да бъдат върнати към живот само посредством големи дози глюкоза. Закел не беше наясно дали ефектът от лечението бяха шоките прояви или получените в резултат случаи на кома, но съобщи, че е установил голямо подобрене в поведението на своите пациенти. Те ставали по-малко свадливи, враждебни и некомуникативни. Той беше продължил работата си във Виенския университет, прилагайки същите методи към пациенти с диагноза *dementia praecox* — или шизофрения, както беше станала известна тази болест. Въпреки че официалната статия по въпроса все още се очакваше, плъзнаха слухове, че неговите резултати и в този случай били пак толкова впечатляващи. Пациенти, у които била предизвиквана такава кома пет или шест пъти в една седмица, повече не били тормозени от психопатски мисли и идеи. Техните халюцинации се изпарявали или болните не им обръщали внимание. И въпреки че пак били склонни към дезориентация и загуба на паметта, те ставали по-малко вгълбени в себе си и били по-малко

предразположени към прояви на неадекватни емоции. Както Закел казвал, след като им приложил лечението, те ставали по-малко „объркани“.

Д-р Мееринг следял работата на Закел с интерес. Щом се освободило място за медицинска сестра, той го попълнил с член на стария екип на Закел от „Лихтерфелде“. Той имал свои собствени теории как да развие по-нататък шоковия метод. Вярвал, че в основата на резултатите, за които Закел съобщавал, били промените в електрическата активност на мозъка; вярвал също, че те откриват нови перспективи за сензационни нови методи на лечение.

Кирш беше чел докладите за изследването. Пациентът бил събуден в шест часа всяка сутрин и веднага отвеждан в стая без прозорци. Там хората от екипа го слагали да легне върху легло и подпирали с възглавници главата му, така че тя да бъде на по-високо. След това вкарвали намазана с масло гумена тръба през лявата му ноздра и я избутвали надолу през хранопровода до празния му стомах. На другия край на тръбата имало стъклен резервоар със захарен воден разтвор, който висял зад леглото. Захарта трябвало да извади пациента от комата в определения момент. Върху един поднос бил поставен набор за бърза интервенция: запечатани бутилки с 38-процентов разтвор на глюкоза и спринцовки.

В седем часа те инжектирали инсулин във вената на лявата ръка на пациента, като дозата се увеличавала от ден на ден от 20 до 40–80 единици, докато започнела комата. Някои пациенти показвали необикновена инсулинова резистентност — съпротива спрямо инсулина. Те се борели да останат будни, като ръцете и краката им се гърчели и треперели, сякаш да загубят съзнание, означавало да се спуснат в някакво ужасно място. Когато техните тела изпадали в шок, кожата на ръцете им настръхвала, краката им започвали да се потят, устите им се пълнели със слюнка, така че се налагало да ги претърколят настрани, за да ги предпазят от задушаване.

Кирш помоли неговите шизофренични пациенти да бъдат освободени от опитите на Мееринг. Той беше сигурен, че подлагането им на такива изпитания ще провали неговите лечителски процедури, които зависеха от спечелването на тяхното доверие. Повдигна въпроса пред директора д-р Бонхьофер и когато това не даде никакъв резултат,

уведоми семействата на застрашените пациенти. Доколкото разбра, Мееринг не си беше взел никаква бележка.

Служебният асансьор спря. Кирш остави вратата отворена и се отпрати нататък по централния коридор. На тавана бяха окачени електрически крушки. Тяхната светлина пулсираше — ставаше ту по-ярка, ту по-мъждива от колебанията на болничните генератори. Въздухът беше наситен с киселата миризма на боя.

Всички книги бяха изчезнали. Хранилището за медицински текстове и старата пералня бяха преобразувани в стаи за лечебни процедури. Току-що бяха монтирани тежки самозатварящи се врати. Той бутна леко най-близката врата и тя се отвори на няколко сантиметра. Две от медицинските сестри на Мееринг се бяха надвесили от двете страни на желязно легло. Едната от тях държеше в ръката си гъба, а другата — планшет бележник със защипани листа хартия. Между сестрите на леглото лежеше пациент, а босите му кокалести крака стърчаха изпод вълнено одеяло.

Краката на пациента бяха вързани един за друг, а пръстите им стояха здраво свити като в юмруци. Това състояние наричаха вкочаненост тип сгъваем нож и то беше симптом за спазматичност или поражения в мозъка.

Краката помръднаха.

— Ще го почистиш по-късно. Той скоро ще го направи отново.

Сестра Регина Хониг беше прехвърлена от санаториума „Лихтерфелде“. Тя не приемаше заповеди от никого друг, освен от д-р Мееринг. Беше висока и с тромава стойка, с бледа кожа, която винаги изглеждаше като изгоряла от слънцето. Другата сестра наричаха Ритер. Тя беше слаба, нервна жена с хлътнали, страдащи от безсъние очи. Кирш никога не я беше чул да говори дори в общ разговор. Той имаше впечатление, че тя е болезнено стеснителна.

Сестра Хониг гледаше джобния си часовник и отбелязваше нещо в бележника. Пациентът започна да изпада в конвулсии. Одеялото беше изритано на пода. Кирш разпозна един от своите пациенти: Андреас Щьор. Сподавен, гъргорещ шум прозвуча в гърлото му.

Сестра Ритер се наведе над него.

— Мислите ли, че трябва да го обърнем настрани?

Кирш не можа да издържи само да наблюдава. Прекрачи през прага на вратата и влезе в стаята.

— Какво става тук?

Сестра Хониг го изгледа, намръщи се, след това закрачи към него с вдигната нагоре и напред ръка.

— Д-р Кирш, в средата на процедура сме. Бъдете така любезен да...

Очевидно тя беше предупредена за евентуална негова намеса.

Той я бутна и мина покрай нея. Видя отблизо проснатия на леглото Щър. От китките до лактите неговите ръце бяха насинени от инсулинови дози, с черни и морави кръгове както при напредването на болест. Лицето му имаше измъчения вид на умиращ човек. Буйната му остра коса беше изпъстрена неравномерно с бели и сиви кичури. От прясно изцапаната пижама се излъчваше миризма на урина.

Главата на Щър се люлееше от една на друга страна, а устата му се кривеше, като че ли се опитваше да повърне гумената тръба, пъхната в хранопровода му.

— Той винаги прави това — обясни сестра Хониг. — Бори се с комата. Това е само преходна фаза.

— Той се задушаваше — каза Кирш.

Сестра Хониг застана пред него.

— Той не може да се задуши, д-р Кирш. Той няма нищо, което да го задуши.

Челюстите на Щър започнаха да работят яростно. Той се опитваше да захапне тръбата, да я изкара навън от устата си. Струя слюнка потече по бузата му.

Сестра Ритер го гледаше нервно, като въртеше около пръста си някакъв пръстен.

— Ще го обърнем ли настрана, сестро? — каза тя отново.

Щър издаде стържещ звук. Очите му премигнаха.

— М-м-мръсни кучета!

Той измуча, дърпайки ремъците си, с които беше вързан.

— Той е в припадък — каза Кирш. — Измъкнете го от тези неща.

В устата на Щър клокочеше пяна и излизаше навън като от врящ тиган. Къркорещият звук беше ужасяващ.

— Сестро? — Сестра Ритер изглеждаше обърквана.

— Ние държим всичко под контрол. — Сестра Хониг сложи ръцете си на раменете на Кирш, опитвайки се да го завърти и избута към вратата. — Заместник-директорът ще се върне след малко. Аз не мисля, че той би...

Отчаян вик на задушаващ се човек я накара да се върне тичешком при леглото.

— Вдигни главата му.

Тя изпусна своя бележник и подложи легенче под брадичката на Щьор, докато сестра Ритер завърташе главата му наляво с помощта на дланите си. Неговите ръце се тресяха в ремъците, с които бяха вързани.

Кирш прегледа количката с инструменти, търсейки подходяща спринцовка. Трябваше да имат готови инжекции с глюкоза за оказване при нужда на бърза намеса. Интравенозните инжекции действаха по-бързо на мозъка, отколкото при поемането на глюкоза през стомаха.

Имаше две спринцовки, поставени една до друга, напълнени и готови за употреба.

Цялото тяло на Щьор се беше отпуснало. Краката му висяха към пода. Сестра Ритер се олюля назад.

— Дръж го! — Сестра Хониг отправи към Кирш враждебен поглед, като че ли той имаше вина за всичко случващо се. — Аз не знам защо той се държи така.

Кирш взе спринцовката и изгони въздуха от нея.

— Стойте настрана. Моля!

— Докторе, вие не може да правите това. Ние сме в средата на...

— Аз ще поема пълната отговорност.

— Но *програмата* на д-р Мееринг...

Той взе ръката на Щьор и я опъна. Повърхностните вени бяха дупчени толкова много пъти, че почти не беше останало здраво място за нова инжекция.

Внезапно ръката на Щьор стисна неговата. Хватката беше учудващо силна за такъв мършав мъж.

— Те ме намериха. — Той се беше втренчил в Кирш с изпъкнали очи. — Вие сте им казали. *Вие*.

— Само опитайте да се отпуснете.

Тялото на Щьор се разтресе. Той се отпусна назад, стенойки. Кирш се мъчеше да разхлаби ремъка около китката на ръката му.

Щеше да направи инжекцията в горната част на ръката, между рамото и лакътя, както при ваксинация.

— Докторе, това не е препоръчително. — Лицето на сестра Хониг беше почервеняло. — Без ремъците той би могъл да...

— Да избяга? Можете ли да го обвините?

— Д-р Мееринг даде специални инструкции, че глюкозата не бива да се вкарва, докато...

Тя беше сграбчила Кирш за ръката. Той я отблъсна и се освободи.

— Д-р Мееринг не е тук.

— Въпреки това...

Сестра Ритер започна да пици. Със свободната си ръка Щър се беше измъкнал малко извън леглото и я беше сграбчил за косата. Сега той я теглеше към себе си.

— *Мръсни кучета!*

Нейната шапчица падна, докато той дърпаше главата ѝ надолу, при което кестенявите ѝ коси се разпиляха над двамата.

Устата на Щър зяпна широко отворена. Кирш видя кучешки зъби и резци, разбити и пожълтели, и болнав бял език. Очите на Щър бяха отворени, но разфокусирани, животински празни.

— *М-м-мръсни.*

Преди някой да успее да му попречи, Щър заби зъбите си в меката плът по-надолу от ухото на сестра Ритер. Чу се квичаш, след това хрускащ звук. Пръски кръв оцветиха бузата му.

Сестра Ритер беше на пода, пицейки и притискайки здраво кървящата си рана, когато д-р Мееринг влезе забързан в стаята.

---

[1] Рязко спадане на нивото на кръвната захар. — Б.пр. ↑

### 3

Кирш беше проявил специален интерес към Андреас Щьор. Случаят беше труден — затова несъмнено никой от колегите му не се беше натискал да работи по него, — но Кирш разбра в момента, в който прочете медицинското му досие, че това е случаят, с който трябва да се заеме.

Щьор беше на 34 години, бивш сержант в 140-и пехотен полк. Бил арестуван близо до сградата на операта, като в себе си носел две пластични гранати и тенекиена кутия с парафин, с които, казал той, имал намерение да разруши зданието. При разпита настоявал, че сградата на операта скривала входа към таен тунел, свързващ повърхността на Земята с деветия кръг на Ада, където били хвърлени в затвора предателите и онези, които заговорничели да унищожат истинския Бог. Тези отмъстителни души, казал той, били вербувани от Сатаната и били връщани през сградата на операта да колонизират Земята. Щьор бил изпратен за психиатрична експертиза в психиатричната клиника „Шарите“, където бил диагностициран като страдащ от *dementia praecox* от параноичен тип.

Щьор имал често сънища, в които се давел. Заплахата от задушаване във вода го преследвала ден и нощ. Той не се качвал на метрото при дъждовно време от страх да не бъде хванат като в капан в тунелите при наводнение. Ходейки по някой мост, той треперел от ужас при мисълта за тъмните води, влачеци се под краката му. Посред нощ се събуждал, пищейки за въздух.

Кирш се беше срещал и преди това с фобии от подобен вид сред ветераните от Световната война. Такива фобии сполитаха хора, които бяха претърпели атаки с отровни газове или са били свидетели отблизо на въздействието от такива атаки върху други хора и на начина, по който хлорните газове унищожават вътрешната обвивка на белите дробове, оставяйки жертвите да се давят в собствените си течности.

Щьор постъпил във войската като доброволец на 15-годишна възраст. Излъгал за възрастта си вербуващия го офицер и бил изпратен веднага на запад да вземе участие в битката при Вердюн. Кирш беше



събрал известните факти и ги беше проверил отново, възможно най-старателно, въпреки че спомените на Щьор често бяха объркващи. Във Франция той се заразил от дизентерия вследствие на пиенето на вода, събрала се в яма от снаряд, пълна с трупове. По някое време бил окичен с орден за храброст и произведен в сержант. После бил ранен в бедрото при щурма на крепостта Сувил и лежал, без да му окажат помощ и в състояние на бълнуване, половин ден или повече, слушайки виковете за помощ и писъците на други ранени мъже наоколо.

След войната той се върнал в родния си град Бремен, където работил една година като носач на жп гарата, преди да последва сестра си в Берлин. Там се местел от една на друга временна работа, докато най-сетне се установил на постоянно работно място в склада за дрехи на братя Скларек. Изглеждало, че тази работа му подхожда и харесва. Тук, поне в началото, не се оплаквали от него за отсъствие от работа или неподчинение. Но после, след няколко години, Скларекови напуснали бизнеса си заради финансов скандал, като ликвидирали стоковите си запаси и затворили склада. Това според сестра му било около времето, когато поведението на Щьор станало ексцентрично и все по-тревожно. В частност, тя подозирала, че той бил убил кучето на съседа. След серия от несъгласия и скарвания със зет си Щьор се изнесъл и се заселил в някаква квартира в Панко. Следващото нещо, което семейството чуло за него, било, че той бил арестуван около сградата на операта.

Ако някой се заинтересувал от случая, щял да открие някакъв модел в лудостта на Щьор. В неговото съзнание епицентърът на всякаква заплаха, на всякакъв ужас, се намирал в бучащата земя и зловонните води под краката му. В издълбаните от снаряди ями имаше трупове, казвал той, но в това му твърдение нямало нищо фантазмагорично и измислено. При Вердюн, след десет месеца артилерийски битки, върху почвата се били наслоили и пропили в нея няколко хиляди тона човешка плът. Сержант Щьор дишал зловонията от мъртвите, влачел се, пълзял и се сражавал върху техните останки, пълнел стомаха си с тяхната гниеща кръв. Тяхната плът се беше превърнала в негова плът.

Колегите на Кирш бяха объркани от неговия интерес към бръщолевенията на сержанта. Те вярваха, че различните типове неврологични заболявания са причина за различни типове симптоми.

Характерът на лудостта на пациента беше средство за идентифициране на болестта на съответния пациент, съгласно една система за класификация. В какво обаче тази лудост намираще израз, какви конкретни заблуди, самоизмами и фантазии обземаха съзнанието на пациента, беше почти непонятно, без всякаква връзка с някаква действителност. Според повечето от тези лекари работата на психиатъра беше да намери лечение, даже по метода на опитите и грешките, ако е необходимо, така че пациентът да може да се върне на своето място в обществото. Как можеше психиатрията да се нарече медицина, ако нейната основна работа не беше да намира лечебни средства?

Какво обаче би означавало лечебно средство в случая на Андреас Щьор? Какъв аспект на неговото съзнание, на неговото мислене или на неговото поведение би трябвало да се промени към по-добро? Къде се проявяваше в частност неговата болест, ако той наистина беше болен? Коренът на неговите смущаващи действия, на неговата така наречена болест бяха неговите преживелици през войната. Така поне изглеждаше. Но миналото не може да се поправи, то би могло само да се забрави. А доколкото Кирш знаеше, предизвикването на амнезия не беше призната форма на лечение в която и да е школа по психиатрия.

Сестра Ритер беше закарана на количка в главната сграда на болницата. Тя се тресеше твърде силно, за да може да върви пеша дотам. Щом нивата на кръвната захар на Щьор станаха нормални, той беше поставен в усмирителна риза и заключен в южното крило, в една от килиите, предназначени за особено опасни пациенти. Кирш го посещаваше на всеки час, но изглеждаше, че Щьор вече не го разпознава. Той седеше върху своя дюшек с колена, придърпани към брадичката си, и гледаше втренчено към стената.

Кирш прекара остатъка от сутринта в своя кабинет, чакайки д-р Мееринг да се появи отново. В суматохата, която последва нараняването на сестра Ритер, нямаше възможност да обясни своите действия — защо беше махнал ограничителните ремъци, с които беше вързана ръката на Щьор, защо е бил принуден да прекрати лечебната процедура. Той не очакваше Мееринг да приеме обяснението му, но очакваше от него да поиска такова.

В случая обаче не само неговото собствено поведение заслужаваше подробно обяснение. В края на краищата, Мееринг беше

отсъствал по време на опасна процедура, предписана от самия него. Сестрите, които беше оставил при пациента, може да са били компетентни, но не можеше да се очаква от тях да вземат критични решения. Мееринг беше увеличавал дозите инсулин, давани на пациентите му, ден след ден, предизвиквайки коми с нарастващи продължителност и дълбочина. На всеки етап от процедурата пациентът би трябвало да бъде надзираван отблизо лично от лекуващия го лекар. Би ли могло да се допусне, че по време на процедурата той ще си позволи да излезне в клозета (още повече с вестник) не в друг ден от седмицата, в неделя, когато в болницата имаше по-малко медицински персонал, за да забележи неговата немарливост?

Часовете минаваха, а Мееринг не се появяваше. Навън започна да притъмнява. Капчици дъжд потрепваха по тесния мръсен прозорец. Кирш включи лампите, но му беше трудно да се съсредоточи върху работата си. Той реши да излезе от кабинета си и да потърси Мееринг. Може би неговият по-нисък ранг в служебната йерархия изискваше точно това, но когато Кирш отиде до кабинета на заместник-директора, установи, че той е заключен. Нямахше повече късмет нито в болничните отделения, нито в местата за отмора. Когато попита тук-там за сестра Хониг, му отговаряха, че тя си е отишла вкъщи.

Явно Мееринг не бързаше да разисква инцидента — поне не с него.

Кирш бързо се върна в кабинета си. Сега той се нуждаеше от някого, който да подкрепи неговата версия за събитията, който да потвърди, че връзването на Щьор е истинската причина за инцидента, на която трябва да се обърне внимание. И той трябваше да говори с тези, които биха го подкрепили, преди това да направи Мееринг.

Той вдигна телефона в кабинета си. Операторът го свърза със спешното отделение.

— Бих искал да се осведомя за сестра Ритер.

— Тя спи сега. Дадохме й луминал. Имаше силни болки. — На другия край на линията беше д-р Освалд Бренер, който звучеше малко раздразнително. — Има само пет убождания, но те са дълбоки и има сериозно натъртване. Доколкото мястото е инфектирано, е много рано да се каже дали има проблем.

Кирш си спомни скърцането на хрущяла и пръските кръв — кръв, изненадващо ярка за жена, която изглеждаше силно анемична.

— Нуждае ли се тя от нещо? Нещо, което аз бих могъл...

— Покой. Това е, което ѝ трябва. Ще я прегледаме утре сутринта.

Кирш си спомни лицето на сестра Ритер, когато устата на Щьор започна да се пълни с пяна: тя беше паникьосана. За Кирш това беше единственият проблясък на надежда, че ранената сестра може би е виждала нещата, както той ги виждаше.

— Не предполагам, че е казала нещо за инцидента?

— Ние я попитахме за обстоятелствата. Това е стандартна процедура.

— И?

— Тя е била ухапана, разбрах аз. От някакъв маниак.

— Да, един пациент. Въпреки че той не беше... Не мисля, че знаеше какво прави.

Д-р Бренер изсумтя.

— Ще научим подробностите по-късно. Посъветвах я да остане тук за една нощ.

— Наистина ли е необходимо?

— Само като предпазна мярка. Раните от ухапване често са замърсени и следователно податливи на инфекция. Особено в този случай. — По телефона се чува гласове и звуци от забързани стъпки. — Сега, ако ме извините...

— Още само едно нещо: идва ли при вас д-р Мееринг? Опитвах се да го намеря.

— Той беше тук преди малко. Аз му казах това, което ви казвам и на вас: ако искате да говорите със сестра Ритер, трябва да почакате до времето за визитация утре.

Минаваше пет часът, когато неговият влак спря на „Александерплац“. Един час проливен дъжд беше изгонил тълпите от улиците. Повечето от участниците в изборната кампания бяха отписали този ден и се бяха прибрали, оставяйки следи от своите пропагандни „литературни“ материали, разлепени по стените и стълбовете на уличното осветление. На изхода една самотна агитационна бригада от момичета раздаваше листовки и крещеше „Германийо, събуди се!“ в дразнещ унисон. Изглеждаха не на място тук със своите руси плитки и обгорели от слънцето лица. Веднага след като им биваха връчвани, хората изхвърляха повечето от листовките във водосточния улей.

Трамвай номер 69 се движеше, лъкатушейки на север към „Шьонхаузер Алее“, но Кирш подмина спирката и продължи да върви пеш. Той не се прибираше вкъщи по най-прекия път, а избра един заобиколен маршрут по „Гренадирщрасе“. През деня това беше оживена улица с малки магазинчета и пазарни сергии, а през нощта се превръщаше в обиталище на проститутки и ровещи по боклуците котки.

Кирш се чувстваше удобно на „Гренадирщрасе“. През зимните месеци въздухът миришеше на печени кестени и разтопена захар. Магазинчетата продаваха неща, които никой универсален магазин нямаше да държи в складовете си: скелети на животни, рецепти за лекарства, буци кехлибар и червеникаво злато. Брадати мъже се събираха под брезентовите навеси — вероятно да поклюкарстват, въпреки че не приличаше на клюкарстване начинът, по който клатеха глави и се чумереха. На надписите по магазините и табелките с имена еврейските букви бяха неравни и някак си величествени, като че ли с тях бяха написани свещени декрети или кодекси на тайно общество. Там никой не го познаваше и възможността да се сблъска с колега или с някой от кръга на неговите познати беше незначителна. Районът беше твърде мизерен за тях.

На края на улицата, срещу един евтин хотел, имаше ъгъл, където винаги се събираше дъждовна вода, образуваща огромна локва близо до края на тротоара. Точно там, в понеделник, преди една седмица, той беше видял за първи път Елизабет.

Към пет часа той се връщаше вкъщи пеш, след като беше слязъл от градската железница. Току-що си беше купил малко салварзан<sup>[1]</sup> от своя снабдител и се беше спрял пред магазин, в който се продаваха грамофонни плочи. Взираше се през армираната стъклена витрина към струпаните ветрилообразно плочи върху намачкано червено кадифе, когато долови върху стъклото на витрината нейното отражение. Лицето ѝ остави само бегло впечатление у него — пълни, полуотворени устни и тъмни очи — но представата, че тя беше загледала него (или всъщност грамофонните плочи?) предизвикваше лек трепет в сърцето му. Той се обърна. Тя се беше насочила към края на тротоара, но непроходимата локва ѝ препречваше пътя. Носеше проста кафява шапка клош и палто, което беше прекалено обемисто, за да бъде модно. Изглеждаше като бедно провинциално момиче, току-що слязло от влака, дошло да работи като домашна прислужница в големия град. Носеше здраво стиснат под мишницата си дебел бял плик, върху който беше написан някакъв адрес.

Всеки друг би заобиколил локвата. Тя обаче протегна единия си крак над водата — Кирш още виждаше тежките черни обувки с връзки — и прескочи локвата, приземявайки се с грацията на балерина. А когато другият ѝ, леко влачещ се крак, достигна самия край на локвата, цопвайки леко и разплисквайки малко вода, вместо да се ядоса или да започне да проклина, тя се засмя звънко.

Тя продължи по пътя си, завързвайки малко, тъй като едно такси се тътрюзеше насам по „Хиртенщрасе“. Кирш я наблюдаваше съсредоточено, надявайки се балетният скок да е бил в негова чест и тя да се обърне, поне за да се увери в произведения от този скок ефект върху него. Но само след миг тя изчезна между тълпите и превозните средства, без да остави нищо след себе си, освен лек водовъртеж от кал на повърхността на водата.

Сега той стоеше на същото място, гледайки надолу в локвата своето отражение, тъмно на светлия блясък на улицата.

Собственикът на магазина най-сетне го беше забелязал и беше отворил специално за него. Кирш установи, че му е трудно да се

съсредоточи, за да реши какво да си купи. В края на краищата взе един запис на клавирна музика, изпълнена от Артур Шнабел, защото му я препоръча собственикът, и след това пое към къщи. Може би поради спускащия се мрак, може би просто не беше достатъчно съсредоточен, но след малко се оказа на улица, която не можеше да разпознае.

Нямаше никой, когото да попита накъде да върви, затова завързвайки, той продължи нататък, мина покрай помпена станция и покрай синагога, преди да завие по една уличка надолу, като мислеше, че тя може да го отведе до главната артерия на тази част на града. Беше стигнал до ъгъла и току-що беше разбрал, че пред него е стената на някакво гробище, когато над него се отвори един прозорец. Тогава я видя отново.

Пред прозореца имаше малко желязно балконче, което едва побираше дървена рамка за простирание на дрехи или две сандъчета с цветя. Момичето се наведе и взе от балкончето бутилка с мляко, махна запушалката и поднесе бутилката до носа си. Тя не носеше шапката си, но даже в полумрака той я разпозна. Имаше вид на човек от Южна Европа, с непретенциозно, широко лице и вежди, които всяка берлинчанка би изскубала, за да им придаде неестествената форма на дъга. Дойде му наум, че преди малко тя само е изтичала до пощата, за да пусне писмото, което носеше под мишница, и след това се е прибрала вкъщи, докато той е бил в магазина.

Тя дръпна прозореца и го затвори.

— Извинете ме! Търся „Шьонхаузер Алее“. Натам ли е?

Той се изненада от собствената си смелост. Сърцето му тупкаше все по-силно. Нервите му бяха опънати като на ученик, молейки за първа среща.

Прозорецът се отвори отново колебливо.

— Фройлайн?

Тя провеси глава над парапета на балкончето. На етаж над нейния светна лампа.

Той свали шапката си.

— Изглежда съм се загубил. Не знам как да изляза на „Шьонхаузер Алее“. Съжалявам, че ви обезпокоявам.

Тя го огледа за момент, след това посочи уличката по-горе.

— Сто метра. Вървете надясно и после наляво.

Говореше с чуждестранен акцент.

— Благодаря ви. Много ви благодаря.

Той видя, че тя се усмихва, гледайки надолу към него. За няколко секунди — не би могло да бъде по-продължително, въпреки че изглеждаше така — и двамата останаха неподвижни, без да кажат нищо. След това тя затвори прозореца.

Застанал на ъгъла на „Гренадирщрасе“, той се чудеше на поведението си тази вечер. Беше се загубил. Благо разумно попита накъде да върви. Това, което не можеше да си обясни обаче, беше защо го е направил. Нещо се беше променило пред музикалния магазин. Силата на неговите чувства беше откритие: едновременно ободряващо и объркващо. Той се уплаши — не, той *узна*, че чувства с такава сила не беше изпитвал никога към своята годеница, при всичките ѝ неизброими добродетели. Той отдавна беше престанал да вярва, че така силно *може* да се чувства, поне от негова страна.

Сега вървеше по същия път. Един поглед върху картата на района разкри първоначалната му грешка: завоя, който пропусна да направи. Той вървеше покрай помпената станция и синагогата, преди да тръгне към гробището по страничната уличка при ъгъла на „Вьортерщрасе“. Това беше маршрутът, който следваше от доста много дни — много по-здравословно, отколкото да се блъска в трамвая, препълнен с кашлящи и кихащи хора. И като всеки ден, спря пред къщата с давани под наем мебелирани стаи, за да погледне нагоре към прозореца на момичето.

Вече за трети ден не видя никаква светлина в прозореца.

В неделя кафенето „Тангуеро“ правеше добър оборот, но момичетата, седящи около дансинга, виждаха малка изгода от това. Масите бяха заемани от двойки, намерили тук подслон от дъжда. Дъхът на мокра вълна и кожа се смесваше с миризмата на цигарения дим и разлятата бира.

Кирш седна на бара. В края на помещението, под пасторална фреска, ронеща люспи боя, един стар мъж с тебеширенобяла раирана риза изстискваше бандонеона. Мелодията беше бавна и тъжна, но когато едно от момичетата се наведе и го плесна по коляното, той превключи на полка. Момичето се наричаше Кармен, въпреки че Кирш бе узнал от достоверен източник, че истинското ѝ име е Людмила и е



дошла от Варшава. Наскоро тя беше префасонирила външността си, заменяйки старомодната си късо подстригана прическа с нов, латино образ с коса, обърната и опъната назад. Този стил на прическата допълваше черната ѝ рокля и високите ѝ стегнати с връзки ботуши.

Момичето усети погледа му и тръгна към бара.

— Върна ли се при нас? Май ти харесва тук. — Тя си проби път до него и сложи ръка на китката му. — Хайде да танцуваме.

Това беше позната серия от действия: за танците клиентът плащаше с няколко напитки, обикновено скъпи, с коктейли или коняк — или пък ракия с кимион, ако не беше добре с парите. Тази част от процедурата се извършваше тук, в заведението. После, след пиенето и танцуването, имаше опция за осъществяването на по-малко благоприятно звучаща сделка, включваща отиването в някоя наета стая или в евтин хотел някъде наоколо.

Той поклати глава.

— Аз не танцувам.

— Разбира се, че танцуваш. Всеки танцува.

Две от другите момичета бяха излезли на дансинга да танцуват, опитвайки се да привлекат внимание. Мушамите и чадърите капеха и бяха намокрили дъските на пода. Момичетата се подхлъзваха и залитаха, пишейки с пресилена смях.

— Не и аз.

Барманът постави пред него халба бира. Кармен се нацупи. Нейната ръка стоеше все още върху китката му. Тя я плъзна нагоре към лакътя му и после я прокара обратно надолу.

— Не бива да лъжеш. Не е хубаво.

В дъха ѝ се усещаше миризма на ликьор. Тя беше вече пийнала.

— Да лъжа?

— Аз съм те виждала да танцуваш.

— Тук?

— Не се прави, че си забравил. Стига вече, лазиш ми по нервите.

Това беше истина. Предишната седмица, в един натоварен за него четвъртък, той се отби в „Тангуеро“ за чаша вино преди лягане. Момичето от „Гренадирцрасе“ седеше там в ъгъла, със същото размъкнато палто и груби обувки, като грубостта и невинността изглеждаха свързани като краищата на нейните връзки за обувки. В момента, в който я видя, той почувства, че пулсът му се ускорява. Тя

седеше, наблюдавайки дансинга, с питие пред себе си, без да има някой друг на масата ѝ. Накрая той все пак я покани на танц. Без да каже дума, тя стана и му подаде ръката си.

Той все не можеше да си спомни много от това, което се случи после. Не си спомняше нито музиката, нито тълпата в кафенето, нито другите танцуващи. Но добре си спомняше раменете на момичето, тъмния плисиран плат под платката на роклята ѝ; ванилената сладост на косите ѝ; усещането за нейното тяло — достатъчно леко, че би могъл да я вдигне нагоре с една ръка, или поне мислеше, че може. На два пъти тя се спъна в него. Изглежда, стъпките ѝ бяха непознати и ѝ беше нужно да се съсредоточава върху всяка една.

— Да седнем ли? — попита я той след втория път.

Тя поклати глава, отказвайки да покаже, че не се справя добре.

— Сама ли сте тук? — попита я той, когато парчето приближи края си.

Тя кимна.

— Аз също.

Те останаха на местата си прави, като всеки гледаше отгатык рамото на другия.

— Не сте ли от тук? — попита тя.

— Да, от тук съм.

— Тогава защо? Защо сте сам?

Той се почувства затруднен да отговори. Щом музиката спря, танцувалите досега около тях двойки се разделиха или тръгваха заедно, като напускаха дансинга или продължаваха да се движат насам-натам по него. Преди да успее да каже „Не знам“, музиката започна отново да свири. Помнеше, че в този момент тя го погледна и веднага след това осветлението угасна и помещението потъна в мрак.

Това беше поредното спиране на тока. Понесе се охкане, примесено с иронични одобрителни възклицания. Персоналът, който беше свикнал с такива прекъсвания, започна да пали фенери, окачени над бара. Оркестърът засвири отново, още по-шумно отпреди. Кирш усети челото на момичето да се докосва леко до бузата му.

В тъмнината той я целуна.

Това трая само секунда, може би две. Той почувства как тя се отдели, подплашена или отвратена. Почувства се глупаво и се засрами от себе си. Обаче тогава, преди да започне да мънка някакво

извинение, те се целунаха отново, по-дълго и по-силно. В неговите ръце тялото ѝ излъчваше някаква незнайна, мека топлина.

Осветлението примига и грейна. Навалицата на бара беше станала още по-голяма отпреди. И там, проправяйки си път, той видя Роберт Айснер с една от сестрите от „Шарите“. От всички хора в града, точно той, Роберт, точно тази нощ, беше дошъл тук.

Айснер също го видя и помахаша. Кирш му отвърна също с махане с ръка.

— Моля, извинете ме — каза той на момичето. — Трябва... Ще се върна само след една минута.

Момичето, изглежда, го разбра. Тя кимна и се обърна, за да тръгне към масата си. Кирш имаше време само да я попита за името ѝ. Тя се поколеба, преди да отговори, като че ли въпросът изискваше известно време, и тогава каза „Елизабет“. Той внезапно заподозря, че това не е истинското ѝ име, а измислено, което тя съчини в момента.

Оказа се трудно да се отърве от Айснер, който, изглежда, не бързаше да остане насаме с приятелката си. С крайчеца на окото си той наблюдаваше как Елизабет беше започнала да танцува с друг мъж, след това с втори. И двамата ѝ нови партньори бяха пияни и досадни, придържайки я по-близо до себе си, отколкото тя желаше. Най-сетне Айснер пое към дансинга, но Елизабет вече не се виждаше никъде.

Кирш се върна в „Тангуеро“ на следващата вечер, после на следващата и така всяка вечер. Може би се беше върнала, откъдето беше дошла. По-вероятно беше, че е срещнала някого — вероятно мъж, който я е откарал нанякъде, към по-добър живот в някоя по-добра част на града.

Може би е станало за добро, си казваше той. Неговият интерес вероятно е бил проява на предбрачната паника, епизод, който е най-добре да бъде забравен.

Той гледаше в чашата си. Кармен си играеше с една от нейните големи сребърни обици.

— Значи ти си била тук онази нощ — каза той.

— Аз винаги съм тук.

— Спомняш ли си момичето, с което танцувах?

Кармен погледна над рамото му към мъжа, който току-що беше влязъл през вратата.

— Всъщност не.

— Опитай.  
— Ще танцуваш ли с мен?  
— Опитай се да си спомниш. Тя каза, че името ѝ е Елизабет.  
За момент Кармен погледна изучаващо лицето му.  
— О, *онази* ли? Тъмнокосата.  
— Точно така.  
Кармен се изкикоти.  
— Тя изглеждаше, като че ли сама си е подстригала косата.  
— Каж ми името ѝ, цялото ѝ име.  
— Защо? Да не би да искаш да я потърсиш?  
— Може би.  
— Е, не мога да ти помогна. Тя не... — Кармен понижи гласа си.  
— Тя не работи тук наблизо.  
— Знам. Аз само мислех, че може би ти си говорила с нея. Щом като винаги си тук.  
Лукаво изражение премина през лицето на Кармен. Тя се протегна и му свали очилата.  
— Казвам ти: танцуваш с мене и аз ти казвам всичко, което знам.  
Но от начина, по който го каза, беше очевидно, че не знае нищо.

---

[1] Салварзан — лекарство против сифилис и сънна болест от началото на миналия век. — Б.пр. ↑

Роберт Айснер беше в сестринската стая с две от по-младите психиатрични сестри. Веднага щом видя Кирш в края по коридора, той изтича към него. От тревожно свитите му вежди беше ясно, че новините за инцидента със сестра Ритер са се разчули.

— Добре, че дойде. Уплаших се, че няма да се появиш.

Кирш възнамеряваше да дойде рано, но неспокойно прекараната нощ беше осуетила този план.

— Защо да не дойда? Не съм болен.

Той осъзна, че се държи за лявата си ръка. Инжекцията със салварзан беше предизвикала сериозна болка, която даже алкохолът не можа да потисне. Той продължи към кабинета си.

— Говоря за вчера — каза Айснер. Той беше пет години по-млад от Кирш, но с гладката си кожа и ясните си сини очи би могъл да мине за двайсетгодишен. — В какво, за бога, си се забъркал?

Кирш не беше сигурен дали трябва да се възмути от неговото любопитство или да го приеме добре.

— В нищо не съм се забъркал. Просто наминах в манипулационната...

— В сутерена?

— Пациентът имаше пристъп, а Мееринг го нямаше там.

Айснер не промълви нищо, докато се качваха по стълбите, само по челото му се появиха необичайни за него дълбоки бръчки.

— Слушай, аз знам, че ти не харесваш тези инсулинови процедури, но...

— Десет процента от пациентите изпадат в необратима кома. При останалите ефектът е почти същият както при удар по главата с остър предмет.

— Да, да. Но това, което не разбирам, е защо вие и сестра Хониг... — Айснер сви рамене безпомощно. — Защо трябваше да я нападаш.

Кирш спря.

— Това ли е казала тя? Аз съм я *нападнал!*

— Това е, което чух.

Кирш си представи очна ставка, при която подпухналото червено лице на сестра Хониг е съвсем близо до неговото, а очите ѝ са зачервени и подути. Всъщност, в най-лошия случай, той я беше избутал с лакът настрани.

— Мееринг. Той я е подучил да казва така.

— Мееринг? — Айснер пъкна ръцете си дълбоко в джобовете на престилката.

— Значи ти не си...?

— Тя си е измислила това.

Айснер малко поизостана, когато стигнаха до коридора.

— Боже мой, разбира се, тя и Мееринг, те са дупе и гащи.

— Точно така. Тя дължи на него работата си тук.

Айснер кимна решително.

— Тогава сестра Ритер, тя не беше ли...

— Предполагам, че аз съм я ухапал. Такъв ли е слухът?

— Не. Сержант Щьор го е направил според теб... — Айснер се приближи до него и сложи ръка на рамото му. — Важното е: може ли някой да потвърди твоята версия на случката?

Той бързаше по пътя към главната сграда на клиниката, влачейки със себе си Айснер. До следобеда нямаше часове за визитация, така че решиха да избегнат формалностите, минавайки през триажа.

— Този д-р Бренер е педант по отношение на процедурите — каза Айснер, когато пресичаха шосето. — И мисли, че психиатрите са шарлатани. Той сигурно ще ни изпъди.

Една санитарна кола беше паркирана до входа. Вкарваха вътре ранен мъж. Ризата му беше разкъсана и на едното му рамо се виждаше силно подута моравочерна плът. Те последваха носилката с ранения мъж, който се беше втренчил в тях със замръзнало изражение на човек в шок.

В спешното отделение бяха заети всички легла. Екипи от лекари и сестри работеха в двете части на помещението, като всички говореха едновременно, опитвайки се да стабилизират своите пациенти: включваха кислородни апарати, нагласяваха системи за вливане на медикаменти, предписваха морфин. Навсякъде сивият линолеум беше

зацапан с кръв. През нощта уличните битки бяха пламнали отново във Фридрихсхайн и Нойкьолн. Една бирария в Панко беше обстрелвана. Айснер каза, че някои екипи на санитарните коли отказали да приберат ранените, преди да се съмне.

Някой започна да вика в края на помещението. Сестра изтича иззад един параван и се сблъска с Кирш. Един стерилизационен барабан се сгромоляса на пода и някои от инструментите в него се изпотрошиха.

— Ух! Ти... *свиня!* — крещеше гласът с демонична ярост.

Сестрата се наведе да събере нещата си. Един кичур от косата ѝ се изплъзна изпод шапчицата ѝ и увисна отпуснато пред челото ѝ. През един процеп на паравана Кирш мерна чифт крака в размъкнати кафяви панталони да ритат необуздано.

Двама санитарии се мъчеха да удържат пациента. Той беше млад, най-много на двацет и пет, накичен от глава до пети със знаците на щурмови кавалерист. Беше се втренил като зашеметен от оскърбление в разпокъсаните остатъци от горната и долната му риза, както и в напоените с кръв превързочни бинтове, опасали корема му.

Кирш наблюдаваше работата на лекарите и сестрите. Може би това се дължеше на сериозната рана и на загубата на кръв, но те изглеждаха изнервени до крайност и объркани. Преди две седмици един щурмови кавалерист беше нахълтал в болницата в Лихтерфелде с рани по главата. Той бил ударен с железен кол и умрял няколко часа по-късно. На следващия ден шайка негови другари се беше появила в болницата, обвинявайки дежурния хирург, че е оставил преднамерено техния човек да умре. Те го бяха проснали и били на пода, а после го хвърлили през прозорец от втория етаж. Лекарят щял да умре, ако под прозореца не бил паркиран автомобил с брезентов покрив. Най-малко дузина души бяха свидетелствали за нападението, но не беше арестуван никой.

Всеки в „Шарите“ знаеше за тази случка, въпреки че тя не беше често обсъждана. Политиката дори политическото насилие се смятаха за неподходящи като сюжет за разговор, като че ли дискусиата би могла да доведе само до несъгласия и разделение би направила нещата още по-лоши. Ако имаше нещо приемливо в това да се издигне глас в подкрепа на някой политически възглед, то беше само по отношение на някакво общо съгласие на професионалната класа: че републиката

се разпада, че политическото насилие е симптом на нейния провал и че рано или късно нещо трябва да се направи.

Кавалерийският щурмовак пребледняваше. Той премигваше бавно, после главата му се отпусна назад върху възглавницата. Около него темпът на активността се повиши до безумие, докато го приготвяха за хирургическа намеса.

Кирш почувства ръката на Айснер върху своята ръка.

— Ей, това не е наш проблем, нали?

Като излязоха от триажа, те завиха в грешната посока и се намериха в складовите помещения. Три от количките бяха пълни с трупове, покрити с чаршафи. От най-горния чаршаф се подаваше глава с мрачно чело и рошава коса.

На следващия етаж беше по-спокойно. Таваните бяха високи, стените — бели, навсякъде като фон се чуваше ехото от премерени стъпки и приглушени гласове. Кирш започна да се съмнява в шансовете да привлече сестра Ритер на своя страна.

Той *не се беше подчинил* на инструкциите, а *тя беше ранена* заради него. Може би най-добре беше да отиде направо при директора и сам да му обясни случая, но Айснер не беше на същото мнение.

— Нападението е най-добрата форма на защита. Улични стария мръсник в лъжа и работата ти ще е чиста.

Един носач буташе по коридора кош с пране. Те го попитаха за женските отделения. Носачът посочи разсеяно назад, откъдето идваше.

— Трябва да има една сестра, която са довели вчера — каза Кирш. — Името ѝ е Ритер. Имаше рана. — Той посочи мястото на раната — два-три сантиметра под ухото. — Млада жена, с тъмна коса.

Носачът вонеше на тютюн. Имаше сипаничава кожа и боядисана коса.

— Знам кого търсите — каза той.

Те се бяха навели над нея като патолози над интересен труп. Д-р Бренер светна с фенерче в очите ѝ, докато старшата сестра пишеше някакви бележки върху планшета. Нещо се беше объркало. Сестра Ритер лежеше неподвижна, очевидно в безсъзнание. Някакво лекарство капеше през поставената в китката ѝ система.



Бренер беше петдесетгодишен, неспретнат и късоглед, пълничкото му лице се беше сбръчкало от постоянното свиване на очите. Той беше достатъчно добре познат в психиатричната клиника. През годините беше обсъждал много пациенти с д-р Бонхьофер, главно неврологични случаи, докарани вследствие на увреждания в главата. Този случай обаче не беше нито неврологичен, нито психиатричен. Това беше случай на рутинно увреждане, една повърхностна рана.

Кръвта се отдръпна от лицето на Кирш. Когато говориха предишния път, д-р Бренер се опасяваше от инфекция. Раните от ухапване обикновено бяха замърсени. Но трябваше да минат дни, за да започне инфекцията. Даже симптомите на коматоза<sup>[1]</sup> при ухапване от бясно куче не можеха да се проявят толкова бързо.

Бренер въздъхна и се наведе още по-близо до ранената. Бледите ръце на сестра Ритер лежаха отпуснато до тялото ѝ с дланите нагоре.

— Зениците на очите реагират — каза той. — Поне засега е запазена съществена функция на мозъчния ствол.

Мозъчният ствол. Това късче сива материя с големината на орех поддържаше жизненоважните органи: биенето на сърцето, изпомпването на въздуха от белите дробове. Той изпълняваше множество съществени задачи, никоя от които не изискваше съзнание или мислене.

— Ще проверим дълбоките рефлексии на сухожилията. — Бренер се изправи и разбра, че той и сестрата не бяха вече сами. — Мога ли да ви помогна с нещо, господа?

Кирш направи крачка към леглото. В неговото съзнание той виждаше само раната от ухапване. Виждаше я как тя се разтваря като листчетата на цвете, опъва се като мрежа от бримки, морава, подута и гноясала: едно ухапване от Цербер с вкус на вътрешния свят на сержант Щьор.

— Всичко е наред, д-р Бренер — каза Айснер. — Ние се объркахме.

Кирш не помръдна. Сега за първи път той можа да види лицето на пациентката на Бренер. Но това не беше лицето на сестра Ритер.

Айснер се наведе към него.

— Сбъркахме пациента, Мартин. Ще си вървим, нали?

Бренер се намръщи и се върна към работата си, като извади малко дървено чукче от джоба на престилката си. Старшата сестра

загъна надолу завивките. Те щяха да тестват рефлексите, търсейки увреждане на нервите.

— Мартин, какво ти става?

Кожата на пациентката беше станала като восъчна, нейните безкръвни устни бяха напукани и подути, клепачите подпухнали. Но беше тя — Кирш не се съмняваше в това: момичето от „Гренадирщрасе“. Бяха я облекли в болнична риза, от тези, които се завързват отзад, на гърба, като усмирителна риза. Зацапани тъмни петна от натъртване правеха врата ѝ да изглежда потъмнял.

Това беше последното място, където беше очаквал да я намери. Той усети надигаща се паника, внезапна липса на въздух. По-хубав район на града? Предполагаше, че тя е отишла в по-хубав район на града!

Бренер обърна дланите на момичето.

— Вие сте хора на д-р Бонхьофер, нали? Той ли ви изпрати?

Айснер хвърли на Кирш лукав поглед.

— Ние търсехме фройлайн Ритер. Бяха ни казали...

— Сестра Ритер беше изписана тази сутрин — каза старшата сестра. — Тя си отиде у дома.

Кирш стоеше до единия крак на леглото. Неподвижността на момичето беше ужасяваща. Това беше неподвижността на мъртвец.

— Какво ѝ се е случило?

Бренер леко шляпна с чукчето китката ѝ. Не последва никаква реакция.

— Не е ясно. Била е намерена в безсъзнание. Временното увреждане не изглежда сериозно; така че подозирам, че това е хипотермия, която я е довела до кома.

— Кома? Колко дълго е била...

— Не сме сигурни. Четирийсет часа или нещо такова. Възможно е и по-дълго. — Бренер отново шляпна с чукчето. Частта на ръката ѝ над лакътя потрепна. — Има брахиорадиален рефлекс, но е слаб.

Сестрата си записа нещо. Бренер се пресегна през леглото и повтори теста върху лявата ръка.

— Но тя ще излезе от комата. *Ще излезе* от нея, нали?

— Трудно е да се каже. Зависи от степента на увреждане на мозъка. Според моя опит, колкото по-дълга е комата, толкова по-лоша е прогнозата. — Бренер продължи да работи, почуквайки и изследвайки

ръката на момичето от лакътя до пръстите, проверявайки увреждането на централната нервна система с прецизността на цигулар, който настройва инструмента си. — По-вероятно е тя да не оцелее.

Кирш се подпря на края на леглото, учуден от силата на своята собствена реакция. Тази реакция беше непропорционална, неестествена. Физическа. Това беше жена, която едва познаваше.

Бренер сгъна единия крак на момичето и го постави върху другия, като люлееше стъпалото ѝ и същевременно удряше ахилесовото сухожилие. Пръстите на краката ѝ бяха натъртени. Изглеждаше, като че ли си беше счупила един пръст. Имаше засъхнала кръв под ноктите ѝ.

— Знаете ли името ѝ?

Бренер издърпа халата на момичето нагоре до коленете ѝ. Тя беше падала, ако се съдеше по охлузванията и натъртванията.

— Още не — каза Бренер. — Полицията се надява, че някой ще дойде и ще даде сведения по случая.

— Чакайте за секунда. — Айснер беше от неговата страна. — Това го пишеше във вестниците. Аз четох за този инцидент. Две малки момчета я намерили в горите близо до Капут. — Сестрата се намръщи, хвърляйки му поглед над своя планшет. — Всичко, което намерили близо до нея, било една програма — покана за лекция по физика.

— Лекция по физика? — обади се Кирш. — Сигурни ли сте?

— Не сте ли чували? Лекция на Алберт Айнщайн. — Айснер скръсти ръцете си, като разглеждаше легналото момиче от горе до долу, както някой мъж гледа нов модел кола в алеята към къщата на съседа. — Ето защо я нарекли Момичето Айнщайн.

---

[1] Силна сънливост. — Б.пр. ↑

# КВАНТИ

Д-р Освалд Бренер залитна и се събуди. Още беше зад бюрото си, а пред него бяха пръснати числата на бюджета на отделението за идната година — числа, които подкастряше и натъкмяваше през цялата вечер, но не можа да докара до необходимите стойности. Затършува за очилата си, когато чу тропот от забързани стъпки по коридора отвън. Ядосан, той закрепил намерените очила зад ушите си и хвърли поглед към часовника, примижавайки. Вече беше почти единайсет часът. Беше спал цели...

Някаква врата се затръшна. Той чу гласове, които звучаха като караница. Гласовете се усилваха, след това спряха пред неговия кабинет.

— Какво, за бога...?

Чу се настойчиво чукане, след това една от младшите сестри показа главата си през вратата.

— Д-р Бренер, господине? Мисля, че е добре да дойдете.

Сестра Фридрих, много млада, извънредно напрегната и недостатъчно възпитана.

— Сестра Фридрих, моля, не тичайте из тази болница. Във всеки случай така няма да направите нищо добро за нашите пациенти, като се блъскате в тях из коридорите.

— Съжалявам, докторе. Става дума за коматозната пациентка. Тази, дето ѝ викат Момичето Айн... — Сестра Фридрих бързо се поправи сама. — Това е пациентката, която намерили в...

Тя така се беше задъхала, че произнасяше с мъка думите.

— Знам за кого говорите. Какво е станало с нея?

Някой друг изтича по коридора. Стъпките затрополяха нагоре по стълбите към женското отделение.

— Тя е... — Краката на сестра Фридрих се подкосиха в колената, като че ли се стискаше със сетни сили с пълен пикочен мехур. — Мисля, че е по-добре да дойдете.

Някой беше изпуснал тази информация във вестниците. Репортери започнаха да пристигат в болницата даже преди полицията, въпреки че д-р Бренер не ги допускаше в болничните помещения. Часове по-късно те още висяха навън около сградата, като обсипваха с въпроси всеки, който им изглеждаше като човек, от когото може да се изстиска някаква информация по въпроса. Застанал прав до прозореца на общата стая, Кирш ги наблюдаваше как крачеха напред-назад близо до колата на полицейския инспектор: кльощав мъж, който изглеждаше като гладен човек, с несигурно поведение, като кучетата, очакващи да бъдат изритани.

Въпросният случай бил разказан на инспектора от Роберт Айснер, който от своя страна го бил чул от сестрите. Момичето Айнщайн се било събудило от комата внезапно, крещейки. Дежурната сестра побързала да отиде при него, но момичето изглеждало в истерия. То строшило една чаша в леглото и се опитало да я натика в лицето на сестрата. Сестрата изтичала да повика помощ, но докато се върнала, пациентката била изчезнала. След вдигане на голяма гюрултия и след съответната гонитба бегълката била намерена навън, на пожарната стълба. Не било ясно, казал Айснер, дали искала да се скрие или е възнамерявала да се хвърли на улицата. Били необходими двама мъже санитарии и една инжекция с фенобарбитал, за да я свалят от стълбата и да я приберат вътре. Оттогава насам тя била спокойна.

Сега Айснер беше в общата стая, отпуснал се в едно износено кожено кресло, забил нос в *Neue Berliner Zeitung*. Заглавната страница беше изпълнена с изборните резултати. Що се отнасяше до Райхстага, там положението беше в задънена улица. С изключение на комунистите, повечето политически партии бяха загубили места. Но при това положение, откакто президентът Хинденбург беше почнал да назначава своите правителства, без да се съобразява с избраните от народа представители, беше трудно да се разбере как това ще окаже някакво влияние.

— Изглежда, че фон Папен няма да се задържи много дълго — каза Айснер. — На армията ѝ е дошло до гуша от него.

Един от репортерите се шляеше около задната част на паркиран камион и започна да уринира върху гумата.

— Вие Хитлер ли бихте предпочели?

— За канцлер? — Айснер обърна една страница. — Хинденбург по-скоро би си прерязал собственото гърло. Хитлер е премного плебей.

— Тогава кой?

— Генералите са като жилещи стръкове коприва. Ако отрежеш един, веднага покарва друг. Армията ще постави на власт, когото тя поиска. Винаги може да си хареса някого.

Бъдещият тъст на Кирш беше предпазлив поддръжник на Франц фон Папен, настоящия райхсканцлер, и на неговия „кабинет от барони“, както го наричаше подигравателно берлинската преса, един факт, който беше предизвикал известни моменти на напрежение около масата в трапезарията на семейство Зигел. Под претекст за възстановяване на реда и единството на нацията, някогашният офицер от кавалерията и хиподрумен любител ездач, чието дълго лице поразяващо приличаше на лицето на кон, беше използвал армията да отстрани провинциалното правителство на Прусия. Беше ясно, че това е първата стъпка в разтурянето на презряната република в нейната цялост. Обаче икономиката продължаваше да се влошава, а насилието ставаше още по-лошо.

Дъхът на Кирш замъгли студеното стъкло. Отново хора в униформи вземаха всичките решения, точно както бяха правили през войната. Изглежда, никой не мислеше, че това е нередно въпреки резултата от онзи частен конфликт. А защо те трябваше да правят така? Според тях силното набиване на крак по плаца и лъснатите до блясък ботуши бяха основните предпоставки за добро управление. Всеки знаеше това.

Вън от болницата настъпи оживление, появи се някаква дрезгава светлина, размърдаха се някакви сенки. Репортерите се втурнаха напред, хвърляйки настрани цигарите си.

Полицейският инспектор беше мършав и върлинест. Изглежда, че голяма част от неговата енергия беше погълната от мустака му, който беше дебел и лъскав. Той се намръщи, когато поредната фотосветкавица блесна в лицето му, отказвайки да отговаря на въпроси с раздразнени поклащания на главата си. Кирш застана на пръсти, когато той стигна до бордюра.

— Какво става? — попита Айснер, шарейки с очи из вестника си.

До колата полицейският инспектор се обърна и застана с лице към репортерите. Изглеждаше, че най-сетне ще отговаря на въпросите. Кирш пхна ръце в джобовете си.

— Мисля, че имам нужда от глътка свеж въздух — каза той.

Беше започнало да вали дъжд. Тежки капки, големи, но редки, плющяха по перифериите на шапките и палтата. Полицейският шофьор запали предните светлини на колата си, когато Кирш притича през улицата.

— Д-р Бренер ме увери, че за пациентката няма непосредствена опасност. Физически тя изглеждала съвсем здрава. — Инспекторът се изкашля и хвърли сърдит поглед към небето. — Засега обаче остава дезориентирана.

— Какво означава това? — изкрещя един репортер. — Дали е полудяла?

— Той изрази *мнението си*, че тя е само дезориентирана.

Друг репортер се усмихна самодоволно, записвайки си нещо. Изглежда, че той се радваше на някакво предимство на професионалния си ранг, защото другите репортери си мълчаха и слушаха, когато той говореше.

— Инспектор Хаген, постигнахте ли *някакъв* напредък в търсенето на нейния нападател?

Инспекторът се намръщи.

— *Господин* Ленерт, ние нямаме никакво очевидно доказателство, че тя *е била* нападната. Нейните наранявания са малки и отговарят на едно падане.

— В гората? От какво *е* паднала, инспекторе? От дърво?

Другите репортери се изсмяха.

— Тя все пак може да направи оплакване — каза Хаген — от всякакъв вид.

Репортерите не можеха да повярват на ушите си. За всички тях това беше повод да се разкрещят веднага.

— Не е ли очевидно, че *е била* отвлечена? — попита Ленерт. — Иначе къде са *й* дрехите?

— Не сме ги намерили още. Но това не означава...



— Това хипотеза на полицията ли е, че жертвата е дошла да поплува? — Другите репортери отново се изсмяха, този път по-силно. — Или е ваше собствено твърдение, че тя е правила слънчеви бани, качена на някакво хипотетично дърво?

Репортерите едва се сдържаха. Инспектор Хаген поклати глава с отвращение, явно съжалявайки за решението си да говори каквото и да било.

В последните години детективските способности на цивилната полиция бяха станали обект на подигравки в германската преса. Техните скромни резултати от проследяване и залавяне на серийни убийци бяха безспорно причината за поведението на вестникарите. Първи такъв убиец беше Карл Денке, дребен църковен деятел и доставчик на пушено свинско от Мюнстерберг, в чието много точно водено досие бяха изброени 30 убийства и в чието мазе бяха намерени бъчви с опушено човешко месо, човешки кости, изсушена човешка кожа и гърнета с човешка мас. В самия Берлин имаше един Карл Гросман, някогашен месар и амбулантен търговец, който беше признал убийствата на 24 млади жени, всичките току-що пристигнали имигрантки в града, които той беше наел последователно за икономки, преди да ги убие и след това да ги разфасова и продаде като месо за готвене в небиещи на очи, увити в хартия колетни пратки. След това такъв беше Георг Хаарман, информатор на полицията от ХанOVER, който се правел, че помага на млади преселници, работещи на железопътната гара. Той ги закарвал у дома си, забавлявал се сексуално с тях и след това ги убивал, като им прегривал гърлата със собствените си зъби, зверство, което извършил най-малко 25 пъти, вследствие на което човешки черепи се плакнели дълго по бреговете на река Лайне. Хаарман също не виждал причина да остави труповете да бъдат похабени на вятъра и затова ги разчленявал умело, сварявал месото и го продавал на черния пазар като консервирано телешко и свинско месо. Както при другите, говорело се, че когато го хванали най-накрая, арестът му бил съпроводен от много случаи на дискретно повръщане из града.

Това, което впечатляваше Кирш, беше липсата на угризение на съвестта, на разкаяние у убийците. Дали те бяха или не бяха душевно болни, беше предмет на спор. Извън сериозно съмнение беше тяхната неспособност да разбират и споделят чувствата и желанията на своите

жертви или техните семейства. Изследвания показаха, че те са в състояние да изпитват напълно само ограничен обхват от чувства. Тяхното състояние се характеризираше с емоционална бедност и изолираност от основното русло на човешкия живот. Един американски психиатър на име Партридж беше предложил такива индивиди да се наричат *социопати* заради това, че причините за тяхното състояние бяха социални, едно заключение, до което той беше достигнал след изучаване на юношеската и младежката престъпност.

Кирш се интересуваше да узнае дали това състояние беше обратимо, но хората от пресата се бяха съсредоточили върху непосредствените въпроси. В техните репортажи и редакторски статии некомпетентността на цивилната полиция беше постоянната тема. Преднамерено или не, ефектът беше, че се осигуряваше неявно оправдание за съществуването на паравоенни групи, които често вземаха закона в свои ръце.

Ленерт и другите репортери все още се смееха. С почервено лице инспекторът им обърна гръб, след това отново се обърна с лице към тях, вдигайки гневно и заплашително пръст.

— Господа, вие може да си позволявате каквито си щете фантазмагории. Аз ще боравя с факти. Младата жена е претърпяла някаква злополука, но не е *изяснено* дали са замесени някакви други лица или групи.

Той скочи на задната седалка на автомобила, отказвайки да отговаря на повече въпроси. Прозорчето от другата страна на тази седалка беше полуотворено. Кирш почука леко по стъклото.

— Какво е нейното име, инспекторе? Установихте ли вече нейното име?

Инспекторът погледна Кирш, забеляза бялата престилка и разбра, че това не беше някой друг репортер. Изражението на лицето му поомекна.

— Боя се, че не, докторе. Тя каза, че не си спомня.

Шофьорът изпсува, когато вътрешността на колата беше осветена от заслепяваща фотосветкавица.

— Ако питате мене, тя е...

Но Кирш така и не чу каква беше тя според мнението на инспектора, защото колата вече се беше отдалечила.

По-късно през този ден избухна бой в трапезарията. И той не беше първият. От началото на изборната кампания пациентите в клиниката показваха знаци на нарастваща възбуда. Ожесточеността на протестите и силата на тяхната реторика някак си ги бяха възбудили, въпреки че те имаха само спорадични контакти с външния свят.

В частност националсоциалистическата пропаганда излъчваше някакво обаяние. Няколко от пациентите се бяха провъзгласили за водещи членове на партията (въпреки че те не бяха изобщо нейни членове) и изискваха другите пациенти да се подчиняват на тяхната власт. Други отхвърляха това и донасяха против „националсоциалистите“, твърдейки, че те са предатели в техните среди, зовяха към чистки и заслужени наказания. Почти всеки ден Франц Шек, зъболекар и страдащ от маниакална депресия, стоеше в горната част на стълбището и се провъзгласяваше за *фюрер*, заричайки се да си отмъсти на дяволите и на евреите във висшите финансови сфери, които били подготвили съсипването на Германия, като понякога завършваше изявленията си с небрежно уриниране върху обърнатите нагоре към него лица на слушателите си. Някои пациенти бяха разрошени, появявайки се за храна с разцепени устни и подути от бой лица, но беше невъзможно да се идентифицират виновниците. Кириш подозираше, че някои от санитарите също се включваха в побоищата. Няколко пъти той беше принуден да порицава санитарите за това, че крещат или използват прекомерна сила. Той се беше опитал да отстрани един такъв известен кавгаджия и побойник на име Йохман, но всичките му писания до директора с искане за някакво действие по случая останаха безответни. Изолационните клетки се препълваха, успокоителните дози бяха удвоявани и дори нощните почивки бяха нарушавани от изблици на демонични пустословия, съпровождани от освирквания и дюдюкания, които отекваха из цялото здание. Но при директор, повален от грип, и заместник-директор, съсредоточил вниманието върху инсулиновите си експерименти, усещането за разпад беше неминуемо.

Измина повече от седмица, а Кириш все още не беше чул нищо по въпроса за нараняването на сестра Ритер и за нападението, както се твърдеше, над сестра Хониг. Той започна да се надява, че спорният проблем му се е разминал; че може изобщо да не бъде уволнен в края

на краищата. Дотук не беше казал никому нищо за несигурното си положение: нито на своето семейство, нито на Алма. Знаеше, че те ще се разтревожат. А и защо трябваше да насочва вниманието им върху това, щом като можеше да се окаже, че въобще не е имало за какво да се тревожи?

Той прекара целия ден зает с работа по своите пациенти, отбелязваше прогреса у някои от тях или липсата на такъв у други и планираше своите реакции по отношение на тези случаи. Даже неговите най-отзивчиви пациенти се отнасяха към него недоверчиво, като че ли не смееха да изкажат мненията си. Отново и отново той се хващаше, че мисли за Момичето Айнщайн, което лежеше в своето болнично легло. Би могъл да ускори полицейското разследване, като разкрие каквото знаеше, което включваше нейния предполагаем адрес на „Вьортерщрасе“. По този начин те биха могли поне да установят нейната самоличност. Как обаче можеше да обясни, че притежава такова сведение? Какво щяха да направят вестниците от този факт, да не говорим за неговата годеница и нейното семейство? Това не беше от вида сведения, каквито се предполагаше, че мъж като него може да има.

Той искаше момичето да възвърне паметта си, и то скоро. Искеше — въпреки че все още не беше готов да го признае — тя да възстанови паметта си за него. Но ако тя си го спомнеше, тогава какво? Какво би било възможно да се случи след това? Нищо, разбира се. Нищо добро. Той беше мъж със солидна професия, щеше скоро да се ожени. Неговото бъдеще с Алма беше предначертано. Това беше неговият шанс за ново начало, за семеен живот и деца — благотворни, блестящи перспективи, които щяха да прочистят неговата житейска система от миналото. Какво добро беше за него Момичето Айнщайн, в сравнение с тези светли перспективи, тази чужденка, чиито злополуки бяха намерили по някакъв начин път към вестниците?

Тя беше нищо за него, със или без паметта си: любовна фантазия, лишена от всякаква материална същност — освен че, когато затваряше очите си и мислеше за нея, привличането, което чувстваше, гладът, изглеждаха съществени, настойчиви и истински като нищо друго.

Бяха я преместили от женското отделение в една стая на последния етаж на сградата, с решетка на прозореца и врата, която можеше да се заключва. Това беше място, пазено за силно инфекциозни пациенти или такива, които се третираха като заплаха от какъвто и да е вид за спокойното функциониране на болницата.

— Д-р Бренер мисли, че така е по-добре — обясни сестрата, докато показваше на Кирш стаята — след всичко, което се случи. А и тя във всеки случай ще излезе скоро.

— Ще излезе къде?

Сестрата сви рамене.

— Д-р Бренер казва, че ние не бихме могли да направим нищо повече.

Лющеща се сива боя и избелели анатомични рисунки покриваха стените. Над леглото висеше малко дървено разпятие със стара гирлянда от цветя около него, съсухрена и избеляла до цвета на слама. Самотна електрическа крушка беше завита в тавана. Стъпките на сестрата се отдалечиха по коридора.

Момичето спеше на леглото, извърнала глава от вратата. Бяха остригали косата ѝ. Това ѝ придаваше младежки, момчешки вид, както и някаква различна, хермафродитна красота. Разцепената устна беше в голяма степен зараснала, а контузиите върху лицето ѝ бяха поизчезнали, оставяйки все пак като сенки около скулите и под очите ѝ. Тя изглеждаше по-крехка от всякога.

*Нейните наранявания се малки и отговарят на едно падане.* Това беше точно изреченото от инспектор Хаген по случая.

Кирш направи една крачка, за да се приближи към момичето. Внезапно то издаде ужасяващ звук, като че ли последно издихание. Цялото ѝ тяло се изпъна, после се изкриви, сякаш беше окована и отчаяно се стремеше да се освободи. Едно ридание се изтръгна от гърлото ѝ, след това, също така внезапно, тя се успокои.

Нощни кошмари, той знаеше всичко за тези неща. Неотдавна, повече или по-малко съвпадащи по време със случая Щър, те се бяха

върнали при него: страшни вадения, които той трудно можеше да си спомни през деня, но които усещаше, че го очакват през нощта. За да се избави от тези кошмари, той започна да си ляга все по-късно и по-късно — четеше, пиеше, разхождаше се по улиците от бар на бар — само за да отложи момента, когато те могат да се върнат. Най-добрата стъпка, най-доброто средство за забравяне беше заспиването при пълно изтощение.

Той седна до леглото и се протегна да докосне ръката на момичето: тя беше гладка и мека, това не беше ръка на домашна прислужница или фабрична работничка. Нито пък имаше никакви драскотини, само едно обелено място и някаква подутина на китката. Той потърси пулса ѝ и се изненада колко хладна е плътта ѝ. Стаята беше много студена. Облечен в престилката си, той не беше забелязал това. Придърпа одеялото ѝ по-високо и го пхна под брадичката ѝ. После хвана отново ръката ѝ, погледна часовника си и започна да брой, чудейки се, защото усещаше едно нестабилно, развълнувано биене, как д-р Бренер е могъл да разреши пациентката му да бъде инжектирана с барбитурати, каквито и да са били обстоятелствата. Те можеха лесно да я върнат в кома. Можеше никога повече да не се събуди, можеше да умре, без никой да е научил коя е тя.

Имаше натъртвания по ръцете ѝ. Катетрите бяха раздразнили вените ѝ: те бяха изпъкнали и потъмнели като мустаци на разрастващ се тумор.

Седемдесет и два удара в минута: малко ускорен пулс, но това не беше причина за тревога. По-голямо безпокойство предизвикваше неустойчивостта на пулса. Той погледна лицето ѝ и забеляза, че клепачите ѝ не бяха вече напълно затворени. Зад тъмните ѝ мигли се забелязваше движение сред ситни точици отразена светлина.

Клепачите ѝ потрепнаха и се отвориха.

— Добър вечер — каза той.

Тя седна рязко в леглото, вдигна ръце до устата си, трескаво опипа устните си, отвън и отвътре, пхайки пръсти между зъбите си. Беше ужасена.

— Било е само лош сън — каза Кирш. — Сега сте в безопасност.

Тя издърпа ръцете си, погледна ги, след това погледна него. Той търсеше в очите ѝ някакъв намек, че го разпознава, но не видя такъв.

— Знаете ли къде сте?

Тя се отдръпна от него, придърпвайки чаршафите до брадичката си.

— Ако искате книгата, много сте закъснели.

— Закъснял съм?

— Тя не е вече у мен. Аз я върнах.

— За каква книга говорите?

Тя отвори устата си, но никаква дума не излезе. Бавно поклати глава.

— Това беше само един сън.

— Сигурна ли сте?

Тя не отговори. Нейният поглед се отклони към прозореца, сега в лицето ѝ се изписа кратко смущение, после я обхвана някаква пустота, някаква неподвижност, каквито Кирш беше наблюдавал често у пациенти с деменция, както и при други, обхванати от психоза. Гравитационното придърпване на вътрешния свят; при някои състояния то ставаше непреодолимо, изкривявайки геометрията на съзнателната мисъл, нейните прави линии и перпендикулярни ъгли. Спомените се израждаха в кръгове, неспособни да достигнат до някаква цел. Без дисциплината на хронологията те се пресичаха, прегъваха се назад, обърквайки необходимата логика на причинно-следствените връзки. От присъствие, през полуприсъствие до пълно отсъствие, това беше неговото възприятие за нещата в тази насока — насоката към пълно умопомрачение: вид умствена смърт. По същия начин възприемаха нещата и други хора, изпитали този преход към липсата на всякакво съзнание у любими техни познати. Пациентът присъстваше като жив човек физически, но нейният или неговият разум пътешестваше по някакъв друг, различен път, по който този човек не можеше да бъде следван от нито едно друго човешко същество, макар и най-близко нему.

Той трябваше да я свърже отново с външния свят, да я върне в живота настояще.

— Нека най-напред да се представя — каза той. — Името ми е д-р Кирш. Мартин Кирш. Работа в психиатричната клиника „Шарите“.

— Той кимна по посока на прозореца. — Оттатък булеварда.

— Кирш. — С втренчения си поглед тя продължи да гледа небето, което беше синьо в полумрака. Една линейка за бърза помощ

потегли от болницата с включена аларма. — Вие не сте това, което очаквах.

— Вие сте ме очаквали?

— Вас ви има в книгата. Мислех, че сте по-възрастен.

Ясно беше, че тя е объркана.

— Ние се срещнахме веднъж, за кратко — каза той. — Не ме ли разпознавате?

Тя се намръщи, преглъщайки.

— Губила ли съм съзнание?

Кирш отново долови акцента: славянски? Или отнякъде още по на юг: Гърция може би, или Италия?

— Разбира се, не. При някои обстоятелства е естествено да изпитвате известна... — Той търсеше пипнешком някакъв успокоителен термин, — ... дезориентация. Имате ли някаква представа как сте попаднали тук?

— В линейка за бърза помощ. Спомням си сирените.

— А преди това?

— Те ми к-казаха, че съм била намерена. В гората.

— Но вие не помните това?

Тя поклати глава.

— Амнезия. Това ли е наименованието на състоянието ми?

— Загуба на памет, това е по-правилно.

Тя кимна.

— Аз имам амнезия. — Когато изричаше тези думи, брадичката ѝ се надигна, като че ли това ѝ положение беше някакъв източник на успокоение. — Можете ли да ми помогнете?

Тя го погледна със строга яснота в очите си.

— Това нещо е... — Прямотата на нейния втречен поглед действаше разконцентриращо. — Аз не съм вашият лекар. Вие не сте моя пациентка. Д-р Бренер е натоварен с вашия случай. Аз съм само...

Момичето се намръщи.

— Само какво?

— Любопитен.

Кирш помисли за репортерите отвън и му се прииска да беше казал нещо друго. Момичето погледна надолу към одеялата си. Пръстите ѝ разсеяно проследяваха линията на нейното гърло.

— Вие сигурно сте жадна — каза той. — Искате ли малко вода?



Без да дочака отговор, той тръгна да донесе чаша вода от долния етаж. Но когато се върна, очите ѝ бяха затворени. Единият от краката ѝ беше отвит, стърчейки изпод одеялото на хладния въздух. Глезенът беше все още подут и имаше засъхнала кръв около ноктите на пръстите на краката. Той си спомни първия път, когато я видя, как кракът ѝ се беше протегнал над широката черна локва на „Гренадирщрасе“, и как после тя се засмя, когато цопна във водата. Тогава тя отиваше да пусне в пощата писмо. Кой обаче беше получателят, за когото то беше предназначено? Може би любовник? В такъв случай къде беше този любовник сега? А къде беше семейството ѝ? Защо те не идваха да я потърсят и да си я вземат? Защо тя беше винаги сама?

Внимателно той издърпа одеялото надолу и го подпъхна под матрака.

— Сега спете — каза той, но тя вече беше заспала.

Той намери д-р Бренер в Отделението по анатомия.

— Нейната амнезия е ретроградна. Тя помни всичко, което ѝ се е случило, след като излезе от комата, включително какво ѝ е казал медицинският персонал тази сутрин. Това, до което няма надежден достъп, са спомените ѝ отпреди комата. Когато я попитах за миналото ѝ, изглежда, не беше способна да отговаря.

— Или не иска — каза д-р Бренер под носа си, — ако бъдем обективни по въпроса. — Той се поколеба, после се отправи към склада.

— Не иска?

Бренер поклати глава.

— Няма значение. Предполагам, че трябва да ви благодаря за проявения интерес. Мислех да поискам от д-р Бонхьофер психологическа оценка. Безспорно, аз не виждам травми по главата или някаква друга форма на увреждане, освен амнезията. Аз я накарах да направи няколко теста за проверка на умствените ѝ способности и резултатите, когато имаше такива, бяха доста по-добри от средните.

— Има ли някакво доказателство за алкохолизъм?

— Не. Взехме ѝ кръв за алкохолна проба, когато пристигна, но, разбира се, от инцидента беше изминало доста време. Не може да се

прецени категорично.

— Аз забелязах леко заекване, въпреки че е възможно да е заеквала и преди.

— Така е. Във всеки случай след кома това може да се очаква. Способността за говорене е първото нещо, което се уврежда.

Нещо накара Кирш да спре да говори при гледката на цял човешки мозък, консервиран във формалдехид и поставен в широка стъкленица на една пейка. В цялата слабо осветена стая имаше рафтове, пълни с подобни стъкленици, всяка от които съдържаше мозъци, зародиши, дробове или други вътрешни органи. Именно от мозъците се интересуваше д-р Бренер. Той беше написал няколко статии върху травмите на главата и видовете ефекти, причинени от тях.

— Тя също така е имала ясни сънища — каза той. — Кошмари. Възможно е и включващи наранявания в областта на устата, които може да говорят за нещо съществено.

— Наистина ли? Как така?

— Аз установих, че те са свързани с последствия от принудено мълчание, с невъзможността да изкаже мнението си. Или понякога със силни чувства на вина.

— Добре. — Бренер се намръщи. — Нейните сънища не са моя грижа. — Той включи една лампа над масата. — Но съм съгласен с вашите реални наблюдения. Както знаете, аз смятам, че увреждането е причинено, когато тя е изпаднала в нейната кома. В такива случаи неврологичните симптоми могат да приемат почти всякаква форма. — Той се спря, за да се възхити на по-големия от двата мозъка пред него, гледайки косо през силните си очила. Последните следи от цвят бяха избелели от тъканта и тя беше останала гладка като крем, с бели нишки. — Във всеки случай пациентката не изглежда да е застрашена от непосредствена опасност. В действителност тя е почти оздравяла физически.

— Разбирам, че имате намерение да я изпишете.

— Освен ако не се появи някакво влошаване на състоянието ѝ. Ще я наблюдаваме още няколко дена. Но няма основание за нейния престой тук, ако не можем да постигнем подобрене.

— Обаче тя няма къде да отиде.

— Възможно е някой да се появи най-сетне в скоро време. Някой, който търси изгубили се хора или нещо подобно. Сигурен съм,

че вестниците ще бъдат много щастливи, ако трябва да пратят фотограф. Между впрочем, има и сиропиталища, нали така, за жени в бедствено положение.

Имаше такива, малко на брой, управлявани от църковни организации, други от общинските власти. Повечето функционираха като затвори или военни институции, където обитаващите ги трябваше да работят за сметка на храната и подслона, които получаваха. Самоубийствата бяха често явление в такива заведения. Повечето от настаняваните там жени, с които Кирш беше разговарял, предпочитаха живота по улиците.

Имаше само едно нещо, което той би могъл да направи.

— Аз бих проучил възможността причината за тази амнезия да бъде по-скоро психиатрична — каза той, — отколкото просто неврологична.

Бренер изглеждаше умерено обиден.

— Аз никога не съм чул за психиатрично разстройство, довело страдащи от такова разстройство до кома. Може би съм пропуснал нещо в литературата по въпроса.

Той се насочи към втори, забележимо по-малък екземпляр мозък. Вдигна стъкленицата, вирайки се в това, което изглеждаше като област на туморна тъкан над десния слепоочен лоб.

— Бихме могли да проучим ефектите от шока.

Бренер завъртя в ръцете си стъкленицата на обратната ѝ страна. Мозъкът се разклати.

— Тя не е била изнасилена, знаете ли това? Всъщност, аз не видях никакво доказателство за неотдавнашна сексуална активност.

Кирш не можа да се въздържи да не си представи това изследване: как пациентката А е довлечена в безсъзнание и качена върху масата, как Бренер е разглеждал нейните разкрячени и вдигнати нагоре крака, при което неговите къси набити пръсти са ровели и проучвали.

— Прегледът показва — прибави Бренер, — че тя със сигурност не е изчервяваща се девственица. Почти сигурно е родила някога. А нямаше брачен пръстен.

— Евентуалният нападател може да го е откраднал.

— Щеше да е останал белег. Аз не открих никакъв.

Изведнъж стана по-разбираемо безразличието, проявявано от Бренер по случая. Момичето Айнщайн не беше, в неговите очи, почитено. Тя принадлежеше към една категория жени, които бяха изложени на злополучия, обикновено в ръцете на мъже, но които неизменно са били предизвиквани от самите жени.

— Във всеки случай — каза Кирш, — ясно е, че е била подложена на травматично преживяване.

— Аз не съм сигурен, че каквото и да е от миналото ѝ е съвсем ясно, д-р Кирш. Полицията не е намерила никакво доказателство за непочтена, мръсна игра с нея.

— Тогава как обясняват...

— Те имат теория, която си струва да се вземе предвид, че жената е просто умопобъркана и е била такава през цялото време, което ни интересува. Те казват, че са виждали подобни случаи. Една побъркана жена може да реши да се изкъпе в някое езеро в края на октомври. Може да си мисли, че това се случва в средата на юли. — Бренер се усмихна глупаво. — Разбира се, тази теория им е много удобна, тъй като това означава, че няма какво да разследват.

Бренер извади писалка от джоба си и започна да пише в изходящия дневник. Нищо не можеше да бъде изнесено от отделението, без това да се нанесе в дневника. Най-сетне той вдигна поглед.

— Има ли нещо друго?

— Ако не възразявате, аз бих желал да помоля пациентката да бъде преместена в клиниката за наблюдение.

Писалката на Бренер спря да се движи по хартията за секунда.

— Аз мога да разбера вашия интерес, д-р Кирш. Не се среща често такива необременени със строг контрол пациенти — от болницата, от близки и роднини и т.н. Така лекуващият има пълна свобода на действие, повече или по-малко.

— Мога да ви уверя, че това не е моето намерение...

— Разбира се, тя няма средства, както ние я подозираме. Няма начин да плати.

— Нейната такса ще бъде опростена евентуално.

— С разрешението на директора, предполагам аз.

— Това потенциално е много интересен случай. Сигурен съм, че той ще се съгласи.

Бренер погледна Кирш над очилата си, след това продължи работата си.

— Много добре, аз ще изискам тя да бъде преместена. Веднага щом видя резолюция с подписа на директора върху писмената молба.

След посещението си в главната болница Кирш се върна в клиниката на бюрото си, където намери един подпечатан плик, оставен до преспапието. В него имаше писмо от д-р Бонхьофер, което го информираше, че директорът ще се върне на работа следващия понеделник, и го канеше да се срещнат сутринта преди работа.

Ораниенбург, 2 ноември  
 Скъпи мой Мартин,

Току-що чух за транспортната стачка в Берлин и се надявам това да не означава, че ти не ще можеш да получаваш писмата ми или че те ще трябва да стоят в някой склад седмици наред, без да ги вземат оттам и да ги изпращат за където са предназначени. Татко казва, че аз трябва да внимавам какво ти пиша, защото рано или късно стачниците ще отворят плика, за да търсят пари, особено ако цялото това нещо се проточи дълго време. Мислиш ли, че стачниците ще се намесят в пощите? Аз не мога да понеса представата, че моите думи, които са само за теб, могат в края на краищата да завършат пътя си, след като са минали през ръцете и очите на много непознати, след като са послужили за забавление на такива ужасни хора. Глупаво е от моя страна, но не мога да изхвърля от главата си тази представа. Не че си въобразявам, че думите, предназначени за теб, са толкова специални. Смея да кажа, че всички тези думи са били използвани милион пъти преди това. Но за мен те са специални, защото идват направо от сърцето ми и са думи, които аз никога досега не съм отправяла към никой друг, и се надявам никога да не ги използвам отново към който и да било друг, освен към теб — по-нататък в съвместния ни живот! Виждаш ли, че аз вече внимавам какво казвам. Няма нужда да се надявам. Аз знам, че никога не бих могла да те заместя в моето сърце с някой друг, каквото и да се случи... И сега потъвам във всякакви тъжни размишления, а за такива всъщност няма никаква причина — когато трябва да бъда щастлива. Всичко това заради една тъпа стачка!

Ето защо, миличък, моля те, уведоми ме, веднага щом можеш, че си получил това писмо, възстанови покоя

на горкия ми мозък. Не съм чула нищо за теб от повече от една седмица, а има толкова много неща, за които трябва да говоря с теб, толкова много неща, които трябва да бъдат решени преди юни. Знам, на пръв поглед изглежда, че има много време дотогава, че ако не се споразумеем ние помежду си за разните проблеми относно предстоящото събитие, тези проблеми ще бъдат решени вместо от нас от други хора. Аз вече водя сериозна битка, за да попреча на мама да не се нагърби с всичко. Тя има такива твърдо установени представи за това как трябва да протече една сватба (една „достойна светска сватба“, както продължава да я нарича тя, въпреки че аз смятам нейната концепция за леко противна, защото под „светска сватба“ тя разбира „сватба в хайлайфа“, не е ли така?), но се страхувам да ѝ гласувам доверие, без да се посъветвам най-напред с теб. Тя вече е съставила списък на магазините, които смята за подходящи да осигурят сватбеното тържество и без съмнение ще спечели подкрепата на татко, за да бъде сигурна, че няма да се разочарова. Ти наистина ли искаш гостите да слушат оперна музика цял един час преди вечерята? Майка така гори от желание да демонстрира познанството си с Рут Йост-Арден, за която аз знам, че пее прекрасно, но цял час? А искаш ли горката твоя малка булка да се бори с шлейфа си, мъкнейки се по пътеката между редовете като голяма царица мравка? Все пак предполагам, че това не е нещо, за което ти ще се безпокоиш, защото си мъж, но това безпокои мен. Мисля, че мама е гледала прекалено много кинопрегледи.

Сигурно се колебаеш за отиването ни до Райнсдорф на 13-и, но аз разбира се ще бъда там в неделя, както ти предлагаш. Не съм виждала дълго време майка ти и баща ти. Кажим им, че очаквам с нетърпение да ги видя. Мисля, че идеята за военен паметник е чудесна. Какъв по-добър начин може да има, за да поменем твоя скъп брат Макс, както и всичките тези смели млади мъже? Сигурна съм, че необходимите средства ще бъдат събрани.

Сега трябва да свършвам, защото иначе ще изпусна пощата. Ханс-Петер ще ме закара до там с колата. Мой най-скъпи, моля те пиши ми, когато можеш, или когато твоите нещастни душевноболни ти позволят. Аз ги мразя, когато не получавам писмо. Мама казва, че това ми разваля настроението за цял ден.

Любящата те (тук аз пак се самоцензурирам — думата трябваше да бъде обожавашката те!)

Алма



Той имаше навик да се вижда с Макс всяка година, когато настъпеше есента, когато мъглите изпълзваха на разсъмване, като образуваха ореоли около газените лампи, пращяха по захранващите проводници на трамвайната мрежа и омекотяваха контурите на жилищните сгради по „Шьонхаузер Алее“. Спомняше си за малкия си брат, когато краищата на булеварда изчезваха в мъглата; така можеше да си мисли, че той е малък и незавършен, една отломка от улица, плаваща в сива пустота — пълна с детайли, сякаш зацапани с боя и повехнали с течение на времето, изолирани като фрагменти от фриз или като картинки, откъснати от илюстрирана книга.

Това обаче, което си спомняше най-често, бяха ваканциите, които прекарваха в Мекленбург, когато бяха момчета. Той и Макс отиваха долу на брега на езерото и наблюдаваха мъглата, надигаща се от водата и виеща се на сребърни нишки към небето. Стояха с гръб към гората, която заобикаляше езерото откъм сушата, докато бялата светлина не ги обгърнеше и те не можеха да виждат вече нищо друго. Това беше тяхната тайна игра. Ставаха много рано, преди някой друг да се беше събудил, и избутваха във водата една гребна лодка (нещо, за което бяха най-строго предупредени да не правят никога, без да бъдат надзиравани). Макс винаги действаше с греблата, като караше лодката, докато не достигнеха до най-дълбоката част на езерото. Там, във от погледите на когото и да било, те се оставяха на течението, в пълна тишина, чувствайки се като изследователи на края на света.

Бяха открили, че ако се излегат по гръб в лодката, им се струва, че се издигат, реят се напълно свободни и стигат до небесата. Така момчетата се чувстваха откъснати от света, но в същото време по-близо до сърцето на Миросъзданието, като души на прага на небесата. А когато мъглите започваха да се вдигат и брегът отново изплуваше пред погледа им, на тях им се струваше, че се връщат на Земята.

Макс обичаше астрономията. На неговия дванайсети рожден ден техният чичо Шефан му даде стар месингов телескоп. В ясни нощи Макс обичаше да се взира през телескопа по цели четири часа дори го

вземаше със себе си при пътуванията им в провинцията, защото, казваше той, там въздухът бил по-чист, а звездите по-ярки. Техните родители го поощряваха в тази му страст. Майка им преподаваше френски език в местната гимназия, а баща им ръководеше семейната фирма, която правеше математически инструменти: компаси, пергели, транспортири. В семейството ученето и по-специално науката бяха на висока почит. На религията рядко се обръщаше внимание. Тя беше тема на разговор, който предизвикваше нетърпеливи въздишки или неодобряващ бащински ропот иззад вестника. Църквите просто бяха грешили в твърденията си за вселената прекалено много пъти. В крайна сметка се беше оказало, че Земята не е плоска, въпреки че привидно изглеждаше така, а слънцето не обикаляше около нея за един ден. При всички техни претенции за близост с Върховното същество божиите служители се бяха опитвали да поставят в догматични рамки всекидневните човешки възприятия. Бяха нужни много усилия, въображение, скептицизъм и строга методология на науката, за да се разкрие, че тези възприятия са лъжливи.

Години по-късно, през войната, отидоха до Мекленбург за последен път. Това бяха дни на пресилено добро настроение и неизговорени лоши предчувствия. Макс беше получил своята повиквателна за постъпване в пехотата и това пътуване беше само няколко дни, преди да замине за Франция. Тяхната по-голяма сестра Фрида беше току-що сгодена за Юлиус, лейтенант във военния флот. Мартин беше в отпуск от фронта в Румъния, където беше служил като медицински офицер в 9-а армия. Когато се върна тогава, ръцете му все още бяха достатъчно стабилни, за да бъдат годни за хирургическа работа. Всички бяха там — за последен път, както се оказа.

Това беше идея на баща им: ваканция сред езерата близо до Шверин, където те имаха обичай да прекарват всяка година. Това беше по-добре, отколкото да се мотаят из къщи, каза той. Кирш обаче беше сигурен, че той имаше други основания за плана си: там сбогуването и изпращането щяха да бъдат по-малко тържествени в края на ваканцията, да изглеждат по-малко окончателни. Това беше начин да се направи страхът по-поносим, главно заради тяхната майка; начин да се покаже режисиран оптимизъм. Горите и езерата не се бяха променили. Те щяха винаги да бъдат там. В Мекленбург можеха да повярват във възможността да живеят по тяхната собствена мярка за времето.

Все пак имаше някакви неудобства, свързани с честването по повод изпращането на момчетата. Даже лакомствата бяха изкуствени: лимонадата беше смесена със спирт вместо с шампанско, пурите, които им беше дал като подарък годеникът на Фрида, се оказаха направени от изсъхнали зелени листа, накиснати в никотин. Всички се опитваха да не говорят за войната, но новините за революцията в Русия се натрапваха. Кирш си спомняше как неговата малка сестра Емили се втурна на закуска в трапезарията с вестник в ръка. В Москва беше избухнало насилие. Царят бил принуден да абдикира. Това сигурно означаваше, че войната скоро ще свърши и момчетата ще могат да си останат у дома. Всички се струпаха наоколо да прочетат репортажа, но Кирш забеляза погледа в очите на баща си. В страната нямаше настроение за примирие, даже ако беше предложен мир. Цареше настроение за победа на всяка цена дори само за да не се окаже, че загиналите са умрели за нищо. По улиците викаха „ура“, когато беше съобщено, че германските подводници са потопили кораби на неутрални страни във водите на Антантата, въпреки че почти сигурно това щеше да доведе до влизането на Америка във войната.

В семейството на Кирш нямаше никакви празненства при започването на конфликта. Навсякъде другаде обаче се правеха паради и маршируваха военни оркестри, а хората пееха по улиците: така изглеждаше, че се провежда огромна забава, на която те не бяха поканени. Когато Мартин заяви своето пламенно желание да се бие, майка му му зашлеви една плесница и избяга от къщата. При започването на войната поради слабото му зрение го обявиха за негоден да служи на фронтовата линия. Това обаче не породило у близките му чувството за лоша поличба. Обаче оставаше Макс, за когото да се безпокоят, Макс с русата коса и очи, въззелени като нефрит, момчето, което никога не преставаше да задава въпроси, макар и да изглеждаше, че знае всичко. Момчето, което караше всички да се смеят. Той нямаше ахилесова пета, която да го опази от пряко участие във войната.

През цялото си обучение за офицер Макс четял Алберт Айнщайн. Появи се в Мекленбург с последната книга на професора. Той силно желаше да разговаря за нея — защото никой в казармата не се интересуваше от това, предположи Кирш; или може би защото това ги предпазваше от разговори за други, много по-важни неща.

От всички велики мъже на науката Айнщайн винаги се ползваше със специално място в интересите на Макс. Растейки, той се нахвърляше на всяка книга или статия, в която в някаква степен се обясняваше научната дейност на Айнщайн дори когато имаше много математика в тези обяснения, и то от онези области на математиката, които бяха извън познанията на Макс. Гостите в дома на семейство Кирш бяха обсипвани от него с въпроси из областта на диференциалното смятане и молени да му помогнат в разгадаването на разни неща из тази област, ако можеха (което не беше много често). По онова време изглеждаше, че на Макс му доставя най-голямо удоволствие това, че Айнщайн разрушава общоприетите схващания — колкото по-неприкосновени, толкова по-добре. За Макс Айнщайн беше иконоборец, сражаващ се срещу общоприети вярвания, разбиващ фалшивите идоли на ревниво охранявана мъдрост.

Едно от първите неща, взети на прицел от Айнщайн, беше етерът — свещено понятие за теолози и учени, непоклатимо от времето на Аристотел. Предполагаше се, че етерът изпълва навсякъде вселената, невидим и неоткриваем, също както се предполагаше, че Бог е навсякъде. Що се отнася до науката, за нея това беше средата, през която преминаваха светлинните вълни, също както звуковите вълни преминаваха през въздуха, а морските вълни — през водата. Той трябваше да съществува, защото прости експерименти бяха доказали, че без съмнение светлината не е материално нещо, а вълна, някакво смущение, което пътува, разпространява се през нещо друго. Когато двойка светлинни лъчи от един източник се пропуснат през два много тесни отвора, те си взаимодействат (интерферират) един с друг и в резултат се създават редуващи се ивици: с по-голяма яркост (посветли), където максимумите (върховете) и минимумите (падините) от двата лъча съвпадат, и с по-малка яркост (по-тъмни) съответно в местата, където върховете се срещат с падини, а падините се срещат с върхове. Това беше ефект, който може да се създаде само от вълни. Обаче Айнщайн беше подозрителен към тайнствения етер. Дали беше научно оправдано да се приеме съществуването на нещо, което осуетяваше всякакви опити да бъде наблюдавано и изследвано?

„Две хиляди години религия и двеста години наука. — Кирш все още си представяше възхищението върху лицето на Макс. — Срутени, унищожени в едно-единствено уравнение.“

Макс не обичаше нищо повече от това да види как нещо, смятано за велико и добро, се оказваше погрешно. За него това означаваше свобода, отхвърлена тежест. Той беше свободен човек и можеше да си представя каквото и да е.

За разлика от досегашните теории с участието на етера, уравнението на Айнщайн потвърждаваше, че светлината не е вълна, а поток от енергийни частици, които той наричаше *кванти*. Като залп от миниатюрни куршуми светлинният лъч беше способен да преминава през празните пространства на космоса, без да му е необходим етерът, за да го пренася. И за разлика от една вълна, тези *кванти* имат маса, също както обектите, които ги излъчват, което означава, че могат да бъдат повлияни от гравитацията по същия начин. Светлинен лъч, който преминава покрай обект с огромна маса, каквото е слънцето, ще промени своето направление на движение, което ще създаде у един наблюдател погрешно усещане за това откъде е дошъл този лъч.

По онова време всичко това беше поразило Мартин Кирш като нещо фантастично. Как би могла светлината — най-чистата форма на енергия — да има маса? Масата и енергията бяха две различни величини, едната материална и постоянна; другата неосезаема, т.е. качество без веществен израз. Даден обект може да бъде горещ, но самата топлина няма субстанция. За да съществува, тя се нуждае от маса по същия начин, както мисълта се нуждае от ум. Айнщайн обаче казваше, че масата е просто енергия в друга форма. Той отричаше както нейната стабилност, така и нейното постоянство, даже нейната ясна отличителност от заобикалящото я пространство. Масата беше просто концентрирана енергия. Както обясняваше Макс, материалната вселена може да бъде възприемана просто като замръзнала светлина. В сърцевината на всичко материално имаше нещо нематериално.

Това, което Макс не знаеше, беше как двусмислените, не съвсем ясни *кванти* на Айнщайн ще променят света. Или как Айнщайн ще дойде до идеята да намрази собственото си творение и да се посвети на неговото разрушаване. Всичко това предстоеше.

Във всеки случай Мартин не споделяше ентузиазма на Макс за научните схващания за светлината. Той се чувстваше глупаво, когато говореха за тези неща — и това не беше, поради естествената причина че един по-възрастен брат не иска да се чувства по-глупав в присъствието на по-младия. Той слушаше и размишляваше, така че

Макс да не трябва да повтаря заради него и да го кара да се чувства още по-глупав. Той дори се чудеше от време на време дали това не е и истинското намерение на Макс, подбудата зад неговото безпощадно любопитство: тайната нужда да засенчи първородния син.

Кирш разбра по-късно, че се е лъгал. Истината се разкри пред него последния път, когато видя Макс жив: въображението на Айнщайн беше не само източник на омайване за неговия брат. Това беше нещо много, много по-важно.

Последната сутрин взеха лодка, за да се повозят по езерото само двамата. Идеята беше на Макс.

— Ще се измъкнем от къщи на зазоряване, както правехме някога. Аз вече намерих лодка.

Никакво обяснение за идеята. Това беше нещо, с което се предполагаше, че Мартин ще се съгласи, въпреки че беше началото на април и навън беше студено. Сякаш двамата още бяха момчета и нищо — нито времето, нито войната — не разделяше миналото от настоящето.

Кирш допускаше, че Макс иска да го пита какво да очаква на фронта. Той сигурно беше уплашен. Новобранците винаги бяха уплашени, въпреки че правеха всичко възможно да скрият това от другите. Оказа се обаче, че Макс иска да говорят за неговата книга на Айнщайн. През целия уикенд я беше носил със себе си, както пастор носи винаги Библията със себе си. Почти го разбирал, каза той. Почти виждал ясно как всичко във вселената — материя, енергия, пространство и време — било всъщност едно нещо — като гигантска змия, засукана и извита, като че ли поглъща собствената си опашка.

— Това ли има в ума ти? Гигантски змии?

Макс се усмихна, гледайки отвъд водата. Слънцето беше изгряло. Жълт слънчев лъч прониза облаците.

— Е, какъв е смисълът да имаш ум, щом в него няма нищо?

— А на теб в ума ти е Айнщайн дори сега.

— Да. — Макс се намръщи и продължи да гребе с греблата. Отразена светлина танцуваше върху лицето му, позлатявайки бледата му кожа. — Всъщност аз се надявам той да бъде в ума ми още малко.

Кирш искаше той да продължи да гребе. Това можеше да го постопли. Искаше да разбере какво бяха правили там, в школата за офицери.

— Не може изобщо да се каже, че там има какво да се учи — каза Макс. — Това е повече място за *неучене* — за забравяне, ако това повече ти харесва. Много по-трудно е. Трябва да се осланяш на интуицията си. Трябва да приемаш това, което изглежда невъзможно.

Кирш си спомни своето военно обучение, духайки върху ръцете си.

— Като какво например?

Макс спря да гребе и затършува в раницата.

— Виж сам.

Това беше книгата: *Специална и обща теория на относителността. Популярно изложение.*

Кирш се засмя.

— Ти очакваш да прочета това сега?

— Не сега. След като заминем оттук. Това е подарък.

Макс протегна ръката си, подавайки му книгата. Кирш я погледна. Неговата усмивка бавно се изпари.

— Задръж я — каза той. — Тя само ще ми загуби времето.

— Как може да говориш така, когато не си я чел?

— Можем да поговорим за всичко това, когато се върнеш. Тогава ще имаме много време.

За част от секундата се възцари мълчание, интервал от време, достатъчно дълъг, за да разбере Кирш, че неговият брат не очакваше да се върне, че тази книга, която той толкова високо ценеше и така зорко пазеше, беше последният му прощален дар.

— Разбира се, разбира се — каза Макс. — Все пак вземи. — Той подхвърли книгата в скута на брат си и хвана отново греблата. — Ще ми бъде забавно да си мисля как си напругаш мозъка над нея. Ще имам нужда от нещо, на което да се смея, когато ще бъда до шията в кал.

Това беше първият път, когато той споменаваше какво го чака, първото му признание, че изобщо има нещо, което го безпокои.

— И когато бъдем отново тук — точно както ти казваш — ще можем да поспорим за несъществуването на времето.

Кирш прочете книгата едва няколко години по-късно. За това време теориите на Айнщайн бяха блестящо потвърдени чрез наблюдения върху светлината на звезда, която минаваше близо до огромната маса на Слънцето, наблюдения, които бяха възможни само при пълно слънчево затъмнение. Те направиха германския учен най-прочутия човек в света.

Обаче всякакъв шанс за спор с Макс беше изчезнал. Два месеца след тяхното посещение на езерото, на седми юни, британската армия взриви половин милион килограма силни експлозиви под германските позиции на Месинския рид<sup>[1]</sup>. Лейтенант втори ранг Макс Кирш беше измежду десетте хиляди мъже, които загинаха при експлозията, звукът от която беше чул петстотин километра надалеч, почти до границите на Мекленбург. Никога не бяха открити каквито и било останки от него.

---

[1] Месински рид — планина във Фландрия, днешна Белгия. — Б.пр. ↑



Стаята на Макс беше на най-горния етаж на къщата в Райнсдорф. Всичко беше точно така, както го беше оставил, с изключение на това, че някои от неговите вещи бяха върнати в тази негова стая от други помещения на къщата: гребен от черупката на костенурка, на чиято страна беше гравирано името му, перлено бяла черупка от наutilus, китайска статуетка на носещ очила териер, която му беше дадена като подарък, но той никога не я хареса. Върху скрина, под ъгъл спрямо огледалото, така че отражението в него да се вижда от вратата, беше поставена в рамка снимка на Макс, направена месец преди да замине за фронта. На снимката Макс позираше в кадетската си униформа — скован, но с ясно открояващ се намек за самопародия. Снимката беше избеляла с времето, така че неговата кожа сега беше бяла като на униформата, а чертите му — като гравирани с бледи линии в цвят сепия. Огледалото също беше помътняло с годините, така че в отражението Макс вече се губеше зад воал от мъгла.

Никой не беше планирал да се направи почетна гробница. До такава идея се дойде постепенно. Тъй като тялото на Макс не беше намерено, нито дори една-единствена от неговите вещи, той беше обявен за „изчезнал в акция“. Беше останала обаче надеждата, че един ден може да се върне у дома, че е бил взет от врага в плен, или, като момичето в „Шарите“ лежи някъде в болница, поразен от амнезия и неспособен да си спомни името. От време на време някой безследно изчезнал наистина се завръщаше у дома. Вестниците разказваха разни истории за такива случаи, поместваха дописки за войници, скитащи се от Изтока, където са се били с казаците, или са били пленени от червените. За семейството никога не настъпи такъв момент, когато надеждата да угасне окончателно, то беше изпаднало в някаква лека криза, от която да може да оздравее и да се възстанови. Състоянието на висяща неизвестност, нещо между траур и нормален живот, продължи с години.

През цялото време стаята на Макс си остана стая на Макс. Чаршафите бяха сменяни от време на време, въпреки че никой не

спеше в тях, а газените лампи бяха сменени с електрически, както беше направено в цялата къща. Но това беше всичко. Накрая стана немислимо да се разбърква и размества каквото и да било друго. Емили още живееше в мъничката като кутийка стая, в която спеше винаги от малка, въпреки че тази стаичка беше прекалено миниатюрна за възрастна жена. Веднъж Кирш предложи тя пробно да се премести в стаята на горния етаж, но Емили решително поклати глава: била достатъчно щастлива там, където е сега. Освен това майка им все още често прекарвала известно време в стаята на Макс, каза тя, в следобедите, особено когато валяло.

Емили, руса и грациозна, доста срамежлива и почти непохватна, никога не беше напускала Райнсдорф. Тя работеше като учителка във Витенберг, каквато беше някога майка ѝ за известно време, като отиваше там и се връщаше всеки ден на велосипед, за да не харчи пари по влаковете. Вместо френски като майка си, преподаваше география и елементарна математика.

За няколко години преди войната Кирш беше много близък с Емили, по-близък, отколкото с Фрида, която беше най-възрастната, или даже с Макс, чиято глава беше винаги забучена в някоя книга. Като дете тя била решителна, жизнерадостна и силно любопитна към всичко в света. Когато възрастните се събирали за вечеря, седяла в ъгъла на салона с ръце, пъхнати под бедрата и слушала внимателно разговора. По някакъв начин обаче това любопитство се беше изхабило. На негово място сега у нея се бе настанила някаква сериозност и сдържаност, както и една почти преднамерена простота в облеклото и външния ѝ вид, като че ли тя се страхуваше, че всякаква изява на суета би предизвикала презрение. С нейната безцветна бледа кожа и закрепена с фуркети коса беше трудно да се повярва, че някога са я смятали за красавица.

Близостта на Емили с брат ѝ Мартин беше намаляла с промяната на нейната външност. В известен момент, може би по време на тези дълги следвоенни години, когато той беше по-често далеч от дома си, тя може би беше решила, че той не е вече онзи подходящ довереник. Той се чудеше дали тя му се е обидила: ако дълбоко в себе си е почувствала, че я е напуснал, оставяйки я да расте в един дом, изпълнен с печал.

Общо четиринайсет млади мъже от Райнсдорф и околните селца бяха загинали в Голямата война. Семейство Кайл беше загубило двамата си сина — Ерих през 1917, Фриц в 1918 г. — по съвпадение и двамата на една и съща възраст — двайсет и една години и три месеца. На една желязна плоча в църквата бяха гравирани техните имена. Десет години по-късно обаче започнаха да се правят планове за отделен самостоятелен мемориал в центъра на селото. Това беше сложен проект. Трябваше да бъдат събрани пари, да бъде купено място, да се одобри план. Майката на Макс беше в управителния комитет, занимаваше се с организирането на мероприятия за събиране на парични средства и за наемане на артисти. През тези дни това поглъщаше по-голямата част от енергията ѝ. Когато Кирш се върна у дома, последният развой на проекта вече беше обсъден надълго и нашироко. Този уикенд беше важен за каузата на мемориала: в неделя следобед в старата училищна сграда трябваше да бъде изнесен камерен концерт с участието на един ансамбъл, който щеше да дойде специално за случая от консерваторията в Лайпциг.

— Бах, Бетовен и една транскрипция от Вагнер — каза баща му, когато отиваха на църква онази сутрин. — *Зигфрид*, доколкото си спомням.

— Достоеен избор — каза Кирш. Той беше решил да разкаже на семейството за събитията в „Шарите“ и за твърде възможната перспектива да го уволнят. Обаче явно удобният случай да повдигне темата все още предстоеше да се появи.

— О, да, много достоен — каза баща му. — Те предложиха Росини като начало на концерта — искам да кажа тези от ансамбъла. Някоя увертюра. Но комитетът... — Той унило поклати глава.

— Много леко ли им се е сторило?

— Много *италианско*. Не се е сражавал срещу когото трябва. Даже на Моцарт се намръщили, явно защото не е *изцяло* германец.

Едно време той би се подиграл на такова примитивно мислене, но вече не. Сред продължаващите последици от войната гръмкото изразяване на патриотизъм беше безукорна проява, независимо колко идиотска беше тя. Само на онези, които бяха направили върховна жертва, им беше дадено право да критикуват. Странното беше, че те никога не го правеха.

— Аз не съм сигурен, че Бетовен е бил *изцяло* германец — се осмели да каже Кирш. — Неговото семейство не е ли от Фландрия?

— Възможно е.

Баща му спря и погледна тревожно назад към пътеката. Жените крачеха зад тях, ползвайки един чадър. Майката на Кирш вървеше сковано, като че ли тежестта на зимните ѝ дрехи беше твърде голяма за нея. Баща му продължи по пътеката, с което се разбра, че за него темата е приключена.

— Жалко е, че Фрида не можа да бъде тук. Ние не я виждаме достатъчно често. Нито Юлиус, разбира се.

Кирш се съгласи, че е жалко, въпреки че в действителност едва ли някой беше виждал Юлиус тези дни. Същата година, когато Макс загина, неговият кораб беше ударен с директно попадение от британски крайцер и въпреки че зет му беше оживял, оттогава късметът го изостави. Взривът беше отнесъл лявата му ръка и го беше обезобразил така жестоко, че той отказваше да се показва на публични места. Във Франция, така беше чул Кирш, държавата била създавала специални домове за стари войници с *quele-cassées* — размазани лица — така че никой да не бъде принуждаван да ги гледа. Но, доколкото му беше известно, нищо подобно не съществуваше в Германия. Обезобразените търсеха своя късмет по улиците или, както Юлиус, обитаваха като призраци потайни места, предпочитайки хората да мислят за тях само в минало време, да ги помнят, но не да ги виждат на какво са заприличали.

Одобреният проект на паметника беше изложен пред църквата, нарисуван с акварелни бои и закачен на един статив. Обелиски и блокове от гравирани варовик бяха избягнати в полза на масивна плоча от гранит. Един малтийски кръст — опростената военна версия — беше издълбан в тъмната скала над думите ЗА БОГА И ОТЕЧЕСТВОТО.

Новият пастор беше нисък и доста пълен, с румен цвят на кожата. Като имаше предвид паметника, темите на неговата проповед онази сутрин бяха саможертвата на Христос, пожертването от Авраам на собствения му син и като кулминация — жертвата на онези, които са паднали в битка. Жертвоприношението е старо като Сътворението

на света и носи със себе си обновление, каза пасторът, точно както падналите есенни листа обогатяват почвата и правят възможно идването на пролетта — аналогия, която много му харесваше, съдейки по начина, но който се усмихваше, когато я произнасяше, като подскачаше надолу-нагоре на меките си стъпала. Кирш гледеше проекта, чувайки само водата, която капеше от покрива и скърцането на обувките на пастора. Той си представи името на Макс, изсечено с длето в гранита, при което неговите клетви за вярност и готовност да умре за Отечеството недвусмислено се провалиха завинаги, най-малкото в него се промъкна силно съмнение за смисъла на такива клетви. Макс и другите, прославени чрез паметника, бяха умрели за земята под краката на Германия. Те бяха налели кръвта си в нейните основи като тонове човешки цимент, а земята на свой ред им предоставяше това гранитно доказателство за техния героизъм.

*За Бога и Отечеството.* Кирш се чудеше, че майка му се присъединява към това твърдение. Героят на Макс в края на краищата беше Алберт Айнщайн, непоправим пацифист, който презираше и осмиваше всичко военно. Във всеки случай беше трудно да си представиш как Бог е бенефициентът на саможертвата или как една общоевропейска война би могла да подпомогне неговите интереси по един или друг начин. Някои военни паметници тактично не споменаваха Бог. В тях падналите бяха умрели просто за *Отечеството*, една по-защитима претенция, въпреки че въпросът за избор оставаше все още отворен. Ако се приеме, че повечето мъже на фронта са били записани като наборници новобранци, не би ли било по-точно да се каже, че те са паднали в *служба на Отечеството*? Или даже *по заповед на Отечеството*, тъй като точно Отечеството ги беше поставило преднамерено на опасния път, без да им каже нито дума по въпроса?

Кирш гледеше редиците с измъчени от грижи лица, гледеше фрау Кайл и фермера хер Келиц, чийто син беше загинал при Монс през първия месец от войната, и му дойде наум, че възпоминанието не е в действителност същността, не е поантата на мероприятияето. Паметникът нямаше да им помогне да си спомнят за загиналите. Това, което те искаха най-вече, е да бъдат горди и за целта техните синове трябваше да бъдат причислени към героите, които са принесли своя живот в един съзнателен и необходим акт на саможертва. Те не можеха

да бъдат горди от обикновени жертви, колкото и невинни да са те. Една смърт на обикновена жертва нямаше смисъл или цел. А това по някаква причина я правеше невъзможна за понасяне.

Една вечер, когато проектът току-що беше пристигнал, но все още очакваше одобрение, Кирш сподели тези си резерви с Емили. Каза, че не може да говори за другите загинали мъже, но паметникът е напълно неподходящ за Макс. Той, Макс, никога не би искал каквото и да било толкова грубо и бомбастично в центъра на селото. Емили му каза настойчиво да не говори високо заради майка им:

— Тя иска това. Не се намесвай.

Окуражен с две чаши коняк, Кирш повдигнал вкъщи въпроса по следния начин:

— Мога да ви кажа, че аз не бих искал моето име да се перчи върху онази проклета скала.

Емили беше влязла в този момент и издърпала чашата от ръката му, разливайки половината от съдържанието ѝ върху роклята си.

— Жалко е, че *не е* твоето име върху паметника — каза тя, — вместо това на Макс. Тогава на никого нямаше да му пука по никакъв начин.

След ужасно мълчание Емили се беше извинила, уверявайки го, че не искала да каже това, че позволила на своето настроение да вземе връх над разума ѝ. Той прие нейното извинение, отклонявайки с усмивка думите ѝ, че съжалява за поведението си.

И никога повече не спомена паметника.

След службата всички бързаха да се приберат вкъщи и да се приготвят за обяда. Кирш грабна един чадър и излезе бързо, за да посрещне таксито на Алма, и тогава установи, че е спряло да вали и че слънцето е пробил през облаците. Той трябваше да заслони с ръка очите си, когато тя изскочи от колата.

Алма носеше модно спортно костюмче от туид под мушамата си и накривена шапка с перо, като ловджийка в пасторална оперета. Русата ѝ коса беше прясно накъдрена. Тя постави ръка на рамото му и му предложи бузата си. Кожата ѝ миришеше на рози.

— Защо не си ми казал за списанието? — попита тя, като стисна ръката му.

— За какво говориш?

— Не си ли видял снимката? — Тя пхна ръка в чантата си и извади екземпляр на *Die Berliner Woche*. — Излязло е вчера. Ханс-Петер го открил.

Това беше от онези списания, които Алма не купуваше за себе си — илюстрирано седмично издание, пълно с криминални истории и скандали. Тя обърна две страници и му го подаде. Заглавието гласеше: *Момичето Айнщайн — мистерията се задълбочава — полицията объркана*. Отдолу имаше снимка. Момичето седеше в легло, хванато в ослепителната светлина от фотосветкавица, като придърпваше с една ръка одеялото към гърдите си. Снимката беше най-малко отпреди няколко дена, защото косата ѝ още не беше отрязана късо. Драскотините и местата с обелена кожа върху лицето ѝ изглеждаха тъмни и грозни, но нищо не можеше да скрие хубавичката ѝ нацупена уста или тъмния блясък на очите ѝ.

— Не там, ето *там*.

Скритият в ръкавицата показалец на Алма посочи две снимки в долната част на страницата. И двете бяха направени извън болницата: инспектор Хаген провеждаше импровизирана пресконференция със зяпнала отворена уста и ръце, вдигнати нагоре, като предаващ се човек, изглеждащ доста жалко; след това Хаген на задната седалка на неговата полицейска кола говореше през прозорчето за пасажери на мъж в бяла престилка. Лицето на този мъж беше отчасти затъмнено от блясъка на фотосветкавица и отражението на очилата му. Подзаглавието гласеше: *Инспектор Хаген се консултира с д-р Мартин Кириш, видния психиатър, натоварен със случая*.

— Не е ли чудесно? — каза Алма. — Моят годеник е *виден*. И целият свят вече го познава.

Кириш поклати глава с недоверие.

— Откъде са научили името ми?

Заради начина, по който той се беше навел и почти беше пхнал глава в прозорчето на колата, приличаше на ловец на автографи.

— Не трябва да бъдеш толкова скромна — каза Алма. Той усети как тя го наблюдава зорко отблизо, докато четеше статията. — Тя е доста хубава, нали?

— Кой?

— За кого мислиш, че става дума?

Той сви рамене.

— Ако харесваш насинени от бой жени. — Той сгъна вестника.  
— Имаш ли нещо против да взема за малко това нещо?

— Задръж го. — Тя взе ръката му и те тръгнаха към къщи. — Все пак, мислех, че ще бъдеш по-доволен.

Той мислеше за предстоящия си разговор с Бонхьофер и поклати глава.

— Извинявай.

— Какво има?

— Това изобщо не помага, този вид глупости.

— На пациента ли имаш предвид, или...? Защото, ако е истина това, което пишат, че горкото момиче е изгубило паметта си и не знае коя е, на това може да се помогне.

Преди той да успее да каже какво има предвид, на входа към кухнята се появи майка му и протегна ръце за поздрав.

За обяд масата беше покрита с тяхната най-хубава дантелена покривка. Сребърните прибори, които не бяха използвали от години, блестяха на бледата зимна слънчева светлина. Обедът беше всъщност един любезен разпит. Майката на Кирш искаше да узнае всичко за приготовленията за сватбата и почти не оставяше време на Алма да хапне нещо.

— Мислили ли сте вече по въпроса къде ще живеете? — попита тя.

— Мартин не ви ли е казал?

— Мартин не ми казва нищо. А аз съм негова майка.

— Е, намерих едно малко, приятно жилище в Целендорф, недалече от Ванзее. — Алма се усмихна, както си режеше един картоф. — То не е обявено за продажба, но съм говорила със собствениците. Между впрочем, предполагам, че ще имаме и един апартамент в града.

— Мартин винаги е работил в Берлин — каза майка му. — Аз не виждам какво привлекателно има там. От това, което чета, изглежда, че в града е много мръсно и опасно. Какво мисли вашият баща?

Алма отправи към Кирш поглед за извинение.

— Боя се, че той ще се съгласи с вас, госпожо Кирш. Той винаги казва, че градът се нуждае от основно прочистване.



— Един лекар трябва да отиде да живее там, където го търсят, Клара — каза баща му. — А не където му харесва обстановката и природата.

Майка му сви рамене.

— Наистина ли няма луди хора във Витенберг? Или в Лайпциг? Или пък не ти харесва техният тип лудост, защото е много скучен и провинциален?

Кирш посегна към чашата си с вино, докато всички се смееха. Баща му беше изровил бутилка с ризлинг в избата, бутилка от каса, купена за някой предполагаем тържествен случай много отдавна, на която сега й беше дошло времето.

— Там няма вакантни места — каза Кирш.

— А какво ще кажеш за университета? Не можеш ли да преподаваш там?

Алма сложи ръка върху китката му.

— Аз винаги съм мислила, че Мартин е роден преподавател.

Майка му кимна.

— Той е бил прекрасен хирург, когато беше в армията. Аз още пазя едно писмо от неговия командир, полковник Шад. Той казваше, че Мартин е най-добрият в неговата част. — Тя се обърна към сина си. — Никога не разбрах защо изостави тази професия, Мартин. Добри хирурзи винаги се търсят.

Кирш никога не беше обяснил на семейството си истинските причини да напусне конвенционалната медицина. Доколкото те се бяха поинтересували, той просто беше последвал един свой нов интерес, по начина, по който хора като Кирш винаги действаха, без да обръщат внимание на финансовите последици.

— Той сам си е най-суровият критик — каза Алма.

Той поклати глава.

— Съвсем не.

— Но аз съм сигурна, че няма да остане в клиниката много дълго, освен ако сам не го иска, разбира се. — Алма го каза така, че оставането в клиниката прозвуча като затворническа присъда. — Станал е широко известен. Статията, която написа, например...

— Това не е нищо — каза Кирш, защото то *беше* нищо или поне не беше голямо нещо. Неговият единствен принос към психиатричната

литература беше публикуван в *Годишник по психиатрична медицина*, ново издание със смешен тираж, отпечатан в Мюнхен.

— Добре, моят баща каза...

— Твоят баща е прочел моята статия?

Алма стисна ръката му.

— *Разбира се*, че я е прочел. Беше много впечатлен. Всъщност каза, че ще я покаже на някои хора.

Майка му и баща му си размениха доволни погледи; изглеждаха поласкани.

— На какви хора? — попита Кирш.

Алма се усмихна и сви рамене.

— Предполагам на хора, свързани с медицината. Ти знаеш, че неговата компания произвежда и медикаменти, нали, скъпи? — Тя погледна чинията си и започна да човърка деликатно месото си. — Освен това той поддържа всички видове институции в сферата на медицината.

Кирш искаше да им каже, че няма намерение да напуска „Шарите“, че д-р Карл Бонхьофер беше, макар и малко спорно, най-изтъкнатият психиатър в Германия и че едва ли може да се намерят други наставници като него. Но тогава се сети за призовката, която беше получил, и идеята му изгуби привлекателността си.

— Добре е, че Мартин има теб, за да се грижиш за него, Алма — каза майка му. — Той се интересува прекалено много от своите книги. Но напредването в живота...

Баща му посегна да напълни отново чашата на Алма, но, усмихвайки се, тя я покри с ръка.

— Странното е, че когато бяха момчета, мислителят беше Макс — каза той. — Мартин беше по-практичният. Ние смятахме, че той ще стане инженер или търговец. Винаги разглобяваше разни неща, за да види как работят. — Той тихичко се засмя, като си наля още една чаша вино. — В тази къща все още има часовници, които показват времето, както си искат, благодарение на *човъркането* в тях на Мартин през детските му години. Не беше ли така, Клара?

По всичко изглеждаше обаче, че майка му не го слушаше вече. Тя гледаше втренчено надолу към дантелената покривка за маса, като я гладеше разсеяно с пръстите си. Баща му за момент направи някаква гримаса, като че ли изведнъж разбра, че е казал нещо грешно. За

момент всички се умълчаха. След това майка му въздъхна тежко и погледна към тавана по посока на стаята на Макс.

Комитетът беше направил всичко по възможностите си, за да направи сградата на старото училище гостоприемна. Парафинени лампи горяха в ъглите. Зимни букети от върба и жасмин бяха поставени от двете страни на вратата и в ъглите на помещението. По цялата дължина на сцената трепкаха светлинки, така че сенките на музикантите се движеха на стената зад тях, където беше изложено старото имперско знаме. Но когато ансамбълът започна да настройва инструментите си, повечето от местата бяха все още празни.

Майката на Кирш беше смутена.

— Може би времето е попречило на хората да дойдат — каза тя. — Кажете им още да не започват.

Тя стоеше пред вратата, държейки в ръце програмите, и отказваше да влезе вътре. Награда за нейното упорство беше един самотен закъснял посетител, който пристигна на велосипед и си тръгна преди края, без да плати. Когато най-сетне беше убедена да влезе вътре и да седне, тя не се успокои и в края на всяка пиеса ставаше от мястото си и пак излизаше, само за да види дали не са дошли още хора, които чакат навън.

Самата музика изглеждаше странно не на място. Повечето от изпълнителите бяха слаби очилати млади мъже, от онези, които обикновено са отпаднали на прегледите за набиране на новобранци за военна служба поради обща физическа немощ или поради много лошо зрение, а тяхното свирене се отличаваше със сериозност и изтънченост, които изобщо не създаваха представа за фон на някакъв парад, камо ли пък за бойно поле. Публиката, смесица от ветерани, селяни и местни сановници, седеше без да мърда на своите сгъващи се столове, зяпаше безучастно ставащото, усещаше с уважение, че такива примери на висока култура са основното доказателство за върховенството на германската цивилизация, но в същото време желаше да ѝ се предложи нещо по-леко и мелодично. Като обмисляше всичко това, Кирш реши, че един духов оркестър би подходил по-добре на случая, като се изключи може би това, че Макс винаги беше

мразил духовите оркестри и неизменно си запушваше ушите, когато някой такъв маршируваше покрай него.

След като ансамбълът свърши със своите поклони, всички станаха и запяха националния химн. След това най-сетне публиката се изниза навън, видимо облекчена, че е напуснала своите не дотам удобни седалки. Една кутия за събиране на пари беше поставена до вратата за допълнителни средства за фонда на паметника, но след като бяха платили за своите билети, повечето посетители изглежда мислеха, че вече са направили достатъчни подаяния.

Пасторът, който се беше втурнал като хала в залата, без да направи и опит да си плати билета, беше единственото лице, което не се поддаде на разочарованието.

— Прекрасно събитие, фрау Кирш — каза той на тръгване. — То трябва да се провежда ежегодно.

— Ние се надявахме, че едно такова събитие ще бъде достатъчно — каза баща му. — Ще трябва да помислим пак.

— Но то беше прекрасно — каза Алма. — Аз никога няма да го забравя.

Майката на Кирш я изгледа с изненада, след това се усмихна признателно.

— Тогава самото събитие си струваше. Няма значение, че не постигнахме друго.

Те напуснаха един по един сградата на училището и тръгнаха през селото в спускащия се здрач. Минаха покрай мястото, където се надяваха да се издигне паметникът, един затревен триъгълник, който, като деца, Кирш и неговият брат бяха използвали за финиш линия във велосипедните надбягвания.

Алма отново го хвана за ръка.

— Още колко пари са им необходими? — попита тя нежно.

— За паметника ли? Няколкостотин райхсмарки. Проблемът е, че колкото по-дълго се събират тези пари, толкова повече нараства нужната сума.

Алма се притисна до него малко по-силно.

— Кажи на майка си да не се безпокои. Това е добра кауза. Тя ще получи парите, сигурна съм.

Когато тази нощ се върна в наетата от него стая, Кирш спусна завесите на прозорците. Съблече якето си, пуловера и ризата и застана пред огледалото. Преди известно време на ръката му над лакътя бяха започнали да се появяват тъмни петна, приличащи на натъртвания, които сега бяха станали по-широки и по-тъмни, а повърхността на кожата около убожданията изглеждаше суха и лъскава. Мускулът на тези места болеше, като че ли във вътрешността на ръката имаше студена тресчица. Това, от което се беше страхувал, беше станало факт: подкожната тъкан умираше. Тази опасност беше свързана със салварзана, така, както е при всяка субстанция, съдържаща арсен. Освен че неминуемо предизвикваха гадене, спазми и повръщане, инжекциите трябваше да бъдат поставяни между стените на вените. Всяка капчица течност, изтекла в околната тъкан, щеше да предизвика некроза. Освен това имаше и проблем със самата вена: салварзанът можеше да предизвика образуването на бучици съсирена кръв в мястото на инжекцията, които от своя страна предизвикваха подуване и раздразване на кръвоносния съд и създаваха риск от инфекция. Може би точно това беше проблемът. Взирайки се на мъждивото електрическо осветление, той проследи, като напипваше с пръстите си, основната вена, проверяваше чувствителността ѝ, но беше трудно да усети каквото и да е друго, освен силната болка.

Вече повечето лекари преминаха към прилагане на лекарството чрез системи за интравенозно капене. Инжектирането беше много рисковано. Но за Кирш преминаването по нормалните медицински канали създаваше редица трудности.

Другите лекари обикновено не се съгласяваха да предписват лекарството, особено при поискване. Нито пък можеше да се гарантира конфиденциалността. Медицинско лице, което се е подложило на лечение за сериозна болест, предавана по полов път дори в начална латентна фаза, би станало веднага обект на клюкарстване. Информация от подобен тип обикновено изтичаше извън медицинските среди, ако не директно от самите лекари, то от присъстващите на лечението

сестри и секретарки. Наред с това някои работещи в тези професионални кръгове смятаха за свой дълг да докладват за случаите на инфекция на съответните власти, особено където се предполагаше, че рискът от разпространяване на заразата е значителен. Други вярваха, че на заразените пациенти трябва да им се забранява да се женят под заплахата да бъдат разобличени, докато техните серологични тестове не останат отрицателни в продължение на няколко години. Общо взето, беше по-просто и безопасно да се оправяш с тези неща сам дори когато това означаваше да си купуваш прахчета от нелицензирани търговци и да си приготвяш сам инжекциите и други лечебни средства, каквито той държеше скрити под мивката за случаи, ако се появят отново някакви язви или други поражения.

Електрическото осветление беше твърде слабо. Той запали газена лампа и съблече останалите си дрехи. В неговия случай първите белези на заразата се бяха появили през войната във формата на малки кръгли подутини на вътрешната страна на пръстите му. Те бяха кафеникави и твърди, нещо средно между подутини при копривна треска и мехурчета, но едва се напипваха и съвсем сигурно не бяха болезнени. Траяха няколко седмици и зараснаха, преди той да се разтревожи. Изминаха няколко месеца, преди да започнат да се появяват по-нататъшни симптоми: треска, ставни болки и яркочервен обрив под мишниците и по гърдите. Дори тогава обаче не му хрумна, че е застрашен от смъртоносна болест, че микроскопичен червей, като спиралите на *Treponema pallidum*, циркулира из тялото му, като се размножава, струпва се на гроздове и запушва жлезите и кръвоносните му съдове, прокарвайки тунелчета през нервната му система и обсаждайки мозъка му.

Стотици мъже, които той лекуваше в полевата болница, страдаха от същата зараза, даже австрийските офицери, докарани по специална заповед от Висшето командване, защото те не се доверяваха на техните собствени военни лекари. От всички болести в тази война венерическите бяха смятани за най-големи виновници за загубата на жива сила по фронтовете с изключение, през зимните месеци, на пневмонията, която тогава не отстъпваше първото място. Но първичните и вторичните симптоми на сифилиса бяха различни при различните болни от тази болест и беше лесно да се объркат с други по-малко сериозни заболявания. Във всеки случай при толкова много

мъже, умиращи от своите рани, лекуването на болести, които понякога изискваха двайсетгодишен период, за да се докаже тяхната фаталност, не беше приоритет на военните. Дори случаи на ранени с ясно отличаващи се отворени рани във втори стадий, влажни язви, гъмжащи от бацили и други подобни, обикновено не биваха изолирани или третирани със специално внимание. За това нямаше време. Кирш нямаше как да знае кога точно болестта беше влязла в кръвообращението му или кой пациент може да е бил виновникът. Рязането със скалпел беше обикновена дейност в операционните помещения, където често хигиената беше жертвана в полза на бързината на интервенцията. Но всичко това не го спираше да мисли за състоянието си. В сънищата си той даже видя лицето на преносителя на заразата: това беше един от онези, които бяха преживели кърпенето на ранените си тела върху мръсните хирургически маси в полевите болници, само за да умрат по-късно при връщането си на фронта. Това Кирш знаеше от униформата, която носеше и кръвта, която покри лицето му.

Беше възможно да е хванал болестта по някакъв друг начин, при по-обикновени обстоятелства, но се предполагаше, че шанкърните ранички — медицински термин, който той разбра по-късно, за малки кафяви подутини — се появяват близо до мястото на инфекцията. Ето защо повечето такива подутини започваха да се появяват по слабините или върху гениталиите. Обаче в неговия случай тези изриви започнаха върху меката плът на ръцете му.

Вторият стадий на болестта се характеризираше с главоболие и висока температура. Тези прояви го мъчеха на пристъпи в продължение на няколко дни, след това изчезваха, така че той ставаше способен да работи отново нормално. При повишаване на температурата до състояние на треска започваха лошите сънища с толкова ясни видения, че даже след като изчезнеха, те изглеждаха по-реални от всеки спомен от живота в будно състояние. В тези сънища пациентите, чиито лица той мислеше, че е забравил, стояха, чакайки го, с изцедена кръв, със зяпнали или частично защити рани. Те наблюдаваха работата му на операционната маса; те го гледаха втренчено от ъглите на коридорите. През нощта и на зазоряване те стояха на пост в двора на болницата. Той трябваше само да забърше влагата от стъклата на прозорците или на огледалото над мивката, за да

види лицето на някой умрял мъж. Дори когато беше буден, живееше в страх от тези видения. Отбягваше тъмните стаи или празните стълбища. Заставаше винаги близо до светлината и по възможност в някаква компания, въпреки че участието му в разговорите беше спорадично и пресилено.

Понякога в сънищата си виждаше Макс. Той обикновено стоеше в далечната страна на дренажния ров, който обикаляше края на двора. В онези дни той все още имаше лице, въпреки че то беше винаги смъртнобледо. Веднъж донесоха мъж на носилка, чийто крака бяха отнесени, един мъж, за когото Кирш веднага разбра, че не може да бъде спасен. И за момент това беше пак Макс.

Ръцете му започнаха да треперят: най-напред по време на хранене, след това когато се бръснеше с бръснач в ръка, после при операции. Треперенето се появяваше и изчезваше, без да може да се предскаже. Той не знаеше дали това беше друг ефект от заболяването или просто нервите му не издържаха, дали причината беше неврологична или психологична; обаче загубата на контрол върху ръцете го плашеше дори повече от кошмарните видения, защото тя беше симптом, който не можеше да скрие. Точно тогава се обърна към медикаментозно лечение, като сам си вземаше необходимите субстанции от запасите на болницата, приготвяйки лекарствата през нощта в уединение в стаята си: смесваше съставки от калий, йод, бисмут, живак, арсен.

Най-лошото от втория стадий на симптомите заглъхна няколко месеца след примирието. Възможно беше да се е излекувал сам напълно. По-вероятно беше обаче да е навлязъл в това, което в учебниците се наричаше латентен период, който можеше да продължи неизвестно колко — от няколко седмици до трийсет години. Един от всеки четири пациенти тогава преживяваше третия стадий, характеризиращ се с обезобразяващи тумори и други подобни увреждания, разяждане на вътрешни органи, прогресивна парализа, умопомрачение, слепота и смърт. Лечението през третия стадий беше най-драстично, без перспектива за успех.

Нямаше начин да узнае дали е здрав или не. По различно време тестовете му показваха и положителни, и отрицателни резултати за болестта. Напоследък обаче безпокойството му започна да расте особено много. Познатата скованост се върна в ставите му. Бързи



прояви на треска се появяваха и изчезваха, така че нощем се събуждаше от своите кошмари, плувнал в пот. И навсякъде около кръста и стомаха върху кожата му се появиха бледи червено-кафяви петна с размера на голям пръстов отпечатък.

Стойки сега на зеленикавата светлина на газената лампа, той проследяваше очертанията на обезцветените места, изкривяващи се насам-натам. Петната бяха станали по-многобройни от предишния път, особено на хълбоците му. Те се припокриваха, потъмнели и почервенели. Някои бяха леко надути. Само гърбът и раменете му не бяха засегнати, въпреки че очертанията на мускулите и костите бяха някак си преувеличени, като на анатомичен модел. Той губеше тегло, подкожната мазнина се топеше всекидневно.

Онази вечер Алма беше забелязала това му състояние. Тя го беше прегърнала на спирката в Берлин, когато беше дошло време да си кажат довиждане.

— Не бива да работиш толкова много — беше казала тя, докато ръката ѝ се плъзгаше нагоре-надолу по гърба на палтото му. — Не бива да се изтощаваш толкова. Обещава ли ми?

Той беше обещал.

— Почакай само да се оженим. Ще те угоя като прасенце. Ще те карам да ядеш пържоли и кнедли по два пъти на ден.

И тя го целуна с необикновена настойчивост и жар, притискайки се в него, докато последният влак за Ораниенбург почти потегляше от станцията, сякаш не беше сигурна дали да се качи на влака или да го изпусне и, след като го направи, да остане в града за цяла нощ.

Д-р Бонхьофер стоеше до прозореца и гледаше навън през мъглата обраслата с бръшлян външна фасада на главната болница. Тази част от сградата, където имаха кабинети неговите колеги от общата медицина, беше с югозападно изложение и бръшлянът, който растеше на гъсто, беше сменил цвета на листата си на медно златен. Тъй като беше по-висока, болницата засенчваше клиниката на вечерното слънце и я правеше да изглежда по-мрачна за случайните минавачи покрай „Шарите“. Бяха правени опити да се омокоти военния външен изглед на клиниката, като засаждаха различни пълзящи растения, но изложението беше неблагоприятно и издължените клони, които успяваха да се хванат за тухлената зидария, никога не създадоха нещо повече от една рехавя несвързана покривка от зеленина. Нещо по-лошо, упоритата влага на северната страна беше обхванала и разяла рамките на прозорците, така че дори при двойно остъкляване в стаите винаги имаше течение.

— Искан да ви предупредя предварително — каза той. — Така че да имате време да си потърсите друга работа. — Той се начумери на отражението си в прозореца. Беше на шейсет и четири, високото му чело беше набраздено от дълбоки бръчки. Неговата винаги добре сресана коса беше станала призрачно бяла. — Съжалявам, но не можеше да се чака по-дълго. Имам много малко свобода на действие по този проблем.

Те дори не му даваха шанс да обясни сам случилото се.

— Да се уговорим за Коледа? Това ще ви даде време да дадете някакви разпореждания и да уредите някои неща за настоящите си пациенти. Разбира се, най-добре е да се въздържате от приемането на нови случаи.

Кирш схвана, че досега е бил твърде наивен. Директорът нямаше склонност към формални дисциплинарни наказателни процедури. Такива неща биха затруднили всички замесени в случая. Освен това тези процедури биха му дали възможност да се бори за мястото си и да обжалва присъдата си на по-висока инстанция. Можеше да бъдат

въвлечени и адвокати. Колко по-лесно беше да го накарат да си подаде оставката и в замяна на това да получи прилични препоръки и да запази репутацията си неопетнена.

— Знам, че сте чули някои неблагоприятни слухове за мен, господин директоре — каза той. — Но ще ви бъда благодарен, ако ми предоставите възможност да отговоря на обвиненията срещу мен.

— Обвинения?

— Мисля, че това е мое право.

Бонхьофер въздъхна.

— Решението ми не е резултат от обвинения, д-р Кирш. Решението ми е поради целесъобразност и поради по-голямата нужда от ефективно намаляване на нашия бюджет.

— Но инцидентът със сестра Ритер... Експериментът на д-р Мееринг...

— Всичко това би могло... *може* да се пренебрегне.

— Ако си подам оставката.

— Ако си потърсите място някъде другаде, като предупредите в изискуемия срок. Ако направите това, няма нужда да разглеждаме този инцидент повече. — Бонхьофер седна зад бюрото си, като разпери ръце над пръснатата безредно маса от документи. — Искрено казано, чудя се защо искате да си губите времето с професия, в която вече не вярвате. Аз прочетох статията ви. На практика това е по същество молба за напускане. Трябваше да го разбере по-рано, но нямах представа, че искате да приложите идеите си в практиката.

Някои направени от редактора в последната минута съкращения в статията му в *Годишник по психиатрична медицина* я караха да звучи по-силно и по-безкомпромисно, отколкото Кирш имаше намерение, но централната теза не беше променена: че класификацията на психиатричните заболявания не е научно обоснована. Пионерите в тази дисциплина от деветнайсетия век бяха започнали да я създават като огледало на общата медицина. Те бяха приели нейните основни предпоставки и нейните методи. Те поддържаха като аксиома, че има ясна разделителна линия между психологически болен и психологически здрав човек; че има краен брой отделни душевни болести и че тези болести може да бъдат идентифицирани чрез строго очертаване на симптомите. Те също приемаха, че причините за тези

заболявания ще се окажат биологически и следователно лечими само чрез медикаментозно или хирургично лечение.

Именно по тази причина първите десетилетия на съвременната психиатрия бяха прекарани в усърдно анализиране, категоризиране и поставяне на етикети на душевно болните пациенти. От тези усилия се родиха съвременните отличителни доспехи на психозите: шизофрения, параноя, мания, разстройство на личността, разстройство на настроението, невротична депресия, психотична депресия, депресия с объркване на съзнанието — като всяка година бяха добавяни още типове и подтипове, докато броят им започна да се изчислява с дузини. Когато поведението на един пациент не се вместише ясно в някоя съществуваща категория, обичайната реакция беше просто да се предложи нова категория: може би параноичен подтип на депресия или депресивен тип на параноя.

Всичко това изглеждаше рационално като часовников механизъм, но не се подкрепяше от фактите. От опита си Кирш знаеше, че дефинициите на най-често идентифицираните психози варират от място на място и от време на време. Според Емил Крепелин шизофренията или *dementia praecox* беше болест, увреждаща интелекта, способността да се разсъждава; според водещия швейцарски психиатър Ойген Блойлер сферата на тази болест бяха увреждания в познавателните и емоционалните способности; докато според Курт Шнайдер, съвременник, от чиято работа се възхищаваха широк кръг психиатри, болестта предизвикваше смущения като халюцинации и видения — въображение, което става безконтролно. Кирш беше забелязал тези разлики още като студент. Като практикуващ лекар той често се сблъскваше с поразителни противоречия в психиатричните истории на своите пациенти.

Точно за това беше неговата статия. Кирш беше идентифицирал 50 пациенти в берлинските психиатрични институции, които бяха диагностицирани повече от веднъж от различни психиатри. Той беше проследил последователно техните доклади във всичките случаи, освен в седем от тях. Точно както беше очаквал, диагнозите си противоречаха една на друга дори когато в лечението им бяха включвани най-достойни за уважение практикуващи специалисти. Доколкото следваше от неговия опит, неизбежното заключение беше, че постройката на съвременната психиатрия е изградена върху пясък.

Как можеше да бъдат идентифицирани различните болести, ако практикуващите лекари не можеха да постигнат съгласие върху симптомите? И ако характерните болести не можеха да бъдат идентифицирани, каква надежда имаше да се разработят характерни за всяка болест лекарства? Може би механизмът на разума не беше, в края на краищата, като механизма на тялото, нещо, което може да бъде анализирано на части, функция по функция, орган по орган. Може би аномалното поведение — като самата тази концепция не се поддава на точна дефиниция — не бива да бъде разглеждано като симптом на нещо друго, част от някакъв код, който може да бъде дешифриран само от лекар специалист. При сложността на много от случаите на Кирш му се струваше, че най-надеждният водач през умствения пейзаж на даден пациент е самият пациент. Той най-добре от всеки друг би могъл да обясни собственото си поведение и собствения си опит. Обаче където и да беше отишъл Кирш, пациентът беше последната личност, за когото всички други смятаха, че може да бъде консултиран. Защото, разбира се, пациентът беше умопобъркан.

Тези доста конструктивни предложения бяха изрязани в публикуваната статия. По някаква причина редакторът беше намерил място само за критиката на Кирш на съществуващата психиатрична методология. При излизането на статията той не беше възразил, защото само неговата критика беше подкрепена от очевидни доказателства. Сега обаче осъзнаваше какъв широк фронт за нападение беше предоставил на противниците си с публикуваната орязана статия.

— Има едно нещо, с което сте се опълчили на подхода на колегата — каза Бонхьофер. — Вашият подход е съвсем друг, с което систематично разстройвате неговата работа.

— Няма нищо систематично в моята намеса, господин директоре. Аз имах причина да сметна, че животът на сержант Щьор е в опасност.

— Д-р Мееринг казва, че вие сте сгрешили в това свое предположение. И аз съм склонен да му вярвам, при положение че той е запознат с процедурата, а вие не сте.

— Аз прочетох доста неща за инсулиновата терапия при кома. Имам данни от санаториума „Лихтерфелде“, които показват недвусмислено колко опасна е тази терапия.

Бонхьофер се отдръпна назад от бюрото си.

— Защо се мъчите да изучавате процедура, която смятате за загуба на време?

— Защото тя беше приложена върху един от моите пациенти в негова вреда.

— Или в негова полза. Сигурно е прекалено рано да се каже, нали? Или напълно отхвърляте възможността, че може да бъркате?

Сарказмът на Бонхьофер беше като нещо промърморено в сянката на някаква болка. Кирш се опита да не изглежда развълнуван и объркан.

— Аз не се съмнявам, че лечението ще направи сержант Щьор по-отстъпчив и поддаващ се на влияние. То вече постига нещо такова. Но не виждам доказателство то да допринася за неговото умствено здраве или да е полезно за него по някакъв друг начин.

— Изглежда, че вие сте забравили защо пациентът Щьор беше докаран тук. Той беше просто заплахата за хората около него. Ако лечението на д-р Мееринг намали тази заплахата, това би си струвало опитите.

— За обществото може би, но не и за пациента.

— Разбирам. Значи интересите на обществото нямат значение за вас.

— Те може да са важни, но не са моя отговорност. Моята отговорност е към моя пациент.

Бонхьофер поклати глава. Кирш можа да усети неговото разочарование за това, че една обещаваща кариера е тръгнала на зле.

— Вие бяхте военен хирург, преди да се насочите към психиатрията, нали? През войната.

Мъртвата плът в ръката на Кирш започна да пулсира. Инстинктивно той покри раната с ръката си.

— Да.

— Вие кърпехте младите мъже, които докарваха при вас, нали?

— Късметлиите.

— И ги изпращахте обратно на фронта, където без съмнение много от тях биваха после убивани. Така ли беше? — Кирш не отговори. — Е, беше ли *това* в техен интерес? Или беше в интерес на военните действия, на Отечеството, на обществото?

— Не аз ги пращах.

Болката сега беше по-лоша, пулсираща и гореща. Кирш я усещаше във вените си.

— Може би щеше да е по-добре за тях, ако бяхте оставили техните рани малко да загнойт или да им извършите някои предпазни ампутации. Те щяха да бъдат още живи.

— Не аз ги бях пратил там.

Бонхьофер го гледаше упорито.

— Не. Вие само ги пускахте да *бъдат* изпратени. Тъй като така изискваше вашият дълг.

Кирш се изправи на крака. В неговите сънища мъжът, който го беше заразил, беше винаги един от онези, които той беше изпратил обратно на фронта. Това беше отмъщение, разбира се. Една смърт за друга. *Quid pro quo*<sup>[1]</sup>.

Това беше борба да запази своето равновесие.

— Бихте ли ме извинили, господин директор?

— Така е сега, д-р Кирш. Нищо не се е променило. Първият приоритет на медицинската професия — цивилна или военна — е да пази здравето на обществото. Интересите на здравия не могат да бъдат второстепенни спрямо тези на болния. Трябва да разберете това.

Дори сега Кирш се чудеше дали ако си вземе думите назад, ще оправи положението. Декларациите на Бонхьофер бяха пресилени, което загатваше, че дори той не е убеден в тях.

— Аз не мога да съдя тези неща, господин директор: интересите на обществото, интересите на здравите. Мога само да се справям с това, което виждам, с по един пациент за даден момент. Всичко останало е... — Той помисли за момент, търсейки да намери най-точните думи, въпреки че неговите пулсиращите слепоочия го затрудняваха изобщо да мисли. — ... една абстракция.

Сам в кабинета си, Кирш се захвана със заявлението си за напускане. Писецът на писалката му се движеше несигурно по хартията. Скърцаше и дращеше, след това съвсем изсъхна. Той силно стръска писалката, но резервоарът ѝ беше празен.

В една от стаите за почивка свиреше грамофон. Звукът на струнните инструменти се носеше през двора, като че ли от дъното на морето. Той се заслуша, опитвайки се да разпознае мелодията.

Затвори очи, но Бонхьофер беше още в главата му, втренчил поглед в него, гледайки над очилата си. *Вие само ги пуснахте да бъдат изпратени.*

Какво щеше да стане, ако беше отишъл да каже на Алма? Как щеше да започне да ѝ обяснява? Не беше лесно да тръгне да си търси друга работа. Той покри с ръце лицето си. Може би трябваше да откаже да подаде оставка: да слезе долу и да се бори, като замъкне и Хайнрих Мееринг със себе си. По този начин поне щеше да стори нещо добро.

Той погледна към двора през воала от заплетени клони на върбата и насочи поглед към прозорците на отсрещната страна. С ъгъла на очите си видя, че нещо се движи. Взря се натам. Отвън кухните, отчасти замъглени от излизащата пара, стоеше мъж с кафява филцова шапка. Не беше от персонала, но нещо в него — неговият размъкнат, неприлягащ му добре костюм, начинът, по който ръцете му бяха пъхнати дълбоко в джобовете, всичко това му беше познато. Тогава Кирш си спомни: той беше измежду репортерите, струпали се отвън „Шарите“, набит мъж, със сламена коса и спукани разширени вени по бузите. Говореше на някого пред прага на кухните. Непознатият кимна, след това се обърна и си тръгна. Тогава Кирш видя Роберт Айснер близо до вратата зад него.

Очевидно Момичето Айнщайн все още беше важна тема за вестникарите: добра за запълване на няколко сантиметра колонки, може би даже за една фотография. В главата си Кирш чуваше *изсвистяването* на фотосветкавиците, виждаше в силен контраст тъмните зеници, бледите бузи, красивата контузна уста. Той затвори очи, при което оживяха допирът на нейните устни и сладкото ухание на нейната кожа.

Беше планирал да я направи своя пациентка, но това едва ли беше възможно сега. Бонхьофер вероятно не би дал съгласието си дори преди инцидента със сестра Ритер. Доколкото той беше запознат, амнезията беше неврологично, а не психологично състояние.

Какво ли щеше да каже Макс за това? Какво ли би *направил* Макс? Той облегна главата си на стъклото на прозореца. Макс би бил очарован от връзката с Айнщайн, макар тя да беше несъществуваща или въображаема. А и момичето беше неговият тип: дребна, тъмнокоса, скромна, сериозна, все още искрена в думите и действията си, което



пресичаше досадните преструвки в живота. Макс щеше да хареса всичко това много.

Музиката от грамофона се усили, след това внезапно спря. Кирш усещаше със сигурност, че вече не е сам. Усещаше някакъв натиск върху дъските на пода под краката си, чуваше полъх от вдишване, което не беше неговото вдишване.

— Какво мога да направя? — попита той високо.

Но Макс вече му беше казал.

Кирш намери шише мастило в дъното на чекмеджето на бюрото си и напълни отново автоматичната си писалка. Потърси попълнения от него формуляр, в който се одобряваше приемането на момичето в клиниката и се освобождаваха досегашните ѝ пазачи от всички финансови задължения. След това, най-отдолу, написа името на Бонхьофер, старателно фалшифицирайки подписа с помощта на една заповед до персонала, закачена с кабарче на стената отвън.

---

[1] Кой вместо кого (лат.). — Б.пр. ↑

На следващия ден, две седмици след като беше намерена, д-р Бренер изписа неговата все още безименна пациентка и я предаде на грижите на Психиатричната клиника „Шарите“. По инструкциите на Кирш тя беше настанена сама в стая на втория етаж на женското крило, в тясна стаичка с леген за измиване, две железни легла, малък гардероб и зарешетен прозорец, гледащ към двора. Предишната обитателка на стаята, фрау Васерман, преди да бъде преместена в частен приют извън града, била обхваната от налудничав ужас от микроби. По време на престоя си в клиниката тя беше откраднала от складовете почистващи средства и няколко пъти я намирали как жули пода или мокри стените на стаята с карбол или друг дезинфектант. Въпреки обилното проветряване, силната миризма беше останала. Клиниката имаше други самостоятелни стаи, но нито една не беше свободна. Кирш беше забърсал пода с парцал. Беше донесъл кесии с лавандула и ги беше окачил зад вратата и над железните легла в опит да направи въздуха по-поносим за дишане. Тогава, след като помисли, спря на една сергия на „Гренадирщрасе“ и купи сушени венчелистчета от рози и ги закрепил на полицата над легена за миене, между крановете.

Регистрирането на пациентката беше усложнено поради неустановената ѝ самоличност. Кирш я вписа в регистрационните документи като „Пациент Е“ — Е-то за него беше от Елизабет, името, което тя му беше казала в „Тангуеро“. За жалост — защото той не можеше да обясни своите аргументи за избора си — останалият персонал прие, че Е-то е от Einstein<sup>[1]</sup>, Момичето Айнщайн, тъй като така я наричаха все още някои вестници. Това беше избор, който подчертаваше колко важна е нейната известност, което беше последното нещо в намерението на Кирш, но докато не се появило по-добро име, нищо не можеше да се направи.

— Как бихте искали да ви наричаме? — попита я той през този първи за нея следобед в клиниката.

В манипулационната имаше няколко кресла покрай стените, но тя беше избрала да седне в един обикновен стол с права облегалка, единия от двата такива стола от едната страна на малка масичка. Кирш беше седнал на другия.

— Някакво име, което смятате за правилно — каза той. — Ние трябва да ви наричаме някак си.

Тя погледна ръцете си. Сестрите я бяха облекли в сива вълнена рокля, която беше поне един номер по-голяма. Нейната слаба фигура се губеше в грубите гънки на роклята. Тя беше по-бледа отпреди: устните с коралов цвят, безкръвните ѝ бузи, лъскави като сватбен атлаз. Едното от очите все още беше подуто, а отстрани на врата ѝ имаше възморави следи от обелване.

Той изчака малко, но тя не казваше нищо.

— Знаете ли, обикновено нямаме шанса сами да си изберем името. Други хора ни избират имената вместо нас. Няма ли някое име, което харесвате?

Тя го погледна в лицето за първи път в този ден.

— Мария — каза тя. Зениците ѝ все още бяха тъмни. — Ще стане ли?

Мария. Светата Майка. Благословената Дева.

— Разбира се.

В съзнанието си Кирш видя д-р Бренер да се взира косо между разтворените ѝ бедра. Видя неговите прилежни пръсти. *Не видях никакво доказателство за неотдавнашна сексуална активност.*

Той се изкашля, за да прочисти гърлото си, и усети вкуса на дезинфектант в устата си. Извади бележника си и написа *Мария* най-отгоре на една празна страница. В този момент неговите чувства не бяха важни. Важното беше да установи точно какво си спомня и какво не си спомня пациентката. Според литературата моделът на загубата на памет би бил точен индикатор за това кое е довело до нея: стрес, контузия, алкохолно отравяне, тумор, деменция, психологическа травма или (спорно) хипноза.

— Знам, че полицията вече ви е разпитвала, но е важно да го направим още веднъж.

— Аз ваша ли съм сега? — Момичето гледаше надолу, като люлееше единия си крак. Той видя стройните ѝ бели глезени под

масата, наполовина скрити от чифт черни вълнени къси чорапи. — Искам да кажа, дали моят случай е ваш.

— Да.

— Променили сте мнението си.

— Виждам, че помните нашия разговор. Това е добре.

— Защо?

— Антероградната амнезия<sup>[2]</sup> е показателна за увреждане в мозъка. Тя обикновено не се лекува.

— Аз попитах *защо*?

— Защо не е лечима?

— Защо вие променихте мнението си?

Кирш остави писалката си на масата.

— Бихте ли предпочели някой друг лекар да се грижи за вас? Мога да опитам да го уредя.

Момичето се намръщи.

— Някой ме ф-фотографира. Когато бях в другата болница, на легло. Аз отворих очи и той с-стоеше там. Светкавицата ме заслепи. Това е невъзпитано, нали? П-прието е да искате разрешение, нали, ако искате да фотографирате някого.

— Така е. Но се страхувам, че вестниците не ги е грижа много за възпитанието.

— Вестниците?

— Те са заинтригувани от вашата история. Мислят, че е възможно да сте принцеса или шпионка. Най-добре е да не им обръщате никакво внимание.

— Каква мислите, че съм аз?

Кирш се усмихна и отвори чантата си.

— Аз съм абсолютно непредубеден по този въпрос — каза той и моментално се усъмни дали това беше наистина вярно. — Сега трябва да проверя някои неща за вас.

Той извади малка купчина пощенски картички и ги постави на масата между тях. Дворци на Хохенцолерите, почернели от сажди, бяха изобразени в цвят сепия, всички, с изключение на летния дворец в Сан-Суси, оцветен с акварелни бои — жълто, зелено и неправдоподобно блестящо синьо. Намирането на тези картички му беше отнело дълго време из уличните пазари, плюс едно специално посещение в географската книжарница на Шроп.

— Всички тези места са близо до мястото, където бяхте намерена — каза той.

Първата пощенска картичка беше на една църква, чийто чудат, цилиндричен заострен връх се издигаше високо във въздуха като претрупано украсен фабричен комин. Втората беше на солидна барокова къща с каменни стъпала отпред, обрасла с гъсто растящ бръшлян. Третата показваше навес за лодки на брега на езеро, с гребна лодка, минаваща покрай него във водата.

— Най-близкото селище се казва Капут. Хората отиват там да карат лодки. Може би за това сте отишли и вие.

Той плъзна картичките през масата към нея. На третата картичка името на града се виждаше на един надпис над вълнолома, където пътнически параходи стояха на пристан през лятото.

Мария хвана картичката и я вдигна, мръщейки се.

— Капут. Това е странно име. Като *kaputt*<sup>[3]</sup>. — Но тя не се усмихваше.

— Спомняте ли си нещо? Църквата може би?

Той взе първата картичка. Острият връх на църковната кула беше необикновен; тя би го познала, ако го беше виждала преди, но изглежда, се интересува само от навеса за лодки на брега на езерото.

— Аз имах билет.

— Билет за лодка?

— Не знам, аз... аз държах билет.

Навесът за лодки не се отличаваше с нищо. Той можеше да бъде навсякъде. Кириш продължи да разпитва Мария, но тя не помнеше нищо друго. Беше същото, когато я питаше за Берлин, за детството ѝ, за родното ѝ място, за образованието и ученическите ѝ години, за нейното семейство, за нейните възлюбени. Понякога тя отваряше уста да говори, като че ли малко остава да си спомни нещо, като че ли се намираще на самия финал да направи пробив в паметта си. Но тогава някаква сянка падаше върху лицето ѝ и колкото и да е била близо до оформянето на някакъв спомен, той се разсейваше, без да остави нищо.

Нейното заекване стана по-малко подчертано. Това беше единственото ясно подобрене. От друга страна, тя изглеждаше дори по-малко свързана отпреди със сегашния момент и сегашното място,

даже беше по-склонна да изпада в мълчаливо самовгълбяване. Тази промяна разтревожи Кирш.

— Достатъчно за днес — каза той накрая. — Ще поговорим пак утре. Междувременно бих искал да направите нещо. — Той затършува в чантата си и извади един скицник и няколко молива. — Искам да порисувате: каквото пожелаете, няма значение какво. Колкото повече рисунки направите, толкова по-добре. Като ви свърши хартията, ще ви донеса още. Ще направите ли това за мен?

Тя кимна, наблюдавайки мълчаливо Кирш, когато той стана. Той събра пощенските картички от Потсдам, след това си промени намерението и ги постави обратно на масата. В същия момент тя посегна към скицника. За миг неговите пръсти се докоснаха леко до китката ѝ, преди тя да отдръпне бързо ръка.

Вървейки по коридора, той още чувстваше допира на нейната кожа до неговата като статично електричество.

Той работеше вечерите, като пътуваше до и от справочната библиотека и вземаше в читалнята толкова томове, колкото можеше да занесе там. Измежду описаните истории имаше един случай, който привлече специално вниманието му. Пациентът, който беше наречен Ханс Й., бил намерен да се шляе безцелно из пазарния площад в Нюрнберг. Отначало го взели за скитник, но при разпитите било установено, че той няма понятие за своята самоличност, нито какъвто и да било спомен как се е озовал там. Бил изпратен в болница и прегледан за белези от увреждания. Бил също разпитван усилено от полицейски служители и медицинския персонал, при което твърдял, че името му било Петер Клайст и че самият той бил полицейски детектив. Пътувал от Берлин, казал той, в преследване на престъпник, когото наричал Шварц. Въпреки че имало очевидни противоречия в неговата история — както и липсата на какъвто и да било детектив Клайст в списъците на берлинските полицейски сили — той настоявал, ден след ден и все по-силно, че това било истина. Даже занимавал сестрите и пациентите в болницата със сложни истории на престъпления, които бил разкрил.

Седмица по-късно неговата самоличност била разкрита. Оказало се, че Ханс Й. бил неженен банков чиновник от малък град в Швабия,

на около 250 километра от Нюрнберг. Очевидно бил напуснал банката за обяд, както обикновено правел в ранния следобед, и тогава изчезнал. Известно време се страхували, че се е удавил в близката река — очевидно е бил видян на моста — и местната полиция била готова да организира претърсване надолу по течението на реката. Въпреки че бил в състояние да се върне към предишния си живот, Ханс Й. продължил да изпитва периодични пристъпи на амнезия и в края на краищата бил уволнен от банката. Спомените му от епизода в Нюрнберг също изчезнали необикновено бързо и когато бил прегледан от психиатър една година след случката, очевидно нямал никакъв спомен за каквото и да било.

Според една статия подобни случаи били документирани и другаде: два във Франция, друг в Швейцария, няколко в Англия. Авторът говореше за състоянието на тези хора като за *психогенна fuga*, рядък вид амнезия, характеризираща се с внезапни, неочаквани пътувания, често продължаващи дни наред. Освен това страдащите губели всякаква представа за своята самоличност и понякога приемали нови, въображаеми самоличности. Във всеки случай проучванията на обстоятелствата около състоянието на болните разкривали някакъв епизод на психологична травма, непосредствено предшестваща началото на пристъпа, т.е. настъпването на амнезията. Ханс Й. например всяка такава сутрин получавал писмо от дълго продължаващо запознанство с жена, която в писмото отхвърляла предложението за женитба. По-късно той бил обвинен, въпреки че не бил признат за виновен, за незаконно присвояване на пари от неговите служители в месеците, предхождащи неговото изчезване. Въпреки че описаните случаи бяха малко, имаше указания да се предположи, че бягството на тези хора не е само средство да избягнат болезнени или объркващи обстоятелства, но и защитна реакция, предназначена да предпази индивида от самоубийствени или гибелни за други хора импулси. В няколко случая извършен опит за самоубийство бил последван от връщане към нормалните рамки на живот. В един друг, по общо признание спорен случай (спорен, защото специалистите не вярваха, че претенциите на пациента за наличие на амнезия са истински) мъж, чиято жена му изневерила, продължил с опитите за убийство.

Имаше дълго допълнение към историята на случая на Ханс Й., което Кирш все още четеше, когато телефонът иззвъня. Беше инспектор Хаген. Той беше нетърпелив да узнае дали има някакво подобрене в състоянието на пациентката.

— По принцип, не, няма такава.

— По принцип?

— Тя все още не си спомня нищо, или почти нищо. Помни, че е имала билет за кораб или влак.

— Това е близо до Потсдам, нали?

— Така мисля.

— Тогава това ще да е бил влакът. Параходите не пътуват по това време на годината. Къде си е купила този билет?

— Не помни.

Линията прекъсна, чуха се заглушаващи гласове. Кирш се досети, че има хора на другия край на телефона.

— По ваше мнение, докторе, тя умопобъркана ли е?

— Това може би е юридически термин, инспекторе. Това не е медицински термин.

Хаген въздъхна.

— Вие знаете какво искам да кажа. Тя *нормална* ли е? Може ли един неуравновесен разсъдък да бъде отговорен за целия този инцидент?

Кирш си спомни какво беше казал д-р Бренер за полицията и тяхната теория за избора: че неговата пациентка е била с нездрав разсъдък през цялото време. Никой не я беше отвличал или нападал; така че те нямаше какво друго да правят повече по случая и нямало защо посещаващите болницата хора да се страхуват. Кирш беше доволен, че те мислят така, защото това означаваше, че няма да го закачат.

— Някои форми на психологични травми не бива да се изключват от внимание. Мисля, че това е твърде възможно.

— Травма? — Хаген беше разочарован. Той би желал да чуе, че момичето чисто и просто е било душевно болно. Но това беше опасен път, в края на който без съмнение го чакаше затваряне в приют за душевно болни. — И кой би могъл да бъде виновен за тази травма? Ако въобще има някой.



— Когато получим някакви отговори, бъдете сигурен, че ще ви уведоим.

Хаген не беше свършил.

— А за самоубийство? Разгледахте ли тази възможност? Може би се е хвърлила сама от моста.

— И защо би направила това?

— Тя има дете и няма пръстен на ръката си. За повечето от хората това е достатъчна причина.

— Тя е родила поне преди една година, инспекторе. Може би даже преди няколко години.

— Вината винаги намира път да се промъкне в човека.

— Ние не знаем дори дали детето е живо.

Кирш почувства остра пронизваща болка в ръката. После усети студенина и тежест в цялата лява част на тялото си, като че ли тя се превръщаше бавно в камък.

— Намирам за много похвално, че защитавате вашата пациентка, докторе — каза Хаген. — Всичко, което бих ви посъветвал, е да избягвате прибързаните заключения. Ако това момиче наистина е жертва на престъпление, това е най-странното престъпление, с каквото съм се сблъсквал.

---

[1] Както се пише името на Айнщайн в оригинал на немски език. — Б.пр. ↑

[2] Обратна на ретроградната, т.е. когато пострадалият не може да помни събития, станали след някой инцидент. — Б.пр. ↑

[3] Karutt (нем.) означава счупен, строшен. — Б.пр. ↑

Фрау Ширман заключваше външната врата, когато той пристигна у дома онази вечер. Вратата към нейното собствено жилище стоеше отворена зад нея, а някаква миризма като от котки и рибен туткал се носеше оттам и нахлуваше в хола.

— Бях се уплашила за вас, д-р Кирш. Ходих до телефона да уведомя полицията.

Тя се показа навън и се взря в тъмната улица, като с едната ръка се опря в страничната рамка на вратата, разкривайки тежка сребърна гривна около мършавата си китка. Кирш не беше сигурен за нейната възраст — около седемдесет и пет, предполагаше той. Някога имало хер Ширман, но той беше умрял преди доста години.

— Знаете, че аз често работя до късно. Не бива да се тревожите.

Той ѝ помогна да затвори вратата с блъскане.

— Хер Бронщайн бил откаран в болница. Няколко мъже влезли с взлом в магазина му.

Кирш не познаваше никакъв хер Бронщайн, но това не го изненада. Фрау Ширман често го угощаваше с новини за хора, за които той никога не беше чувал, хора, които, предполагаше той, живееха наблизко и с които тя поддържаше контакти. Почти всички тези новини винаги бяха лоши, в основата им най-вече бяха смърт и болести. Веднъж един от синовете на фрау Хамерщайн спечелил прилична сума пари с лотариен билет, но това също беше лоша новина, защото тя разкриваше трагична склонност към хазарт.

— Съжалявам да го чуя — каза той, качвайки се по стълбите към своите стаи на втория етаж. — Да се надяваме, че много бързо ще се възстанови.

— Казаха, че може *никога* да не се възстанови — отвърна фрау Ширман. — А неговата жена не може да поддържа магазина. Тя не знае изобщо нищо за музика.

Кирш спря.

— Музика?

— Осем ступени ребра, а лицето му се е издуло като балон. Те са пробили единия му дроб.

— Той е продавал музика?

Фрау Ширман вдигна нагоре очи и го погледна с млечните си зеници.

— Малкото площадче на края на „Гренадирщрасе“. С червеното кадифе на витрината.

Той познаваше магазинчето. То беше там, където беше купил една грамофонна плоча вечерта, когато за първи път беше видял Мария. Опита се да си представи мъжа, който го беше обслужил, но всичко, което можа да си спомни, бяха неговите правоъгълни очила.

— Разбира се. Изпратете на хер Бронщайн моите най-добри пожелания.

Кирш продължи по стъпалата нагоре, но фрау Ширман не помръдна.

— О, д-р Кирш? Преди малко имахте посетител. Видяхте ли го?

— Посетител?

— Един мъж на име Бухер. Каза, че ще ви чака в автомобила си.

Кирш не беше забелязал никаква кола отвън. Името Бухер не му говореше нищо.

— Какво искаше той?

— Имал нещо да ви предаде, каза, но не искаше да го остави. Едър мъж. Не исках да го пусна вътре. Трябваше ли да го пусна?

Дойде му наум, че в клиниката веднъж беше имал пациент на име Бухер, параноичен шизофреник с история с насилие. Или пък беше *Бухнер*?

— Не, фрау Ширман — каза той. — Имали сте право да бъдете предпазлива.

Кирш имаше тясно писалищно бюро със сгъващ се капак, което беше купил от един търговец на стоки втора ръка на „Курфюрстендам“. Това беше единственото нещо в стаята му, което можеше да се заключва, освен гардероба, но той беше сигурен, че фрау Ширман имаше ключ за него. Именно в бюрото той пазеше писмата на Алма, един албум с изрезки, спомени и фотографии от миналото, които не искаше да бъдат разглеждани от други, нито изхвърляни. Там криеше салварзана и иглите за инжекции, както и книгата на Макс,

който му я бе дал последната сутрин в Мекленбург: *Специална и обща теория на относителността. Популярно изложение.*

Той взе книгата — Библията на Макс и внимателно я разгърна. Беше започнал да я чете, когато Макс замина за фронта, но скоро я остави. Може и да е общодостъпна, но изискваше повече съсредоточаване, отколкото той беше склонен да ѝ отдаде. Освен това той не беше склонен да отдаде вниманието си на книга на пацифист, човек, чиято лоялност към Отечеството беше в най-добрия случай невидима, и който гледаше на жертвите на своите съотечественици с безразличие.

Една случка особено силно беше настроила Кирш срещу него. Два месеца след началото на войната 93-ма от най-именитите учени на Германия бяха поставили имената си под отворено писмо, озаглавено *Апел към културния свят*. То беше публикувано във всички водещи ежедневници и преведено на десет чужди езика. Неговата цел беше да защити каузата на Германия в чужбина и да оправдае накърняването на неутралитета на Белгия. Войната, обясняваше се в писмото, била война на самозащита, която била натрапена на Германия от нейните врагове. Повечето от колегите на Айнщайн бяха подписали апела, включително неговият наставник Макс Планк.

Работата на Планк върху енергийните *кванти* беше съществена за делото на Айнщайн. Планк беше човекът, който беше подмамил Айнщайн да се върне в Германия, като се измъкне от неизвестността си в Швейцария, Планк, който беше пропагандирал Специалната теория на относителността, помагайки тя да бъде приета от научния свят. Но Айнщайн все пак не беше подписал апела. Неговото име, доколкото то изобщо се появяваше, се четеше върху левичарските апели за създаване на обединена Европа и върху памфлети, в които вина за войната се откриваше в извратената мъжка психология. Изглежда, за Айнщайн във войната нямаше справедливост, нямаше правилно и погрешно. Имаше само лудост, вродено, колективно умопомрачение, замъгляващо свободната воля и личния интерес на индивида. Когато войната се проточи, година след година, даже тези повърхностни прояви изчезнаха, като че ли самият Айнщайн повече не виждаше никакъв смисъл в тях. Германия — всъщност цяла Европа — беше една лудница. А лудостта не беше вече някакво състояние, което науката можеше да излекува.

Обаче Айнщайн не напусна страната. Той не се върна в Швейцария, нито прие някакъв пост в неутрална Холандия, където животът му можеше да бъде по-лесен. Очевидно лудницата имаше своите привлекателни страни. Това беше времето, когато той завърши Общата теория на относителността, неговото най-важно дело дотогава. Бидейки скран с хората около себе си, откъснат от всякакви разговори извън научните, нищо не замъгляваше визията му, нито притъпяваше интелигентността му: ако такова нещо се случеше, то само ги изостряше.

Войната отиваше към края си. Кирш се чувстваше объркан, загубен. Никой не можеше да обясни внезапната парализа на западния фронт, както и никой не можеше да обясни самата война. Разбира се, генералите също не биха могли да ги обяснят. Думата *поражение* никога не мина през устните им. В разговорите всичко опираше до предателство: на армията, на работническата класа; преди всичко на двата милиона мъртви.

Войната не можеше да свърши, защото те още не бяха победили. И винаги вървяха към победа.

Хората искаха отговори. Кирш искаше отговори. Той искаше да знае за какво е било всичко това. Всяко действие имаше причина — така му казваше разумът — но какво беше причинило тази война? Той винаги беше приемал за даденост, че европейската цивилизация води света в областта на промишлеността, изкуството и науката. Но към каква цел беше водила сега тя света? В този момент Алберт Айнщайн излезе на сцената; един човек, който винаги беше прав, докато останалата част от човешката раса грешеше. Пророк, който установяваше истината.

За Кирш всичко започна с *Berliner Illustrierte Zeitung* на 14 декември 1919 г. Първата страница на вестника още беше в неговия албум с изрезки. Там беше показана фотография на Айнщайн, с очи, гледащи надолу, а пръстите на едната му ръка бяха свити замислено под челюстта му. Отдолу беше написано:

Нов гигант в световната история: Алберт Айнщайн,  
чиито проучвания напълно разбиват нашите представи за

природата и се нареждат наравно с откритията на Коперник, Кеплер и Нютон.

Теориите на Айнщайн за светлината бяха най-сетне потвърдени чрез наблюдения. Британски астрономи бяха регистрирали отклоняването на звезден лъч от гравитационното поле на Слънцето точно в същата степен, каквато беше предсказал Айнщайн. Всяко периодично издание в Берлин оповестяваше новините в тази област. Лицето на Айнщайн беше навсякъде. Оказа се обаче, че германската преса не е на първата линия в обхващането и отразяването на събитието. Вестниците в Америка и Великобритания пишяха за него дни наред. Нямаше значение, че физикът е германец или че неговите открития нямат очевидни практически последици. Нямаше значение, че теорията е математическа и трудна за възприемане — американската преса съобщаваше, че само 12 души в целия свят я разбирали. Това, което имаше значение, беше, че тя преобърна всичко, което се смяташе за установено във физиката дотогава. Старите „сигурни“ знания за механичната вселена, върховните постижения на европейската мисъл, бяха разобличени като фикция, недоказан плод на фантазии, в крайна сметка като научна фантастика. На тяхно място дойде една вселена, чиято природа може да бъде възприета от човешкия разум по начина, по който се възприема едно математическо доказателство, но което, като безкрайността или Божественото намерение, не може никога да бъде истински схванато дори само почувствано — освен може би от самия Айнщайн и дванайсетте неназовани Светли умове, описани в *New York Times*.

Кирш беше сред тълпите, които се катереха по дърветата, за да го зърнат. Той беше измежду онези, които се тълпяха на неговите лекции в Берлинския университет. Хиляди правеха същото. Разговори за Айнщайн имаше навсякъде. В баровете и опашките в магазините, хора, в чиито глави никога не беше хрумвала мисъл за същността на светлината или гравитацията, споряха върху значението на неговото дело. Седнал в задимената тъмнина на киносалона, Кирш гледаше кинопрегледите: навсякъде вървеше Айнщайн, тълпите се събираха заради него. Държавни мъже, монарси и филмови звезди се натискаха да бъдат видени до него. Кирш гледаше триумфалните му посещения в

Лондон, Париж и Ню Йорк, след това в Скандинавия, Южна Америка и Япония: Айнщайн на подиуми, Айнщайн слиза от океански лайнери или открити лимузини, Айнщайн чертае диаграми на черни дъски, говори, усмихва се или се ръкува, винаги в море от лица, обърнати към него, като морски летовници на плажа, които се наслаждават на блясъка на лъчите на изгряващо ново слънце. Враговете на Айнщайн, националистите и антисемитите започнаха да го наричат „еврейския светец“. Към края на годината той стана най-известното лице в света.

Кирш не се радваше на Айнщайновата слава. За него това беше натрапване. Макс би застанал там, начело на милионите. Макс чувстваше инстинктивно истината на Айнщайновата визия, беше я погълнал и разбрал много преди тя да беше достигнала до вестниците. Той беше прозрял какво щеше да дойде. Последните дни и седмици на своя живот беше живял във вселената на Айнщайн.

Тогава Кирш най-сетне отново обърна внимание на книгата. Беше очевидно, че Макс няма да се върне никога. Кирш нямаше да има пътеводен съветник при навлизането си в странната вселена на Айнщайн, освен самия учен. Ако искаше да научи неговите тайни, ако искаше да види, каквото беше видял Макс, трябваше да пътува сам из тази вселена.

Когато бил дете, казвал Айнщайн, се смятало, че пространството и времето съставят една универсална координатна система, една невидима кутия, във вътрешността на която обикаляли галактиките, а планетите се въртели около осите си. Един километър винаги бил един километър, независимо къде се измервал; а времето тиктакало с еднаква скорост в цялата вселена. Всеки обект, всяка позиция и траектория можели да бъдат измерени спрямо тази абсолютна скала. Движението на обектите или на наблюдателите, независимо колко бързо било то, не променяло нищо. Това беше представа, основана на всекидневните преживявания и опит на хората, чийто живот е бил управляван с точността и последователността на часовников механизъм — със смяната на дните и нощите, на приливите и отливите, на сезоните и на фиксираната география на планетата Земя. Това беше вселена, управлявана от законите на Нютон за движението и гравитацията; един небесен механизъм, балансиран, точен и

предсказуем. Това беше една вселена, в която нищо не се случваше без причина, в която всяко случващо се нещо си имаше причина, т.е. беше последствие на друго нещо. Това беше вселена, в която, за да узнаеш нещо за бъдещето, трябваше да узнаеш всичко за миналото.

Но по времето, когато Айнщайн бил студент, започнали да се появяват пукнатини в свещената идея за абсолютната скала. Наблюдения в областта на електромагнетизма, науката за светлинните вълни и електричеството се оказваха много трудни за обяснение. Най-напред в Берлин, а после и в Америка физици проведоха експерименти за измерване на влиянието на движението на Земята върху скоростта на светлината. Тези учени знаеха, че Земята обикаля около Слънцето, като всяка секунда изминава по 30 километра, като в същото време се върти около оста си. Прилагайки метода на триангулацията, те сравниха скоростта на светлината, която напуска Земята по посока на движението по орбитата ѝ с тази на светлинни лъчи, отправяни в обратната посока. Те очакваха, че скоростта на планетата ще се прибавя към скоростта на светлинните лъчи в едната посока и ще се изважда от тяхната скорост в другата посока. В механичната вселена<sup>[1]</sup>, където времето и пространството се смятаха за фиксирани, скоростите трябваше да се събират<sup>[2]</sup>. Скоростта на човек, намиращ се в движещ се влак и ходещ в коридора на влака напред, т.е. по посока на движението, за наблюдател от външния спрямо влака свят, е просто равна на сумата от скоростта на крачещия спрямо влака човек и скоростта на препускащия влак. По отношение на светлината обаче експериментите дадоха друг резултат: независимо от това с каква скорост се движеше източникът на светлина, или в каква посока, светлината от този източник достигаше до наблюдателя винаги точно с една и съща скорост. Светлината — всъщност не само видимата, а целият спектър на електромагнитните лъчения от радиовълните до рентгеновите лъчи — не се подчиняваше на Законите за движението на Нютон. Към, съответно от, нейната скорост не можеше нищо да бъде прибавяно, съответно изваждано.

Работейки сам в Швейцария, Алберт Айнщайн се осмели да попита дали проблемът не беше в самата абсолютна координатна система. В края на краищата се оказа, че, както етерът, тя е една абстрактна конструкция на човешкия разум и няма доказуемо осезателно съществуване. Никаква невидима кутия не заобикаля



вселената, никакъв часовник не тиктака в нейното сърце. Тези концепции принадлежаха на царството на метафизиката. Светлината обаче *беше* измерваема, наблюдаема. И нейната скорост във вакуум беше винаги постоянна. Как ще изглежда тогава един модел на вселената, ако нейните закони се основават на това?

Разстоянието, което е изминал един обект, се намира, като се умножи неговата скорост по времето, което се е движил. Влак, пътуващ със скорост 80 километра в час, за половин час ще измине 40 километра. Светлината обаче не обръща внимание на разстоянието или времето. Нейната скорост остава същата дори когато тялото, което я излъчва, фучи през пространството с огромна скорост. На какво тогава въздейства това добавъчно движение, движението на излъчващото тяло? Ако то не влияе на скоростта на светлината, тогава остават единствено другите два елемента в уравнението — пространството, от една страна и времето, от друга. Тях би трябвало да променя, защото са местни, гъвкави, податливи на промяна, *относителни*. Айнщайн разбрал, че движението не се случва, независимо от пространството и времето, както диктувал общоприетият смисъл. То ги променяло.

Математиката на Айнщайн разтърсила самите принципи на научното наблюдение, възпрети от времето на Галилей. Ето защо я обичаше Макс.

Стотици години наред астрономите си бяха блъскали главите да подобрят точността на техните измервателни уреди, на техните телескопи, астралаби и секстанти, само за да установят в края на краищата, че разстоянието между две точки не може да бъде измерено по никакъв обективен начин. Това разстояние не беше просто отношение между двете точки. То включваше също наблюдателя, чието отношение към двете точки директно влияеше на резултата от измерването. Що се отнася до интервалите от време, те също нямаха абсолютна стойност, защото протичането на времето зависеше директно от отношението между обекта и наблюдателя. Това, което Човекът беше приел да бъде вселената, беше всъщност само субективното му възприятие за вселената, видяно в една специфична координатна система.

Макс беше говорил за това откритие в монолози около масата на вечеря, без да си поема дъх, при което единствено техният баща претендираше, че разбира нещо. За останалите от семейството това

беше продукт на суперактивно въображение, стоене до късно през нощта или начален пристъп на треска. Защото в тази странна нова вселена работещите часовници се движеха по-бавно от спрелите. Времето на екватора течеше по-бавно от това на полюсите. Различни наблюдатели можеха да възприемат две събития като случващи се в различна последователност, докато други можеха да ги виждат като едновременни. Техните възприятия можеха да бъдат различни, но никое от тях нямаше да бъде грешно. Ако дименсиите на пространството и времето бяха относителни, можеше да има толкова верни отговори, колкото бяха наблюдателите.

Специалната теория на относителността беше публикувана, когато Кирш е бил още момче. Но тогава е нямало нито големи заглавия във вестниците, нито тълпи от зрители, жадни да зърнат ясноvideца, поднасящ тази теория. Скептицизмът на неговото семейство беше универсален. Даже мнозина физици смятаха, че Айнщайн се занимава само с теоретични проблеми на астрономическите наблюдения, а не със същността на самата реалност. Едва когато разпростря относителността върху законите на гравитацията, доминантна сила във вселената, на повечето от тях им стана ясно, че той изгражда съвършено нов модел на мирозданието, в който скоростта на светлината е негов основополагащ принцип. Защото докато движението влияеше на времето и пространството, можеше да се наблюдава фактът, че гравитацията влияе върху движението. За да се убедите в това, трябваше само да излезете и да отидете до някое ябълково дърво.

Единадесет години Айнщайн работи, за да получи уравненията, фокусничейки и жонглирайки, за да съвмести Нютоновите закони за движението с новата геометрия на гъвкавото пространство. Той завърши Общата теория на относителността през 1916 г., годината на големите офанзиви на Западния фронт. Докато армиите се сблъскваха при Вердюн и при реката Сомма в отчаян опит да преначертаят европейските граници според техните желания и представи, Айнщайн продължаваше да работи мирно и спокойно, лишавайки пространството и времето от всякаква обективна реалност. В този нов модел на света материята и пространството бяха част от един-единствен континуум<sup>[3]</sup>, една постройка, структура на съществуването, непрекъснато движеща се цяла, неразчленена из

вселената, съчетавайки се в различни форми, но никога неизчезваща и неразпадаща се. Геометрията се обуславяше от гравитацията, а гравитацията от масата. Всички фиксирани координатни точки бяха изгонени: те трябваше да бъдат изгонени, защото времето и пространството не бяха нищо друго, освен артефакти<sup>[4]</sup> на гравитационното поле. Ако Земята пътешестваше, кръжейки около Слънцето, това не беше благодарение на някаква мистериозна и невидима сила на притеглянето. Това ставаше, защото пространството и времето бяха разтеглени и деформирани поради присъствието на звездата Слънце. Земята пътуваше през изкривено пространство и изкривено време, като трамвай, пътуващ по извити релси около завоя на „Шьонхаузер Алее“.

Това беше работата, която Айнщайн беше завършил в Берлин след години труд на границите на научното познание. Той беше изградил нов свят, точно когато старият свят маршируваше, отивайки на война; той избиваше излишните метафизични вярвания, точно както младежта на Европа беше жертвана, за да ги защитава. Разбираше ли Макс иронията? Това ли беше причината той да даде на брат си книгата на Айнщайн? Или в нея имаше нещо повече от това? Бяха ли откритията, изложени на нейните страници, с мащабите и изумлението от тях, беше ли всичко това предназначено да направи човешките загуби по-незабележими и несъществени, и следователно по-поносими?

Кирш все още разлистваше книгата, когато чу почукване на външната врата долу. Часът беше малко след девет и половина. Той почака да долови шума от отварянето на вратата на фрау Ширман и от суетенето на възрастната жена във вестибюла, но нямаше нищо такова. Почука се отново, този път по-силно. Той можа да чуе потракването на вратата, но фрау Ширман все още не се беше размърдала.

Кирш отиде до прозореца. Неговият изглед към пространството пред сградата беше закрит от малкия каменен балкон и от клоните на едно дърво. До бордюра беше паркиран автомобил, чийто лъскави черни ламарини бяха напръскани с капки дъжд. Той остави книгата и тръгна към площадката на стълбището.

— Фрау Ширман? Ще отворите ли?

Почука се за трети път. Кирш забърза надолу по стълбите, чудейки се защо се мотае неговата хазяйка. Дали се беше уплашила,

след като беше научила какво се е случило на хер Бронщайн? Или пък си беше махнала грима и не можеше да допусне да я видят в естествен вид?

Ръката му беше вече върху мандалото, когато нещо го накара да се поколебае. Беше *късно*, твърде късно за социални посещения.

— Кой е?

Той чу скърцането на пясък по каменната настилка.

— Доктор Кирш? — чу се мъжки глас.

— Какво искате?

— Извинете за безпокойството. Името ми е Бухер. Аз ви търсех преди.

Бухер. Кирш все още не беше сигурен дали това е неговият параноичен шизофреник или не. Включи осветлението.

— Познавам ли ви?

Вратата помръдна леко.

— Нося покана от доктор Фишер. Той ме накара да почакам за отговор.

— Доктор Фишер? Не познавам никакъв доктор Фишер.

— Доктор Ойген Фишер, директор на Института по антропология „Кайзер Вилхелм“.

Кирш беше чувал името на Фишер, знаеше, че го смятат за изтъкнат учен, но помнеше малко от неговите трудове, само онези, които се занимаваха с последствията от смесените бракове между различни раси в южна Африка.

— Той със сигурност знае за вас, доктор Кирш.

Непознатият звучеше обидено, но обидата беше престорена, от театрален тип.

Кирш се поколеба, след това отвори широко вратата. Непознатият отстъпи крачка назад, сваляйки шапката си. Беше по-млад от онзи Бухер, когото Кирш си спомняше, и изглеждаше доста по-умен.

— Доктор Фишер заминава за Мюнхен утре следобед и иска да знае дали можете да се срещнете с него преди това. — Непознатият се усмихна, разкривайки голямото припокриване на горните си предни зъби. — Той се извинява за кратката бележка, която ви праща.

Бухер му подаде един плик и се отдръпна малко, изчакайки Кирш да прочете съдържанието му. Това беше покана за обяд в хотел

„Адлон“. Бях много впечатлен от вашата статия и горещо желая да я дискутирам с вас преди моето заминаване. Кирш беше изненадан. Винаги беше смятал, че неговата статия е прекалено кратка и несъществена, за да впечатли някого. Но тогава си спомни, че Алма му беше казала как баща ѝ я беше показал на *някои хора* и на всички научни институции, които той поддържаше със своите пари.

— Свободен ли сте утре, доктор Кирш?

Кирш сгъна писмото. Хотел „Адлон“ имаше репутацията да помещава най-добрия ресторант в Берлин.

— Кажете на доктор Фишер, че съм поласкан от оказаната ми чест и приемам поканата му — каза той.

---

[1] Авторът има предвид досегашните представи за вселената, подчиняващи се на законите на класическата механика — тези на Нютон. — Б.пр. ↑

[2] Със съответен знак. — Б.пр. ↑

[3] В математиката и физиката взаимно свързани в една цялост части. — Б.пр. ↑

[4] Изкуствено разглеждани от хората като отделни елементи. — Б.пр. ↑

Летящите врати на кухнята се отвориха и в ресторанта нахлу аромат на обгорено на скара месо. Приветлива глъчка се надигна над усилващото се цвъртене и тракането на тенджери и тигани. Кирш съжали, че не се беше погрижил да има по-добра външност. Яката му беше на около ден носене, а и нямаше време да занесе костюма си да го изгладят. Жилетката му беше намачкана с паралелни гънки като на прекомерно разтегната хармоника. Още по-лошо, беше прекарал една кошмарна нощ — тя не беше безсънна, а изпълнена с мъчителни сънища, в които той беше винаги в движение, тичаше по срещи, които не биваше да пропусне, пътуваше с експресни влакове, които фучаха през тунели и претъпкани с хора гари, и всичко това съпроводено със свистенето от триенето на стоманени части.

Оберкелнерът го въведе в залата. Вътре повечето келнери във фракове се движеха между масите или стояха мирно до голямата камина с горящ дънер в нея. Стомахът на Кирш закъркори. Просто от нищо, само миризмата на скара беше възбудила апетита му. Тук нямаше нищо общо със стола на „Шарите“. Миризмата там беше винаги от стара прегоряла мазнина и варено зеле, постоянно, неизкоренимо зловоние, което през годините, изглежда, се беше просмукало в стените.

Отведоха го до една маса, близо до прозореца, с гледка към „Паризер Плац“. Навън имаше непрекъснато движение по булеварда, минаващ през Бранденбургската врата. Той отклони предложението за аперитив и хвърли поглед из залата. „Адлон“ беше известен със знаменитата си клиентела. Преди войната в него бяха гостували кайзерът и руският цар; в по-близкото минало тук бяха отсядали Хенри Форд и някои от Рокфелерови, Марлене Дитрих и Алберт Айнщайн. Славата на този хотел беше толкова голяма извън границите на Германия, че в Холивуд бяха направили филм за него с Грета Гарбо в главната роля. Тук отсядаше и бащата на Алма при редките си пътувания до столицата, факт, който караше Кирш да подозира, че може да е направен опит да бъде преднамерено въведен в една по-

издигната и богатата обществена сфера като бъдещ подходящ зет на Ото Зигел.

Кирш не разпозна никого от другите посетители. Вместо това погледът му се спря на висок мъж с брада, двайсет години по-възрастен от него, който крачеше през залата, с една ръка, пъхната в жилетката си, отправяйки любезни забележки към оберкелнера.

— Прочутият д-р Кирш. Удоволствие е да се срещна с вас.

Кирш се изправи на крака.

— Доктор Фишер.

Въпреки високия ръст, слабото телосложение и огромни ръце, неговият домакин имаше дяволит вид, с високо чело, щръкнали уши и тясна брадичка, подчертана от брадата му. Той пое ръката на Кирш, раздруса я топло, сложи другата си ръка на лакътя му, удължавайки жеста, като че ли да подчертае, че това е повече от обикновена учтивост.

— Аз наистина се надявам, че това място ви е удобно за срещата ни. Не е много далеч от клиниката.

— Само десет минути пеша.

Те седнаха, като Фишер разгъна салфетката си и взе менюто.

— Вие вървите пеша. Чудесно. Даже един човек на мисълта трябва да упражнява тялото си. Много хора пренебрегват това. Същото се отнася и до храненето. Учените, за съжаление, имат навик да се уморяват сами от глад.

Кирш разтвори менюто и започна да чете цените, не вярвайки много на очите си.

— Страхувам се, че тук някои хора не могат да направят избор.

Фишер се засмя.

— Разрешете ми да се заема с това окайващо състояние на нещата. Надявам се, че вие ще покажете тук добрия си апетит.

И той започна да разпитва оберкелнера, към когото се обръщаше с Конрад, за предлаганите блюда този ден.

Десет минути те водеха разговор за храната и личните предпочитания на д-р Фишер. Кирш се чувстваше като любим племенник в края на поредния журфикс, изпълнен с чичовите мъдрости и обилна храна. Фамилиарниченето на Фишер беше такова, че Кирш се чудеше дали пък той не е всъщност роднина или много близък на семейство Зигел по някаква линия, и следователно скоро ще

се сроди и с него. Едва когато им поднесоха еленски терин<sup>[1]</sup>, той най-сетне повдигна въпроса за неговата статия.

— Това, което сте написали, е много смело — каза той. — Необходим е кураж, за да бъдеш толкова радикален, особено в професия, толкова консервативна като медицината.

— Аз просто обърнах внимание на някои противоречия в диагностиката.

— Противоречия, които поставят под въпрос основите на съвременната психиатрия, каквато се практикува от вашите началници. — Фишер разчупи един пресен хляб и подаде на Кирш по-голямото парче. — Един загрижен за собствените си интереси човек би трябвало да бъде по-гъвкав и компромисен при избора на тема за научните си изследвания. Той би трябвало да пренебрегне тези противоречия, както правят повечето други хора.

Теринът беше възхитително вкусен. Кирш се мъчеше да не говори с пълна уста.

— Бях изненадан, че всъщност никой не е проучил този проблем по-рано.

Фишер издаде одобряващ звук. Всичко, каквото правеше — хранене, разговоряне, жестикулиране, — беше с интензивност, загатваща за нетърпение.

— Статусът. Това е ахилесовата пета на цялата професия. — Той правеше малки кръгчета със своя нож за масло. — Психиатрията винаги е била така въввлечена в стремителния си устрем да се утвърди, да постигне същия статус като конвенционалната медицина. Но конвенционалната медицина векове наред се основава върху анатомични изследвания. Имаме ли такива подобни основополагащи изследвания по отношение на разума и съзнанието? Не. И ще измине доста време, преди да се заемем с такава работа. — Появи се друг келнер, който наля вино. — Но да се внушава, че психиатрите биха могли да изпреварят самите себе си, е равносилно да внушавате, че основните предпоставки на цялата човешка дейност не са фактически здрави като скала — това, д-р Кирш, е ерес.

Фишер беше прав. Как беше нарекъл Бонхьофер неговата статия? *Практически, по същността си, това е заявление за подаване на оставка.*



Фишер доближи чашата с вино до носа си, завъртя течността в нея за момент и се усмихна. Изглеждаше сякаш е бил в кабинета на Бонхьофер вчерашния ден и е дочул спора. Кирш си играеше със столчето на своята чаша, питайки се колко знае Фишер в действителност за вчерашния разговор.

— Има ли нещо специално, което подсказва вашата...? Имам впечатление, че има някаква настойчивост...

За момент Фишер спря да дъвче. Той се усмихна отново, след това се отпусна назад в стола си, отдалечавайки се от масата и изтръсквайки трохите от скута си.

— Вие сте съвсем точен в отгатването на задната ми цел. — Езикът му отново млясна по твърдото му небце. — Аз имам предложение, което се надявам, че ще привлече вниманието ви.

Заклученията на Кирш досега се основавали на твърде малко примери, каза той. Противоречията в диагнозите можели да бъдат отхвърлени като анормални и непредставителни. Това обаче нямало да се случи, ако бъде проведено ново проучване в по-широк обхват в немскоговорещия свят и то през по-дълъг период от време.

— Група специалисти, събрала доказателствения материал при такъв мащаб на проучванията, не би могла да бъде пренебрегната. Тя би принудила професионалната общност да преразгледа своя подход към анормалността. Това би могло да доведе до реална промяна.

Кирш мислеше за сержант Щър и другите пациенти, подложени на експерименталното лечение на Хайнрих Мееринг лечение на болести, класифицирани и схематизирани по начина, по който средновековните теолози някога категоризирали различните типове демони, при това със също толкова малко внимание към наблюдаваните факти. Той мислеше за „подобренията“, които бяха казали, че ще настъпят, и за малоумното теоретизиране, което сигурно щеше да последва, за природата на самите болести.

— Това би било огромно начинание — каза той. — Това би изисквало да си сътрудничат почти всички; много различни институции. — Фишер го гледаше очаквателно. Той се пресегна през масата и напълни догоре чашата му за вино.

— Нали не предлагате аз да направя това? Боя се, че това е невъзможно.

— Ще бъдете добре заплатен, разбира се. Институтът „Кайзер Вилхелм“ ще поръча изследването. И ще го публикува.

— Институтът по антропология?

— Или този по медицина. Ние сме поръчвали много изследвания: семейна генеалогия, краниометрия, кръвни групи. Работим все повече в различни сегашни интердисциплинарни направления, да не говорим за граничните области. Полагат се много международни усилия. Време е хората на науката да спрат да живеят в техните интелектуални гета и да си сътрудничат за общото благо. Нали сте съгласен?

— Да, но...

— Мисля, че мога да ви обещаю заплащане равностойно на една годишна заплата. Като аванс.

С особено внимание Фишер започна да маже с масло друга филия хляб, оставяйки Кирш да гадае дали всичко това всъщност е било нагласено зад кулисите от Ото Зигел.

— Простете ми, но аз мислех, че вашата специална област е антропологията.

— Така е. Но аз изучавам произхода на човечеството по една причина. Като вас вярвам, че за да се защити расата, човек трябва най-напред да я разбере.

— Расата?

Фишер заби ножа си в своето парче от терина.

— Нордическата, по-точно германската раса. Към която всички ние принадлежим. Що се отнася до психиатрията, аз вярвам, че много форми на душевни болести имат наследствен елемент. Това може да се очаква. В края на краищата интелектът се предава по семейна линия, да не говорим за физическите недъзи. Вашата собствена студия съдържа редица примери на душевни болести, предаващи се от поколение на поколение, в частност шизофрениния тип заболявания.

Кирш се намръщи.

— Може би случайно. Но не достатъчно, за да...

— О, съгласен съм: случайно. Напълно. Но тогава едно по-широкообхватно разглеждане може да изясни този проблем един път завинаги. Ние нямаме достатъчно информация, нали?

— Предполагам, не.

Кирш сръбна от виното си, бързо съобразявайки колко полезно би било за него едно авансово едногодишно заплащане. Трябваше да се заеме с нещо, щом напуснеше „Шарите“. Една поръчка можеше да създаде прикритие за неговото заминаване. Би било напълно разбираемо да се откаже от практическата психиатрия, за да се съсредоточи върху академичните изследвания. Алма би го разбрала, нейното семейство би го разбрало, както и неговите потенциални бъдещи работодатели.

— Мога ли да попитам — каза той, — дали се познавате с Ото Зигел?

Фишер гледаше слисано, като че ли нищо не разбира.

— Моят бъдещ тъст.

Фишер поклати глава.

— Не знаех, че сте сгоден. Скъпи колега, моите поздравления.

— Благодаря ви. Аз мислех само, че може би...

Но преди Кирш да може да обясни, келнерите се появиха отново, бутайки сервитьорската масичка, върху която беше поставено печено агнешко бутче, леко загоряло и лъщящо.

Фишер се беше заел с месото, без да бърза, като го ядеше без гарнитура и разсъждаваше за храносмилането с напредването на възрастта:

— Храносмилането е като съвестта — каза той. — Ако се отнасяш с него зле в младежките години, то ще ти го върне с безсънни нощи, когато остарееш.

Кирш трябваше да си признае, че обикновено се е хранил набързо, особено когато е бил на работа.

— Мога да го разбера — каза Фишер. — До някои храни е по-добре да не се докосваш, особено тези, предлагани в болниците. Убиващи апетита заведения в най-добрия случай. А и човек като вас винаги е загрижен и бърза да се върне при пациентите си.

— Аз не мога да им дам и половината от времето си, от което те се нуждаят. Понякога си толкова затрупан с други работи.

Фишер склочи ръцете си пред него, сгъвайки и извивайки пръстите си.

— Все пак трябва да се опитваме да се съсредоточаваме върху по-интересните случаи, най-необикновените. Мисля, че така човек научава много повече.

— Всеки случай е необикновен. Колкото повече го наблюдавам, толкова по-необикновен го намирам. Както е с хората.

— Да вземем онзи случай в пресата, момичето, което са го намерили в гората. Ето *това е* интересен случай.

— Потенциално.

— Пълната загуба на самоличност, голотата, беззащитността. А все пак няма доказателства за сексуално насилие. Като че ли самата ѝ самоличност е била целта. Също като в криминален роман.

Кирш започна да топи сос от чинията си.

— Така казват вестниците. Всъщност е просто недвусмислен случай на амнезия.

— Хайде, хайде. Недвусмислен? Тогава как си го обяснявате?

— Не мога. Все още.

— Трябва да имате някаква теория. Всеки, с когото съм говорил за това, има теория дори моят шофьор.

Може би Фишер не го разбираше, при всичките тези спекулации по вестниците, но историята на всеки индивидуален случай беше конфиденциална. Кирш мислеше как може да каже това, без да се покаже като неблагодарен, но Фишер, изглежда, четеше мислите му.

— Разбира се. Тя е все още ваша пациентка, нали? Вие не бива да казвате нито дума повече. Моето любопитство е празно и достойно за порицание.

— То е съвсем естествено. — Кирш хвърли поглед на помещението. Някои от посетителите си бяха отишли, а тези, които бяха останали, се бяха облегли на столовете си, сърбайки кафе или бренди, пушейки пури. — Може би ако имах вашата увереност и сигурност...

— Разбира се, драги колега, разбира се. Аз няма да промълвя и дума повече по случая. Наречете го професионална консултация. Това не вреди, навярно.

— Предполагам, не.

— Мразя да се осланям на господата от пресата. Човек не може да вярва на нито една дума, изказана от тях.

— В този случай... — Кирш свърши с чинията си и я отмести встрани. — Аз вярвам, че амнезията е причинена от някакъв вид травма. Обаче не съм убеден, че травмата е станала непосредствено преди момента, когато е била намерена. Мисля, че тя може да е пропътувала известно разстояние. Имало е случаи като този в миналото, съвпадение на амнезия и внезапно бягство. Психогенно бягство или fuga е предпочитаният термин. Ние знаем, че немският не е роден език на пациентката.

— Наистина ли? — Фишер се приближи със стола си. — Тогава откъде е?

— Трудно е да се каже. Някъде от Изтока, мисля аз, съдейки по акцента ѝ. Русия може би, или Балканите.

Фишер кимна бавно.

— Значи вие сте съгласен с полицията. Инспекторът — как се казваше?

— Хаген?

— Да. Той смята, че момичето е избягало от приют. Не е имало престъпление, нито има манияци из горите.

Кирш сви рамене.

— Във всеки случай нямам информация за това.

Фишер се облегна назад, поставяйки ножа и вилицата си върху своята чиния, и пъхвайки пръсти в жилетката си.

— Имам собствена теория за случая, която вие сигурно ще отхвърлите с лекота.

— И каква е тя?

Фишер се протегна, взе една клечка за зъби и я пъхна между два от горните си резци.

— Ще се окаже, че е измамница.

Кирш се засмя, въпреки че не му се смееше.

— Как би могла да бъде измамница, щом няма самоличност?

— Това ще се разкрие след време. Забравили ли сте Анна Андерсон? Онази жена, която беше измъкната от канала „Щандвеер“? Това беше осемнайсет месеца, преди да заяви, че е Великата княгиня Анастасия.

Кирш познаваше тази история. След като нейният опит за самоубийство не успял, жената била отведена в приюта в Далдорф, където тя отказала да си каже името. Едва по-късно заявила, че е дете

на цар Николай II и била преживяла избиването на руското царско семейство от болшевиките преди няколко години. Въпреки че очевидно не говорела нито руски, нито френски — езикът на руската аристокрация — няколко живеещи в заточение руски аристократи и придворни бяха потвърдили нейната самоличност и демонстрирали своята вяност към нея. Бандата измамници се беше измъкнала с придобитите дарения и предявените финансови претенции дори след като берлинските вестници бяха идентифицирали категорично Андерсон като полска фабрична работничка на име Франциска Шанцковска, жена с дълга история на психични заболявания. Разправяха, че тя и нейните съветници забогатели от приходите, получени вследствие на нейната известност.

— Може да откриете паралелите — отбеляза Фишер. — Тези дни човек трябва само да привлече вниманието на пресата, за да направи пари. И вашата пациентка вече е тръгнала по този път.

Кирш не знаеше какво да каже. Беше чувал за хора, които имитират и фалшифицират душевни болести като средство за привличане на внимание, но никога не му беше минавало през ума, че Мария може да бъде подобен случай.

Фишер го изгледа за момент, после махна с ръка пред лицето си, сякаш отказвайки се от думите си.

— Това е само една празна мисъл. Не допускате тя да ви обърка. — Той порови в сакото си и извади златна табакера. — Пушите ли, доктор Кирш?

---

[1] Ястие от месо и зеленчуци, приготвени в тленен съд. — Бел.прев. ↑

Дълго време теорията на Ойген Фишер не можеше да излезе от главата на Кирш. Той беше сигурен, че Мария не можеше да се преструва, че е изпаднала в кома, и то толкова дълбока, та д-р Бренер да помисли, че тя няма да оживее. Но като се остави това настрана, приликите със случая Андерсон не можеха да се отрекат: амнезията, внушението за удавяне, фактът, че никой не беше отишъл да я идентифицира. Имаше даже бегла прилика между Андерсон и неговата пациентка, както и близост във възрастта. И интересът на пресата — репортери и фотографи все още дебнеха около клиниката, причаквайки хора от персонала, когато те влизаха и излизаха — това също придаваше на случая аромата на представление, на забавление за масова употреба. Фишер беше доловил известна манипулация в модела на събитията и сега Кирш установи, че долавя същото. Дали срещата му с Мария в болницата наистина беше случайност? Този въпрос не го напускаше при всекидневните му визитации, в общата стая и на бюрото в кабинета му. Дали той беше избран за определена роля в някакъв вид заговор? Колкото повече мислеше за това, толкова повече чувстваше присъствието на невидими сили, както една малка планета е притеглена в орбитата на масивна, но невидима звезда.

Той наблюдаваше Мария винаги когато намираше време между дългите часове на терапия и безкрайното писане на отчети и доклади, за да види дали някой установява контакт с нея. Клиниката се смяташе за сигурно място, но дори пациенти, представляващи постоянна опасност, се разхождаха извън сградата, защото тя все пак не беше затвор. Персоналът и лавкаджиите непрекъснато влизаха и излизаха през целия ден, както и посетителите. Той я наблюдаваше в трапезарията, където тя обикновено се хранеше сама. Наблюдаваше я в библиотеката, където тя отиваше след обяда, разгръщаше книгите, като никога не задържаше погледа си върху една страница за повече от няколко секунди. Наблюдаваше я как се разхожда в малкия триъгълник, засаден с трева и дървета, който минаваше за градина, или как седи на пейката, огряна от зимни слънчеви лъчи, които си играеха

върху кожата ѝ. Веднъж от един прозорец на втория етаж той видя мъж, който се разхождаше близо до нея. Мъжът беше с цигара в уста и носеше кафява филцова шапка, която беше нахлупил ниско над очите си. Кирш се изправи на пръсти, за да вижда по-добре. Беше сигурен, че това е репортерът, когото беше виждал преди това да говори с Роберт Айснер отвън пред кухните. Или по-скоро не беше сигурен, защото лицето на мъжа беше скрито. Във всеки случай, ако нещо се беше случило между него и Мария, то е свършило само за няколко секунди, докато мъжът беше докоснал крайчеца на шапката си и беше продължил нататък.

Кирш помоли сестрите да му докладват за подобни случки и да не дават на пациентката му никаква кореспонденция, без преди това той да я е проверил. Оттогава почти всяка сутрин намираше на бюрото си нещо, адресирано до Мария, с използвано някое от нейните вестникарски прозвища като адресат: „Потсдамската пациентка“, „Дамата от езерото“ или „Момичето Айнщайн“. Някои от писмата бяха любовни, очевидно предизвикани от нейната снимка в пресата.

Когато видях лицето ти, си помислих, че това е моята любима Сузана, която се е върнала при мен. Ти така приличаш на нея, че това е някакво чудо. Мога да се закълна, че сигурно си нейна сестра, въпреки че никога не ми е споменавала за своя сестра. Тя умря от инфлуенца преди тринайсет години и оттогава аз съм съвсем сам.

В едно писмо, написано със странен почерк, я питаха дали нейното име не е Елза Мюнхаузен, дете, грабнато и отвлечено от люлката му на шестмесечна възраст през 1895 г., което повече никой не бил виждал. Мария беше много млада, за да се търси съвпадение. В друго писмо се твърдеше, че е била на спиритически сеанс. Кирш помисли да проучи това твърдение, докато не разбра, че става дума за другата страна на границата на този свят, т.е. за оня свят, където се предполагало, че се е състояла тази среща. Няколко писма, всичките анонимни, бяха неприлични. В едното от тях някой предлагаше да плати на Мария, за да участва в различни полови актове и след това да бъде питана за цената на всеки от тях (при което се разбираше, че те



трябва да бъдат подредени от най-скъпия до най-евтиния). Друго анонимно писмо съдържаше рисунка на млада жена, изглеждаща като Мария, съвкупяваща се с мъж в редингот, чието чело беше украсено със звездата на Давид. Други искаха снимка и дори бяха сложили в пликовете пари. Доколкото Кирш можеше да прецени, никое от тези писма не беше от някакъв съучастник или от който и да било, познал истинската самоличност на Мария, освен ако този съучастник не беше използвал някаква форма на таен код. Не знаейки какво друго може да прави с тях, сложи писмата в една папка и ги прибра под бюрото си.

Той посещаваше Мария всеки ден. Когато успееше да намери, носеше нови пощенски картички, които закрепваше над горната част на ламперията в нейната стая; така, докато спеше, тя беше заобиколена от всички страни с характерни изгледи от Берлин. Той ги подреждаше според мястото им в града, като на леглото беше разположил въображаем център на града: Зоологическата градина беше поставена срещу прозореца в единия край на стаята; фасадата с колонадата на Националната галерия беше под ключа за осветлението в другия край; между тях бяха Бранденбургската врата, сградата на Операта, катедралите и църквите. Беше си въобразил, че ако тя си възвърне усещането за местната география на Берлин, след това ще го последват тези за хронология и цел. Той потърси също картички с „Гренадирцрасе“ и „Тангуеро“, но не можа да открие нито една.

В началото Мария посрещаше тези добавки към украсата на стаята с недоумение или безразличие; след това, по-късно, с някакви мъждукащи проблясъци на забавление. Окуражен, Кирш се отклони от темата със забележителностите на Берлин и премина към други сюжети: рози, презокеански лайнери и парни локомотиви, кучета, котки и коне. Но дните минаваха, а подобрение нямаше, поне що се отнася до амнезията. Мария се опитваше да си спомни, да отговаря на въпросите, които той ѝ задаваше небрежно (Била ли е някога на море? Имала ли е някога куче? Коя е била любимата ѝ порода?), обаче колкото по усърдно се опитваше да отговори, толкова повече се объркваше и напругаше. Започваше да заеква, ръцете ѝ се сплитаха, гърчейки се, в скута ѝ. Той виждаше как очите ѝ се пълнят със сълзи, как изпада в паника, докато се бори да намери отговор, да се добере до конкретна истина, което би ѝ доказало, че е реално живо същество. Той гледаше как тя потъва в завихрилото се неведение и се чувстваше

принуден да спре, да смени темата и да я върне в настоящето. Не можеше да изгони ирационалното убеждение у себе си, че тя умираше бавно, но сигурно, като от фатална инфекция. Без минало, тя се мъчеше да се убеди в собственото си съществуване, в това, че е нещо повече от полет на въображението, призрак или спомен, който трябва да бъде прогонен при събуждане.

Сестрите докладваха, че все още имала кошмари. Говорела на сън, казваха те, понякога на чужд език, понякога на немски. Не бяха могли да открият смисъл в думите ѝ. Веднъж Кирш се върна в клиниката в потайна доба и седна да подслушва зад вратата на Мария. Чу как тя промърморва в съня си, как става и крачи из стаята няколко минути, преди да си легне отново в леглото. Никога не я чу да пищи, въпреки че сестрите го уверяваха, че тя наистина пищи, особено в часовете преди зазоряване. Искаха да ѝ дадат успокоителни, но той не беше склонен да разреши това. Мислеше, че поне в кошмарите си е възможно тя да знае коя е.

Един ден тя започна да рисува. Седеше боса до прозореца в женската стая за почивка, със скицника си, подпрян на коленете ѝ. Прозорецът гледаше навън през канала към сводестия покрив на спирка „Лертер“. Когато вятърът духаше в посока запад, можеше да се чуе как влаковете тракат при стрелките на релсите, а техните свирки отекват през града, като призивите към молитва на някоя религия. Тя се беше сдобила с тежък вълнен шал, който носеше стегнат около раменете си с уста и брадичка, скрити в гънките му. Може би поради това, или защото изглеждаше силно погълната от работата си, другите пациентки я безпокояха много рядко.

Тя рисуваше най-вече сутрин. Когато свършваше, затваряше скицника си, обуваше отново обувките си, връзваше връзките им на спретнати фльонги и се връщаше в стаята си. Там, преди да направи каквото и било, поставяше скицника и моливите си на тяхното място: на горната полица на очукания стенен гардероб в ъгъла.

Това, което рисуваше, бяха лица. Те покриваха всяка страница — лица, носещи се в светлината през облаци от сенки. Бяха изпълнени с доста голямо умение. Фини линии очертаваха контурите на плътта: лица, виращи се нагоре или хванати в профил; стари, измъчени от грижи лица и млади лица в очакване, направени със същото колебливо, краткотрайно качество, като че ли усещащи своето несъвършенство

или несигурни как са могли да бъдат уловени в капан в техния странен двуизмерен свят.

Някои лица се появяваха в скицника отново и отново, по няколко пъти: едно дете — той смяташе, че е момиче — с глава, увита в шарф, и двама мъже. Първият изглеждаше много млад, за да ѝ бъде възлюбен или брат. Той имаше тесни очи, широко чело и красива, нежна уста с устни, свити сякаш в размишление. Тя го беше нарисувала няколко пъти от различни ъгли, със сменящо се, но винаги неспокойно изражение. Кирш се чудеше дали това може да е непознатият, когото беше видял на двора.

— Как ще го наричаме? — попита я той един ден. — Какво име му подхожда?

Тя обаче не можа да му даде име.

— Той е писател — беше всичко, което можа да каже.

Другият мъж беше възрастен. Той имаше тъмни очи, същите пълни устни и разрешена бяла коса, като пророк от Стария завет или Бог от ренесансова картина. Него тя също не можа да назове.

Когато Кирш разгледа скицника, му хрумна, че Мария не е нарисувала нищо от настоящия си живот. Той не видя пациенти, нито хора от персонала. Нарисувани бяха неща, видени с вътрешното ѝ око, поредица от запомнени души. Хората, които заобикаляха Мария в клиниката, не можеха да бъдат там. Това не беше нещо, което го радваше.

— Какво ще кажете за един автопортрет — предложи той.

— Защо?

— Бих желал да имам един ваш автопортрет.

Един автопортрет би могъл да ѝ помогне да възстанови чувството си за самоличност. Би могъл да разкрие как тя се вижда сама.

Мария поклати главата си.

— Тук няма никакви огледала.

Това беше истина: от съображение за сигурност огледалата не бяха разрешени. През годините няколко огледала бяха разбити от пациенти, смутени от гледката на собствените си отражения, при което отломки от счупените стъкла бяха причинили наранявания или дори бяха използвани за оръжия. В женската баня с душове бяха оставени две огледала, но те бяха малки и здраво завинтени за стената.

— А ако аз ви донеса огледало? — Кирш изрисува квадрат във въздуха, обрамчвайки лицето ѝ. — Толкова голямо. Мисля, че знам откъде мога да взема такава.

— Щом това искате... — каза Мария, дърпайки разсеяно една къдрица от косата си.

— Добре — каза той.

За да го докаже, по обяд той се измъкна и купи едно огледало в позлатена рамка от един продавач на мебели на „Курфюрстендам“.

Не се чу нищо от д-р Фишер през седмицата след техния обяд. Нямаше никакво потвърждение на направеното предложение, което тогава изглеждаше толкова настоятелно, нито пък се получи по-нататъшна информация за това как Кирш трябва да действа по въпроса. Той се чудеше дали антропологът е имал предвид това, което каза, и дали наистина е имал на разположение необходимите средства. Той стигна до заключението, че Фишер е просто един самотен, макар и заможен, ексцентричен мъж, който запълва дните си с изяви на повърхностен ентузиазъм по някакъв въпрос, само за да изостави този въпрос, щом възникне нещо по-интригуващо. Статията на Кирш беше отекнала у него като някакво интелектуално плашило и той беше потърсил автора с цялото нетърпение на човек, разполагащ с много време, но незнаещ какво да прави с него. Кирш вече съжаляваше, че е говорил така свободно за своята работа и за Мария.

Той беше седнал, за да напише най-сетне заявлението си за напускане, когато с бавна походка влезе Роберт Айснер, носейки сутрешната поща. Кирш още не му беше казал за решението на Бонхьофер, надявайки се, че с времето директорът ще се умилостави, но оттогава бяха изминали две седмици, а все още нямаше никакъв знак, че такава нещо ще се случи.

— Писмо от Института по антропология, евгеника и човешка наследственост „Кайзер Вилхелм“ — съобщи Айснер, четейки написаното на гърба на корав бял плик и подхвърляйки го в подноса на Кирш за входяща поща.

Пликът беше запечатан с восък. Кирш остави писалката си на бюрото и взе оттам нож за разрязване на хартия.

— Значи си написал друга статия? — Айснер продължи да се върти около бюрото му. — Не знаех, че човешката наследственост е сред твоите интереси.

— Не е — каза Кирш, ровейки в съдържанието на плика, без да го изважда оттам. Той си погледна часовника. — Трябва да изляза.

Пъхна плика във вътрешния си джоб и напусна стаята.

Фишер не се ограничи само с изпращането на пари. В писмото той приложи кратък списък от Института по психиатрия към „Кайзер Вилхелм“ на психиатричните болници и практикуващите лекари психиатри в Германия, Швейцария и Австрия, които смяташе, че могат да сътрудничат в издирването на диагностични доклади. *Моят институт не се занимава с индивидуални случаи*, пишеше той в писмото си, *така че няма причина те да се тревожат излишно относно нарушаване на конфиденциалността.*

В „Адлон“ Кирш внимаваше да не извърши самият той подобно нещо. Фишер обаче изглежда смяташе, че той е направил точно това. Искаше Кирш да започне сондирането на институциите веднага, като изложи целите и методите си. *Аз смятам, че тази работа е от най-голямо значение и съм сигурен, че тя ще доведе като резултат до една значима публикация. Вярвам, че ще бъдете в състояние да отделите необходимото време от вашите редовни задължения.*

Два дни Кирш не направи нищо. Доктор Бонхьофер беше изразил ясно отношението си към първата му статия. Ако Кирш обявеше, че се кани да предприеме по-обширно изследване в същата насока, това беше равносилно на плесница в лицето на директора. Всяка надежда за реабилитация щеше да бъде загубена. Като че ли Кирш беше помолен да избере на коя страна ще застане — или да избере работодателите си. Но тогава, благодарение на Хайнрих Мееринг и сестра Хониг, се оказа, че това решение беше вече взето от други хора.

На третия ден той осребри чека.

По-късно този ден Кирш беше повален от внезапен пристъп на треска. Той го сполетя, както се взеше в претъпкания трамвай от „Александерплац“. Беше му горещо, чувстваше силна умора, стоейки правостоящ, хванал се на висящите кожени дръжки, но иначе всичко беше нормално, когато ватманът дръпна спирачките. Чу се тежко дишане. Малък буркан с мармалад се изхлузи от пазарската чанта на една жена и се затъркаля надолу между седалките. След това всички се успокоиха и трамваят потегли отново. Кирш се наведе да вдигне буркана с мармалад, който все още се търкаляше бавно към него. Бурканът подскочи право в ръката му, показвайки етикета си, на който имаше чифт череша, червени и лъскави, които му се видяха странно смешни, защото носеха името му<sup>[1]</sup>. Той имаше усещането, че сякаш антични богове го наблюдават някъде отгоре, играят си с него и му се смеят. Следващото нещо, което усети, беше, че потъна в тъмнина.

Имаше викове и заглушаващ тътен от оръдия. Дойде му наум, че трябва да намери хирургическите си инструменти. Щяха да влязат ранени мъже, с рани, пълни с мръсотия и пръст. Нямахше време да търси убежище. Изкрещя за светлина, видя танцуващи в мрака фенери, които се приближаваха. Някакви бледи лица се суетяха, тичайки покрай него. Тогава зрението му се проясни и той разбра, че лежи с лице нагоре върху ребрестия под на трамвая, а тълпа от пътници гледаше отвисоко към него.

Никой не му помогна да се изправи. Сигурно повечето пътници мислеха, че е пиян. Той си проби път до вратите и слезе на следващата спирка, забравяйки ръчната си чанта. Един млад мъж му я подхвърли от трамвая, когато машината потегляше. Чантата се удари в бордюра и се отвори, разпилявайки документи, списания и пощенски картички по калдъръмената настилка.

Когато се върна вкъщи, целият трепереше. Фрау Ширман го видя на стълбището и предложи да повика лекар, но той ѝ каза да не се безпокои. Било само инфлуенца, нещо, което е хванал в клиниката, каза той. Много бързо щял да се оправи.

Фрау Ширман се уплаши от инфлуенцата заради слабите си дробове. Нямахше нужда от настояване да стои по-далеч от него. Кирш се заключи в стаята си и се строполи на леглото. Треската бушува през цялата нощ. На зазоряване той си приготви друга доза салварзан, но ръцете му трепереха толкова силно, че не можа да се справи с иглата и спринцовката, без да се нарани. Отравянето с арсен сигурно се дължеше на неумело направената инжекция.

Във всеки случай не му трябваше салварзан. Вероятно инфлуенцата преминаваше, но имунната му система беше отслабнала от дългите часове, прекарвани в клиниката и неприятностите в професионалното му положение. Главната сграда на „Шарите“ беше пълна с болни хора, а тя беше само на няколко метра от клиниката. Помощният персонал и доставчиците посещаваха и двете сгради, разнасяйки микроби от едната в другата и обратно. Неговата треска нямаше нищо общо със сифилиса или с неясните кафяви петна, които се разпространяваха по ребрата му.

Около обяд фрау Ширман му донесе хляб и зеленчукова супа, като ги остави пред вратата. Към средата на следобед температурата бе спаднала. Тя беше вече като спомен за стара болест, остатък от заболяване, което беше отминало. Не беше предзнаменование за предстоящо страдание.

Все пак Кирш би искал да бъде сигурен. Би желал да намери някого, на когото да се довери, някой, който да установи истинското му състояние и да запази в тайна резултатите от изследването. Но въпреки че мисли дълго и усилено, не му дойде наум никой, който би могъл да свърши тази работа.

Той се върна в клиниката в сряда. В неговото кратко отсъствие рисуването на Мария се беше променило. Кирш седеше с нея в познатата стая и разглеждаше скицника ѝ. За първи път пациенти и персонал от „Шарите“ се разпознаваха в мрежата от щрихи за засенчване: сестра Хониг, с типично румен тен, но с малко тъга в извивката на веждите ѝ, която той никога не беше забелязвал преди това; сестра Ауербах, хубавичка, но очакваща нещо, със стиснати устни в една неспокойна линия; д-р Мееринг, с изпъкнало теме, гладко като яйце, със сковано и предпазливо поведение, като че ли усещаш

колко лесно би могъл да се спуска. В търсенето си на нови обекти Мария най-сетне се беше обърнала към живота около себе си. Нейните страници със скици не бяха вече изпълнени с духове, а с живи хора.

Кирш се усмихна вътрешно. Това беше напредък в известен смисъл. Миналото на Мария не можеше да се изясни, но тя поне правеше опити да се свърже отново с настоящето; започваше да се противи на загъването във вътрешния си свят и да се опитва да се включи в реалния. Неговият най-голям страх беше, че тя губи връзката си с реалността, потъвайки в психозата, защото тежестта на нейното затруднено състояние я дърпаше надолу.

— Този портрет на д-р Айснер — приликата е поразителна. — Той вдигна скицника. Роберт Айснер беше хванат с колеблив, шляещ се поглед, като човек, който слуша някакъв разговор, но не може да се реши дали да се присъедини към него. Очите му бяха призрачно бели, с изключение на силно черните точки на зениците му.

— Той лекар ли е?

— Той не каза ли?

Мария поклати глава.

— Понякога носи бяла престилка, като вас. Друг път не.

Кирш се чудеше колко ли пъти той е бил тук.

— Не знаех, че е говорил с вас.

Мария обърна главата си на една страна. Лъч светлина от прозореца падна върху бузата ѝ. Нейната коса, сега вече достатъчно дълга, за да бъде вързана, имаше меден блясък, загатващ за огън в тъмнината.

— О, да — каза тя. — Престори се, че просто минава. Това не е много добра постъпка. Той е много любопитен.

Кирш се усмихна.

— Очаквах, че е такъв.

— Какъвто бяхте вие.

— Аз?

— Това вие го казахте. Когато дойдохте в болницата. Вие бяхте любопитен.

— Разбира се. — Кирш се изчерви. Искаше му се да я увери, че тя е нещо повече от интересен екземпляр, повече от потенциален ключ към професионален напредък, каквито изглеждаха често в очите на



хората много случаи. Той обърна друга страница от скицника. — Обаче пак няма автопортрет, нали?

— Опитах, но е трудно. Наблюдавам се, но портретът никога не се получава. — Тя сви рамене. — Не го усещам. Изтеглям първата линия и тогава той ми бяга.

Кирш обърна друга страница, последната. Тук имаше само едно лице и то беше неговото. Тя го беше нарисувала погледнал надолу и встрани. В сенките имаше грубост и енергия, каквито нямаше в другите портрети. Този беше направен набързо, като че ли Мария се е стремяла да хване приликата, преди да я загуби съвсем — като че ли се е страхувала, че той скоро ще изчезне. Това беше като образ в огледало, но без скучно подражание на едно чисто отражение. Кирш седеше, зяпнал собствения си портрет, смаян от силата на образа: изтеглените вежди, смутения втренчен поглед.

— Боже мой. — Той се насили да се засмее. — Наистина ли изглеждам толкова нещастен?

Мария кимна. След това посегна и докосна лицето му.

Нещо се приближи, тътрейки се, до външната страна на вратата. После тя се хлопна с лек трясък в касата си. Стъпките продължиха да потропват нататък по коридора.

Прозвуча звънецът за обяд. Мария дръпна ръката си.

— Трябва да вървя — каза тя.

Тя стана и излезе бързо от стаята. Мина един момент, докато Кирш разбра, че е оставила скицника си в стаята.

Вечерта заваля сняг. Кирш напусна клиниката по-рано от обикновено и така попадна в края на вечерното претоварване на движението. Вагонът на градската железница беше претъпкан от край до край. Той стоеше прав, притиснат до вратата, блъскан от другите пътници, дишайки мръсния въздух с мирис на тютюн и мокра кожа, с обърквана глава, леко задъхан. Тълпите се носеха през „Александерплац“, безгласни и скупчени в задръстванията, с лица, осветявани от уличните лампи от време на време и после отново потъващи в сянка.

До онзи ден изглеждаше, че е играел някаква игра, макар и тази игра да беше прикрита с цялата сериозност на научното и

медицинското изследване. Но вече нямаше игра.

На изток от „Шьонхаузер Алее“ беше по-спокойно. Снегът беше започнал да трупа, когато той бързаше по „Гренадирщрасе“, спирайки само да погледне закованата с дъски фасада на магазина за грамофонни плочи на хер Бронщайн и отломките от стъкла, които блещукаха като скреж върху калдъръмената настилка. Няколко минути по-късно оттатък Еврейското гробище, зяпайки къщата с квартирите под наем, точно както беше правил преди два месеца.

Беше му необходимо малко време, докато открие уличната входна врата. Тя се намиреше отстрани на сградата, отчасти скрита под ръждясалата спирала на стълбата за аварийен изход при пожар. Той дръпна звънеца на вратата, но не последва никакъв резултат, след това заблъска по вратата с юмрук.

— Ало?

Неговият глас отекваше многократно между стените по уличката, като отделните отражения се сливаха в един звук. В квартирата отсреща угасиха някаква светлина и това го потопи в мрак.

— Какво искате?

Един мъж го гледаше отгоре от прозорец на първия етаж. Беше с избръсната глава и носеше очила.

— Дошъл съм за една стая. Искам да я наема.

— Дава се под наем само на жени.

— Не е за мен.

— Елате утре.

Мъжът затръшна прозореца.

— Ще платя в аванс — изкрещя Кирш. — Ако мога да видя нещо сега. Утре ще бъде много късно.

Хазяинът се казваше Себастиан Метлер и говореше с дразнещ швейцарски акцент. Не беше на повече от четирийсет, но се държеше като стар човек, спирайки често, с една ръка, подпряна отстрани на парапета, когато започна да се качва по голото дървено стълбище. Госпожа Метлер, неговата майка, затлъстяла жена, с пенсне, прикрепено на носа ѝ, наблюдаваше през отворената врата на своето жилище, като че ли се страхуваше, че това усилие може да се окаже твърде голямо за сина ѝ.

— Тъкмо ми се освободи една стая отзад. Няма кой знае какъв изглед.

Те се качиха на втория етаж на къщата със стаи под наем, където Кирш беше видял Мария. Електрическа настолна лампа хвърляше сенки по избелелия тапет на цветя. Прекалено голям стъклен полюлей висеше от тавана.

Господин Метлер отвори една врата със закована върху нея месингова табелка с „№ 2“.

— Така, за кого е стаята? — Той включи осветлението и отстъпи назад, за да пропусне Кирш. — Казах ви, вземам само...

— Тя е за моя студентка.

— Студентка? — Господин Метлер повдигна очилата си от носа. — Добре, щом можете да гарантирате за нея.

Стаята беше семпло мебелирана, но спретната и чиста. Камината от ковано желязо и гипсовите корнизи ѝ придаваха спартански аристократизъм. Кирш огледа масата с дантелената покривка, просната върху нея, масивния гардероб, разпятieto над кревата. Прозорецът гледаше към затворено пространство с въжета за простирание и снежинки, кръстосващи тъмнината.

— Гледка към улицата. Това е, което търся.

Господин Метлер поклати главата си.

— Имам само тази стая.

Кирш посочи през вестибюла към вратата, отбелязана с „№3“. Тя беше в тъмночервено, въпреки че боята беше нанесена на тънък слой, така че да се виждат влакната на дървото. — А онази?

— Взета е. Поне засега.

— Поне засега?

— Стаята е предплатена до края на месеца.

— Днес е два̀сет и девети.

— Тогава е платена до четвъртък.

— Има ли някой вкъщи? От наемателите?

Господин Метлер хвърли поглед през площадката на стълбището.

— Не мога да кажа. Аз не контролирам наемателите си.

— Може ли да погледна?

— За какво? Казвам ви: стаята не е свободна.

— Все още не. — Кирш отвори портфейла си. — Ще бъда много щастлив да ви платя за неудобството. Да погледна, защото е много

късно.

Господин Метлер бавно се изправи, при което гърбът му прищрака злокобно. Върхът на езика му направи кръг и облиза устните му.

— Трябва да донеса ключа.

Кириш извади банкнота от пет райхсмарки.

— Аз ще дойда долу с вас. Така няма да е необходимо да се връщате отново.

\* \* \*

Две минути по-късно стоеше сам пред вратата на Мария. Железният ключ в ръката му беше студен и тежък. Опита се да си представи стаята. Дали беше така гола като стаята отсреща през площадката? Беше ли спретната, или в безпорядък? Имаше ли там някакво доказателство за престъпление или мошеничество, за каквито подозираше д-р Фишер? Или за влошаване на състоянието към лудост? Той беше виждал такива стаи, в които никога не би искал да влезе отново.

Доиде му наум, че това е причината, поради която не беше пожелал да дойде тук по-скоро. Би му било трудно да обясни как така познава мястото, където беше живяла Мария. Това можеше да доведе до задаването на всякакъв вид неудобни въпроси. Такъв беше все още този случай. Но това не беше причината: той се страхуваше от това, което би могъл да намери.

От напъгане му се зави свят. Тъмночервената врата започна да се клати пред очите му, свивайки се и опъвайки се, като че ли беше жива. Той сграбчи ключа, приближи студения метал до лицето си за момент, след това го пхна несигурно в ключалката.

---

[1] На немски името на главния герой означава череша — Kirsch.  
— Бел.прев. ↑

# ЛУДОСТ

*Как се озовах тук след цялото това време? Естествено е Вие да искате обяснение и въпреки че имах достатъчно време да приготвя такава, все още не знам как е най-добре да го предам. Най-простото нещо би било да Ви го кажа лично, но тази идея ме изпълва с вълнение. Аз не съм даровита, когато се стигне до разговор, и често мисля какво е трябвало да кажа едва след като самото събитие, предмет на разговора, вече е преминало. Затова сега пиша всичко това, така че поне да мога да обмислям думите си, преди да ги предам.*

*Нека най-напред Ви уверя, че обстоятелствата на моето отглеждане не ме поставиха при неблагоприятни материални неслгоди. В село Орловат семейството, в което отраснах, беше доста известно. Бащата на домакинството, Золтан Драганович, имаше една от най-големите и най-внушителни къщи, която, за разлика от повечето къщи тук, беше построена на известно разстояние от улицата, с двор отпред, който да ни предпазва от летния прах и от погледите на минаващите покрай къщата. От задната страна имаше варосана веранда и заградени места за кокошки и гъски, овощна градина с ябълкови и черешови дървета и няколко пристройки, където държахме и една стара карета — така поне я наричаше баща ми, въпреки че в действителност това беше нещо малко по-добро от калайджийска каруца. Ние притежавахме също и земя, която други хора наемаха от нас.*

*Самата къща беше широка и жълта, с прозорци, боядисани в зелено и с гипсови гербове над всеки прозорец.*

*Хералдическите мотиви, повечето от които бяха изпадали, бяха австрийски. Това беше така, защото родът Драганович имаше австрийска кръв във вените си, наследена по майчина линия, както баща ми често обясняваше. Аз разбрах от ранна възраст, че това беше важно за него и следователно и за мен, но скоро открих, че невинаги беше много мъдро да се говори за тези неща. Аз бях само на седем години, когато учителката ме обвини, че си придавам важност,*

а момчетата започнаха да ми измислят разни прякори и да хвърлят камъчета по мен, когато никои не ги гледаше. За известно време бях така уплашена да ходя на училище, че трябваше да припадам или да се преструвам на болна, като си обливах лицето с вода и мърморех като в треска. Станах толкова умела в преструването и понякога така плашех майка си, че после съжалявах и се преструвах, че много бързо оздравявам. Аз не казвах на баща си за неприятностите, които ми причиняваха, нито пък за момчетата, които хвърляха камъчета по мен, защото се страхувах, че той ще отиде церемониално в училището и ще им извие вратовете, както беше заплашвал да направи с всеки, който оскърбяваше честта на нашето семейство. Не че имах нещо против идеята тези момчета да бъдат удушени, а по-скоро не исках баща ми да бъде наказан за такова престъпление. Защото все още го обичах в онези дни.

По онова време завиждах на сестра си. Сенка беше с една година по-малка от мен и въпреки че беше започнала да ходи на училище, скоро беше освободена и повече не го посещаваше. Вместо това вземаше уроци вкъщи от нашата майка. Но нейните уроци не бяха като уроците в училище, където час подир час трябваше да се преписват разни неща и да се учи наизуст. Нейните уроци се провеждаха навън, освен при лошо време, и се състояха в учене как трябва да се грижи за животните, както и имената на различни растения и насекоми. Ако валеше дъжд, тя трябваше да взема уроци по шиене и бродирание до кухненската печка, което аз с удоволствие бих разменила с нея срещу моята студена ученическа скамейка и безкрайните упражнения по правопис и аритметика. Единственото обучение, което получавах у дома, беше по немски език, който моят баща настояваше да науча по причини пак свързани с моя произход по майчина линия.

По това време той заемаше пост в императорската митническа служба и прекарваше голяма част от времето си в Нови Сад. Горях от желание да му се харесам и затова в негово отсъствие учех усърдно, та той да се впечатли от моя напредък. Моите моменти на най-голяма гордост бяха, когато той ме вземаше на ръце и ме наричаше своя *schlaue kleine Dame*<sup>[1]</sup>. Това беше първата похвала, която си заслужих от негова страна, защото в нашето семейство не беше тайна, че това, което най-много искаше един мъж от

съпругата си, беше син, и че докато той не получише поне един син, децата от другия пол бяха смятани като някакъв излишен разкош, твърде скъп при това. Обаче откакто моите познания по немски език бяха успели да ми спечелят похвалата на моя баща, реших да работя усилено по всички предмети, така че той да види, че от мен има някаква полза все пак и че бих могла да допринеса за доверието и уважението към фамилието име. Това не ме направи никак популярна сред другите деца, но за сметка на това ме пазеше да остана извън техните игри и закачки и, най-важното, извън обхвата на техните камъчета.

Що се отнася до Сенка, аз си представях, че като по-малка, тя беше отглеждана да се грижи за къщата и затова не трябваше да ходи на училище. Открих истинската причина за това от едно от момчетата в училище, което, като някакво заместващо действие на хвърлянето на камъни, беше решило един ден да ми подхвърля обиди. Моята сестра била идиотка, изкреця то, и изобрази странно грозна муцуна, която изобщо не приличаше на Сенка, но която, почувствах аз, по някакъв жесток начин беше истинска. След като този ден се прибрах у дома, вече бях разбрала всичко и моята ревност беше изчезнала, за да се замени със срам.

След този случай станах по-близка със Сенка. Нейното име на сръбски означаваше „сянка“ и ние двете станахме точно толкова близки — като човек със сянката си — винаги заедно, когато не учех. Аз дори почнах да ѝ преподавам някои от уроците, което харесваше на майка ми (но не и на баща ми, който казваше, че по този начин си губя времето). Учех я по малко на четене и аритметика — не прекалено много, защото нейното внимание след малко учене започваше да блуждае и нямаше никакъв начин да я накарам отново да се съсредоточи. Но тя наистина научаваше доста неща, а пък аз се опитвах да науча някои неща от нея, особено за отношението ѝ към животните. Гъските винаги я следваха навсякъде, като нежно кълвяха нейните ръкави и подгъва на полите ѝ със своите оранжесви човки. Те ѝ позволяваха също да гали дългите им пухкави шиш, а това беше привилегия, с която не се ползваше никой друг. Когато и да ги приближавах аз, те съскаха и разперваха перушината си, а понякога и ме погваха, докато ме изгонят от двора, ако не бяха в общително настроение.



Казах, че Сенка беше единствената ми сестра, но няколко години по-късно научих, че преди това е имало и друга сестра: Един летен ден в къщата ни имаше гости и около масата започна разговор за скарлатината, която се била завърнала в някои села недалеч от нас. Усетих, че майка ми се умълча някак особено, а от начина, по който я погледна баща ми, разбрах, че тази тема е болезнена за нея. Научих, че скарлатината била страшна болест и че в минали години беше отнесла в гроба много деца. Затова по-късно попитах баба си дали някой от нашето семейство не е умрял от тази болест.

Отначало тя беше шокирана и каза, че това не бил въпрос, който би трябвало да задава една млада дама, което, разбира се, ме накара да бъда съвсем сигурна, че някой наистина е умрял. Казах ѝ, че съм много добра в пазенето на тайни и тази ще я пазя също добре, ако тя я сподели с мен, и това, изглежда, я задоволи. Каза ми, че скарлатината е покосила първородното дете на майка ми, когато то било още бебе, но аз не бива да казвам това никому, защото иначе скарлатината сигурно ще се върне в нашата къща. Това ми се стори доста разумно тогава. Знаех, че човек не бива да говори за Дявола от страх, че ако говори, ще го призове да дойде, и аз приех, че това е предпазна мярка, изградена на същия принцип. Едва след няколко години започнах да се чудя защо моето семейство беше избрало да добави бремето на тайната към вече съществуващото време на тъгата.

След като беше споделила с мен тайната, баба ми се беше загрижила, че това би могло да ми причини неприятности. С цел да ме утеши, тя ми каза, че това, което Бог взема с едната ръка, връща с другата. Тази идея ми хареса, защото тя внушаваше, че във вселената има справедливост, както и задоволяваща степен на симетрия — като алгебрата, която бях започнала да изучавам в училище, в която дадена задача можеше да бъде решена само когато и двете ѝ страни имат еднаква стойност. В този случай аз бях тази, която Бог беше определил да уравни уравнението спрямо майка ми. И доказателството за това беше, че умрялото дете и аз имахме едно и също име. Моята сестра Сенка, отбелязах аз тъжно, не беше включена в уравнението, но аз знаех защо беше това: защото тя не ходеше на училище, за разлика от мен, и следователно нямаше познания нито за алгебрата, нито за Бог.

По това време ме припознаваха като обещаваща ученичка. Моето обучение стана значително по-добро с пристигането на нов учител от Загреб, чието име беше Бошкович. Той идваше от университета и пристигна с много нови виждания за програмата и учебния процес. Един дъждовен ден, когато още няхах единайсет години, той се появи пред нашата къща, облечен в най-хубавия си сюртук, и поиска да говори с баща ми. Не знаех какво да си мисля и бях много уплашена, че съм направила нещо лошо, за което можеше да бъда наказана или дори изключена от училище. Опитах се да подслушвам зад вратата на кабинета на баща ми, но бях изритана от майка ми, която ми каза строго да отида в моята стая и да остана там, докато бъда повикана. Седях в стаята си, готова всеки момент да започна да роня сълзи, докато Сенка седеше в ъгъла и си пееше и рисуваше, в което тя беше доста добра. Виждайки, че съм разстроена, тя предложи да ми направи портрет, което ме отвлече от притесненията ми, особено след като тя ме нарисува красива и пораснала.

От прозореца най-сетне видях господин Бошкович да си тръгва и изтичах надолу по стълбата, въпреки че все още никой не ме беше потърсил. Родителите ми се бяха върнали в кабинета и водеха сериозен спор, който ясно чух: майка ми, развълнувана и молеца настоятелно, баща ми, свиреп и агресивен, каквито бяха най-често, когато водеха спорове, независимо от темата им. Чух няколко позовавания на пари, дали могат да се намерят достатъчно, което отново не ме изненада, защото това според моя опит беше единственото нещо, което можеше да ги събере двамата заедно за повече от една минута в даден момент, освен очевидните недостатъци на семейството на майка ми — тема, в която баща ми никога не се уморяваше да рови.

Оказа се, че в края на краищата не съм си докарала никакви неприятности. Както ме информира майка ми, учителят бил препоръчал да продължа образованието си в гимназията в Бечкерек, където директорът на училището му бил познат. Трябвало да се предвидят значителни разходи, защото там имало такси, да не говорим за разноските за всекидневното пътуване с влак до Бечкерек, който бил на разстояние около 22 километра. По тази причина, добавил баща ми, било малко вероятно да изпълнят препоръката,

което ме разочарова много. Беше ми омръзнало училището в селото, с подигравките на момчетата и уроците, които бяха прекалено лесни, особено тези по математика. Макар Бечкерек да беше много далеч от понятието за метрополия или за голям град от какъвто и да е тип, все пак на моята възраст ми изглеждаше безкрайно голям и впечатляващ. Цялата в сълзи, избягах обратно в моята стая и скрих глава в ръцете си.

Не се наложи да бъда дълго време разочарована. Не знам точно как бяха намерени парите за гимназията, важното е, че бяха намерени. Знам само, че майка ми писа на нашата леля Хелене в Белград и след около месец тя получи благоприятен отговор. Това развитие на нещата като че ли съвпадна с внезапната промяна в намеренията на баща ми и аз наистина възприех наличието на някаква връзка в това отношение, без някой да ми е казал точно какво е станало. Все пак се осмелих да попитам дали леля Хелене е пратила пари за моето образование, но остро ми беше казано да спра да говоря глупости. Така оставих този въпрос и повече не помислих за него.

От този момент нататък моят живот едва ли беше вече мой собствен. Часовете в гимназията изискваха повече внимание и усилия от всяко друго нещо, което бях вършила преди това, а и бях най-малката в моя клас. Всекидневните пътувания с влак изяждаха много от часовете на деня ми и не ми оставаше нито време, нито сила за игри. Освен това си имах и баща, който сега проявяваше по-голям интерес към моите уроци, прелиствайки критично домашните ми работи (даже когато повечето от тях, особено тези по математика, бяха почти изцяло извън неговите познания) и изисквайки от учителите постоянни доклади за моя напредък. Най-лошото от всичко беше, че той започна да се хвали с моите постижения и разправяше на хората, че съм дете чудо и че момиче като мен никога досега не било виждано в областта, което не беше вярно, както поне вие и някои други от всички познати знаеха много добре.

Накратко, вниманието, което едно време бях търсила, скоро се превърна в бреме; но бих могла да нося с радост това бреме, ако в същото време не беше нараснало пренебрежението и лошото отношение на баща ми към моята сестра. Изглежда, че той имаше

съвсем ограничен запас от бащинска любов, ако въобще имаше такъв, и беше решил да я прехвърли цялата върху мен. Той приказваше с нея сурово, правеше си зловни шеги с нейното бавно схващане и се оплакваше, че тя ядяла твърде много за едно дете, а в същото време не правела нищо по цял ден — което беше нечестно, защото тя се трудеше много, за да поддържа животните в добро здраве, и както кокошките, така и гъските снасяха в изобилие — то беше забелязано и за него се говореше из цялото село. В миналото майка ми щеше да го укори за подобни обиди, но не беше добре със здравето по това време и често си беше в леглото, когато аз се връщах у дома.

Аз достатъчно добре знаех какво го ядосваше. Сенка беше Драганович и фактът, че тя беше назад в науките, хвърляше лоша светлина върху семейното име и едва ли за нея щеше да се намери добра партия за женитба, ако въобще се намереше такава сред околните в селото. Имаше и други знаци, показващи, че семейството затъва в упадък и разложение — като гербовете над прозорците и загубата на част от земите ни (въпреки че имахме достатъчно и дори повече от достатъчно). Всеки път, когато той я поглеждаше, тя му напомняше за тези неща и за факта, че няма син, който да възстанови семейното богатство, и че няма никакъв шанс да се сдобие с такъв, докато майка ни е жива. Това бремене се беше паднало на мен, макар и като последна възможност, но аз нямах никакви илюзии, че ако се проваля в тази насока, отношението му към мен нямаше да бъде по-добро, отколкото към сестра ми.

Беше по време на войната, когато най-сетне разбрах какво представлява моят баща. Дотогава той отглеждаше гъските, за да ни снасят яйца, но няколко дни преди Коледа съобщиха, че трябва да заколим една за ядене. Каза на Сенка, че трябва да избере най-охранената от птиците и да се погрижи да ѝ бъде извит вратът, така че да може да бъде оскубана и приготвена за ядене от майка ни. Горката Сенка онемя, защото се страхуваше много от него. Аз знаех, че неговите думи са я ужасили, защото всички гъски бяха нейни приятели и тя им беше дала имена. Но не можах да отгатна какво точно се готви да направи тя — то беше да ги измъкне тази нощ навън и да ги заведе далеч в нивите — в действителност толкова далеч, че самата тя не се върна до разсъмване. Предполагам, че се беше уплашила гъските да не се върнат вкъщи, защото никога не бяха

показали и най-малка склонност да избягат, бяха затворени в оградена площ само за да са в безопасност.

Излязох рано сутринта за училище и не открих какво се беше случило, докато не се върнах в късния следобед. Разбрах, че гъските са избягали, а Сенка не можеше да бъде открита никъде. Баща ми не беше вкъщи, а майка ми отново се беше настанила в леглото си. В края на краищата открих Сенка в изоставената част на оборите — по това време имахме само един кон. Тя трепереше в ъгъла, наполовина покрита със слама, за да се топли. Не смееше да се върне вкъщи, а когато се опитах да ѝ помогна, разбрах защо се крие. Устната ѝ беше разцепена и имаше подутини от удари и морави натъртвания по раменете, ръцете и краката дори не посмях да погледна гърба ѝ. Дотогава баща ни никога не беше използвал повече от един шамар за наказание. Задачата да ни държи здраво беше оставена на майка ни. Сега, изглежда, той си наваксваше наведнъж за пропуснатото време за възпитание.

В следващите дни повечето от гъските се прибраха в селото и хората ни ги върнаха, въпреки че баща ми твърдеше, че много са били откраднати. Ядохме гъска на Коледа, както беше планирано, въпреки че Сенка не я докосна. В действителност от този ден нататък тя не ядеше с нас, освен когато баща ми не си беше вкъщи, защото, както беше казал той, само от присъствието ѝ губел апетит.

Аз продължавах да уча по-усилено от всякога, въпреки че войната често прекъсваше железопътните линии, така че не можех да стигна до училище. Вече не учех, за да правя удоволствие на баща си, а главно за да успея да се махна от къщи, когато му дойде времето. Не знаех къде ще отида, исках само да е по-далеч и да взема Сенка с мен. Единственото ми притеснение беше как ще успеем да осъществим бягството си, като вземем на буксир нейните гъски, защото, точно както се говореше в римската легенда, гъските бяха шумни птици и склонни да вдигат тревога, независимо дали искаха това, или не.

Въпреки всичко, което се случи, не намразих баща си истински, макар че той заслужаваше да бъде мразен. По-скоро мислите ми по този въпрос се задълбочиха повече от всякога — ние бяхме различни по всички показатели, толкова различни, че ако наистина бяхме семейство и във вените ни течеше една и съща кръв, тогава тези

*връзки не означаваха нищо или със сигурност много по-малко, отколкото обикновено се предполагаше. Защото от онзи ден нататък не възприемах нито като голяма мъка, нито като бунт срещу природата идеята да се отделя от рода Драганович завинаги — по всички техни линии, но най-вече по майчина линия, в която не виждах абсолютно никаква причина да се хваля и никога не бих го направила.*

---

[1] Хитра малка дама (нем.). — Б.пр. ↑

Първото нещо, което той видя, когато отвори вратата, бяха клончета лавандула в стъклена ваза и натрупани на плетения стол спретнато сгънати долни фусти. Върху скрина имаше малка купчинка пощенски картички — неизползвани, както се оказа; изгледите от Берлин, точно като тези, които беше купил за Мария. До тях имаше еднакви по цвят ръчно огледало и четка за коса, с няколко кичурчета черна коса, все още прилепнали към четината. На леглото седеше старинна кукла с порцеланово лице и ориенталски очи, облечена в китайски костюм в червено и зелено. Чифт черни обувки с връзки, обувките, които Мария носеше, когато той я видя на тротоара пред музикалния магазин на хер Бронщайн, стояха акуратно подредени зад вратата, с върхове, сочещи навън.

Всичко на мястото си. Всичко нормално. Нищо разкъсано на парцали. Никакви дракулки по стените. Никаква кръв. Купчината фусти още излъчваше миризма на чисто пране.

Нейните вещи бяха така подредени, че да се използва най-добре наличното пространство, както и да се изложат малкото предмети, които си струваше да се виждат — куклата, дантелената покривка за маса, ръчното огледало с вградени перли. Квартирата не беше напусната набързо. Нейната спретнатост и чистота предполагаха завръщане в нея. Подредбата ѝ сякаш трябваше да направи впечатление. Но кому?

Като се изключи старинната кукла, Кирш не видя нищо, което да говори за присъствието на дете. Той отиде до прозореца и погледна надолу към улицата, представяйки си себе си там, с шапка в ръка, чужденец, който търси някой да го упъти. Сняг трупаше върху стълбовете на уличните фенери и стената на гробището. Той вече покриваше паважа на улицата. Двойка сгушили се фигури прекосиха бързешком портите, а от стъпките им не се чу никакъв звук.

Кирш затвори вратата и се приближи до скрина с чекмеджета, отваряйки ги едно след друго. В тях имаше главно дрехи, всичките чисти и сгънати, но малко на брой; имаше и принадлежности за шиене,

с макари с конци в различни цветове. Някои части от облеклото бяха кърпени. Тя имаше няколко чифта памучни чорапи, всичките черни, по-груби и по-тежки на вид, неподходящи за момичетата в „Тангуеро“. Той провери за бележки от пералня, но не намери никаква следа, доказваща, че дрехите са прани някъде навън.

Три рокли бяха закачени в гардероба, с прости шарки върху тъмни тъкани, както и една плисирана пола. Някоя от тези дрехи нямаше етикети. В едната страна беше кафявата кадифена шапка, която той я видя да носи на улицата. На нейния етикет пишеше **Herrmann Gerson, Werderscher Markt, BERLIN**, но шапката не беше последна мода. Тя или я беше купила в града преди няколко години, или я беше взела от някоя от сергиите за дрехи втора ръка на „Гренадирщрасе“. Палтото също беше там; както и дрехите, които тя носеше в „Тангуеро“.

Той затвори вратата на гардероба и видя своя отразен начумерен образ в опушеното стъкло. С какво тогава е била облечена при пътуването си до Потсдам? Друга шапка, друго палто, друга рокля, други обувки — нали Алма все му разправяше, че тези неща са най-важни, за да се отличава една жена? Той обиколи с поглед стаята и сега забеляза пустотата ѝ. В нея нямаше очевидна история, нямаше различаемо минало. Предметите бяха малко, разумно подредени, като от човек, който е очаквал да започне нов живот. Празното пространство очакваше пристигането на действащите лица.

Той седна на леглото. Дали можеше да се довери на своите впечатления? Бяха възможни и други интерпретации на това, което видя тук. Може би Мария беше дошла с малко лични вещи, защото *е имала* малко лични вещи. Или защото никога не е планирала да остане дълго. Калъфката на възглавницата и чаршафите бяха старомодни и груби. Той обърна наопаки възглавницата и откри няколко леки гънки в памучната тъкан. Отпусна главата си назад и улови слабо ухание на мускус.

Петата му се удари в нещо твърдо. То беше под леглото: пътнически сандък, с опънат над дървото лакиран жълт брезент и с инициалите Z M D, нанесени с шаблон в червено отпред. Той придърпа сандъка на светло. На поизбелял етикет върху капака се четеше: *Hotel Sacher, Wien*. От долната площадка на стълбището се чу



тъп звук от затваряща се врата. Той се послуша за малко, след това разхлаби заключалките на сандъка и вдигна капака.

При повдигането му капакът изпука остро и Кирш усети миризма на мухъл, която познаваше добре. Коленичейки на пода, извади книгите, по две наведнъж, обръщайки техните гръбчета към светлината. Това бяха учебници: математика, физика, химия — все немски издания, нито едно съвременно. Един превод на *Елементарна астрономия* от Джон Ф. Хершел беше изпълнен с написани с молив обяснителни бележки и коментари. Едно копие от оригиналното издание от 1913 година на *Принципи на относителността* от Лоренц, Айнщайн, Минковски и Зомерфелд беше със скъсано гръбче, така че при отваряне книгата се разпадаше на отделни коли и листове. Какво беше правила Мария с книги като тези?

Между книгите имаше бележник с твърда подвързия. Той беше изпълнен с математически изчисления — ред след ред, страница след страница от уравнения и символи, с много поправки и задрасквания. Кирш разпозна символите, използвани в диференциалното смятане, същите математически загадки, с които веднъж Макс беше баламосвал гостите в Райнсдорф. Изведнъж си спомни за нещо, което беше прочел във вестниците: как полицията намерила покана или рекламна листовка в горите около Потсдам, близо до мястото, където била открила Мария. Поканата била за публична лекция на професор Алберт Айнщайн в Залата на Филхармонията, озаглавена *Сегашното състояние на Квантовата теория*.

— Какво ти казах? — каза Макс, толкова ясно, като че ли стоеше на рамената на Кирш.

— Ти нищо не си ми казвал — отговори Кирш.

От хола долу се чу кашлица, после други гласове: хазяинът и неговата майка в стихващо несъгласие. Кирш пъкна бележника в палтото си и се върна при сандъка. На самото дъно, под учебниците, имаше нещо обемисто, увито в бяло платно.

Хер Метлер извика от стълбите:

— Доктор Кирш? — Изглежда, че с пет райхсмарки се купуваха ограничени привилегии. — Свършихте ли?

Кирш набързо разви платното. Вътре имаше стар фотоалбум в украсена с релефни фигури кожена подвързия. Имаше един точно като този в къщата на неговия дядо, голям солиден том, пазен като

семейната Библия, в специално място, където нито слънчевата светлина, нито молещи ръце да я повредят.

Той откри отстрани на албума месингова стягаща скоба. Тя обаче очевидно беше повредена. Наложих му се да приложи сила, за да я отвори.

Долу хер Метлер въздъхна ясно доловимо и започна да се качва по стълбите, като на всеки две-три стъпала издаваше нетърпеливо сумтене. Кирш отвори албума.

Снимките бяха закрепени с ъгълчета, направени от посребрена хартия. Те бяха на всяка страница, рамкирани в големи и малки правоъгълни пространства. Самите снимки обаче липсваха. Това, което напомняше за тях, бяха само леки сенки и нещо, което приличаше на белези от нож по повърхността на картонените страници.

Някъде към средата на албума семейството се беше сдобило със свой собствен фотоапарат. Малки снимки, по няколко квадратни сантиметра, бяха разполагани равномерно по страниците, закрепвани със същите монтажни ъгълчета, въпреки че няколко вече липсваха.

Близо до долния край на последната страница Кирш откри една снимка, която си беше на мястото. Две момичета с шарфове на главите си, на възраст десет или единайсет години, хранеха стадо гъски. Едното от тях стоеше малко по-назад, държейки парче хляб в ръцете си. Другото беше клекнало и с едната си ръка галеше една от птиците, а с другата я хранеше. И двете гледаха към фотоапарата, усмихвайки се. Всяко от момичетата би могло да бъде Мария или пък никое от тях не беше.

Хер Метлер прекосяваше площадката на стълбището, кашляйки, за да съобщи за присъствието си.

— Значи това е, което търсите?

Той огледа стаята през дебелиите си лещи, явно колебаейки се дали да възрази срещу нахлуването в частното му пространство.

Кирш затвори албума.

— Извинете ме, хер Метлер — каза той, — но нещо ми подсказва, че вие не четете вестниците.

Хер Метлер нагласи очилата си.

— Вестниците?

— Защото мисля, че имате доста известна наемателка.

Нейното име всъщност беше Мария, точно както беше съобщила: Мария Драганович. Поне това беше името, което беше дала при пристигането си. Хер Метлер призна, че никога не е искал да види нейния паспорт. Тя била пристигнала в началото на октомври от Цюрих, където според думите ѝ била студентка. Някой там ѝ бил препоръчал неговите стаи. Тя не разкрила причините за пътуването си до Берлин. Платила наема за шест седмици в аванс, живеела тихо и приемала малко гости, ако въобще идвали гости. Това било всичко, което той знаел.

Мария: тя си го беше спомнила правилно. Това трябваше да бъде добър знак, обнадеждаващ признак — освен ако не беше грешка, нещо, изплъзнало се от устата ѝ в иначе безгрешното изпълнение.

*Ако държим да бъдем непредубедени, д-р Кирш.*

Вървейки обратно към трамвайната спирка по заснежените улици, Кирш обмисли установените факти. Неговата пациентка беше студентка по математика в Цюрих, въпреки че, както изглеждаше, не беше родом от този град, ако се съдеше по акцента ѝ. Мария Драганович. Фамилното име прибавяше доказателство към това предположение. Това име я поставяше отново в реалния свят, света извън „Шарите“ — това беше добро нещо, защото, той припомни на самия себе си, целта на психиатричното лечение е връщането на пациента в обществото. От друга страна, според литературата, това беше типично в случаите на психогенна fuga — болният да приеме нова самоличност. Ханс Й., банковият служител от Нюрнберг, се кълнеше, че името му било Ото Клайст, детектив от Берлин. Докато Кирш не видеше името Мария Драганович в някой официален документ, не можеше да бъде сигурен, че това е истинското ѝ име.

Мария Драганович. Защо не му каза истинското си име в „Тангуеро“? Защо беше излъгала? Може би, за да скрие славянския си произход, както правеха работещите момичета тук? Или си е мислела, че скриването на самоличността ѝ ще я пази по-сигурно?

Разбира се, тя не беше му се доверила. Това беше най-простият извод.

Изведнъж си помисли да се върне в клиниката и да сподели с нея всичко, което беше научил. Но как щеше да ѝ въздейства цялата тази информация? Когато ставаше дума за психогенна fuga, историите на

тези случаи не бяха окуражаващи. След като самоличността на Ханс Й. била възстановена, той се прибрал у дома си в Нюрнберг и си поел работата в банката. Но след това животът и разсъдъкът му бавно започнали да се разпадат. Същото беше станало при един от случаите в Англия с 28-годишна жена на име Етел. Етел също възстановила загубената си памет и се върнала в дома си в Манчестър. Но при следваща среща членове на нейното семейство твърдели, че тя не била същата жена, че била станала потайна и склонна да изчезва с часове без всякакво обяснение. Една нейна леля дори казала, че новата Етел била самозванка и направила донос по случая в полицията.

Корените на тези нещастия не беше във факта, че е изгубена информация. Те трябваше да бъдат открити в решението на разума да забрави, да изличи спомените, с които за личността беше опасно или невъзможно да съществува. В случая с Мария беше възможно същото решение да бъде взето отново. И този път Кирш щеше също да бъде забравен.

Завърнал се в стаята си, той свали тежкия си балтон. Бележникът се изтърси на пода с тъп звук, а няколко неприкрепени листчета хартия се разпръснаха наоколо. Той коленичи, за да ги събере и сложи отново в бележника. Едно от тях беше старо писмо. С годините хартията беше пожълтяла, а адресът беше написан от старателна женска ръка. Той гласеше: *госпожа Милева Айнщайн-Марич, Тилирцрасе 18, Берн, Швейцария.*

*Белград, 21 април 1903 г.*

*Драга Милева,*

Използвам възможността да ти пиша набързо, докато децата спят, Миливой е навън и в къщата цари известно спокойствие. Би трябвало да отговоря на твоето писмо по-рано, с всички топли пожелания, но бебето отнемаше голяма част от вниманието ми, така че ми беше трудно да бъда изрядна във всичките си други задължения — като в същото време продължавам да отдавам на малката Юлка вниманието, което тя също заслужава.

Прочетох с известна изненада твоето запитване за намиране на работа тук, в Белград. Дали това наистина е нещо, което си обсъждала с твоя съпруг? Жалко е, разбира се, ако неговата настояща работа не е по негов вкус, но видът академични постове, каквито е търсил в миналото, едва ли могат да се намерят тук, даже в университета, който, както знаеш, не е от най-висок ранг, що се отнася до науката. Колкото до твоето преподаване на немски език тук, аз не мога да мисля другояче, освен че това би било пропиляване на твоите таланти в областта на математиката и тем подобни съображения, които на първо място те заведоха да учиш в Швейцария.

Знам, че имаш предвид Лизерл, когато питаш такива неща. Но аз настоявам да бъдеш предпазлива по този въпрос и да следиш, доколкото ти е възможно, спогодбите, които са влезли в сила. Ние бяхме щастливи, че можахме да намерим хора, които бяха подготвени да ни помогнат, и би било много жалко, както за детето, така и за всеки друг, ако нещата трябва да се разнищват сега. Аз се надявам, че ще мога поне да те успокоя засега с новините от Орловат, получени от моята приятелка Ирена, която беше там преди седмица. Тя каза, че детето изглежда напълно здраво, има добър апетит и е добре гледано. При това се оказва, че тя скоро ще има братче или сестриче, защото госпожа Д. отново очаква дете, и това ще стане след около шест седмици. Тя обаче е била зле напоследък и те са имали известни страхове за здравето на това дете, както и на предишното.

Сега, когато вече сте женени и Алберт е намерил работа, за да ви издържа и двамата, аз се надявам с цялото си сърце, че вие ще бъдете благословени с ваше собствено семейство и ще можете да оставите тези грижи зад гърба си. Разбира се, Миливой и аз сме във възторг от плановете ти да ни посетиш по-късно тази година, но се надявам, че ти не мислиш да използваш твоето време тук, за да объркаш това, което е било уредено според вашите желания и за доброто на всички.

Ще ти пиша по-дълго писмо след няколко дена. Междувременно ти изпращам най-искрени поздрави на двама ви.

Твоя скъпа приятелка,  
Хелене Савич

Кириш седна на леглото си. Имената в писмото не означаваха нищо за него. Те бяха във всеки случай най-малко трийсетгодишни; да се занимаваш с непознати, отдавна вече отнесени в хода на историята — в най-добрия случай сега само спомени, на които им липсва всякаква вещественост — изглеждаше безнадеждна работа.

Какво беше правила Мария с това старо писмо? Беше ли ѝ го дал някой? Или беше като едно от онези късчета от лична кореспонденция, каквито той понякога намираще скрити между страниците на книга втора употреба: нещо, което нямаше вече никакво значение, освен като листче за отбелязване в книга?

Той легна и се отпусна. Почувства се изтощен и обезпокоен, без да знае защо. Би трябвало да бъде по-успокоен и по-уверен от това, което беше намерил в стаята на Мария — чистота, порядък, но не усещаше, че те не са му вдъхнали увереност. Хрумна му, че стаята беше прозрачна, мъртвешка, като гроб, очакващ своя наемател.

Той отново погледна писмото. Пролетта на 1903 година. Свят преди войната, свят, който той едва си спомняше. Свят, който без съмнение беше мъртъв.

На следващия ден Кирш получи писмо от неговия стар командващ офицер. Той не беше чувал нищо за Густав Шад повече от двайсет години, полковникът видял името му във вестника и това го насърчило да му пише.

Чух, че сте се прехвърлили в психиатричната медицина. Възхитен съм, но в никакъв случай не и изненадан, че вече сте постигнали успех и в тази област.

След години на работа в една болница в Есен Шад неотдавна се беше върнал в столицата и беше започнал частна практика.

Омръзна ми да дишам пушеци и реших, че е време да пробвам прочутия въздух, който винаги са възпявали берлинчани. Тук имам малко познати и ще ми бъде много приятно да поговорим на чаша бира с добър другар за лошите стари дни.

Кирш си отбеляза адреса: той беше в Шарлотенбург, в западната част на града, относително моден квартал, населен с измъчени от ревматизъм стари госпожи и раздражителни кучета. Въпреки че винаги беше уважавал Шад, той се съмняваше, че ще намери време да направи такова пътуване. Подобни срещи със стари познати заради техните почти задължителни поздравления, изявите на добродушие и сърдечност неизменно събуждаха спомени, които той предпочиташе да забрави. Ако знаеш, че и други хора се чувстват по същия начин като теб, това не ги прави непременно по-приятни. Наистина би се радвал да види някои от старите си другари отново, но доколкото знаеше, всички те бяха мъртви.

Кирш прекара сутринта, опитвайки се да се захване с писмена работа. Недовършената работа по започнати доклади и бележките по поетите случаи беше започнала да расте, а всеки ден се приемаха нови пациенти. Той не беше започнал и работата по проекта на д-р Фишер въпреки нетърпението, с което антропологът очакваше от него резултати. Изведнъж се захвана с работата си, като започна да пише на стария си „Адлер“, чукайки безжалостно и бързо клавишите, без да спира да поправя забелязаните грешки, просто се опитваше да поддържа шума и движението.

Завърши един доклад, постави го в съответната папка и започна друг: *Предварителна оценка на пациента Йозеф Гросман*. Гросман беше музикант, цигулар в един от градските симфонични оркестри: на 47 години, дребен и плешив. Свиренето му ставало все по-ексцентрично; толкова много, че започнал да проваля репетиции. Едва тогава започнали да забелязват други особености у него: накъсан и неструктуриран вид на разговорите му (и, както се оказало, също на кореспонденцията му), навикът му да говори с непознати на улицата и във влака, глупавата музика, която пишел в своя апартамент, не само на купища хартия, но и по стените, вратата, абажурите и мебелировката. Когато хазайката му опитала да изчисти драсканиците, той я заплашил, че ще ѝ отреже ушите.

Ненормалностите в поведението на Гросман бяха описани във всеки учебник като индикатори за шизофрения, при това ясно разпознаваеми; за Кирш обаче беше загадка колко време е необходимо, за да ги забележи някой. Въпреки обществения характер на неговата работа Гросман изглеждаше всъщност самотен, ситуация, която беше започнала да се поправя едва след влизането му в клиниката. Там неговото свирене го беше направило доста популярен сред другите пациенти и особено за Мария. Даже когато той свиреше навън на открито, тя излизаше и слушаше, а втренченият ѝ поглед беше фиксиран върху движението на лъка и на неговите пръсти с изядени нокти, които сякаш лазеха като паяци от струна на струна и полека посиняваха на студа.

За момент Кирш помисли, че той и сега може би чува Гросман да свири, някаква далечна мелодия, отекваща в двора, но това всъщност беше само вятърът, който блъскаше отстрани на сградата.



Той продължи да пише на машината, стигна до вписването на името на пациента, после спря. Пръстите му бяха парализирани. Мозъкът му вече не можеше да намира подходящите думи. Това беше само един доклад, рутинно излагане на предварително установените неща, временни заключения. Но той не можеше да ги напише. Преглеждаше бележките си, надявайки се да намери там някаква цел, някакъв смисъл. Това обаче беше безнадеждно. Всяко нещо, което прочиташе, всяко изречение, всяко професионално изразено наблюдение му изглеждаше измама.

Той насочи вниманието си към бележника, който беше взел от куфара на Мария. Взря се в редовете с екзотични символи и числа. Имаше нещо поетично в тях. Всички математически изрази от този тип бяха опит да се приведе светът в равновесие, да се разкрие точната равностойност между привидно несъответни неща — ускорение и гравитация, енергия и маса; да се балансира действителността върху една-единствена опорна точка, представена от двете успоредни тирета, които съставят знака за равенство. В теоретичната физика задачата беше деликатна и величествена дори героична: едно пътешествие в свят, където нищо, независимо колко основополагащо, не беше неподвижно и постоянно; където човешките възприятия и човешкият език сякаш се стремяха да докажат, че враговете са приятели.

Но какъв беше предметът на изследването на Мария? Какъв проблем се опитваше да разреши тя?

Може би нямаше никакъв проблем. Доколкото той разбра нещо, това можеше да се разглежда като бърборене на непознат език, като музиката, която Йозеф Гросман беше надраскал навсякъде из квартирите си.

Макс щеше да знае. За него това сигурно щеше да е напълно ясно, като толкова много други неща, които неговият по-стар брат намираще за неразбираеми. Макс обаче беше жив само в неговите сънища.

Имаше работни групи навън по „Унтер ден Линден“, прегърбени, измъчени мъже, вербувани от приютите и кухните за бедни, които разхвърляха пясък по замръзвания паваж за няколко пфенинга на час. За разлика от работната сила, пясъкът не достигаше. Работниците се

редяха на опашка, за да пълнят с лопатите си своите чувалчета от малки купчинки, разтоварвани на разстояние една от друга по протежение на пътя. Те стояха с превити гърбове, изчаквайки богато облечените пешеходци, и когато те се появяваха, бързайки по улицата, разпръскваха пред тях по малко от своя товар, като че ли хвърляха палмови клонки пред герои победители с надежда показаното от тях уважение да им донесе малък бакшиш.

Джобовете на Кирш бяха изпразнени, когато пред него започнаха да се мержелоят почернелите от сажди колони на сградата на Операта. Хлъзгайки се по кишата, той се движеше бързешком, пресече улицата към Академията на науките и се провря през колона от таксита. Студен източен вятър развяваше дрехите му, заплашвайки да свали шапката от главата му. Щеше да му бъде по-лесно да пази равновесие с разперени ръце, но те бяха заети с бележника, който крепеше здраво под палтото си.

Той беше на ъгъла на площад „Франц-Йозеф“, когато чу настойчиво бучене на автомобилен клаксон. Вдигна очи и видя зелен мерцедес, който се накланяше към вътрешната страна на камион, изпреварващ го със състезателна скорост. Кирш подскочи на бордюра и се стовари тежко върху едното си коляно. Бележникът падна на земята с лице надолу. Вдигна го, за да го оправи, но той беше вече повреден. Мазилото се беше размазало по страниците, числата и символите бяха зацапани и дори заличени от влагата. Хартията беше лошокачествена. Тя попиваше вода като парцал и се превръщаше в кашеста маса. Мерцедесът профуча, обливайки го с киша. Той изруга високо и се обърна да види главата на шофьора, очертаваща се в отворения прозорец на автомобила. Това беше мъж, най-малко на петдесет, с увиснали мустаци и тъжни очи на ловджийско куче. Лицето му имаше глуповато изражение, той като че ли знаеше, че трябва да се извини, но бързаше прекалено много, за да го направи. Мерцедесът удари спирачки, после зави силно надясно към площада и изчезна, оставяйки след себе си следа от изгорели газове.

Портиерът на Академията на науките огледа Кирш от горе до долу, задържайки за малко поглед върху калните му панталони и водата, която все още капеше от мушамата му.

— Как казахте, че е вашето име?

— Доктор Мартин Кирш от психиатричната клиника „Шарите“.

Портиерът въздъхна и изчезна в служебното си помещение, оставяйки Кирш сам във фоайето. Голямо мраморно стълбище водеше нагоре към първия етаж, където друг портиер — снажен мъж с лъскава плешива глава — стоеше, гледайки надолу към него. От коридора се чу звук от провеждаща се лекция. Лекторът каза нещо смешно. Учтив смях изпълни за кратко пространството.

Дали пък лекторът не е Алберт Айнщайн? Това беше една възможност. Тук, в Академията, където са били представени много от най-важните му трудове. Мисълта, че той може да е там в сградата и всеки момент да се появи надолу по стълбите, накара сърцето на Кирш да забие по-бързо.

— Доктор Кирш?

Мъж с пенсне и отворена яка стоеше пред него. Оказа се, че неговото име е Клепер и заема някакъв административен пост в Академията.

Кирш извади бележника. Обясни, че в него се съдържат изчисления, правени очевидно от един от неговите пациенти.

— Никой в клиниката няма достатъчна квалификация да прецени дали те са смислени. Касае се за много сложна математика. Но някой от вашите изтъкнати членове сигурно веднага ще може да разбере това.

Клепер хвърли поглед върху бележника, видя набръчканите и зацапани от мастилото страници.

— Не съм сигурен, че разбирам нещо. Вие говорите за психично болен пациент, нали?

— Да.

— И този пациент е математик?

— Студент по математика. Или по физика.

— Така че вие искате... — Клепер се намръщи. Той не беше повече от трийсетгодишен, но всичко в облеклото и маниерите му показваше, че копнее по средновековната *gravitas*<sup>[1]</sup>. — Вие искате *попечителство* за този пациент?

— Искам да знам дали тези формули и изчисления са някакво доказателство за разстроен разум. Искам да знам дали те имат математически смисъл.

— Ако вашият пациент е студент, сигурно трябва да се консултирате с неговите преподаватели.

— Страхувам се, че това е невъзможно.

Хер Клепер сви рамене.

— Направете това, което е възможно, д-р...

Кирш почувства студено течение откъм гърба си. Някой беше влязъл през предната врата.

— Моето име е Кирш.

— Нашите членове нямат навика да дават безплатни консултации на... — погледът на Клепер се спря на калните му обувки... — никого.

— Ще отнеме само няколко минути. За един физик...

— Страхувам се, че и дума не може да става за това. Те са изключително заети хора. Сигурен съм, че вие можете да си представите колко е ценно тяхното време. — Клепер направи неясен жест към улицата. — Бихте могли да опитате в университета.

Кирш се обърна и се озова срещу мъж на средна възраст с високо чело и бели мустаци.

— Добро утро, професоре — каза хер Клепер. — Мога ли да съдействам с нещо?

Професорът отпрати към Кирш изпълнен със съжаление поглед и точно тогава той си спомни бързания мерцедес, който едва не го прегазил, и лицето на шофьора в прозореца на автомобила.

Професорът свали чифт тежки кожени ръкавици и подаде ръката си.

— Макс фон Лауе. Казахте, че търсите физик, нали?

Фон Лауе. Той беше спечелил Нобеловата награда точно преди войната за свой труд върху рентгеновите лъчи. Беше написал и книга върху общата относителност.

Кирш се представи и обясни целта на посещението си. Професорът кимна тежко и пое бележника, разгръщайки две овлажнени страници. Но светлината във фоайето беше слаба и начинът, по който той погледна накриво, показа, че не би могъл да направи много нещо.

— Не може ли да оставите това нещо при мен — каза той. — Обещавам да го пазя добре.

На горния етаж лекцията беше стигнала края си. Ръкопляскания за кратко прекъснаха атмосферата на почтително затишие. Това беше светът на Макс, свят на идеи, на чиста мисъл; светът, за който той беше роден, но никога не можа да се включи в него.

Кирш подаде визитната си картичка и си тръгна, хвърляйки последен поглед нагоре по мраморното стълбище.

В общата стая на персонала целият разговор се въртеше около генерал Шлайхер и неговото издигане от министър на войната до райхсканцлер. Повечето бяха на мнение, че е само въпрос на време да се обяви военно положение, тъй като имаше малък шанс той да събере работещо мнозинство в Райхстага. Други мислеха, че една коалиция с участието на прагматичното крило на нацистката партия би могла да бъде съставена някак си, оставяйки Адолф Хитлер извън играта. Икономическите условия бяха показали признаци на подобряване, а народната подкрепа за националистите вече спадаше. Нацистите може би никога вече нямаше да вземат властта отново.

Кирш се върна в кабинета си и продължи с недовършената писмена работа, но след няколко часа очите го заболяха и не можеше да напише нищо повече. Чувстваше ръцете си студени и тежки, като че ли плътта му се вкочаняваше. Не беше изпитвал подобно нещо от много дни. Излезе на стълбищната площадка и запали цигара. Навън в полумрака двoryт, снегът и кишата изглеждаха синкави. На отгатышната страна на канала гореше нещо, приличащо на купа смет, като откъслечната жълта светлина оцветяваше мъгливия въздух.

Навън имаше следи в снега — както животински, така и човешки. Безпризорни кучета душеха наоколо в нощта, особено когато беше студено, привлечени от кухненските миризми. Много често те прекатурваха кофите за смет, разпръсквайки обелки и остатъци от храна по двора. Кирш започна да проследява техните виещи се пътища, докато светлината угасна.

Той напусна клиниката към осем часа. Навън въздухът беше влажен и студен. Кишата върху паважа се превръщаше в лед, който скърцаше под краката като строшени стъкла. Кирш се изгърби, пъхайки брадичката си под реверите на палтото.

Един автомобил зави зад главната болница. Кирш видя как неговата сянка се движи по тухлените стени. Той погледна към

предните светлини, когато автомобилът се промъкна покрай бордюра до него.

— Доктор Кирш?

Задната врата за пасажери се отвори широко. Голяма вълна изгорели газове скри вътрешността на автомобила. След това той видя брадатото лице, тена на изложен на бури стар моряк, сухото тяло, наклонено напред.

— Доктор Фишер?

— Какъв късмет! Качвайте се, качвайте се. Бухер и аз сме изцяло на ваше разположение. — Шофьорът на Фишер излезе от колата, отвори вратата и я задържа.

— Само сега по-бързо се качвайте. Става студено.

Кирш се качи в колата.

— Страхувам се, че не ви очаквах, д-р Фишер. Имахме ли насрочена...?

— Току-що пристигам от Мюнхен. Спрях тук при много малка вероятност да ви намеря. Телефонирах от гарата, но изглежда, никой не знаеше къде сте.

Завиха надясно към главния път, поемайки на изток. От всички страни ги заобикаляха високи черни жилища на фона на снижаващото се небе над града. За тези условия Бухер караше бързо.

— Получихте ли чека? — попита Фишер.

— Да, получих го, благодаря ви.

— Сумата е достатъчна, надявам се, да започнете работа върху проблема, по който дискутирахме.

— Повече от достатъчна. Започнах да съставям списък на институциите и практикуващите лекари, към които да се обърнем.

Това беше всичко, което можа да измисли да каже, защото в действителност не беше направил нищо.

— Но аз мисля, че вече ви изпратих това.

— Вашият списък беше полезен като отправна точка. Но мислех, че трябва да предприема възможно най-широко допитване.

Фишер бръкна в джоба си и извади своята табакера с цигари.

— Имам много ясна идея кой би могъл да сътрудничи във вашето проучване и кой не е подходящ. — Той предложи на Кирш цигара. — Придържайте се към моя списък. Ще видите, че той ще ви спести много време.

Кирш отказа цигарата, чудейки се как така Фишер беше толкова добре запознат със състава и ранга на германските психиатри, и по какви критерии е бил съставен този списък.

Фишер запали клечка кибрит, засланияйки с една ръка пламъчето.

— Не че искам да ви пришпорвам. Далеч съм от такова намерение. Вие трябва да отделите на задачите си толкова време, колкото ви е необходимо.

Настигнаха един трамвай на северната страна на „Луизенплац“, при което колата премина през решетката от жълта светлина, хвърляна от него, в която се виждаха очертанията на глави и лица, зяпащи през замътените стъкла. На Кирш му се стори, че той наистина беше пришпорен. Но може би просто по този начин Фишер управляваше нещата.

Фишер се облегна назад в седалката си, отстранявайки нишка тютюн от езика си.

— Е, как е вашата специална пациентка? Имате ли някакъв напредък?

— Малък — каза Кирш.

Фишер се обърна към него, издишвайки силно.

— И?

Бухер също го наблюдаваше в шофьорското огледало. При светлината от фаровете на приближаващите към тях коли Кирш можеше да вижда очите му.

Той сви рамене.

— Тя е студентка, дошла от Цюрих.

— Тя ли ви каза това?

— Не. Нейният хазяин се намери. Видял снимката ѝ във вестниците. Името ѝ е Мария Драганович. Реших, че е по-добре да не правя изявления.

— Много мъдро. — Кожата изскърца, когато Фишер леко се загърна на седалката на автомобила. — Но тя все още не си спомня нищо, нали? Нейната амнезия не се е подобрила?

— Не.

Фишер се обърна отново към стъклото, изглежда едва забелязвайки санитарната кола, която с пронизителна сирена мина покрай тях на път за болницата. Той извади цигарата от устата си и се усмихна.

— Значи моята теория изцяло се провали във вашите очи?

— Не виждам причина да вярвам, че това е измама, ако това искате да кажете. Не виждам как някой може да спечели.

Фишер се засмя.

— Някой *винаги* иска да спечели, хер докторе. Може би вие бихте могли да спечелите, ако с целия случай се боравеше по правилния начин. Ако пресата не го беше обърнала на цирк.

Сега се намираха на една по-широка, по-натоварена пътна артерия, която следваше очертанията на изоставена бивша вътрешноградска граница. Бухер отново ускори автомобила, движейки се явно по трамвайната линия с раздрусване.

— Това е интересен случай — каза Кирш, без да бъде сигурен, че това има предвид Фишер.

— Извънредно интересен. Той може да ви осигури успех.

Кирш видя Мария, която седеше до прозореца и се мръщеше, рисувайки в скицника си. Ако затвореше очи, можеше да си спомни миризмата на нейната възглавница.

— Разбира се — каза той, — но зависи от това дали тя ще остане моя пациентка. Страхувам се, че нещата се развиват така, че това изглежда малко вероятно.

— Малко вероятно? Защо?

Кирш реши да каже истината. Не можеше да я крие по-дълго в никакъв случай.

— Защото д-р Бонхьофер очаква молбата ми за напускане.

Той разказа на Фишер за спора си с д-р Мееринг, за терапията чрез инсулинова кома и нараняването на сестра Ритер. Каза малко и за сержант Щьор — как страданието на този болен му е въздействало, събуждайки у него отново спомени от войната. Страхуваше се обаче да не би Фишер да го помисли за прекалено сантиментален.

Фишер слушаше, без да каже дума. Той беше прекалено стар, за да е служил във войната. Сигурно се е бил сврял на безопасно място в някой университет, като е възможно дори да е скърбял за страданията на фронта, може би даже да си ги е представял, но е бил далеч от вцепеняващия ужас и виденията, които никога не избледняват.

— Нали разбирате — заключи Кирш, докато изчакваха на един жп прелез, — че моите дни в „Шарите“ са преброени. А ако напусна „Шарите“, трябва да се откажа от този случай.



На ъгъла група полицаи слизаха от задната част на един камион. Двама от тях носеха пушки. Пръстите на Фишер галеха линията на челюстта му.

— Доктор Мееринг е евреин, нали? — попита той.

— Не знам.

— Хайнрих Мееринг? Мисля, ще откриете, че той е евреин. Вашата професия е пълна с евреи. От д-р Фройд насам.

— Доктор Мееринг не е фройдист, това мога да ви уверя.

— Не че имам нещо против, разбирате ме. Много израилтяни имат прекрасни аналитични мозъци въпреки тяхното болезнено предпочитание към абстрактното. — Когато потеглиха отново, един от полицаите се подхлъзна на леда. Останалите се разсмяха. — От друга страна, много от тях имат, най-малкото, интернационалистични възгледи. И се страхувам, че не би било много умно да бъдат провокирани.

— Не съм сигурен, че ви разбирам.

Фишер свали стъклото на прозорчето си и хвърли навън угарката от цигарата си.

— Няма значение. — Той се наклони, пресегна се и потупа Кирш по долната част на ръката. — Човек с вашите дарби не бива да бъде изхвърлен по този начин. Аз ще използвам моето влияние, което не е незначително.

— Намекнаха ми да напусна до Коледа. Така се разбрахме.

Фишер изцъка.

— Не бързайте толкова. Нека да видя какво мога да направя. Все още може всичко да се размине.

Те минаха покрай масивния каменен шпил на Ционскирхе<sup>[2]</sup>. Зад зацапаните с боя стъкла горяха светлини, но големите порти на храма бяха затворени. Няколко минути по-късно завиха по „Шьонхаузер Алее“.

Кирш изскочи от колата, без да изчака Бухер да му отвори вратата. Фишер гледаше нагоре към жилището на фрау Ширман със съмнение, почуквайки друга цигара в калъфката. Кирш му благодари за превоза.

— Удоволствието е мое — каза Фишер. — Чакам с нетърпение да видя работата ви. С много голямо нетърпение. Повярвайте, това е по-важно, отколкото си мислите.

Той запали цигарата и угаси кибритената клечка с три отсечени махвания на китката.

---

[1] Значителност, важност, тежест (лат.). — Б.пр. ↑

[2] Еврейски храм в Берлин. — Б.пр. ↑

Една неделя, няколко години по-рано, когато Кирш вече си тръгваше от къщата в Райнсдорф, взел своята горна дреха от закачалката ѝ в хола, той изведнъж откри, че това изобщо не беше неговото палто. Беше късно да го връща. Той си спомни, че Макс имаше почти същото палто — тъмносиво, двуредно, с черен филц около яката — само че, докато Кирш откри, когато се мъчеше да го облече на перона на железопътната гара, брат му беше по-дребен с няколко номера. Оттогава палтото висеше, окачено в жилището му в Берлин, без никой да го докосва или да го носи. Кирш нямаше нужда от това палто за себе си, но никога не го върна обратно в Райнсдорф. Имаше си едно наум, че трябва да направи това, и си го спомняше много пъти, но когато наистина имаше възможност да го направи, винаги забравяше или пък случаят му се струваше неподходящ. В действителност не му се искаше някоя негова визита при семейството да започне с припомняне за Макс. Нито пък му харесваше идеята да обяснява как е станало така, че палтото на Макс е у него, нито защо не го е върнал по-скоро. Защото това щеше да доведе до друг въпрос, най-малкото щеше само да го загатне: защо толкова голяма част от вещите на Макс бяха все още в къщата, неща, които никой никога не би използвал отново. Това беше тема, която никой не искаше да признае, че съществува дори само да се обсъди, като че ли фактът на смъртта на Макс беше не просто обективен нещастен случай на война, но някаква мрачна и срамна тайна, престъпление, в което всички те бяха замесени.

Палтото излъчваше миризма на изветрял нафталин, обагрена с аромат, който напомняше на Кирш за сладостите, които баща им имаше навик да им дава, когато бяха деца. Доколкото си спомняше, палтото не беше почиствано от последния път, когато го беше носил Макс. Но даже това не беше нещо, което Кирш би могъл да оправи. Ами ако палтото бъде повредено в пералнята? Ако черната боя на яката пусне или някое копче се загуби? Той не искаше да бъде отговорен за това. И изобщо дали с перилен препарат и вода би могло да бъде отмито нещо и от Макс?

Така палтото си висеше на една закачалка зад вратата, без никаква полза за когото и да било, без да пази някого от вятър или дъжд; служейки само да напомня на Кирш за неговата безсмислена постъпка да го вземе оттам, където му беше мястото и за неговата абсолютна неспособност да го върне.

Най-сетне един петък в началото на декември Кирш свали от закачалката палтото на Макс, изчетка го внимателно, преметна го през ръка и тръгна за работа.

Намери Мария в стаята ѝ.

— Ето — каза той, държейки палтото за раменете му. — Навън е студено.

Мария скициреше една от другите пациентки. Тези пациентки вече бяха свикнали с рисуването ѝ и седяха охотно заради нея, въпреки че невинаги издържаха дълго, преди да станат и да започнат да блуждаят навън по коридора. Тази сутрин беше ред на фрау Бекер. Вдовица към петдесетте, бивша хубавица, но аленото червило, което предпочиташе, вече не ѝ носеше очакваното възхищение. Тя седеше на един стол, с ръце между коленете си, търпеливо наблюдавайки работата на художничката, като не издаваше никакъв признак на разстроен разсъдък, който я беше накарал една сутрин да излезе гола на улицата, твърдейки, че закъснява за църква.

Мария вдигна поглед от скицника си.

— Къде отиваме?

— Навън. — Кирш продължи да държи палтото разтворено. Миризма на стар нафталин се добавяше към преобладаващия дъх на застоен въздух, наситен с дезинфектант.

— Аз трябва да остана тук — каза тя, — докато я завърша.

— Искан само да пробвате палтото. Можем да излезем по-късно.

— Аз трябва да остана тук. — Тя бутна молива си на пода. — Ако стана, всичко се променя. И тогава трябва да започна отново.

Тя говореше за рисунката си. Или по някаква причина му беше ядосана?

— Това ще ни отнеме само секунда.

Тя се втренчи в модела си и продължи да рисува. Може би се боеше да не загуби перспективата си, падането на светлината, ъгъла или своя усет за всичко това. Може би нейната амнезия правеше

такива преходни неща по-ценни, а нуждата да се хване за тях по-голяма.

Той я загледа, после остави палтото на леглото ѝ, опитвайки да изглади гънките.

— Ще дойда да ви взема в три часа — каза той.

\* \* \*

Когато се върна, я намери седнала на леглото си, облякла палтото. Тя се изправи, щом го видя, и застана в средата на стаята, с ръце отпуснати отстрани. Кирш го побиха тръпки. Стори му се, че Макс го гледа през очите на момичето, сякаш бледа следа от брат му изведнъж се освети като образ, наблюдаван във вътрешността на призма. Дрехата обаче не ѝ прилягаше добре, както той си беше представял. Дори като младеж Макс е бил по-висок и по-широк в раменете от Мария. Палтото изглеждаше като взето под наем, също като тежките ѝ боти до глезените и безформената ѝ вълнена рокля.

Навън повикаха такси и поеха през реката към центъра на града. Слънчеви лъчи пробиха облаците и тяхната светлина се отрази от мокрите покриви и улични настилки, така че Кирш трябваше да заслони очите си. Пресякоха „Унтер ден Линден“ и си пробиха път надолу по „Вилхелмщрасе“, минавайки в подножието на величествени масиви от банки и правителствени сгради. Мария седеше смълчана, гледайки втренчено пешеходците. Понякога, когато забелязваше нещо от особен интерес, тя заставаше на колене върху седалката, за да продължила ги наблюдава през задното стъкло. Тогава, след като заинтересувалите я изчезнеха, тя се завърташе отново напред и се съсредоточаваше върху някой нов обект на вниманието ѝ, сякаш всяко лице беше картина в галерия, уникално и интересно. Когато спряха, за да пропуснат пред тях трамвай, движещ се по „Лайпцигсрщрасе“, един просяк почука леко по стъклото, раздрънквайки тенекиената си кутия. Неговото лице беше покрито с белези от изгаряния, а където трябваше да бъде лявото му око, нямаше нищо освен хлътнала червена цепка. Мария го гледаше, без да се отдръпне, а ръцете ѝ гладеха стъклото.

Слязоха на спирка „Анхалт“. Това беше станцията, където слизаха в Берлин пристигащите пътници от Цюрих. Беше в средата на

следобеда, но тротоарите бяха вече пълни с прибиращи се у дома си чиновници и държавни служители. Докато Кирш плащаше на шофьора, Мария разглеждаше зданието, неговия величествен портал и широките тухлени сводове. Кирш я видя да преглъща. Трябваше да положи по-големи усилия да я облече. Нуждаеше се от шалче. Голото ѝ гърло просто не биваше да стърчи така над грубата тъкан на палтото.

— Това ли е мястото, където ще ме оставите? — каза тя.

— Защо сега мислите за това?

Тя мушна ръце в джобовете си.

— Няма ли да ме изпратите някъде?

Той изправи реверите ѝ, покривайки У-образната бледа плът под гърлото ѝ.

— Как мога да ви изпратя където и да било, когато не знам откъде сте?

Косата ѝ беше пораснала достатъчно, за да трябва той да я освободи от яката. Когато я докосна леко с ръка, долови познат полъх от нейното ухание, прикрито, но не и изличено зад коктейла от камфор и белина, като цвете, цъфтящо сред чакълесто поле.

Две жени наблюдаваха от стъпалата над тях. Едната държеше дакел под мишница. Кучето се разлая срещу него, оголвайки жълтите си зъби. Без съмнение те подозираха нещо неприлично. Мария определено не беше облечена като дама, а щом не беше дама, каква беше тогава?

Кирш се обърна към таксито.

— Промених намерението си. Закарайте ни до Карщат.

Универсалният магазин в Карщат беше най-голямата сграда в Берлин, обширна крепост от цимент и камък, с тумбести квадратни кули на южните ъгли, издигащи се на 25 етажа във въздуха. С изтъкнатото си предпочитание към перпендикулярните форми (нямаше крива линия или диагонал никъде), тя напомняше на Кирш за електроцентра, но Алма се кълнеше, че за всекидневни дрехи и домакински стоки човек не би намерил по-добро място. „Там не се отива за вечерни облекла“, казваше тя, „но човек може да изгуби толкова много време, ако тръгне да си търси чифт ръкавици в малките магазини.“ Два пъти през миналото лято тя го беше мъкнала до

градината на покрива, където един струнен оркестър свиреше серенади на клиентите, докато те се тъпчеха с кафе и торти. При първия случай тя му беше купила вратовръзка, която, по нейно настояване, той носеше, когато посещаваха нейното семейство в Ораниенбург. При втория случай му беше купила комплект нокторезачки и кожен калъф.

Изглежда, че Мария не познаваше ескалаторите. При първото возене краката ѝ се разтрепериха и тя се хвана за движещите се парапети с двете си ръце, хвърляйки крадешком погледи към проблясващите пространства на по-горните етажи. Кирш едва се съдържаше да не се засмее на тревогата, изписваща се върху лицето ѝ, когато виждаше как стъпалата над нея изчезваха едно по едно под стоманените зъби на гребенчетата плоча. Най-накрая тя се осмели да пусне движещия се парапет, разпервайки ръцете си като ходещ по опънато въже циркаджия, и скочи през прага на ескалатора на разстояние от най-малко един метър.

— Можем да се качим и по стълбите, ако желаете — каза Кирш.

— Не. — Тя изправи раменете си. — Искам да опитам пак. Как се слиза надолу?

Нямаше обаче нужда да слизат надолу, защото дамско облекло се продаваше още един етаж над тях. На втория ескалатор Мария успя да се държи само с едната ръка, въпреки че от време на време, когато движещата се стълба се разклащаше, тя посягаше към ръката на Кирш, за да се чувства по-стабилна. Така съсредоточена в придвижването си, тя не забелязваше как я гледат хората, как се обръщат да видят какво става и се мръщят. Кирш не беше сигурен какво толкова ги впечатляваше — това, че тя нямаше шапка или прическа, нейните работни високи обувки, липсата на грим на лицето ѝ или просто фактът, че беше по-хубава, отколкото имаше право да бъде. Докато се изкачваха етаж след етаж из големия магазин, Кирш установи, че се радва и забавлява от тяхното объркване.

Той избра един костюм от вълнена прежда. Алма носеше много костюми тези дни дори костюм с панталон, като Марлене Дитрих. Но Мария не беше впечатлена от избора му. Тя избра една синя, домашна рокля на шарки, с бухнали ръкави и пола с набор от бастички. Държеше дрехата до тялото си, обръщаше се насам-натам и наблюдаваше отражението си в огледалото.

— Пробвайте я — каза Кирш.

Тя беше като роклята в нейния гардероб в къщата на господин Метлер, само че по-ярка и нова.

— Защо? Аз не мога да я купя без пари.

— Пробвайте я все пак. Разпореждане на лекаря.

Той я заведе до кабините за преобличане и изчака отвън, вслушвайки се в шумоленето на платове и лекото тракане на закопчалки, които идваха иззад завесите. Чу гласове, после шокиращ смях и женско кудкудякане: две жени бяха влезли заедно в съседната кабина. Много жени минаваха покрай него, с различни дрехи, натрупани в ръцете им. Дойде му наум, че вероятно е единственият мъж на този етаж.

Тя излезе иззад завесата боса. В сравнение с нейната обичайна болнична „носия“ на обитател на клиниката, роклята ѝ изглеждаше хубава и женствена. Тя се завъртя пред него, така че плисетата на полата ѝ се разтвориха навън, разкривайки избледнели синини от натъртвания отзад на прасците ѝ. Нейният кръст беше тънък като на тринайсетгодишно момиче.

— Трябват ви дълги чорапи — каза той и повика една от продавачките.

Чифт копринени дълги чорапи, колан за жартиери, роклята, чифт черни ниски лачени обувки — те прекараха почти един час, за да се снабдят с тази екипировка. След това се изкачиха още един етаж и пробваха няколко шапки: кремава мека шапка с кафява панделка, черна конусовидна шапка, прегъната на върха, за което продавачките казаха, че е „в швейцарски стил“, филцова шапка, оформена на някакъв калъп, която напомняше на Кирш за шлема, носен от Меркурий, наричан крилатия вестоносец, благодарение на лъскавите черни пера, прикрепени от двете страни на шлема. Една след друга той ги слагаше на главата на Мария, както стоеше тя пред огледалото, сбръчквайки носа си всеки път в знак на неодобрение. Изборът беше труден. Всяка шапка я представяше в различна светлина: меката шапка като светска и развратна, коничната като уравновесена и изтънчена като балерина. Нейната невинност придаваше сила на всяко изражение, блясък на всеки нюанс.

— Вие избирате — каза той.



— Това тест ли е? Или част от моето лечение?

Той още не й беше казал къде отиват, а тя очевидно беше решила да не пита.

— Не е тест. Но вие пак трябва да сте облечена с нещо. Нали не искате да изглеждате като затворничка?

Тя свали меката шапка и му я подаде.

— Не мога да избира. Всички изглеждат толкова хубави.

— Те са по последната мода.

Тя се обърна с гръб към огледалото и без всякакъв признак на смущение си вдигна полата, оправяйки подгъва на чорапите си. Кирш забеляза укора по лицата на две продавачки, които продължиха да си шушнат зад тезгяха.

— Тези чорапи също са специални — каза тя.

— Копринени са.

— Никога не съм носила коприна досега.

— Може би не сте могли да си го позволите.

Тя отново спусна полата си надолу, махайки нещо бяло, което се беше полепило върху плата.

— Моят баща не беше беден. Той имаше държавна работа и носеше униформа в празнични дни.

Бяха ли това ясни спомени, почуди се Кирш, или друга мечта?

— И къде е сега вашият баща?

— Мъртъв е. — Тя премина на друг щанд, където бяха изложени още шапки, като опипваше повърхностно с пръсти ръбовете им. — Цялото ми семейство са мъртви. — Тя избра една черна филцова шапка тип бомбе. — Какво ще кажете за тази? Подхожда ли ми?

— За празник с конни надбягвания може би. Какво ви кара да мислите, че цялото ви семейство са мъртви?

Тя дръпна филцовото бомбе надолу върху челото си, така че очите й се скриха в сянка.

— Вчера бях навън, на двора. Там има една пейка, на която обичам да седя.

— Знам. Виждал съм ви там.

— О, така ли? — Тя вдигна ръка към бузата си.

— И?

— Спомням си, че намерих гроба на баща ми. Снегът и прясно разровената пръст. Мисля, че е бил погребан в онази униформа.

— Това ли е всичко, което си спомняте?

— Помня как се почувствах.

— И как точно беше? Предполагам, тъжно.

— Не. Аз си спомням това чувство много ясно. — Тя свали бомбето и го замени със синя шапка клош, с периферия, обърната нагоре при челото в стил, за който Алма беше казала, че бил *passé*<sup>[1]</sup>. — Аз се почувствах свободна.

След Карцат пътуваха в препълнени трамваи до „Александерплац“, след това поеха пеш по обичайния маршрут на Кирш: покрай сергиите на „Гренадирщрасе“, въпреки че те бяха по-малко на брой от обикновено; покрай закования с дъски музикален магазин на хер Бронщайн, покрай помпената станция и синагогата на „Рюкешщрасе“, където един самотен полицай постоянно държеше под око шествието на богомолците, влизащи вътре. Мария може и да е разпознала околностите, но не показа това с нищо. Не каза изобщо нищо. Вървеше постоянно напред, нито поглеждаше наоколо, нито спираше да се ориентира. От време на време, когато стигнеха до ъгъла на някоя улица, Кирш забавяше ход, за да разбере дали тя се обърква или се колебае накъде да върви; но всеки път тя продължаваше, като едва хвърляше назад към него един бърз поглед.

Когато стигна до гробището, тя спря. Портите бяха отворени. В полумрака Кирш можа да види няколко фигури, които се движеха вътре; може би бяха хора от службата за поддръжка на гробището, които махаха увехналите цветя или копаеха нови гробове. Светлинките от техните цигари се носеха в мрака.

— Вървяла съм по този път преди — каза тя, като дъхът ѝ образуваше струйка пара в студения въздух.

\* \* \*

Господин Метлер се забави много време, докато отвори вратата. Дори тогава сякаш не му се искаше да направи това и той я откряна само на няколко сантиметра.

— Какво искате? Аз мислех... — Той забеляза Мария да ходи по тротоара. Неговият глас се сниши до шепот. — Какво прави *тя* тук?

— Искам да ми покажете пак онази стая. Номер три.

Радиото вътре беше включено: стържещи гласове и прашене от ръкопляскания. Господин Метлер отстъпи от вратата. Кирш хвана Мария за ръката и я поведе към хола. Тя леко се задъхваше.

— Ако ни дадете ключа, ние ще се оправим сами — каза Кирш.

Господин Метлер изсумтя и се върна в апартамента си. Оттам се чу звук от кратка консултация, след това той отново се появи и повика Кирш с ръка.

— Един нов клиент има интерес да наеме онази стая — каза той, духайки на очилата си и забърсвайки стъклата им с ръкава си. — Така че ако тя иска нещата си, трябва да ги вземете сега.

Те стояха в една тясна приемна. Ключове висяха на кукички. Стари обувки бяха подредени покрай стената. Миризма на варени картофи се понесе от кухнята.

Кирш затършува из дрехите си.

— Да предположим, че ви платя за още една седмица?

Господин Метлер поклати глава. Неговият очакван наемател бил подходящ, каза той, от онези, които се установяват за дълъг срок — всъщност един аристократ: от онези квартиранти, които никой не иска да изпусне. Колкото повече той обясняваше, толкова по-сигурен ставаше Кирш, че го лъже.

— Да предположим, че платя за две седмици само като начало, а после можем да продължим? Мисля, че може да бъде добре за Мария да се върне тук, далеч от клиниката.

— Тук? Искате да кажете за постоянно?

— За няколко месеца най-малко.

— Не, не, това е невъзможно.

— Защо? Тя не ви създаваше никакви неприятности. Вие сам казахте това.

— Това беше преди. — Метлер хвърли поглед към кухнята. — Никой не иска такъв човек в къщата си.

— Не знам какво имате предвид.

— Хората не се чувстват сигурни. — Господин Метлер завъртя пръст, опрян в слепоочието си. — Никога не знаеш какво могат да направят, нали? За какво са приютите?

Кирш отвори портфейла си.

— Трийсет дни, в брой, авансово. Мога да ви оставя депозит сега.

Господин Метлер погледна покрай него към хола.

— Накъде се е запътила тя сега?

Кирш се обърна. Мария беше изчезнала. С нея беше изчезнал и ключът за стая 3.

— Тя трябва да е... — Той отиде до подножието на стълбището. — Мария?

Отвън на улицата една бутилка се разби в паважа. Някакво куче се разлая. Господин Метлер забърза към входната врата и спусна резето. Кирш се затича нагоре по стълбите.

Бързи стъпки отекнаха по уличката.

— Мария?

Никой не отговаряше. На него никак не му се искаше тя да се разхожда сама. Той би искал работите да се движат постепенно, стъпка по стъпка. Внезапно нахлуване на спомени можеше да има непредвидими последствия. Би могло да бъде опасно.

*Ами ако помисли за самоубийство? Взел ли е под внимание такава възможност? Може би се е хвърлила от моста.*

Някаква светлина се включи в една от стаите на първия етаж. Кирш се втурна към втория етаж. Точно когато пристигна пред вратата на стая 3, ключалката щракна и се заключи.

Тя искаше да бъде сама. Това беше нейната стая в края на краищата, или е била такава. Нейните вещи все още бяха там: дрехи, книги, албум със снимки. Той почука леко.

Почувства студено течение в глезените си. Почука отново.

— Мария? — Заслуша се: нищо. Опита бравата на вратата. Тя не беше заключена.

Вътре беше тъмно. Светла жълта ивица светлина от близката улична лампа се беше разпростряла по тавана на стаята. Беше поразително студено.

Той щракна ключа на лампата. Крушката беше изгоряла. Взря се в тъмнината и направи няколко крачки напред. Мария не беше там.

Безшумно прозорецът се открехна. Завесите се разлюляха. Далечният рев от града се усили.

Той изтича до прозореца, отвори го широко. Погледна внимателно надолу, покрай малкия железен балкон. Газовите фенери долу под прозореца светеха необичайно ярко. Кирш трябваше да си заслони очите. Нямахте тяло, проснато на тротоара, нито тълпа зяпачи, събрали се наоколо. Един мъж палеше цигара. Той погледна нагоре към Кирш, докато си хвърляше кибритената клечка.

— Какво има?

Мария стоеше до него.

— Какво правите там навън?

Тя сви рамене.

— Аз ви видях тук долу. Възможно ли е? Мисля, че си спомних къде съм ви виждала.

Той я обгърна с ръце и я притисна силно. Тя изглеждаше преобразена. Той я повдигна, внесе я вътре и я постави на пода.

— Помислих, че съм те загубил.

Нейните ръце още обгръщаха врата му, а лицето ѝ се криеше в гънките на палтото му. Той се почувства все по-силно трогнат, почувства кратка безтегловност, както в момент преди да паднеш отвисоко.

Тя стискаше здраво очите си затворени, докато той я целуваше, сякаш си пожелаваше нещо. След това обхвана лицето му с ръце и го целуна, а очите ѝ трепкаха, докато телата им бавно се отпуснаха. Те останаха дълго време по този начин в студения мрак, докато голите дъски на пода поскърцваха под краката им. Кирш не помисли да я попита какво друго си е спомнила. По изключение, това не му изглеждаше важно.

Прозря, че тази любов не беше, в края на краищата, някаква мечта, слабост или проява на лудост. Тя беше дар, спасение.

Той потрепери. Стаята имаше малка камина, която беше вече заредена с гориво, но отне доста време, докато се затопли.

— Умирам от глад — каза Мария. — Може ли да похапнем нещо? Нищо не съм обядвала.

— Не си обядвала? Защо?

— Бях нервна. Не го ли усети?

— Всъщност не.

Що за психиатър съм аз, помисли Кирш. И отговорът дойде: *такъв, който има любовни афери със своите пациентки.*

— Знам едно място — каза той.

---

[1] От фр. овехтял, преминал. — Бел.ред. ↑

Той трепна, когато Алма обвини ръцете си около него. Студеното време беше възбудило раната в ръката му. Под палтото му плътта му беше подута и възпалена.

— Какво е това? Какво се е случило?

— Нищо. Паднах. На леда.

Беше неделя сутринта. Снопове заслепяваща слънчева светлина пробиваха свода на железопътната сграда, изпъстрийки пещерния интериор.

— Лъжеш.

Кирш разтри болното място.

— Какво те кара да казваш това?

— Аз знам какво се е случило — каза Алма. — Един от тях те е нападнал, нали? Татко ми разказваше за това: как хората, работещи в приюти, винаги ги нападат.

— Това са глупости. Все пак това е клиника, а не приют.

Машинистът на влака наду свирката си. Кирш отвори вратата на вагона, подавайки на Алма здравата си ръка.

— Даже по-лошо е — каза тя. — Приютите поне имат охрана. Ако нещо такова ти се случи, не знам какво бих направила.

Тя му се караше с чувство за хумор, но тайната ѝ цел беше сериозна. Алма искаше нейният бъдещ съпруг да напусне клиниката и да си намери работа в по-благоотворна и полезна област на медицината, а не да общува непрекъснато с толкова затънали в мизерия и деградация пациенти. Психиатрията беше добра според нея само на теоретично ниво. Но самите душевно болни бяха покварени и тази поквара се предаваше на всеки, който живееше сред тях.

На Кирш му хрумна, че точно това би бил перфектният момент да ѝ каже за вероятното напускане на „Шарите“ и за новата изследователска работа за д-р Фишер. Но вече нямаше защо да ѝ казва това. Беше решил да ѝ каже, че годежът им трябва да бъде развален. Че той не може повече да мами себе си, че не може да продължава да мами и нея. Трябваше само да измисли как и кога да ѝ каже.

Той беше предложил да прекарат деня около Потсдам, близо до езерото. Каза ѝ, че искал да се измъкне от града за малко. Тя се беше съгласила с радост, въпреки че това беше само докато се качиха във влака, когато Кирш откри защо се беше зарадвала: щяха да спрат в Целендорф и да посетят вилата, която тя имаше намерение да направи техен дом.

— Би било добре да добием представа за съседите — каза тя. — Говори се, че скоро това ще стане най-желаното място в Берлин. Много прочути хора живеят там. Ще даваме приеми и ще идват фотографии от пресата.

— Само ако каним тази преса — каза Кирш. — Което няма да правим.

Алма измъкна една карфица от шапката си. Тя беше прикрепяла един прясно накъдрен кичур от русата ѝ коса, от която сега се разнесе лека миризма на алкохол.

— Говориш като татко.

— Така ли?

— Ти знаеш отношението му към вестниците. — Тя сви рамене. — Той е много голям...

— Реакционер?

— Старомоден човек.

— Това му позволява да се измъква леко.

Тя въздъхна и стисна ръката му, когато влакът се мушна под градската железница. Сива пара премина покрай прозорците.

— Той просто иска нещата да продължат да бъдат такива, каквито е свикнал да ги вижда. Нали можеш да разбереш това? За неговото поколение промените винаги означават, че нещо, към което са привикнали и им е скъпо, се губи.

Кирш си помисли за майка си, която все още плачеше сама в стаята на Макс; за сестра си Емили, която я слушаше от миниатюрната си стаичка долу под стаята на Макс.

— Много е късно — каза той. Те прекосяваха товарната гара. Кулите и комините на града се отдръпваха в далечината, притиснати в гънките на облаците. — Нещата никога не остават такива, каквито си свикнал да ги виждаш. Времето може да не е линейно, но не е и кръгообразно.



Алма сбърчи нос и се сгуши в него, като главата ѝ натеза на рамото му.

— Е, няма значение. Ние ще отидем и ще живеем в Целендорф и ще правим каквото ни харесва.

Когато кондукторът се появи, тя се изправи. Няколко минути покъсно влакът се понесе през един разбъркан пейзаж от огради и кални парчета земя, тук-там подслонили все още неразтопени парчета лед и сняг в своите бразди. Алма говореше за сватбените приготовления. Най-важните неща бяха вече решени, но имаше безкрайно много помалки подробности за донатъкмяване: сватбените букети, роклите на шаферките, реда на службата, музикалните изпълнения, както и плана за разположение на гостите за сватбената вечеря, който почти всеки ден биваше преправян, въпреки че поканите нямаше да бъдат изпращани поне още няколко месеца.

— Мислиш ли, че твоята сестра Емили може да бъде убедена да стане шаферка? — Алма беше сложила ръцете си върху неговите. — Знам, че тя е доста по-стара от другите, но би било мило да я включим в церемонията, не мислиш ли?

— Шаферка? — Идеята изглеждаше нелепа.

— Разбира се, ще поръчаме да ушийт специална рокля за нея — добави Алма.

Кирш се зачуди дали не беше точно това начинът да се застраховат, че Емили няма да се появи на сватбата с една от нейните старомодни дрехи за класната стая.

— Работата е там, че тя е доста свенлива. Не съм сигурен, че ще иска да е в центъра на вниманието.

— Но е учителка. И свири на пиано, нали? Тя свиреше първия път, когато дойдох — с много страст, доколкото си спомням.

Кирш помнеше случая: подобното на транс състояние, в което изглеждаше, че сестра му изпадна тогава, начинът, по който се люлееше тялото ѝ, напомняше за някои пациенти в клиниката в различни етапи на откъсването си от света.

— Това е различно. Когато тя свири, не мисля, че в действителност е... там?

— Какво искаш да кажеш?

— В пълно съзнание. — Той погледна Алма. Две мънички вертикални гънки се бяха появили между веждите ѝ. — Предполагам,

че мога да я попитам, ако искаш.

Влакът ги разтресе и техните тела леко се сблъскаха. Алма седеше близо до него, бедрото ѝ се допря до неговото, което беше необичайна случка на публично място.

— Няма значение — каза тя, — щом е свенлива, както казваш. Всъщност понякога имам впечатлението, че когато е тиха и кротка, се държи така, защото не ме харесва.

В ресторанта на брега на езерото беше толкова шумно, че беше невъзможно да се разговаря, без да се крещи. Повечето заведения около Потсдам бяха затворили през зимата, но хубавото време беше предизвикало късен наплив от едnodневни екскурзианти от града и всяка маса беше заета. Няколко пълнички бузести момчета играеха навън, докато техните родители привършваха с яденето си. Оставени без наблюдение, те скоро започнаха да се удрят с юмруци и да се ритат, а най-малкото от тях пискаше, чувствайки се пренебрегнато.

Погледът на Кирш непрекъснато блуждаеше към езерото. В далечината една платноходка се движеше по източния вятър.

— Тук много блести. Трябваше да си взема някакви слънчеви очила.

— Главата ти е все в книгите — каза Алма. — Очите ти не са привикнали да гледат небето.

Кирш наблюдаваше как лодката минава покрай тях с издути бели платна, с кърма, дълбаеща разпенена дъга през водата. Преди няколко години Алберт Айнщайн беше разказал на един вестник за новата си любов към платноходството. Беше казал, че в младостта си бил различен. Тогава предпочитал да пътува из планините. Най-добре мислел, когато обикалял Алпите при дълги преходи с приятели. Но напоследък планините му омръзнали. Планинските хребети закривали гледката му. Вместо тях той все повече заобичвал пустите места по Земята, морето и прерията, всяко място, където погледът може да се рее нашироко и безгранично. В началото Кирш беше озадачен от тези изказвания. Величието на природата, както му се струваше на него, не беше никъде по-очевидно, отколкото в планините, между ледниците и извисяващите се над всичко върхове. Безброй художници и поети намираха своето вдъхновение именно там. Но колкото повече четеше

трудовете на Айнщайн, толкова по-добре разбираше: да се изтръгнеш от натрупвани с хилядолетия идеи изисква смелост и независимост на ума. Физикът не се нуждаеше от величественост, нито от вдъхновение, а от пустота, от *далечина* — място да мисли върху това, което за множеството от човечеството беше немислимо. Върху водата Айнщайн се чувствал по-близо до съвършената обективност, за която жадувал. Възможно ли е Мария да е пътувала насам, в търсене на същата изгаряща яснота? Може би по тази причина беше дошла в Берлин: да прекъсне старите връзки и да се посвети на познанието и истината. Кирш установи, че не иска това да е нейният случай. Защото ако Мария виждаше всичко ясно, тогава щеше да види и него ясно.

— Само се безпокоях, че може би искаш почивка.

Алма говореше за техния меден месец.

— Почивка?

— Вместо да се влачим и обикаляме базилики и катедрали по цял ден. Още нямаме нужда от това. Можем да се излежаваме на Лидо и да се тъпчем. — Тя протегна ръка през масата, така че пръстите им се преплетоха. — Изглеждаш на края на силите си тези дни. Работиш прекалено много, всички казват така.

— Кой са тези всички?

Алма погледна към чинията си и побутна няколко зеленчука с вилицата си.

— Онзи ден говорих с Роберт.

— А, д-р Айснер.

— Не бъди такъв.

— Какъв такъв?

— Не знам защо си толкова лош към Роберт. Той нищо не ти е направил.

— Какво съм казал?

Алма поклати глава. Очевидно имаше нещо, което се беше загнездило в мозъка ѝ от известно време.

— Знаем, че се прави на луд понякога, но наистина е много добър човек. Аз го познавам от години. А нали не си забравил, че той беше причината ние да се срещнем?

Кирш не отговори. Мислеше какво се беше случило в петък вечерта. Беше върнал Мария в нейната стая в клиниката. Айснер се мотаеше в коридора. За него не беше обичайно да остава до късно тук,

както беше направил тази вечер. „Изглежда, че си постигнал някакъв прогрес“, беше казал той със следа от усмивка върху лицето си. Кирш не спря, за да говори с него. Той отиде право в умивалните и провери в огледалото дали има петна от червило по лицето си, преди да си спомни, че Мария не си слагаше никакво червило.

— Какво точно каза той?

Алма въздъхна.

— Каза, ти си се нагърбил с прекалено много трудни случаи. Много си блъскаш мозъка. Той е загрижен за теб. — Алма отпи глътка ледена вода. — Това момиче например, от вестниците. Отделял си ужасно много време за нея.

Кирш взе вилицата си и докосна леко храната.

— Разбира се. Не мога да допусна пресата да каже, че *видният* д-р Кирш не си гледа работата.

— Изведнъж си започнал да обръщаш внимание какво, което казва пресата? Скъпи, аз те познавам повече, отколкото си мислиш.

Алма сложи чашата си на масата. Ледът издрънча, когато тя отново я поднесе до устните си.

— Това е труден случай — каза Кирш. — Но мисля, че имам напредък.

На една маса отсреща в помещението избухна смях. *Кажу й сега*, помисли той.

— Алма...

— Момичето Айнщайн. Защо я наричат така? Това шега ли е?

— Шега?

— Защото е много глупава или нещо такова?

— Не е глупава. Нарекли са я така, защото са я намерили...

— Как я наричаш *ти*, между впрочем?

Кирш протегна ръка да вземе чашата си.

— Има ли значение?

— Това тайна ли е?

— Ние й измислихме име, за да общуваме с нея и то да придружава данните в документите за нея.

— Какво име?

Той не искаше да й го каже. Като че ли Алма щеше да вземе нещо, което той не искаше да й даде. Обаче тогава тя щеше да продължи да пита само Роберт Айснер.

— Мария. Тя си го избра. Ние не знаем какво е истинското ѝ име. За момент Алма замълча. След това се усмихна помирително на годеника си и протегна към него ръка през масата.

— Мисля, че е чудесно как лекуваш пациентите си, като влагаш сърце и душа в това. — Тя наклони глава на една страна, като с пръсти опипваше сухожилието на дясната му ръка. — Само че трябва да внимаваш да не отидеш *твърде* далеч. Очакванията към теб трябва да имат граница. Не бива да се жертваш. Това не би било честно.

Кирш отново хвърли поглед към платноходката. Тя се беше насочила на юг към Капут, една блестяща бяла частичка в далечината. Представи си Мария на борда, със слънчева светлина, заливаща лицето ѝ, плаваща към някакъв хоризонт, който ще бъде завинаги отвъд него.

— Не се тревожи — каза той. — Аз не съм самопожертвувателен тип.

\* \* \*

След обяда времето се развали. Бързайки към гарата, бяха настигнати от силен дъжд. Влакът за Берлин беше претъпкан, защото всички целодневни излетници изведнъж прекратиха отдиха си и се втурнаха да се връщат. Във вагоните техните капещи мушамы и чадъри образуваха локви по пода. Кирш отстъпи мястото си на една възрастна жена и застана в коридора, наблюдавайки как проблясващите води на река Хавел изчезват между дърветата. Едва когато се показа крайната гара, той и Алма заговориха отново.

— Имаш ли време за едно кафе? — попита той.

Беше още твърде рано, за да бъдат отворени танцовите салони, поне по-приличните, в каквито Алма имаше навика да ходи. Но тя беше настоятелна: искаше музика и нещо горещо за пиене, за да се стопли.

— Заведи ме в любимата си *кръчма* — каза тя.

— Нямам любима. Просто някои са по-подходящи от другите.

— Тогава ме заведи в най-подходящата за теб.

— Дадено — каза той.

През деня „Тангуеро“ изглеждаше особено мрачно, като намазано с катран: начинът, по който картините по стените бяха

избелели до кафяво, прахът, който замъгляваше прозорците, обелената боя по стените и никотиновите петна. Бизнесът не вървеше много: една двойка, която пушеше в ъгъла и стар мъж, който четеше вестник. Нямаше музика и никой не танцуваше. В този час интерес представляваха само проститутките.

Седнаха на една маса, Кирш с гръб към дансинга. Алма поръча лимонада и ракия с кимион. Кирш остана на бира.

— Нали искаше кръчма — каза той.

Алма почервеня, миниатюрни капчици пот лъснаха в косата ѝ и във вдлъбнатината на врата ѝ.

— Не е точно това, което очаквах, трябва да призная.

— Какво очакваше?

Тя сви рамене.

— Не знам: нещо повече... Просто не виждам как ти приляга това място, Мартин. Тук е толкова мръсно. — Тя погледна нагоре напукания и пожълтял таван. — Изглежда всичко тук се нуждае от едно яко жулене.

Кирш сви рамене. Той винаги се беше чувствал по-удобно в това мръсно, съсипано място, отколкото в подредения свят, който тя обитаваше. Но как можеше да очаква, че тя ще разбере това?

— Трябваше да отидем в някое кафене — каза той, — истинско кафене.

— Няма значение. — Алма отпи голяма глътка от ракията с кимион. За първи път Кирш я виждаше да пие алкохол. Тя направи гримаса, когато глътна питието. — Поне сега знам къде ходиш, когато не съм наблизо.

Започнаха да влизат клиенти, засега по малко. Над тясната сцена в дъното на дансинга светнаха електрически лампи. Пианистът започна с едно несръчно изпълнение на „Най-хубавичките крака в Берлин“. Две момичета работнички влязоха през вратата. Едната от тях беше Кармен с един от редовните си подопечни клиенти, явно след осъществен сексуален акт, за което можеше да се съди по празното, леко смутено, преситено изражение на лицето ѝ.

Алма поръча още една чаша ракия с кимион и веднага я изпразни.

— Хайде да танцуваме — каза тя.

— Тук?

— Защо не?

— Наистина ли искаш да танцуваш тук?

— Защо не? Това е салон за танци, нали?

— Това е кръчма с *площадка за танци*. Не е същото нещо. Тук никой не танцува всъщност.

— Тогава как наричаш това, което се прави?

Кармен беше завлякла своя клиент на площадката. Те вече се бяха залепили един за друг, мъжът малко по-зле от повече пиене, Кармен с лакираната си глава, пъхната в тила на врата му.

— Добре, ако ти не искаш да танцуваш, аз ще поканя някой друг.

— Това не би било добра идея.

Алма изпи на една глътка остатъка от ракията и се изправи на крака. Посочи към един чужденец на бара с вид на бедняк.

— Този ще свърши работа.

Кирш я хвана за китката.

— Добре, печелиш. Да танцуваме.

Неохотно той я заведе на площадката. Всички в помещението я огледаха от горе до долу. Очевидно беше, че тя не принадлежи към това общество. Беше прекалено спретната, прекалено млада и прекалено чиста. Старият мъж свали вестника си и се втренчи в нея, прекарвайки езика си пред зъбите.

Свиреха бавен валс. Алма се стремеше да изтъкне танцовите си способности, колкото можеше. Редовната клиентела на „Тангуеро“ танцуваше отпуснато, едва-едва или се препъваше, стремейки се единствено към усещането от допира на телата едно към друго. Алма обаче танцуваше с изправената стойка на редовен посетител на балните салони. Когато се препъна в една счупена дъска на пода, от засенчените места се понесе остър груб смях.

Кирш видя как тя се изчерви.

— Може би трябва...

— Няма значение.

Тя се хвана за него по-здраво. Продължиха още няколко танца, докато лютива пот с остра миризма потече по лицата им. Той беше танцувал с нея и преди, в големите хотели около „Унтер ден Линден“ и „Фридрихщрасе“, но никога толкова притиснат към нея, усещайки извивката на гърдите ѝ до тялото си. Музиката се забави и тя се прилепваше все повече към него, със стегнатото си и твърдо като

оръжие тяло. Той се огледа и видя Кармен, зяпнала към тях от ъгъла на бара, с широко захилено, жълто лице. В „Гангуеро“ танцуването беше винаги нещо предварително — точно както беше и на другите места, където той ходеше да пие и да зяпа хората.

— Трябва да си ходим — каза той най-сетне. — Или ще си изпуснеш влака.

— Фантастично — каза тя, слагайки главата си върху ревера му. Той усети миризмата на алкохол в дъха ѝ. — Къде ли тогава ще *трябва* да отида?

Кирш се опита да се изтръгне от прегръдката ѝ. Алма беше пийнала и странно безразсъдна.

— Не в моята квартира — каза той. — Фрау Ширман е много строга към всякакви гостенки. Освен това хората може да започнат да говорят.

— Те вече говорят — каза Алма, размахвайки пръст срещу него. — За тебе. Може би е време и аз да вляза в устата им.

— Не съм сигурен, че баща ти ще бъде доволен от това.

Кирш я хвана за ръка и я изведе. Слава богу, оркестърът започваше паузата си.

— Ти много се безпокоиш за татко — каза Алма. — Татко прави точно това, каквото му кажа. Винаги.



Въвеждането на ритмична гимнастика в седмичния режим беше идея на д-р Мееринг, но още от началото той беше изоставил ръководенето на това начинание и го беше поверил на други членове на персонала. Пациентите ги извеждаха в двора зад сградата, нареждаха ги в три или четири редици и те изпълняваха движенията, показвани от две от сестрите. В случай че не беше много ветровито, на двора беше поставян един голям навиващ се грамофон, който свиреше няколко разнообразни бодри парчета. Пасторалните мелодии отекваха, носени от ехото, и в съседните дворове, така че във вътрешността на клиниката музиката звучеше, като че ли оркестърът свиреше под вода.

В понеделник сутринта беше ред на пациентките. От прозореца на трапезарията Кирш наблюдаваше как те се строят в задния двор. Както се беше надявал, Мария беше между тях, обува в нейните стари високи обувки и облечена в сивото палто на Макс. Кирш отвори широко прозореца, вдигайки колкото е възможно по-голям шум. Мария го чу и погледна нагоре. Видяха го и някои от другите жени. Кирш помахаше колебливо. Мария се усмихна, след това отклони погледа си на друга страна.

Жените заеха местата си на една ръка разстояние една от друга. Грамофонът беше навит. Силен полъх на вятъра разпиля косата на Мария върху бузата ѝ. Кирш наблюдаваше как тя я отхвърли назад и я зави зад ухото си. Колко дълго трябваше да чака, докато тя го погледне отново по нейния начин? Колко дълго, преди той да може да ѝ се усмихне, да ѝ помахаше или да ѝ кимне; каквото и да било, само да ѝ покаже, че още мисли за нея, че не е вече сама? Тя беше на не повече от петнадесет метра, но и при това късо разстояние той вече чувстваше липсата ѝ, чувстваше болка — също както беше чувствал това през целия уикенд: прахосано време, загубена любов. Той се надвеси от прозореца, опирайки се на рамката му. Неговото нетърпение да я вземе отново в ръцете си, да я притисне силно до себе си, го правеше лекомислен, струваше му се, че му се завива свят.

Той усети, че някой стои до него.

— Приятно прекаран уикенд?

Това беше Роберт Айснер, пъхнал вестник под мишница.

Кирш се изправи.

— Да, благодаря ти.

— Как е Алма?

*Аз не знам защо си толкова лош към Роберт. Той нищо не ти е направил.*

— Изключително добре, при тези обстоятелства.

Айснер кимна съчувствено.

— Разбира се. Добре. Най-големият ден в живота на едно момиче, нали?

Преди Кирш да успее да затвори прозореца, Айснер сложи ръката си на подпрозоречната дъска и погледна навън.

— Не може да бъде по-лесно и за двамата: ти тук горе, а тя там долу.

— Какво искаш да кажеш?

— Там долу. В Ораниенбург. Да се справя с всичките сватбени приготовления. — Той се обърна. — Защо? Какво си мислиш, че исках да кажа?

— Нищо. — Кирш се надяваше, че не се е изчервил. — Във всеки случай, семейство Зигел държи всичко под контрол.

Долу на двора грамофонът свиреше някакво моряшко парче. Сестрите стояха мирно, тактувайки с крака в такт с музиката. Пациентките се присъединяваха, едни в такт, други — не, а някои клатушкайки се натам-насам в съвсем друг, свой ритъм.

— Какво става с пациентката? Някакъв напредък?

— Трудно е да се каже.

— Чух нещо за установяването на самоличността ѝ.

Кирш пъхна ръце в джобовете на престилката си. Не беше очаквал новините да се разпространят толкова бързо.

— Така е.

— Кога се случи това?

— В петък. Не искам да бия тъпан по този случай. Пресата ще го раздуха, знаеш това.

Айснер пристъпи по-наблизо. Кирш усети дъх на одеколон.

— Е, коя е тя?

Кирш му каза името. Хазяинът на Мария бил разпознал снимката ѝ и телефонираше в клиниката, каза той. Дошла е наскоро от Швейцария и отседнала в къща с мебелирани стаи под наем за дами някъде на „Вьортерщрасе“. Засега това били единствените подробности.

— Съобщи ли на полицията?

— Предполагам, че трябва да го направя. Не че това ще им помогне много. Тя все още не си спомня какво ѝ се е случило.

Сестрите вдигнаха ръце над главите си и започнаха да ги размахват от една страна на друга. Пациентките ги последваха. Даже в нейното обемисто палто и високи обувки Мария успяваше да бъде грациозна. Кирш гледеше нейните разперени пръсти, които сякаш се стремяха към небето, без намек за стеснителност.

— Та защо тя е в Берлин? Този нейн хазяин трябва да има някаква идея.

— За да си търси работа може би.

— Работа? Е, точно сега няма много работа. Между впрочем, ти видял ли си ръцете ѝ? Това не са ръце на домашна прислужница.

Кирш затвори прозореца.

— Мисля, че е търсила някаква канцеларска работа.

Той се обърна, за да си тръгне, но Айснер го потупа по ръката с вестника.

— Имам идея как можем да открием нещо. Хвърли един поглед.

Той подаде на Кирш вестника. На страница четири едно малко заглавие гласеше: АМЕРИКАНЦИ ОТКРИВАТ СЕРУМ НА ИСТИНАТА. Текстът отдолу беше дълъг само два абзаца. Химици в една фармацевтична компания в Чикаго провели експерименти върху нов клас успокоителни, синтезирани от барбитурова киселина. В хода на тези експерименти те се бяха натъкнали на някои неочаквани свойства: пациенти, изпаднали в полусъзнание при инжектиране на тези нови съединения, били очевидно неспособни да говорят лъжи, когато ги разпитват. Били планирани в скоро време още по-широки изследвания в същата насока.

Кирш върна обратно вестника.

— Ти не го смяташ за сериозно, нали?

— Защо не?

— Това е само вестникарска история.

Айснер поклати глава.

— Направих проверка. Използвали са барбитурат с кратко действие, вид, който били използвали години наред като упойващо средство.

— Мария не лъже. Тя има амнезия.

— Как можеш да бъдеш сигурен? Нещо повече, тази дрога може да въздейства също и при твоя случай. Помисли само: директен път към подсъзнанието. Никакви по-висши мозъчни функции няма да ни мътят водата. Бихме могли да очакваме голям пробив.

— Ти си по-лош от Мееринг.

— Ние ще го постигнем бавно, разбира се. Започни с малки дози. Кирш си тръгна.

— Знам откъде можем да си доставим известно количество — извика Айснер след него. — Натриев фенобарбитал. Имам връзки. Можеш да влезеш в историята.

Кирш спря при вратата.

— Защо не питаш д-р Бонхьофер какво мисли той? Може би ще се съгласи ти да започнеш с такъв експеримент. Тогава единственото препятствие, което ще трябва да превъзмогнеш, е да минеш през трупа ми.

По-късно през този ден Кирш намери писмо от д-р Бонхьофер, което го чакаше в неговата преграда за писма. Строгийт тон на писмото не го изненада; съдържанието обаче — да. Доктор Мееринг, пишеше в писмото, бил проучил отново събитията около раняването на сестра Ритер и оттеглил изцяло своето оплакване. Твърденията на сестра Хониг за нападение по същия начин били оттеглени. Колкото до самата сестра Ритер, тя била напуснала, избирайки някакво ново място в общинската болница във Фридрихсхайн и не изразила желание случаят да се разглежда повече. Следователно нямало никакво основание да продължат да искат оставката на д-р Кирш. Той бил свободен да продължи работата си и трябвало да разглежда случая за приключен.

Кирш веднага отиде да се види с д-р Бонхьофер, за да иска някакво разяснение. Директорът не му предостави такова. Доктор Мееринг, изглежда, просто бил променил мнението си. „Може би той най-сетне се е убедил, че сте действали в името на най-добрите

интереси на пациента, както ги виждахте впрочем“, беше единственото обяснение, което той беше подготвил да му поднесе.

Лекарският кабинет на полковник Шад беше в една малка пресечка в самия край на „Бисмаркщрасе“, с нейните претоварени трамвайни линии и алеи с дървета, но районът наоколо не беше така моден, както очакваше Кирш. Шад приемаше на първия етаж в една почерняла от сажди жилищна сграда, чиято жълта гипсова мазилка беше изпадала на места, откривайки голата тухлена зидария отдолу. Тъгълът на сградата беше покрит със скеле. Полковникът ползваше услугите на секретар, но иначе работеше сам.

— Имах намерение да си взема съдружник — каза той, показвайки на Кирш работното си място. — Един другар, когото обучавах преди години. Но нищо не излезе от тази работа.

Шад беше доста остарял от последната им среща. За разлика от повечето мъже на около петдесет години той беше отслабнал, вместо да напълнее, а неговото кръгло, войнствено лице се беше издължило и изглеждаше почти мършаво. Мустаците му ги нямаше, а косата му беше по-къса и по-бяла, отколкото когато беше в армията.

— Имате достатъчно пациенти, надявам се — попита Кирш.

— Предимно възрастни дами и деца с респираторни проблеми. Опасявам се, че берлинският въздух не е това, за какъвто се претендира и тръби, че е.

Шад му показа стаята за консултации, която беше обширна, но с оскъдно обзавеждане. Книги заемаха по-голямата част от едната стена, на другата бяха закачени анатомични схеми и табла. За да се чувстват пациентите като у дома си, четири акварелни рисунки бяха наредени симетрично срещу прозореца: селски пейзажи, включващи ливади, селскостопански животни, обори и плевни в добро състояние.

На чаша горчиво кафе те дискутираха професионални теми: годините на Шад в болницата в Есен, работата на Кирш в психиатрията и различни аспекти на живота в столицата. Единственото нещо, за което не отвориха дума, беше войната. Кирш се опита да зачекне тази тема — чувстваше, че е неестествено да не се спомене нищо по въпроса — но когато моментът дойде, не можа да измисли

какво да каже. Усети, че същото беше и с неговия стар командващ офицер. Може би в това мълчание можеше да бъде открита известна мрачна, обща за тях безрадостна част от миналото им.

Накрая Шад погледна джобния си часовник.

— Има един приличен ресторант срещу Шилеровия театър — каза той. — За мен ще бъде чест, ако приемете една покана за обяд. Имам пациентка след около петнадесет минути, но няма да се бавя много дълго с нея. Фрау фон Хасел. Хронична симулантка, като повечето от моите пациентки.

— Моето собствено посещение не е изцяло служебно, полковник. Аз исках...

— Моля, без военни формалности. Вече не съм полковник.

— Исках да се консултирам като пациент.

Шад погледна Кирш сериозно. След това кимна. Кирш разбра, че той беше отгатнал същността на проблема веднага. обстоятелствата направиха всичко съвсем ясно.

— Можете да разчитате на моята дискретност — каза Шад.

Той дръпна надолу дебел книжен транспарант, докато Кирш се събличаше. Прегледът отне само няколко минути. Раната на ръката му беше започнала да оздравява, като мъртвата плът под кожата се втвърдяваше в лепкава бучица. Обаче белезите на гърдите и хълбоците му бяха потъмнели повече от преди. Тук-там плътта беше понадута, като през нея се показваха мънички тъмночервени петна, като че ли той имаше подкожно кървене.

— Сигурно се безпокоите, че тези петна показват началото на третата фаза? — каза Шад, крачейки зад него.

Кирш спря погледа си върху стената.

— А не е ли така?

— Не, поне според моя опит. Грануломите се появяват в различни форми и на много места по тялото, но не като това. Любопитно е как така гърбът ви не е засегнат. — Той прокара пръстите си по ребрата на Кирш. — Тези белези болезнени ли са?

— Понякога, малко. Най-често сутрин. Чувстват се като натъртени места.

— Може би са натъртени места.

— Как така?

Шад си потърка брадичката.

— Просто мисля. Сега можете да се облечете.

Той отиде зад бюрото си и седна, докато Кирш си обличаше дрехите. Кирш знаеше, че би трябвало да се почувства облекчен, но нещо не беше както трябва: най-малко предположението, че белезите по тялото му са причинени от самонараняване. Почувства как полковникът го наблюдаваше внимателно, докато той се пипкаше с копчетата си за ръкавели.

— Така. — Шад облегна брадичката си върху върховете на пръстите си. — Какво друго сте забелязали?

— Какво друго?

— Симптоми. Възможни симптоми.

Кирш беше свалил вратовръзката си много бързо, завързвайки възела на стегнато топче. Сега се мъчеше да го разхлаби. Ноктите на пръстите му бяха твърде къси, за да захванат плата.

— Не много. Безсъние. Понякога лоши сънища. Нищо забележително.

— Нямате ли пронизващи болки?

Кирш поклати главата си.

— Загуба на усещания? В крайниците например?

— Всъщност не.

— Това е добре. — Шад взе един молив от бюрото си. — Значи нямате загуба на рефлексии? Неволни движения, такива неща?

Кирш си спомни, че предишната вечер беше счупил една стъклена чаша. Но какво ли доказваше това? Всеки човек понякога действа несръчно.

— Не.

— А халюцинации имате ли понякога?

Вратовръзката се изплъзна през пръстите на Кирш.

— Никакви. Никакви, доколкото не съм усетил съзнателно такива. Въпреки че, предполагам, човек никога не може да бъде напълно сигурен.

Шад се усмихна непроницаемо.

— Не, предполагам, че не може. А сега искам да погледнете моята ръка. Елате малко по-близо, може ли?



Кирш направи каквото той поиска. В същия момент Шад бързо дръпна нагоре транспарантите. Въпреки че небето беше покрито с облаци, светлината беше много ярка. Кирш трябваше да си отмести погледа.

— Извинявайте. Трябваше да проверя. — Шад отново спусна транспарантите.

— Да проверите какво?

— Вашите очи. Те не се пригодиха към светлината, нали? Толкова бързо, колкото трябваше да го направят.

Това беше вярно. През последните дни Кирш винаги заслоняваше очите си при подобни случаи. Беше декември, а той често си мислеше, че трябва да си купи слънчеви очила.

— Какво означава това?

— Моля, Мартин, седнете.

Кирш се отпусна в един стол.

— Това е един силен индикатор за невросифилис. Той предполага, че микроорганизмът е достигнал до вашия мозък, вероятно през нервната система. Според моя опит това се случва на около трима пациенти на всеки десет. Това не означава, че болестта е достигнала третата фаза или че дори ще я достигне когато и да било. Има обаче голяма вероятност да започнете да изпитвате известни увреждания.

По време на войната, когато вторичните симптоми се бяха появили, Кирш се беше заловил с изследване на патогенезата на невросифилиса. Списъкът на симптомите наподобяваше каталог на божествените наказания: от болки в главата, световъртеж и изтръпване в ранните стадии, до мозъчен удар, парализа, деменция и смърт. Междувременно се случваха смущаващи промени в личността, загуба на памет, халюцинации и намаляване на умствените способности.

— Колко дълго преди да...? — Той се поколеба, не знаейки как да оформи въпроса си. — Колко дълго ще мога да ходя на работа?

— Това е невъзможно да са каже. Може да трае от няколко месеца до няколко години, може би даже повече. Сигурен съм, разбирате, че има много варианти.

Полковникът побърза да вземе кръвна проба с подкожна спринцовка. Серологичните тестове не били напълно надеждни, каза той, но можели да помогнат да се получи представа какво е

количеството на бактериите. Щял да изпрати кръвта в местна болница, без да споменава името на Кирш. Той очаквал резултатите известно време след Коледа.

— Междувременно би било разумно да приемете, че сте носител на зараза. Вие казахте, че не сте женен, нали?

Кирш си обу обувките. Ръцете му бяха спрели да треперят, но все още му струваше известно усилие на волята при боравенето с връзките за обувки: да направи примките и да ги стегне здраво.

— Вярно е. Не съм женен.

— Може би това е добре при тези обстоятелства. — Шад внимателно прехвърли кръвта в малка, запечатваща се стъкленница. — Когато се опитваш да обясниш тези неща на влюбени, е много трудно. Те винаги допускат най-лошото. Вие поне имате лукса да можете да си мълчите по този въпрос.

Шад имаше право. При тези обстоятелства бракът беше изключен, годежът с Алма беше акт на лудост или най-малкото на безумен оптимизъм. И все пак нищо от това нямаше да му стане ясно, докато Мария не пресече неговия път. Едва тогава той прозря истината.

Шад затвори стъкленницата и свали гумените си ръкавици. Иззад вратата се чу шум от пристигането на фрау фон Хасел.

Кирш посегна към палтото си.

— Има ли някаква надежда за оздравяване?

Шад кимна бавно. Бузите му леко почервеняха. Извън това неговото лице не изразяваше нищо.

— Винаги има надежда — каза той.

Тази нощ Кирш телефонира на Алма в Ораниенбург. Трябваше да си уреди среща с нея, и то скоро. Ако имаше намерение да развали годежа, трябваше да го направи лице в лице.

— Много мило от твоя страна да ми позвъниш — каза тя, преди да му даде възможност да ѝ обясни. — Надявам се, че вече си чул.

— Да съм чул какво?

— За татко. Той ще се оправи, знам това. Той е силен като вол. Всички казват така.

Ото Зигел беше отведен в болница след пристъп, който лекарите бяха нарекли епизод със сърцето. Не беше ясно колко дълго възнамеряват да го държат там. Въпреки това цялото семейство се суетеше и създаваше суматоха около него.

— Майка ми е отчаяна и се безпокои много — каза Алма. — Но аз непрекъснато ѝ разправям, че той скоро ще оздравее. Видях го тази сутрин и той седеше в леглото изправен. Четеше вестник и ругаеше сестрите, че го задържат там. Той няма *търпение* да се изправи на крака и да тръгне насам-натам.

Кирш беше сигурен, че не госпожа Зигел, а дъщеря ѝ Алма беше тази, която се е сащисала най-много. Това, че нейният баща може наистина да умре, че нещо обичано и незаменимо може да ѝ бъде отнето завинаги, беше една възможност, която сигурно щеше да разтrese основите на нейния свят.

— Предполагам, че при това положение не би могла да ме посетиш за малко — каза Кирш.

— Знаеш, че много бих желала това, но майка ми има нужда от мен тук. Нали разбираш?

— Разбира се — каза Кирш. — Разбира се. Трябва да бъдеш там, където си необходима.

На следващата сутрин написана на ръка бележка пристигна по пневматичната поща от Пруската академия на науките:

Драги д-р Кирш,

Прегледах бележките, които Вие бяхте така добър да ми оставите миналата седмица. Бих бил щастлив да ги дискутирам с вас при първа възможност. За целта би било най-добре да се срещнем лично. Тази седмица ще чета лекции в университета всеки следобед. Моля, не се стеснявайте да ми позвъните по телефона по всяко време.

Искрено Ваш,  
Макс фон Лауе

Имаше няколко нови приема на болни в клиниката онзи ден и едва в четири часа следобед Кирш можа да тръгне към университета. След като обикаля четвърт час около Факултета по физика, за да намери входа, беше му казано, че професорът има лекции и го препратиха към друга част на сградата. Той пристигна точно когато коридорите бяха пълни с излизаци навън студенти. Ходеше от стая в стая, виждаше подредени в редици столове и черни дъски, изпълнени с диаграми и математически условни знаци, лектори, които прибираха записките си или разговаряха с колеги. Най-сетне намери фон Лауе сам, запалил цигара до един от големите вдигащи се нагоре прозорци, очевидно в дълбок размисъл.

— Хер професор. — Кирш му подаде ръката си. — Надявам се, че не идвам в неудобно време.

— Никак даже — каза фон Лауе. — Добре сте дошли. Щях да дойда при вас в „Шарите“, но не бях сигурен...

— Моля, всичко е наред.

— Бележникът е в моя кабинет. Ще отидем ли там?

Имаше някаква старомодна привлекателност, излъчвана от фон Лауе. Кирш беше забелязал това още при първата им, макар и много кратка среща. У него нямаше никаква снизходителност, никакъв намек, че неговото време е по-ценно от това на човека до него.

— Казахте, че сте хвърлили поглед на бележките.

— Да. — Професорът взе палтото и чантата си и изведе Кирш обратно в коридора. — Правилно ли съм ви разбрал? Че тези изчисления са били направени от пациент в психиатрията?

— Аз допускам това. Бележникът беше намерен между нейните вещи.

Фон Лауе спря.

— *Нейните* вещи? Вашият пациент е жена?

— Толкова ли е неправдоподобно това?

— Нека кажем неочаквано.

— Но това изчисления ли са всъщност? В тях има ли математически смисъл?

— Е... — Фон Лауе сви рамене, като че ли темата ставаше много деликатна. — *Има* хора, които биха казали, че това са фантазмагии. Идеята за пето измерение като нещо повече от математическа конструкция със сигурност не е спечелила *широко* признание. Но като изпълнение бих казал, че е напълно обосновано.

Прекосиха входното помещение, излизайки навън в калдъръмения двор. Стъмваше се. Навсякъде студенти бяха оставили заключени със скоби велосипеди, които сега отключваха и подкарваха навън към булеварда.

— Значи моята пациентка сигурно е била студентка по физика?

— Аз бих казал, да — отвърна фон Лауе. — И то любознателна и добре информирана. Това в бележника не са задачи, които обикновено бихте дали на един студент. Те са прекалено експериментални, прекалено... съвременни. Ето защо съм любопитен да узная чия студентка е тя.

— Жалко, че не мога да ви кажа. Но това не е обикновен случай. Става дума за амнезия.

— Амнезия, казвате?

Кирш видя проблясък на подчертано внимание в очите на фон Лауе. Професорът се намръщи, дръпна за последно от цигарата си,

преди да хвърли угарката в канала. Въпреки влажния и студен декемврийски вятър той не изглеждаше обезпокоен от студа.

— Проблемът е в синхронизирането, в определянето на точния момент, ако разбирате — каза той след няколко мига. — Това е обезпокоителното.

— Синхронизирането? Боя се, че не...

— Нека ви обясня. Изчисленията, които ми показахте, са част от един опит да се намали броят на едни уравнения — уравнения, които описват физически закони — до едно-единствено уравнение: закон, от който могат да се изведат другите. Първият комплект уравнения се отнася до движението на обекти в гравитационно поле: звезди, планети, астероиди и така нататък. Другият се отнася до обекти в електромагнитно поле: атоми, електрони. Двата комплекта закони изглеждат противоречиви, това е трудността. Имаме един комплект закони за движението на големи неща и друг за движението на малки, което не е много задоволяващо или даже правдоподобно за повечето учени. Това е важен проблем, може би най-важният във физиката.

Фон Лауе не знаеше това, но Кирш беше чел за тези проблеми във физиката по-рано, защото узна, че Макс ги беше прочел. Когато Алберт Айнщайн беше доказал, че светлината, като всички форми на чиста енергия, представлява поток от частици и че тези частици имат маса, той беше отворил вратата към света на несигурността. Наблюденията и експериментите бяха доказали, че е прав. Светлината беше изградена от *кванти*, топчици от енергия като мънички зрънца пясък, пътуващи с огромна скорост. Съществуваше само един проблем: старите експерименти, тези, които бяха разкрили, че светлината е пътуващо вълнообразно движение, като едно набръчкване на водната повърхност придвижващо се през водни басейни, оставаха валидни, за каквито винаги са се смятали. Интерферационните модели продължаваха да доказват, както Айнщайн признаваше, че светлината е вълна. Математиката беше неопровержима.

Независимо как изследваха проблема, независимо какви експерименти предприемаха, физиците бяха принудени да признаят това, което разумът и опитът твърдяха, че е невъзможно: един лъч светлина би могъл да бъде едно от две напълно различни неща в зависимост от това как бива наблюдаван. Двете възможности съществуваха съвместно във вечно състояние на двусмисленост и

неяснота, докато взаимодействието с някакъв наблюдател разреши въпроса по единия или по другия начин. Изводите бяха най-малкото объркващи. Ако същността на едно нещо се определяше от самия акт и метода на наблюдение, как би могъл ученият да се надява, че ще стигне до каквито и да било окончателни заключения? Изглежда като че ли принципите, основите на относителността са се преместили от пространството и времето към разпарянето на самата тъкан на познанието.

И това не беше краят на проблема. Старият планетарен модел на атома, в който електроните обикалят по орбитите си около едно ядро по същия начин, по който планетите обикалят по своите орбити около слънцето и се подчиняват на същите физически закони, наскоро беше умрял и погребан. Младите ученици на Айнщайн — Нилс Бор, Вернер Хайзенберг, Ервин Шрьодингер — показаха, че законите на движението изобщо не са приложими в субатомната сфера. Същото можеше да се твърди и за конвенционалната геометрия. Електроните и *квантите* на светлината нямаха фиксирани позиции, каквито имаха предметите в по-големия свят — ако изобщо можеха да бъдат наречени предмети. Тяхната позиция зависеше от това как са наблюдавани. Изглежда, те имат някаква област от позиции, като всичките съществуват едновременно. Тяхното поведение не би могло да бъде предсказвано индивидуално, а само статистически на всички заедно.

Класическата физика твърдеше, че всичко дори най-малкото движение на най-малката частичка, се случва по някаква причина. Ако един електрон се е държал различно от друг, това е станало, защото силите, действащи върху него, са били различни от силите при другия електрон. При наличие на достатъчна информация всичко би могло да бъде предсказано, най-малкото теоретично. Класическата вселена беше един механизъм, приведен в движение в началото на времето, като всяко движение в нея е предетерминирано. Младите апостоли на квантовата механика осмяха тази идея. Те спореха, че в самата същност на енергията и материята липсва връзката между причината и следствието. Една вселена, основана върху физиката на светлината, е вселена, в която индивидуалните събития възникват изобщо без всякаква причина. За първи път в историята на физиката поведението на материята беше станало не просто непознато, но и непознаваемо. Действителността не беше изградена върху здравата като скала основа

на действието и реакцията на това действие, а върху непредсказуемата като подвижните пясъци случайност. Айнщайн показва на света, че сърцето на всичко материално е нематериално; сега неговите скъпи *кванти* показали на самия него, че в сърцето на всяка причина има безпричинност, а в сърцето на всеки разум — безумие и абсурд.

Но за великия физик това беше една твърде далечна стъпка. Нилс Бор и другите били слисани, когато той направил някаква крачка назад, като решил да застави квантовата механика да се подчини. Негово оръжие щял да бъде нов математически модел — такъв, който щял да подчини парвенюшката, навирила глава физика на *квантите* на стриктната причинна връзка в космическата сфера. Една Обща (Обединена) теория на полето щяла да разкрие скритите закони, които управлявали квантовия свят, както управлявали всички останали светове. Айнщайн щял да докаже, че в края на краищата всичко било познаваемо, а случайността и произволността на квантовата реалност е просто една илюзия.

Четири години преди посещението на Кирш в Пруската академия заради бележника на Мария берлинската преса беше обсадила сградата на Академията отвън и лагеруваше в околните пространства, изчаквайки новини за финалната победа на Айнщайн. Албумът с изрезки от вестници на Кирш беше набъбнал от фантастични статии за това какво би могло да последва: бъдеще с неограничена енергия, мигновено телепортиране на материя дори пътешествия във времето. Той лично беше стоял на опашка пред офисите на *Berliner Morgenpost*, защото имаше слух, че вестникът ще помести одобрен от автора материал по темата в първото си издание (слух, който се оказа неверен). Пробив обаче не беше направен.

Когато четеше вестници и списания, Кирш често се чудеше на коя ли страна в тази голяма битка на реалностите би застанал Макс. Дали би желал неговият герой Айнщайн да излезе като триумфиращ победител? Или пък странностите на квантовия свят се бяха оказали твърде прелъстителни за него и той нямаше да им противостои? В сънищата на Кирш той винаги беше уклончив по темата, като че ли знаеше какво мисли Айнщайн, но все още не беше готов да го сподели.

Фон Лауе си пробиваше път през пълния със студенти двор. Беше студено.



— Вие казахте, че синхронизирането на тези бележки във времето създавало трудност — каза Кирш. — Какво искахте да кажете с това?

— Простете ми — каза фон Лауе, — очаквах, че това няма да стане съвсем ясно. Това, което исках да кажа, беше, че последния път, когато чух за *тази* област от математиката — петмерната геометрия, приложена към *този* частен проблем, аз видях как професор Айнщайн връчва една статия на членовете на Пруската академия. Това беше през април. Статията всъщност не беше публикувана допреди два месеца. — Те стигнаха до един друг, по-малък вход. Фон Лауе отвори вратата и я задържа отворена. — Значи виждате, че тези бележки, които ми оставихте, трябва да са работа или на водещ физик, или на някой, близък до водещ физик. Това поне е моето предположение.

Фон Лауе въведе Кирш в кабинета си и запали осветлението. Кабинетът беше по-малък, отколкото Кирш очакваше, въпреки че беше удобно обзаведен, с рафтове за книги по стените, махагоново бюро, с избелял персийски килим и стар модел на слънчевата система от месинг и слонова кост, поставен върху шкаф за папки. С ключ, изваден от джоба на жилетката си, фон Лауе отключи чекмеджето на бюрото си и извади бележника на Мария. Доста предпазливо го отвори. Редовете с букви и символи се набиваха в очите на Кирш, зацапани и неразбираеми, доказателство за обливането с мръсна вода, което беше претърпял на път за Академията.

— Тогава тези изчисления пълни ли са, искам да кажа завършени? Дали доказват нещо?

Фон Лауе се усмихна, отивайки към бюрото си.

— В теоретичната физика нещата рядко са доказани напълно, д-р Кирш, в смисъл да се покаже, че са истина. Все още ние не можем да наблюдаваме един отделен индивидуален атом, както не можем все още и да пътуваме между звездите. — Той отвори двойка дървета жалози и погледна през булеварда към площад „Франц Йозеф“. — Както често казвам на моите студенти, перспективата пред хората поставя толкова много ограничения върху нашата способност да наблюдаваме, колкото и върху нашата способност да разбираме. Не е лесна работа да се премине отвъд тези ограничения. Истинската обективност изисква пълно посвещаване и значителна саможертва.

Кирш обърна една страница. Тя беше лепкава и набръчкана, но почеркът беше по-ясен. Един лист попивателна хартия беше вмъкнат грижливо между листовите на бележника. Няколко страници по-нататък той намери друг лист попивателна.

— Ако нищо не е доказано — каза той, — как ще разберете дали сте били прав?

Фон Лауе се беше взрял в уличните лампи. Те примигваха на фона на кобалтовото небе.

— Въпрос на решение е какво е хубаво. Ние търсим изящество, простота, икономия. Това са решенията, които предпочита Природата. Разбира се, това е много рядка форма на интуиция, която би могла да покаже къде да ги търсим. Повечето от нас не могат да виждат отвъд мъглата на нашите собствени предположения. — Той се обърна. — За нещастие, в случая на вашата пациентка, работата е непълна и може би незавършена. Последните страници липсват.

Кирш не го беше забелязал преди: последната кола на бележника беше изтръгната — двайсет страници или малко повече. Той изскубна разхлабените конци, с които беше съшита подвързията с книжното тяло.

— Дали случайно не знаете къде са тези страници? — попита фон Лауе.

— Страхувам се, че не знам. — Настъпи тишина. След един момент Кирш пристъпи напред и подаде ръката си. — Много ми помогнахте, професоре. Не искам да си позволя да отнемам повече от вашето време.

Лек израз на примирение премина през лицето на фон Лауе.

— Когато вашата пациентка оздравее, би ми било много интересно да се срещна с нея. Не си правете илюзии: тя има забележителен интелект — ако приемем, разбира се, че това наистина са нейни изчисления.

— Аз нямам причина да се съмнявам. Почеркът много прилича на нейния.

Фон Лауе стана да го изпрати.

— Не искам да звучи, че говоря с пренебрежение за нежния пол, разбирате ме, нали? Въпросът е в това, че за всичките ми години като физик аз съм срещнал само две жени, които можеха да възприемат така

охотно и лесно работите на Алберт Айнщайн. Едната от тях беше Мария Кюри и тя има Нобелова награда.

— А другата?

Фон Лауе се поколеба.

— Другата беше неговата съпруга.

— Елза Айнщайн?

Фон Лауе се засмя.

— Не. Елза среща трудности дори с домашните сметки. Аз имах предвид неговата *първа* съпруга.

— Не знаех, че той е бил женен преди това.

— Не много хора знаят. Това е било в Швейцария, преди доста години. Тя и Алберт били студенти в Политехниката. — Фон Лауе отвори вратата. — Мисля, че всъщност тя още преподава там.

— В Швейцария?

— В Цюрих. Само на частни ученици, предимно млади жени. Група вещици, така ги нарича Алберт. — Фон Лауе се усмихна за момент. — Има голям недостиг на жени учителки, специално по физика. Много университети все още не приемат жени да изучават наука, за съжаление.

— Бихте ли ми казали нейното име? Ако не е...

Фон Лауе сви рамене.

— Милева. Милева Марич.

На Кирш му трябваха няколко секунди да си спомни откъде му е познато името.

— То е сръбско — каза Лауе. — Тя е дошла от Сърбия, виждате ли. Някакво малко градче, на километри от не знам какво си.

Кирш се прибра на бегом в клиниката. Беше време за вечеря и в по-голямата част от зданието беше спокойно. Той отиде в кабинета си и затвори вратата, после почна да тършува в джоба си за ключа от шкафа с папките на пациентите. Изблъска встрани Адлера, измъкна папката на Мария и изпразни съдържанието ѝ върху бюрото си. Писмото беше там, между един образец от скиците на Мария и фотография от *Berliner Woche*, която му беше дала Алма: *Фрау Милева Айнщайн-Марич, Тилирцрасе 18, Берн, Швейцария.*

Първия път, когато беше видял това име, се почуди дали това не е шега. „Д-р Айнщайн-Кирш“ беше точно както Роберт Айснер би могъл да се обръща към него в едно от своите най-саркастични настроения. Но пък сега нямаше никакво съмнение: писмото беше адресирано до първата съпруга на Алберт Айнщайн.

Той го прочете отново. Април 1903 г. Семейство Айнщайн е мислело да се премести в Сърбия. Милева била загрижена за едно малко тамошно дете, наречено Лизерл. Нейната приятелка Хелене я уверявала, че детето е добре и я предупреждавала да не се отказва от предварителни уговорки, направени, както пишеше, *за доброто на всички*.

Детето е било на Милева. Това беше единственото правдоподобно обяснение. Лизерл е била предложена за осиновяване — поверително и скрито, за което можеше да се съди по тона и характера на писмото. Нямаше никаква нишка, по която да се разбере защо или как Мария е придобила писмото 29 години след това — и още по-малко защо тя го беше донесла със себе си в Берлин.

Грозна мисъл му дойде наум. Ако писмото беше указание за непристойност, то би могло да бъде използвано за изнудване може би това е било намерението: да се заплаши семейство Айнщайн със скандал.

Ойген Фишер беше заподозрян в мошеничество. И в това си подозрение не беше сам. Даже полицията не бързаше да обяви Мария за жертва. Погледнато отвън, имаше нещо странно и добре обмислено в начина, по който тя привлече общественото внимание, като че ли правеше всичко, което можеше, за да привлече интереса към себе си и така да постигне набеязаната си цел.

Кирш погледна скиците върху бюрото. Младият мъж и старият мъж, те бяха отново там, мерзелеейки се през деликатното засенчване. Беше ли младият мъж неин съучастник? Ако е било така, какво е станало с него? Кирш се взря в широкото чело и красивата, изтънчена уста. Може би той не е имал късмета на Мария: може би е бил разкрит и заловен. Кирш си ги представи двамата на езерото, в гребна лодка; спор, борба. Може би тя го е убила и е изхвърлила тялото му зад борда. Може би той още лежи някъде неоткрит, с джобове, натъпкани с камъни.

Кирш си спомни за нейните упражнения на двора, за нейните бледи бели ръце, за начина, по който тя гледаше надолу, когато нагласяваше косата си зад ухото. Тя не беше убийца. Не беше способна на изнудване или измама.

Но, разбира се, тя го *беше* измамила. В „Тангуеро“. Когато я беше попитал за името ѝ, му беше казала, че се казва Елизабет.

Той взе отново писмото. *Аз знам, че Лизерл е в главата ти, когато питаш такива неща.*

Лизерл. Не собствено име, не име за свидетелство за раждане или паспорт. Това беше старомодно германско умалително име, нежен прякор, даден на малко дете.

Той се изправи на краката си, катурвайки една празна чаша за кафе. Тя се затъркаля по бюрото и се разби на пода. Той се взря в парчетата, мислейки само за Мария, за обмяната на чувства между тях в „Тангуеро“, за начина, по който тя се колебаеше, преди да му отговори, за загатнатата усмивка на устните ѝ.

Едно бебе, наречено Лизерл, беше пораснало и станало жена, наричана Лиза или Елсбет — или *Елизабет*.

Той си беше помислил, че тя си е играела с него, измисляйки някакво име, каквото ѝ беше хрумнало там, на онова място, просто за да се отърве от него. Но беше сгрешил. Тя не е имала изобщо намерение да го мами. Беше му доверила една тайна. Тя беше детето от писмото. Тя беше Лизерл.

Младият мъж и старият мъж. Той затвори папката и я заключи в шкафа. Винаги се беше чудил кой е старият мъж. Сега вече знаеше.

Първото нещо, което направи на следващата сутрин, беше да телефонира в университета, но му бяха необходими няколко опита, докато някой приеме съобщението. Чак към обяд фон Лауе отговори на обаждането му.

— Трябва да вляза във връзка с професор Айнщайн — каза Кирш. — Отнася се до моя случай, студентката.

— Алберт Айнщайн? Сериозно ли говорите?

— Да. Сигурен съм, че имам да питам много неща.

Кирш чу стъпки, после тъп звук от затваряща се врата. След една лоша нощ — калейдоскоп от спомени, сънища и размишления — той

се чувстваше уморен и изнервен.

— Професор фон Лауе?

— Искате да му покажете бележника. Това ли е, което имате предвид?

Тонът на фон Лауе беше предпазлив. Споменаването на Айнщайн, искането на някой да го види, да се срещне с него, беше променило всичко.

— Не. Въпросът не е строго научен.

— Тогава какво ви кара да мислите, че ще представлява интерес за него? Професор Айнщайн е учен. Той няма познания и опит в психиатрията.

— Това е особен случай, случаят с Мария Драганович: вярвам, че може да бъде от интерес за професора, ако той бъде напълно запознат с фактите. Но бих искал да се посъветвам с вас, преди евентуално да се обърна към него директно.

Беше изкушаващо да каже на фон Лауе за писмото на Савич, което имаше предвид — изкушаващо, но и опасно. Ами ако писмото е било откраднато? Безспорно то беше лична кореспонденция. Освен това, обективно погледнато, не беше твърдо доказателство за нищо.

— Драганович, казвате?

— Това е сръбско име. Убеден съм, че тя произхожда от Сърбия. Както първата жена на професора.

Настана пауза. За момент той помисли, че фон Лауе е прекъснал разговора.

— Продължавайте.

Кирш седна.

— Убеден съм, че има голяма възможност тази пациентка да е била някога позната на професор Айнщайн. Може би съществува някаква връзка между тях, такава, която обяснява нейното присъствие в Берлин.

— Съжалявам, но не виждам...

— Професорът би могъл да бъде човекът, който да ѝ помогне.

Фон Лауе въздъхна, като че ли той беше чувал всичко това преди.

— Доктор Кирш, ние говорим за най-прочутия жив човек. Забравили ли сте това?

— Аз разбирам...

— Алберт Айнщайн е познат във всяко кътче на цивилизования свят. Кинопрегледите го следят и показват нощем и денем, няма вестник, който да не е помествал негова фотография. Като психиатър вие трябва да знаете, че за много хора, нормални и ненормални, разумни и душевно болни, такова подмятане намеква за връзка дори роднинска. Аз ви уверявам, че едва ли минава седмица, без някоя заблудена душа да предяви някакъв вид претенция или нещо подобно.

— Въпреки това в този случай аз вярвам, че професорът би желал да научи това, което аз научих. Разбира се, въпросът ще остане стриктно конфиденциален.

На фон Лауе му отне доста време, за да отговори.

— Аз бих желал, д-р Кирш, да ви помогна, но се страхувам, че е невъзможно. Професор Айнщайн и неговата съпруга този следобед заминават за Бременхафен.

— Бременхафен? За дълго ли заминават?

— Надявам се, разбирате, че техният план за пътуването им не би трябвало да се разгласява широко от гледна точка на сигурността. Алберт не е само най-прочутият световен учен. Той също е най-прочутият световен евреин. Без да споменаваме, че е и един гласовит опонент на националсоциализма.

— Разбирам.

— Много добре. Те пътуват за Америка след няколко дни. Не се очаква да се върнат преди март; въпреки че ако ситуацията продължи да бъде такава, каквато е сега, аз не бих разчитал на тяхното завръщане изобщо.

На Кирш му хрумна, че това може да е лъжа, начин да откаже на молбата му, без да го обиди. Но защо, след като фон Лауе беше доказал, че не е от хората, които лъжат.

— Съжалявам, но не мога да направя нещо повече за вас, д-р Кирш, или за вашата пациентка. Не бих се опитал да отложам отпътуването на професор Айнщайн в никакъв случай. Неговите врагове стават все по-дръзки и по-опасни с всеки изминал ден. Каквато и да е тази връзка, не може да допуснем да го отклони от неговата работа, да не говорим пък да допуснем и един-единствен компромис с неговата сигурност.

— Работата е...

— Съжалявам, но се боя, че трябва да оставя нещата по вашия случай дотук.

— Мисля, че това може да бъде негова дъщеря. Дъщеря на Айнщайн, Елизабет. Това не променя ли всичко?

Последва нова пауза по линията.

— Довиждане, д-р Кирш.



Мария не беше виждала д-р Кирш няколко дена. Когато той се запъти след тези дни към нея, вървейки през двора, тя разбра, че нещо не е наред. Ръцете му бяха пъхнати дълбоко в джобовете на палтото му, така че кокалчетата изпъкваха през плата; а имаше и някаква скованост в походката му, каквато тя не беше забелязвала друг път.

— Не ми казвайте, че рисувате клиниката?

Мария беше седнала на обичайната си пейка. Гледаше към сградата с подложката за рисуване в скута си, въпреки че още не беше започнала. Следобедното слънце пробиваше на места през облаците.

— Защо не бива да я рисувам?

Кирш погледна към зарешетените прозорци и солидната зидария, скрита само тук-там от сухите останки от пълзящи растения. — Има много по-красиви гледки.

Тя се отмести малко от мястото си на пейката, за да му направи място, но той седна върху страничната облегалка. Мария погледна надолу към листа си и очерта една крива линия, изчаквайки Кириш да заговори. Линията оформи една скула. Под скулата тя нарисува челюст.

— Лоши ли са новините? — попита тя.

— Не — каза той. — Не, има напредък. Определен напредък. Ако имате късмет, ще излезете от тук много скоро. Ще можете да продължите живота си.

Тя нарисува дъгата на едната вежда. Мъж ли щеше да бъде това, или жена? Не знаеше. Стомахът ѝ се сгърчи.

— Къде ще ме изпратите?

— Само там, където ви е мястото. — Той я погледна за първи път, но тя не отместваше поглед от нарисуваното на листа. — Това място тук е само временен подслон. Скоро няма да се нуждаете повече от него.

Тя нарисува очите тъмни и пронизващи.

— А вие какво ще правите?

На горния етаж на клиниката една фигура в бяло премина покрай един от прозорците. Колко други още наблюдаваха? Мария се чудеше.

Сигурно за д-р Кирш беше неудобно да има публика. Или той искаше точно това: да има други, които да наложат разстояние между тях?

— Мария, това, което се случи в къщата на господин Метлер...  
— Нейният молив спря да рисува. — Това беше погрешно от моя страна. Напълно погрешно.

— Така ли? Защо?

— Аз съм лекар. Моята роля... моето *задължение* е да възстановя здравето ви. Всичко друго може само да усложни вашето оздравяване.

Той усети сълзи в очите ѝ. Тя стисна зъби. Беше уплашена, че ако отвори устата си да говори, сълзи щяха да потекат по бузите ѝ. Колко глупаво, помисли си тя. Колко *ненормално*. Насилваше се да се съсредоточи върху рисуването, като запълваше зениците и клепачите с резки движения на молива.

— Трябва да разберете — каза Кирш. — Сега сте ограничена и се чувствате изолирана. Всички чувства, които таите, са причинени от вашата изолираност. Но щом здравето ви се подобри, всичко това ще се промени. Вашите хоризонти ще се разширят. Ще бъдете в състояние да забравите това място.

— И всеки човек от това място. Това ли искате да кажете?

— Да.

— Забравянето е нещо, в което аз съм много добра.

Тя чу как той въздъхна. Бузите ѝ почервеняха, узнавайки изведнъж в какъв голям товар се е превърнала.

— Отделно от всичко друго... — Той сложи ръка на гърдите си.  
— Аз съм сгоден и ще се женя. Така че, виждате...

Тя потрепери. Искаше да избяга, но къде ли можеше да отиде? Извън стените на клиниката светът за нея беше една мъгла от полувъзстановени спомени с лица и картини, плашещи и самотни.

Тя се изправи на крака.

— Разбирам, докторе. Благодаря ви.

Направи няколко крачки към клиниката, но Кирш я хвана за ръката. Тя не посмя да се обърне и да го погледне.

— Получих известна информация. — Гласът му стана по-нежен и тих, въпреки че нямаше никой наблизо, който да ги подслушва. — Ако тя е вярна, това променя всичко. Виждате ли, аз се бях съсредоточил върху идеята да изградя отново вашето минало. Мислех,

че това е единственият начин да се справя с вашата амнезия. Но сега мисля, че във вашия случай това, което наистина е важно, е вашето бъдеще. Вашето бъдеще е това, което трябва да се опитаме да осигурим отново. Може би едно блестящо бъдеще.

Тя посегна към ръката му и нежно я отстрани.

— Как?

— Само ми дайте малко време. — Гласът му беше станал отново нормален глас на лекар: компетентен, успокояващ, резервиран, без нотка на близост. — Ще трябва да замина за малко. Ще взема отпуск с разрешение на директора. Има доста неща, които искам да науча, виждате ли, а не мога да ги науча тук, в Берлин. Междувременно... — Той ѝ подаде нещо. Една книга. — Искам да прочетете това.

Тя погледна заглавието на гръбчето: *Специална и обща теория на относителността. Популярно изложение*. Що за странен подарък, помисли си тя: подарък за непознати, чужди хора. Всичко друго, но не и подарък от любов.

— Мислете за това като за едно ново начало — каза Кирш.

Тя взе книгата, стараейки се да не прозвучи грубо.

— Разбира се, докторе. Ще направя каквото мислите, че е най-добре.

# ПИСАТЕЛЯТ

Така започнах да уча, не за да ме хвалят или да си спечеля добро мнение у другите, а заради независимостта, с която мислех, че ще се сдобия чрез образованието си. Моето учение скоро стана моят живот. То ми даваше убежище, както и занимание, защото когато потъвах в моите книги, вече не се чувствах самотна, а в желана компания: компания от просветени души, чиято страст беше просвещаването на другите. Аз се чувствах привилегирована да подслушвам споровете на тези големи умове и понякога негодувах от натрапването и досадата на всекидневния живот. Мога да ви призная това, защото знам, че вие ще разберете изкушенията на ученическото съществуване. Понякога мисля, че ако не бях поела по този път, безредицата и вълненията на емоциите щяха да ме смажат. Гняв, печал и самота ни дебнат от всяка страна. Трябваше да се отклоня само с една-две стъпки от този път и щях да се загубя в тези чувства и да изпадна в отчаяние. Защото какво могат да направят сълзите на шепа нежни души срещу жестокостта на толкова много други.

Все пак аз не бях щастлива. Гордеех се с моите постижения, още повече че те бяха много рядък случай за млад човек от моя пол, но не виждах стойността на наградите. Исках моето учене да ме направи по-щастлива, мен и другите хора, от които се интересувах, а също така това щастие да бъде трайно. До този момент моите успехи допринасяха само за моята изолация. Момчетата в училище смятаха, че имам момчешко и странно поведение с моето увлечение по математиката и другите науки; момчетата гледаха на мен като на парвеню. Така аз повярвах, че като следствие от всичко това съм станала възприемчива към идеята, че ученето би могло поне да ме приближи до Бога.

Не че получих това внушение в църквата. Имах впечатлението, че посланиците на религията, свещениците, гледат на прекаленото учене по-скоро с подозрение, особено на онзи вид познания, свързани с реалния свят и природата. Бог и неговият Велик план бяха тайнства

извън обсега на човешкия разум, казваха свещениците. Смяташе се, че простосмъртните поставят под съмнение и разискват природните закони. Вярата била единственото качество, което имало смисъл да се възпитава, нямало никаква разлика дали тя е сляпа или някаква друга. Цялото знание на света, ми повтаряха те непрекъснато, не е доближило и на крачка една душа до Небесното царство, освен ако това не било изучаването на Светото писание.

За щастие, в гимназията преподаваха учители, които имаха различно мнение за науката. Моят последен учител по физика, д-р Станич, внушаваше, че Бог и законите на природата са едно и също нещо, тъй като характерът на вселената беше изразение на природен закон и всички неща се подчиняваха на него. Така че щом се стремяхме да разберем природните закони, как можеше да не достигнем до по-добро разбиране на Бога? По този начин той постави нова ценност пред мен. Аз разбрах, че пътеката на учението и изследванията водеше не само до разбиране, но и до източника на цялата доброта и любов.

Тези думи бяха голяма утеха за мен, както и един силен подтик. Баща ми никога не ме упрекуваше, че прахосвам парите, които ми даваше за моето образование, въпреки че това не го възпираше да ми напомня за жертвите, които понасяше. Това той правеше доста често, та аз се страхувах, че би могъл да ме отстрани от училище дори когато по едно време получих стипендия, така че голяма част от моите такси бяха покривани от нея. Ако тогава знаех как той се е хвалил из целия район за своята щедрост и благородство към мен, претендирайки, че сам ме е учил и наставлявал, и че в неговото семейство е имало много такива деца чудо в миналите поколения, щях да се безпокоя по-малко за неговите харчове.

Предполагам, че той е имал твърде малко неща, за които е можел да се хвали по онова време, защото с края на войната беше дошъл и краят на неговото служебно положение в митническата служба. Границата беше изчезнала по нареждане на великите сили, а заедно с нея и митническите постове. Много по-приветствана от мен промяна беше новината, че новообразуваното Кралство Югославия щяло да отвори всички свои университети, включително по медицина и природни науки, за жени студентки. Доктор Станич обаче каза, че нито университетът в Загреб, нито този в Белград

били първа класа, що се касаело до природните науки, и че ако било въобще възможно, аз би трябвало да уча в чужбина. Но аз знаех, че баща ми никога не би платил за това, защото откакто беше загубил службата си, между майка ми и него имаше още повече караници на тема пари, въпреки че такива караници винаги бе имало между тях.

Обикновено напусках масата, когато започваха да се карат, защото чувствах, че моето присъствие няма да наклони везните в моя полза. Все още ме беше страх, че баща ми ще промени намеренията си за моето образование (което, доколкото можех да видя, все още не беше докарало и една пара вкъщи) и ще реши, че трябва да се върна у дома да работя. Той беше започнал да прекарва дните си или в риболов на реката, или в пиене в компанията на други безработни мъже. Вместо да си търси работа — колкото и каквато беше останала подходяща и достъпна за него — той говореше все повече и повече как бихме могли да печелим чрез тая или оная идея. Един от тези планове беше да отглеждаме копринени буби на тавана и в пристройката. Веднъж той си дойде вкъщи от Нови Сад с няколко кошници, пълни с лъскави кафяви пашкули, от които нито един не се излюпи. Друг план беше да превърнем нашата земя в лозя. Той завърши с това, че баща ми изора една хубава ливада и я превърна в пусто място, обрасло с плевели. Но дори да не беше продължил да упорства с тези планове (а той, слава богу, не упорства дълго), винаги у дома имаше нужда от някаква помощ, особено след като здравето на майка ми се влоши. Така че обикновено бързах да прибера чиниите, когато темата за парите идваше на дневен ред, и изчезвах в помещението за миене на кухненските съдове, когато баща ми започваше с неговите оплаквания — че майка ни била разточителна, което не беше вярно, и че нейното семейство не му било дало зестрата, която му били обещали, и още многобройни други обиди и оплаквания.

Една нощ обаче извърших нещо непочтено — подслушвах родителите си. Този ден се бях върнала с бележките за срока от гимназията. След като получех дипломата си, трябваше да напусна със завършено средно образование. Въпросът дали да продължа образованието си не можеше да бъде отлаган повече. Майка ми и баща ми разговаряха с шепнещи гласове, което не беше обичайно и само изостри любопитството ми. Така, признавам, подслушвах на

вратата, не смеейки дори да дишам, защото отгоре на всичко, дъските в хола проскързваха под мен при всяко помръдване.

Те говореха за пари, точно както очаквах, и затова дали трябва да молят за още — от кого, не можах да схвана. Майка ми беше изцяло против това заради обещанието, което били дали, но баща ми настояваше. „Никога не сме се съгласявали да се нагърбим с такъв вид товар“, чух го ясно да казва. „Те не могат да очакват това. Освен това, сега имат много. А ние нямаме почти нищо.“

Сърцето ми прималя, защото знаех много добре какъв беше товарът. Все пак бях любопитна да узная кой беше този, който ни е давал пари. Тогава чух баща ми да казва, че Хелене трябвало да се застъпи, отново от наше име, тъй като тя също носела известна отговорност, на което майка ми пак се противопостави, макар и не толкова категорично. Чудех се дали това е моята леля Хелене, която не бях виждала от една година или повече.

Леля Хелене беше наричана така от майка ми, но това беше от привързаност към тази жена, а не защото те имаха някаква кръвна връзка. Нейният съпруг Миливой беше стар училищен приятел на баща ми и работеше в някакво министерство, но това не пречеше на баща ми да го нарича зад гърба му палячо и проклет глупав мечтател, което често правеше главно заради неговите радикални политически убеждения. Те живееха в Белград и ни посещаваха от време на време, а Хелене понякога идваше и сама, защото имаше познати и извън Нови Сад. Майка ми се отнасяше към нея с голямо уважение. Леля Хелене беше високо образована жена, дребна, изискано облечена, въпреки че имаше някаква деформация на единия крак, което я принуждаваше да куца. Аз специално бях много впечатлена от факта, че тя беше учила в университет в Швейцария, преди да се омъжи. Тя ми разказваше за големите планини и ледници в тази страна, подобни на които бях виждала само в книгите — защото, както знаеш, страната, в която бях израсла, беше плоска като тепсия. Веднъж тя добави шепнешком, като че ли това трябваше да бъде тайна между нас двете, че ако продължавам да изпъквам все така в училието, аз също трябва да уча по-нататък там. Защото не беше тайна, че умните сръбски момичета са приети добре в Цюрих. Истина е обаче, каза тя, че някои отиват там за научна степен, а се връщат в добавка и със съпруг.



Чувайки това, аз се изчервих, тъй като все още бях много малка, за да мисля за противоположния пол, освен за мои учители или за онези мъчители с протрити колене, които беше най-добре да бъдат заобикаляни отдалеч. А и се почувдох дали втората чаша с ябълкова ракия не ѝ беше отишла направо в главата.

Най-малко два пъти, когато бях много малка, леля Хелене пристигна, придружена от една жена, нейна спътничка: тъмнокоса тиха госпожа, много прилично облечена и доста красива. Най-напред я взех за нейна компаньонка или домашна прислужница, защото седеше мълчалива в ъгъла през повечето от времето, наблюдавайки как ние децата играем и усмихвайки ни се топло всеки път, когато нашите погледи срещнеха нейния. Мислех, че ще забравя за нея, ако не беше начинът, по който нейното меланхолично присъствие, изглежда, обгръщаше с някакво обаяние моите майка и баща. Посещенията на леля Хелене обикновено бяха съпроводжани с поток от разговори — за общите приятели, новините от Белград, даже за политика. Но когато присъстваше придружителката на леля Хелене, разговорът някак утихваше, като че ли всички в стаята биваха поглъщани от нещо друго. След това, когато тя излезеше от стаята, те изведнъж ставаха по-лекомислени, като че ли някаква катастрофа беше предотвратена на косъм. Когато и да виждах тази госпожа, се чудех каква ли голяма скръб беше заключила в сърцето си и защо никога не говореше за това.

Винаги, след като си отидеше, я сънувах. Сънувах, че я виждам как влиза в стаята ми и гали косите ми, както си спях, че стои на вратата и ме наблюдава, а силуетът ѝ се очертава срещу светлината. Бях убедена, че тя някога е имала дъщеря и че я е загубила, може би от скарлатина, която беше отнесла много деца на моята възраст. И по тази причина сърцето ѝ беше сломено.

Спомням си, че името на придружителката беше Милева. Тя и леля Хелене се срещнали, когато и двете били студентки в Цюрих. Тя все още живеела в Швейцария, но имала роднини в селата Кач и Тител, които бяха на около един ден път с кола от нашата къща. Едва няколко години по-късно открих — всъщност узнах от моя учител, хер Бошкович — че тя била известна в Сърбия като най-блестящата жена физик, която изобщо някога се е раждала в

*нашата страна, при това е била не друга, а съпруга на великия професор Айнщайн.*

Милева Айнщайн-Мариш живееше на склоновете на Цюрих в населено с богаташи предградие, точно над политехниката, където с Алберт Айнщайн се бяха срещнали за първи път преди 30 години. Кирш отиде дотам пеша, влачейки се по дългите пътеки от стъпала, които пресичаха направо зигзагообразното шосе, като спираше само да си поеме дъх. Ниски облаци се носеха над сивите води на Цюрихското езеро, разкъсвайки се от време на време, за да разкрият гъсто обраслите с гори хълмове на отсрещния бряг. Валеше сняг. Долу ниско преминаваха трамваите по техните наскоро положени релси.

Първата жена на Айнщайн беше единственият човек, който знаеше фактите. Никой друг — дори самият Айнщайн — не беше напълно надежден източник на информация, отнасяща се до Лизерл. В края на краищата, детето беше родено преди тя и Айнщайн да се оженият, при това при твърде неясни обстоятелства. Само Милева би могла да каже със сигурност кой е бащата. По същата причина тя беше най-добрият и достоверен източник за това какво беше станало с детето и къде беше тя сега. Най-вече това бяха тайни на Милева, които тя можеше да запази или да сподели.

Номер 62 на Хутенщрасе беше солиден четириетажен жилищен блок, изграден с циментови стени и със здрави каменни основи. Беше изпълнен в мрачен вариант на ар нуво с оцветени стъкла над вратите и по прозорците, както и с фини декоративни железни огради на балконите. Кирш нямаше уговорена среща. Беше решил да не предупреждава за идването си. На писмата беше много лесно да не се обърне внимание, а телефоните не бяха подходящи за разговор по такава деликатна тема. Той се изкачи по стълбите до третия етаж и позвъни на вратата.

Една домашна прислужница отвори, взе визитната му картичка и след кратка консултация го въведе във всекидневната.

— Моля да почакате — каза тя. — Госпожа професор Айнщайн идва.

Милева още използваше името и титлата на своя бивш съпруг, въпреки че бяха разведени от 13 години. Дали това беше поради все още продължаващи чувства? Или тя претендираше да споделя славата на своя бивш съпруг? Ако беше така, номерът не беше успял. Извън Швейцария както нейното съществуване, така и това на нейните синове, беше останало непознато. Що се отнася до вестниците, за тях Елза беше единствената жена, която Айнщайн е имал изобщо. Още по-лошо, те обикновено приемаха, че дъщерите на Елза (в действителност потомство от първия ѝ брак) бяха също и дъщери на Алберт. Доказателство за безразличието на Айнщайн към общественото мнение бе, че той не поправяше написаното за него. Беше възможно Милева никога да не е приела истински развода. Ако е била религиозна или просто старомодна, може би е смятала, че брачните връзки подлежат на разтрогване само от смъртта. Запазването на името на нейния съпруг може да е било въпрос на признание за нея, въпрос на чест.

Стаята беше просторна, с висок таван и бели стени. Мебелировката беше от тъмно полирано дърво. Малък роял стоеше в единия ъгъл, голяма маса в средата, спретнато отрупана с книги и списания. Еклектична смес от гравюри и акварели висяха по всички стени. Върху един бюфет, над радиатор, имаше цял ред кактусови растения в глинени съдове. Френски прозорци водеха към балкон. Навън се беше ширнало пространство с трева и плодни дръвчета, а зад тях се виждаха покритите със сняг покриви на града.

Снимки на семейството на Милева бяха наредени върху странична масичка. Жени с високи яки бяха събрани около брадати старейшини в грижливо подредени групи. Бузести, едва проходили деца в моряшки костюмчета гледаха глупаво в обектива. На една от снимките — най-старата, ако се съди по петната по нея — бяха подредени в редици три поколения, всичките с поглед, устремен напред. Мъжете бяха без куртки, само по жилетки, а жените с шалове, завързани около главите им. Както тяхното облекло, така и техните обрুলени от вятъра лица говореха за живот с много селски труд. Поясните, по-нови снимки бяха по-непринудени: бебе в кръщелна мантия, подскачащо върху коленете на жена; две малки момчета в туристически дрехи, усмихващи се на една горска пътека; красив млад

мъж в обляна в слънце градина с жена до него. Кирш потърси портрет на Алберт Айнщайн, но не можа да намери.

Нещо в младия мъж му беше познато: широкото чело, изтънчената уста, предпазливото изражение. То напомняше на Кирш за американска филмова звезда, за която Алма беше казала, че бил новият Валентино. Тогава изведнъж се сети: той не бе видял това лице на филмовия екран. Беше го видял в скицника на Мария.

*Той беше писател.*

Взе снимката и я обърна. Нищо не беше написано на гърба ѝ. Беше ли това същият мъж? При по-внимателно разглеждане не можа да се увери.

Отвън в хола часовник от времето на дядо му би за половин час. Присъединиха се и църковните камбани на целия град. Кирш никога не беше ходил в населено място, където ходът на времето беше отмерван толкова прилежно. Нямаше нужда да имаш собствен часовник.

— Виждам, че сте намерили Едуард.

Жена в черна рокля стоеше на вратата. Тя беше дребна и носеше двоен наниз от перли на шията си. Хубавата ѝ тъмна коса беше прошарена със сребристи кичури, хлабаво захваната отзад на врата ѝ. Зениците ѝ бяха като черно стъкло. Порази го мисълта, че някога може би те са я правили красива, но издадената ѝ уста и масивна челюст придаваха на лицето ѝ почти маймунски вид.

Милева Марич, съпругата на Айнщайн в продължение на шестнайсет години. Майката на Мария може би. Кирш търсеше някаква прилика, мислеше, че би могъл да открие някакво сходство в скулите, в очите и в ъгловатата извивка на веждите. Остави снимката на масичката, изрече, заеквайки, някакво поздравление, но изглежда, тя не бързаше да започне с официалностите.

— Тази снимка е направена преди три години. — Тя затвори вратата зад себе си. Акцентът ѝ беше същият като акцента на Мария, макар и по-малко подчертан. — Точно преди да го изпратим там. Той е малко понатежал оттогава. Храната, която му дават в Бургхьолцли, се състои само от картофи и кнедли.

Бургхьолцли беше психиатрична болница, най-известната в Швейцария. Карл Юнг беше работил там много години.

— Това е вашият син?

Милева посочи към едно канапе, а самата тя седна в едно кресло. Държеше се така, като че ли го беше очаквала.

— Казват, че има шизофрено разстройство. Това ли е вашата специална област, д-р Кирш: шизофренията?

Дойде му наум, че професор фон Лауе беше предвидил неговото идване тук и е предупредил Милева. Какво друго можеше да обясни толкова директно задаване на въпроса? Освен ако това не беше същината на характера ѝ: интелигентна, ексцентрична, с натрапчив интерес към психиатрията, но никакъв усет за светски разговор.

— Това е област, която изследвам — каза той. — Обаче, за да бъде искрен, трябва да кажа, че съм скептичен дали от такива етикети има реална полза. Не съм убеден, че тяхното основание е научно.

— Разбирам. А дали този скептицизъм се простира до д-р Фройд и неговите идеи?

— Мисля, че трябва да останем скептични към всичко, докато не се убедим, че е истина. А що се отнася до психичните болести...

Дяволита усмивка пробягна за кратко по устните на Милева.

— Скептичен психиатър? Мога да разбера защо моят съпруг трябваше да се свърже с вас.

Кирш поиска да узнае за какво говори тя.

— Алберт нямаше време за съвременните психиатрични теории. Той вярваше, че лудостта е в кръвта, нещо, което се предава в семейството, като... — Тя направи пауза, връщайки усмивката си. — ... като артроза на тазобедрената става. И нищо не може да се направи за такъв човек, освен да не му се разрешава да се размножава.

— Госпожо Айнщайн...

— Едуард, сега *той е* голям ученик. Всъщност, той знае повече за Фройд, отколкото хората, които го лекуват. Те ми казаха, че психоанализата е безполезна, що се отнася до него: той ги надхитря всеки път. — Милева хвърли поглед върху снимката на двете момчета, крачещи през гората. Кирш разпозна Едуард като по-малкото от двете. — Винаги е имал забележително въображение. В училище неговите учители казваха, че трябва да стане професионален писател. Неговите съчинения винаги се отличаваха от другите. Директорът на училището каза, че именно той сигурно ще наследи Айнщайновата искра на гениалност.

В албума с изрезки на Кирш имаше интервю, което Алберт Айнщайн беше дал на едно списание преди три години. *Въображението е по-важно от познанието*, беше казал той. *Познанието е ограничено. Въображението може да обхване целия свят.*

— А вие трябваше да го чуете как свири на пиано. — Милева го гледаше. — Но се надявам, че баща му ви е казал всичко това.

Най-сетне той разбра: Едуард Айнщайн беше прекарал в психиатрична болница последните три години. По някаква причина баща му бил недоволен от грижите и лечението, които той получавал, и беше настоял да изпрати в тази болница психиатър по свой собствен избор от Берлин. Милева просто беше приела, че той, Мартин Кирш, е въпросният избран психиатър. Това беше единственото обяснение.

— Страхувам се, че е станало недоразумение — каза той. — Аз не съм имал честта да се срещам с професор Айнщайн.

Милева го погледна учудена.

— Той не ви е изпратил?

— Страхувам се, че не е.

Тя замълча за момент.

— Вие току-що сте постъпили в Бургхьолцли, предполагам. И Едуард е ваш пациент.

Кирш поклати глава.

— Мой пациент, по-точно пациентка, с която се занимавам в момента, е в Берлин в психиатричната клиника „Шарите“. Нейното име е Мария Драганович.

Той остави името да увисне във въздуха, защото искаше да наблюдава неговия ефект и се надяваше да види някакво доказателство за страдание или загриженост. Точно преди заминаването си за Цюрих беше проучил фактите за първата сватба на Айнщайн, които бяха записани подробно в Берлинското кметство по време на развода. Айнщайн и Милева Марич се бяха оженили на гражданска церемония в Берн, Швейцария, на 6 януари 1903 година. Това беше пет месеца след като беше родена Мария Драганович съгласно документите, които тя беше представила на Регистрационната служба за чужденци.

Той видя премигване и колебание в очите на Милева. Но лицето ѝ не издаде никакво чувство.

— Една студентка по математика — добави той. — Тя известна ли ви е?

Милева не отговори. Без всякакво обяснение стана и тръгна към вратата. За първи път Кирш забеляза, че тя върви с накуцване и едната ѝ обувка има допълнително поставена по-висока подметка. *Предава се в семейството, като артроза на тазобедрената става.*

Изглежда, интервюто беше свършило.

— Госпожо Айнщайн, мога да ви уверя, че нямам желание да си пъхам носа в личните ви работи. Но вярвам...

— Биляна! — Милева викаше някого по коридора, искаше нещо на език, който Кирш не можа да разбере. Тя му хвърли бърз поглед. — Ще пиете ли кафе, д-р Кирш? — попита и преди той да успее да отговори, кимна и изчезна надолу по коридора.

Когато се върна няколко минути по-късно, държанието ѝ се беше променило. Сега като че ли се опитваше да поправи своето неблагоприятно поведение и недискретност. Кирш почувства някакво неудобство от нейното поведение, което не вещаеше нищо добро. Що се отнася до неговите въпроси за Мария, тя се държеше така, сякаш такива никога не са ѝ били задавани.

Докато прислужницата наливаше кафето, той обясняваше фактите по случая, без да спомене два съществени детайла: интересът на пресата и писмото, намерено между вещите на Мария. Милева слушаше, без да го прекъсне.

— Ясно е, че тя е от сръбски произход — каза той, поемайки чашата с две ръце. — И е факт, че е учила математика тук, в Цюрих, затова мислех, че е възможно да сте я срещали.

— Благодаря, Биляна — каза Милева. Момичето излезе. — Искате ли захар, д-р Кирш? Малко сметана?

— Не, благодаря ви. Аз показах нещо от нейната работа на професор фон Лауе от Пруската академия. Той беше много впечатлен. Всъщност, той беше любопитен да узнае кой я е учил.

Изречението на Милева се смекчи.

— Фон Лауе е добър човек. Той има достойнство. Повече, отколкото може да се каже за останалите от тях.



— Греша ли, фрау Айнщайн? Вие никога не сте чували за Мария Драганович?

Тъмните ѝ очи се спряха на него. Той видя за момент една по-млада жена: силна, напрегната, умна, но несръчна и уязвима — несръчност, породена от изолацията може би. Дете чудо, което няма възможност да танцува.

— Не грешите, д-р Кирш — каза тя. — Госпожица Драганович беше моя ученичка за месец или два миналата есен. На частни начала. — Тя кимна към масата в средата на стаята. Тук бяха провеждани уроците, ученичка и учителка, седнали една до друга срещу прозореца. — Съжалявам, че тя не е добре. Надявам се да не е нещо сериозно.

— Може да бъде сериозно. Тя страда от остра форма на амнезия. Причината, смятам аз, е психологическа. Освен ако не мога да открия повече за нейната история — и то бързо — боя се, че болестта ѝ може да остане завинаги.

Кирш беше сигурен, че това разкритие ще бъде достатъчно да сломи всяка резервираност от страна на Милева. Никоя истинска майка не би могла да стои настрана и да остави своето дете да страда или да допусне да се влоши състоянието му, независимо от отдалечеността между тях.

За момент Милева запази мълчание. След това каза:

— Нямах представа, че тя е била в Берлин. Предполагах, че си е отишла у дома. — Тя обърна чашата си върху чинийката си. — Мисля, че това беше някъде около Нови Сад. Тя никога не ми е давала адреса си. Но доколкото си спомням, дойде някъде оттам.

— Нови Сад?

— Това е в Югославия. В областта Войводина. Тя беше част от империята преди войната, Австрийската империя. Но сега всичко това е отминало в историята.

— Не сте ли и вие оттам?

Милева го изучаваше. Това не беше информация, която един непознат можеше да притежава, освен ако не беше изпаднал в някаква беда или затруднение.

— Не. Аз съм родена в Тител. Доста километри по-далеч.

— Но все пак във Войводина?

— Да.

Милева беше напълно спокойна. Кирш не откри никакъв намек за безпокойство или предусещане на беда върху лицето или в гласа ѝ. Това беше разочароващо.

— Вие двете сигурно сте имали много общи теми за разговори — каза той, защото не можеше да измисли нищо друго.

Милева поклати глава отрицателно.

— Госпожица Драганович беше дошла тук да учи, не да си бъррим. Нашият разговор беше върху физиката.

— Квантовата физика?

— Тя беше загрижена да си осигури място в университета. Беше дошла с малко пари, сигурно разбирате. Баща ѝ беше умрял наскоро.

*Помня как намерих неговия гроб. Снегът и прясно изкопаната пръст.*

— Тя сама ли дойде в Швейцария?

*Спомням си чувството много ясно.*

— О, да. Съвсем сама.

*Почувствах се свободна.*

Кирш извади носната си кърпичка и я прокара по челото си. Изкачването на хълма беше изцедило силите му. Мисълта, че може да е сбъркал и Милева няма нищо важно да му каже, го изтощаваше още повече.

— Добре ли сте, д-р Кирш?

— Да, да, благодаря ви. Кога видяхте за последен път Мария?

— Преди няколко месеца. През септември или октомври.

— Къде живееше тя?

Милева стисна зъби.

— Беше наела квартира в града. Забравих адреса ѝ. Беше някъде близо до „Башигплац“.

Кирш бръкна във вътрешния джоб на сакото си и извади плик, в който беше сложил снимката на Мария от *Die Berliner Woche*. Това беше все още единствената снимка, която той имаше.

— Това тя ли е?

Милева разгледа снимката.

— Изглежда слаба.

Хартията трепереше леко в ръката ѝ.

— Важно е да се свържа със семейството ѝ. Можете ли да ми помогнете в това? При най-строга конфиденциалност, разбира се.

Милева продължаваше да гледа снимката.

— Казах ви всичко, което зная.

— Не можете ли да си спомните нещо друго?

Тя му върна снимката.

— Боя се, че не.

Кирш постави изрезката обратно в плика. Беше прекарал години в изучаване на човешкото съзнание и все пак не можеше да каже дали тя го излъга, или не.

— Фрау професор Айнщайн, казвала ли е Мария нещо...? Дали е споменавала каквото и да било за някакво дете?

— Дете? За какво говорите?

— Това е само една възможност.

— Мария не беше омъжена. Какъв намек правите с това?

Възмущението изглеждаше истинско. Кирш беше доволен, че можа да предизвика някаква реакция, някаква индикация за нараняване. Но как да използва това?

— На нас не ни беше ясно дали е била омъжена — каза той. — Тя е достатъчно възрастна, за да може да е овдовяла или разведена. И следователно да е имала деца.

— Е — Милева видимо се отпусна, — аз мога да ви помогна по този въпрос. Тя ми е казвала съвсем отчетливо, че никога не е била омъжена.

— Аз още не съм наясно как *е* дошла, за да стане ваша студентка.

— Повечето от моите студентки са млади жени от онази част на света, от Балканите.

— Значи вие сте ѝ били препоръчана.

— Никога не съм се нуждаела от рекламиране на моите услуги. Надявам се, че съм известна в някои академични кръгове.

Кирш пхна плика обратно в сакото си. Милева не му се беше доверила. А и защо трябваше? Тя нямаше начин да отгатне неговите мотиви, да прецени неговата честност. Може би с времето щеше да му се довери. Времето обаче беше единственото нещо, с което той не разполагаше.

— Говорила ли ви е Мария за Берлин?

— Не си спомням такова нещо.

— Защо е отишла там?

— Толкова много въпроси, д-р Кирш.

— Тя все пак трябва да е казала нещо.

— Не на мен.

— Възможно ли е да е отивала да се срещне с професор Айнщайн? Може ли такъв да е бил планът ѝ?

Милева взе кафето си и го разбърка преднамерено хладнокръвно.

— Това е много дълъг път, който трябва да изминеш, само за да присъстваш на една публична лекция, д-р Кирш дори да приемем, че сте се сдобили с билет.

— Може би се е надявала да се срещне с него лице в лице.

Разбъркването на кафето спря.

— Това би било прекалено самонадеяно от нейна страна. Времето на професор Айнщайн е ценно. Много по-ценно, отколкото можете да си представите.

— Може би е чувствала, че двамата имат нещо общо.

Милева седеше неподвижно, на края на своето кресло, като че ли се страхуваше, че всяко движение може да я накара да рухне. Кирш искаше тя да рухне.

— Пак самонадеяно и арогантно — каза тя. — За ваше сведение, Мария никога не ме е впечатлявала като самонадеян и арогантен тип човек.

— С какво ви е впечатлявала?

— Тя беше добра студентка. Надарена. Такива хора често са... различни. Каквото Господ дава с едната ръка, си взима обратно с другата.

Кирш се придвижи напред.

— С какво беше различна?

Милева въздъхна и се загледа навън през прозореца. Снегът беше престанал да вали, но вятърът набираше сила. Той блъскаше в рамките, разклащайки стъклата.

— Мария е податлива на внушения, д-р Кирш. Мечтателка. Някой би казал фантазьорка. Посейте семето на някаква идея в съзнанието ѝ и... — Тя вдигна юмрук и разтвори пръстите си, като че ли пускаше малка птичка. — В науката тя разбира значението на строгите доказателства; но в други области на живота не го разбира.

Кирш помръдна на мястото си.

— За какво по-точно си фантазираше тя?

— О, че намира щастие по различни невероятни начини, че започва нов живот. Любов, осмелявам се да кажа. Беше самотна. Да, самотна. Хора като нея започват все повече да разчитат на своето въображение за някаква компания, повече, отколкото е добре за тях. Техният живот може да бъде спокоен, но техните мечти... те растат на свобода дори вилнеят. Вие сигурно сте наблюдавали такива неща във вашата работа. — Милева хвърли поглед към часовника върху полицата над камината. — Боя се, че скоро имам час с ученичка. Има ли нещо друго, което бихте желали да знаете?

Той би могъл да ѝ покаже писмото. Там нямаше нищо фантастично и нереално. То беше там, в джоба на сакото му. Би могъл да я попита какво означава то и как тя можеше да обясни какво търсеше то между вещите на Мария. Той би могъл да я попита за Лизерл. Но каква полза? Тя вече сигурно имаше готови отговори и начини за изплъзване.

— Има още нещо. Вашият син, Едуард, също ли се беше запознал с Мария?

Милева отново го фиксира с очи.

— Това тя ли ви каза?

Трудно беше да се издържи втренченият ѝ поглед.

— Тя си спомня за него съвсем ясно. Достатъчно ясно, за да рисува негови портрети.

Милева поклати глава нетърпеливо.

— Моят син не е добре. Трябва да разберете това. Той не е способен на нормални взаимоотношения с противоположния пол. Това беше само някакво забъркване в любовна афера, което доведе до първото му изпадане в това болестно състояние.

— А Мария...?

— Казах ѝ да стои далеч от него, но тя не ме послуша. Виждаше се с него зад гърба ми.

— В Бургхьолцли?

— Той оставаше тук къщи понякога. Ние се надявахме, че продължава да се подобрява. За известно време няхме проблеми с него. Но после състоянието му се влоши повече от всякога. — Тя вдигна ръка до гърлото си. — Напълно е възможно, Мария да е била виновна за това. Не знам. Аз спрях да ѝ преподавам по онова време.

— Казвате ли, че те са имали връзка?

Въпросът прозвуча по-откровено и грубо, отколкото той беше възнамерявал.

— Не, д-р Кирш, аз *не* казвам това. Знам само, че Едуард изпитваше симпатия и се привърза към нея. А тя...

— Тя...?

— Тя не направи нищо да го обезсърчи. Дори след като ѝ бях обяснила за неговото психично състояние. — Милева поклати глава с разкаяние. — Не е имала намерение да му навреди, сигурна съм. Може би тя все повече се е влюбила в него. Но това не му влияеше добре, притурвайки се към всичко друго. Изобщо не беше добре за него.

— Всичко друго?

Милева не направи опит да се изясни.

— Така че вие виждате защо бях... защо *оставам* обезпокоена, докато не се уверя, че тяхното познанство няма да се поднови. Здравето на моя син е от първостепенно значение за мен.

— Разбирам.

— Надявам се, че разбирате, д-р Кирш. Надявам се, че няма да искате да излекувате един пациент за сметка на друг.

Часовникът в хола удари четири часа. Милева остави чашата си на масата и се изправи на крака. Нейната ученичка щеше да дойде всеки момент. Тя го съпроводи до вратата.

— Веднага ли се връщате в Берлин? Или имате и друга работа тук?

Вероятно ще отпътува рано сутринта, каза Кирш. Точно това тя сигурно искаше да чуе.

— Аз наистина се надявам вашето лечение да бъде успешно — каза тя, когато си стиснаха ръцете. — И госпожица Драганович да може да се върне у дома.

— Да ѝ предам ли вашите най-добри пожелания в подходящ момент?

Милева се поколеба.

— Като се погледнат нещата от всички страни, д-р Кирш, би било най-добре, ако тя повече никога не дойде да живее тук. Мисля, че това би било най-добре за всички.

\* \* \*

Нямаше и помен от ученичка — нито на стълбите, нито във входното антре, нито отвън на улицата. Милева беше чула всичко, каквото искаше да чуе, и беше казала всичко, каквото искаше да каже. Кирш беше сигурен, че имаше още много, което би могла да му каже. Но тя беше стигнала до убеждението, че присъствието на Мария в Цюрих е смущаващо натрапване, може би заплаха, а вече виждаше и него по същия начин. Дали наистина беше загрижена да опази спокойствието на своя син? Или пък честта на собственото си семейство? Или нито едно от тези неща? Алберт Айнщайн ли трябваше да закриля, неговата репутация, неговото безупречно име?

Кирш би могъл да се обади отново на Милева, разбира се, да се опита да я хване в такова настроение, когато е по-склонна да му сътрудничи. Но беше сигурен, че ако се върне в който и да е ден, в който и да е час, щеше да открие, че, за съжаление, нея я няма.

Пресичайки шосето, той погледна назад към апартамента ѝ. Беше му нужен само един момент, за да разбере, че тя стои на един от прозорците, малка тъмна фигура, отчасти скрита от отражението на небето. Той ѝ кимна, но тя стоеше там като оградена в рамка картина, наблюдавайки го как се отдалечава.

Той вечеря в хотел „Сент Готард“ и уби вечерта в занемарения киносалон, който се намираще през едно каре улици до железопътната гара. Седеше в задимената тъмнина, мислейки за Мария, докато образите танцуваха по кърпения и пожълтял екран, и за Милева.

Как тя и Айнщайн са били някога двойка? Тя беше твърде обикновена, докато той беше свободомислещ, тя беше подозрителна, потайна, докато той беше открит, тя беше саможива, докато той беше сърдечен и общителен. Преди всичко, тя беше потайна, докато той беше посветил живота си на разкриването на тайни. Макс фон Лауе каза, че Милева разбирала работата на Айнщайн, веднъж дори участвала в нея. Бележникът на Мария загатваше, че продължава да я следи, доколкото може.

След краткия игрален филм започна кинопрегледът. Кирш се поразмърда, когато образът на генерал Шлайхер се мярна на екрана. Показаха го набързо, седнал на задната седалка на автомобил с мрачно, намръщено лице. Коментарът гласеше, че не е успял да си осигури мнозинство в Райхстага и е подал оставка от правителството. На негово място за канцлер е бил назначен Адолф Хитлер. Кирш разпозна

хотел „Кайзерхоф“, където малки фигурки в дълги палта си пробиваха път през струпалата се тълпа, размахваща ръце на всички страни. Тази картина отстъпи място на победен парад на Кафявите ризи и ветерани от армията, които с хиляди маршируваха от „Тиргартен“ нагоре по „Шарлотенбургершосе“ към Бранденбургската врата. Кирш едва разпозна мястото. Изглежда, в негово отсъствие градът беше завзет от чужда орда. Строени оркестри свиреха пруски маршове. Те спряха пред френското посолство и запяха старата бойна песен *Siegreich wollen wir Frankreich schlagen*<sup>[1]</sup> с гласове, надигащи се като пиян океан. След това продължиха да маршируват със своите горящи факли — банкови чиновници и помощник-келнери, нетърпеливи и пламенни както някога да усетят тръпката на битката и възстановяването на германската чест. Междувременно Кафявите ризи щяха да получат свободата да се саморазправят на улицата със своите врагове, както смятат за добре, без никой да посмее да им се противопостави.

И тогава на Кирш му хрумна, че ако Мария наистина беше Айнщайн, той би трябвало да запази тази информация за себе си. Не трябваше да се допусне никой да узнае истината, може би дори самата Мария. Не трябваше да се допуснат публикации в медицинската преса, нито статии във вестниците дори в нейна полза. Всичко трябваше да остане тайна, може би завинаги.

Той обаче все още искаше това да се окаже истина въпреки опасностите. Искаше повече от всякога предположението за нея да бъде истина.

---

[1] „Победоносно ще сразим Франция.“ — Б.пр. ↑



Психиатричната клиника „Бургхьолцли“ се намираше в южните предградия на града, от едната ѝ страна беше Цюрихското езеро, а от другата — възвишението Цюрихберг. Сградата беше по-величествена от тази на „Шарите“, с високи, покрити с камъни външни стени, подобни на стените на английска държавна постройка. Дворовете бяха по-просторни от тези на клиниките в Берлин, а гледките от по-горните етажи бяха впечатляващи, нарушавани само от шумната железница, която минаваше покрай брега на езерото.

Имаше и други разлики. „Бургхьолцли“ се славеше със специално първокласно отделение като пасажерски лайнер, където, срещу допълнителна такса пациентите бяха настанявани в апартаменти с напълно обзаведени салон и трапезария. Първокласните пациенти ги освобождаваха от работа на двора или в работилниците, където другите работят като част от тяхната обща рехабилитация. Правилата за вътрешния ред в тези помещения не бяха широко разгласявани. На повечето от второ- и третокласните пациенти изобщо не беше казвано за съществуването на такива възможности. Вероятно, размишляваше Кирш, слизайки от спрялото пред психиатричната клиника такси, фактът, че на тях се гледа като на болни с по-нисък статус, би пречел на лечението им.

По-младият син на Алберт Айнщайн беше един от онези привилегировани болни, които обитаваха първокласното отделение. Кирш представи визитната си картичка на една сестра на рецепцията и беше съпроводен през серия от коридори към южната страна на сградата. Още по пътя за натам се усещаше, че въздухът става все по-добър, като миризмата на варена храна и дезинфектанти полека се заместваше от по-ненатрапчиви, по-приятни аромати на лак за дърво, цветя. Тук приличаше повече на скъпите частни клиники и санаториуми, за които беше чувал. Разположени навсякъде из швейцарските Алпи, те рекламираха доставки на скъпи консумативи, даваха обещания за чист въздух, спокоен отдих и щадящи упражнения в подобряваща състоянието на болните обстановка. Така много хора

започнаха да се занимават с грижи за психично болни, предлагайки водни процедури и най-новите лекарства, наред с гаранция за мир и спокойствие — на съответната цена. В Швейцария лудостта беше станала значителен източник на печалби, каквито бяха войните за нейните съседи.

Минаха през една заключена врата. В отдалечената част на отделението втора сестра замести първата. Тя беше висока и червенокоса, с бледа, леко луничава кожа. Бързо изкачиха някакви стъпала и тогава тя също изчезна, оставяйки го да чака на площадката на стълбището. Там той прекара няколко минути, гледайки през прозореца покрития със сняг двор. Нямахше представа дали Едуард Айнщайн ще иска да се види с него, но от опит знаеше, че хора, затворени в подобни институции, рядко пропускат възможност да се изплъзнат от монотонната рутина на своето всекидневие. Алтернативата беше да мине през неговите лекари, но почти сигурно беше, че те ще се консултират с Милева, вероятност, която той искаше да избегне на всяка цена. Едуард беше неговият последен шанс, единственият останал на разположение в Цюрих човек, който беше познавал Мария и който можеше да знае истината за нейния произход.

Някъде наблизко някой свиреше на пиано: бърза гама, низходяща, възходяща. След това акорди, тежки и драматични. Кирш се спря да послуша, но тогава музиката рязко спря. После чу три или четири такта от валс, след това и валсът спря на една-единствена нота, която се повтаряше и повтаряше, като че ли пианистът беше недоволен от настройката на инструмента.

Високата червенокоса сестра се върна.

— Ако искате, последвайте ме — каза тя.

Едуард Айнщайн седеше пред пианото с гръб към вратата. Беше облечен с бяла риза и чифт размъкнати карирани панталони, закачени на тиранти и стегнати със солиден колан. Косата му беше тъмна и сресана гладко назад. Пианото беше така нареченото пианино, настройката във високите регистри беше съмнителна, но той свиреше добре, всичко фино фразирано, а целият нотен текст — изпълнен перфектно чисто.

Стаята беше прилично мебелирана, но неподредена. Кошчето за боклук беше натъпкано до крайност с използвана хартия. Купища вестници, няколко от Берлин, бяха пръснати върху едно бюро, наред с

много списания. Между тях имаше и препълнен с фасове пепелник. Копринен халат беше праметнат върху гърба на едно кресло. Кирш усети, че е горещо заради голям метален радиатор, който капеше под прозорец с двойно стъкло, направо на който бяха монтирани два железни лоста. Преобладаваше миризма на баят тютюн, примесена с миризмата на богато разнообразие от скъпи одеколони.

Когато пиесата свърши, Едуард се изправи на крака. Той пое дълбоко въздух, като раменете му бавно се надигнаха и спуснаха, преди накрая да се обърне към посетителя си. Майка му беше права: беше наддал на тегло от времето на снимката в градината. Бузите и челюстта му се бяха поизпълнили. Изпъкналостта в горната му устна предполагаше наличие на мустаци там, където нямаше нищо. Но той още беше красив: висок, тъмен като майка си, със същата силна челюст и сияещи очи.

— Браво — каза Кирш.

Младият мъж се усмихна, но не го погледна в очите.

— Партита в Ре минор. — Гласът му беше нежен, колеблив. — Не всеки харесва Бах. Намират го за суховат.

— В погрешни ръце може да звучи малко механично.

Едуард наведе очи към шареното килимче на пода.

— Баща ми обича Бах. Той свири на цигулка. Не съвсем добре. Не толкова добре, колкото си мисли, въпреки че никой не му казва това. Искат само да се похвалят, „Аз свирих с великия професор Айнщайн“. Тях не ги е грижа колко неравно е свиренето му. Мислят си само как ще кажат за това на своите приятели.

Той хвана пръстите на дясната си ръка с лявата, стискайки така, че кокалчетата му изпукаха. След това внезапно приседна на близкото канапе.

Кирш свали палтото си и седна срещу него. Хората, свързани с Алберт Айнщайн, изглежда го споменаваха при първа възможност. Дори при Макс фон Лауе беше въпрос само на няколко минути, за да го направи. Но тук беше нещо повече от сякаш небрежно споменаване — споменаването на името едва ли беше необходимо в случая с Едуард или с фон Лауе. Този човек беше сякаш постоянно в техните мисли, една леща, през която те гледаха на всичко.

— Той свири също Моцарт от време на време — каза Едуард. — Ние винаги свирим Моцарт заедно. Но до нещо по-късно не иска да се

докосне. То го разстройва. Бетовен или Брамс — особено Брамс.

— Толкова ли е труден?

— Не. В него има прекалено много емоции. Прекалено много чувства. На него не му харесва това.

Кирш наблюдаваше младия мъж отблизо: той беше очевидно талантлив, но в същото време съзнаваше своето психично състояние, беше наясно с разликата между него и другите хора. Тези два елемента се смесваха в синтез, съчетан с изблици на бързивост, която беше доста отчетлива. Кирш беше виждал такова поведение и преди сред най-надарените си пациенти; и често се беше чудил дали дарбата се дължи на ненормалността или ненормалността се дължи на дарбата.

— По същата причина не обича да ходи на кино — каза Едуард.  
— Тъжните сцени го разстройват. Той е като дете в известно отношение.

— Дете?

Едуард кимна. Начинът, по който гледаше втренчено към пода, напомняше на Кирш за сляп човек.

— За него няма значение дали историята е действителна. Това искам да кажа. Той я чувства в себе си по същия начин, както ако беше действителна. Нито по-малко и нито повече. Ето защо се дистанцира и стои надалеч от такива неща. Предпочита спокойствието. Мисли, че се нуждае от него, за да вниква в нещата. — Едуард сложи ръцете си между коленете. — Вие тук за второ мнение ли сте, д-р Кирш?

— Донякъде.

Едуард не изчака за повече обяснения.

— Аз съм диагностиран като страдащ от шизо-емоционално разстройство. Но това е просто защото психиатрите не могат да се разберат помежду си за мен. Отначало д-р Цимерман ме обяви за болен от шизофрения, защото мислите ми били безредни. Моите асоциации били разхлабени, което ме правело непоследователен. — Той хвърли поглед към Кирш за момент, като че ли апелираше против тази присъда. — Значи той бил на мнение, че аз съм показвал конфликтни емоции и отношения към други хора. Имал е предвид моята майка, мисля аз.

— Вашата майка?

— Аз я нападнах. Не са ли ви казали? Искан само да я сплаша. Бях ядосан. Баща ми също. Той не може да контролира яда си. Като

дете е, казах ви. Мама мисли, че съм щял да я хвърля от балкона. Оттогава държи френските прозорци заключени.

— Разбирам.

— Разхлабване на асоциациите и двойственост на емоциите са два от критериите за диагностициране на шизофренията според д-р Блойлер.

Усмивка, подобна на конвулсия, се появи на устните на Едуард. За първи път Кирш забеляза, че зъбите му бяха леко изкривени и зацапани с никотин.

— Доктор Цимерман е последовател на д-р Блойлер — каза Едуард. — Но д-р Шулер не е. Според него при мен липсва ясно доказателство за халюцинации, което той разглежда като задължително за диагноза шизофрения. Той казва, че страдам от разстройство на настроението, може би мания за депресия с наследствен компонент. Трябва да има нещо вярно в това. Майка ми често е депресирана. Тя е била такава още когато съм бил момче. — Той подсмръкна шумно. — Срецахте ли се с майка ми?

— Да.

— Някои хора казват, че някога е била различна. Преди баща ми да отиде в Берлин. Била е наистина щастлива.

Той се втренчи за момент, после внезапно погледна нагоре, мръщейки се.

— Да, да, те може и да не са съгласни. Но точно тогава чуа за това ново разстройство от Америка: шизо-емоционално разстройство. И това изглеждаше като добър компромис, защото означаваше шизофрения с паузи от маниакални интерлюдии.

— Те ви обясняваха всичко това?

Едуард говореше толкова бързо, че Кирш трябваше да полага големи усилия да го следи.

— О, не. Точно обратното. Аз им го обяснявах.

— Извинете, аз не...

— Аз бях този, който предложи диагнозата. — Едуард измъкна пъхнатите си между коленете ръце и ги постави върху тях. — Имам повече време за психиатричните списания, отколкото те им отделят. — Той кимна към своето претъпкано бюро. — Нямам какво друго да правя, освен да чета. Чета по цял ден.

Едуард показваше признаци, че е жаден за разговори. Това не беше изненадващо. Психиатричните сестри, въпреки че бяха често състрадателни, не бяха склонни да седят по цял ден до болните и да си бърбят, още повече пък по научни теми, каквито привличаха Едуард. Ако беше истина, че е наследил гения на баща си, то това беше гений без същите ясни цели, с неспокойна, разсеяна сила, която го поставяше на разстояние от заобикалящия го свят, без да му носи ползи за компенсация. Ако имаше някаква цел, то това беше той да привлича вниманието на знаменития си баща и да го задържа колкото се може повече.

— Аз не съм тук, за да ви поставям друга диагноза, хер Айнщайн.

— На картичката ви пише, че сте психиатър.

— Това е вярно.

— Тогава можете да дадете второ мнение — или трето.

— Но на кого трябва да го дам?

Едуард погледна озадачен.

— На мен. Човек не може да има прекалено много мнения. Но колкото повече имате, толкова по-добър шанс имате да откриете това, което ви харесва.

— Не съм сигурен, че моето мнение би имало някаква стойност. Освен това...

Едуард наклони главата си на една страна.

— Какво смятат за д-р Юнг в Берлин? Доктор Юнг казва, че това, което ние наричаме душевна болест, обикновено е творение на несъзнателното — криза, която ни принуждава да опознаем и признаем препятствията пред нашето развитие като личности. Той казва, че ние трябва да ги включим в себе си.

— Чел съм това.

— Това, което хората наричат душевна болест, е просто нов начин да се гледа на нещата. Начин, който те не харесват. Това е утешаваща идея, не мислите ли, че има някакъв смисъл да бъдеш луд? Разумно основание за неразумност, ум за безумие, смисленост в абсурдността?

Едуард се усмихна отново колебливо. На Кирш му се струваше, че всичко, което той прави, е колебливо, с изключение на свиренето на пиано. Говореше бързо, прескачайки от една тема на друга, като че ли

беше обезпокоен да не би да се задълбочава прекалено много в нещата. Кирш усети, че се изпотява. Топлината в стаята беше станала непоносима.

Извади носната си кърпа.

— Аз не мисля, че в Берлин има консенсус — каза той, — що се отнася до идеите на д-р Юнг.

Едуард се усмихна.

— Мисля, че Фройд е в голям възход, щом се е установил там. Намирам неговите трудове за много убедителни, особено анализа му на семейството. Четохте ли *Тотем и табу*? — Той потърка ръцете си една о друга, като че ли изцеждаше думите изпод кожата си. — Фройд казва, че всеки син инстинктивно иска да убие баща си, за да го замести, като същевременно се чувства виновен заради това, разбира се. Ролята на бащата е да укротява инстинкта на сина си, да го води, така че той да бъде способен да гледа навън, отвъд семейството — поспециално далеч от лапите на майката. Да има увереността да се насочи към света. Но тогава, ако няма баща...

Кирш потърка челото си. Не беше само от температурата в стаята: той развиваше треска. Почувства това по напрежението в скалпа си и по тъпата болка в ставите си. И начинът, по който говореше Едуард, идеите и мненията, идващи едни след други, всичко това също беше трескаво.

— Хер Айнщайн — каза той, — причината, поради която съм тук... Дойдох да ви попитам за Мария Драганович.

Изведнъж Едуард замлъкна. Или се преструваше на изненадан, или беше наистина изненадан. След това се усмихна.

— Мария? Нямам никаква вест от нея от месеци.

— Бихте ли били по-точен?

— Тя ми изпрати пощенска картичка от Берлин. Беше през октомври. Само една пощенска картичка, после нищо. — Едуард се намръщи. — Може ли да попитам откъде я познавате?

— Тя е моя пациентка.

— Пациентка? — Ставите в пръстите му изпукаха.

— Страда от някакъв вид нервно разстройство. Аз се опитвам да разкрия обстоятелствата около него.

Едуард стана и отиде до прозореца. Два малки кактуса, като онези в салона на фрау Айнщайн, бяха поставени на подпрозоречната

дъска. Те бяха с форма на купол, а месестата част под бодлите беше с призрачен нюанс на зелено. Дали заради тях отоплението беше толкова силно: защото така обичаха кактусите?

— Какви са симптомите? — попита той.

— На първо място, загуба на паметта. В началото нямаше представа за самоличността си. Постигна известно подобрене, но причините за нейното състояние остават неизяснени. Възможно е да е била нападната, но полицията не е сигурна.

Едуард клекна до големия железен радиатор.

— Нападната къде?

— В горите около Берлин.

— Къде точно?

— Някъде близо до Потсдам. Защо?

Вместо да отговори, Едуард бавно завъртя вентила.

— Но тя помни ли ме?

— Доколкото успях да науча, сте били близки.

Едуард се усмихна отново.

— Тя е много умна, вие знаете. Както моята майка, когато е била млада. Мама не искаше да ѝ преподава в началото. Беше много ядосана на леля Хелене за това, че я беше изпратила тук, но когато видя как работи Мария, не можа да устои. Такъв ум като нейния не бива да се похаби, каза тя. Ние имаме отговорност.

— Отговорност? Точно тази дума ли употреби майка ви?

Едуард кимна.

— Аз лично я чух да говори по телефона така.

Кирш си припомни писмото. *Аз настоявам да бъдеш предпазлива по този въпрос и да спазваш, доколкото ти е възможно, уговорките, които са влезли в сила.*

— Тази леля Хелене може ли да е случайно Хелене Савич?

— Тя всъщност не е моя леля. Само една приятелка от студентските години на майка ми. Тя е австрийка, но се е омъжила за сърбин — обратното на случая с мама: сръбкиня, която се е омъжила за германец. Много мила жена, и умна при това. Всички приятели на мама са умни. Тя живее в Белград. Били ли сте някога в Белград, докторе?

Кирш поклати глава.



— Името му означава „бял град“. Това е доста красиво, не мислите ли?

— Вашата майка каза, че е давала уроци на Мария около два месеца, но после уроците били прекратени. Защо е станало това?

Едуард избърса някаква мръсотия от дланите си.

— Защото мама нямаше повече нищо, на което да я научи. Само ако знаехте какви задачи решаваше тя...

Но Кирш наистина знаеше. Професор фон Лауе му беше разказал.

— Мисля, че е работила върху общата теория на полето — каза той. — По-точно върху една петмерна геометрия, наскоро предложена от вашия баща.

Едуард се изчерви.

— Идеята е на майка ми. — Той внезапно стана и заобиколи пианото. — Тя все още следи всичко, което баща ми върши. Безкритично, разбира се. Вие ровили ли сте се някога в квантовата физика, д-р Кирш?

На Кирш много му се искаше да избегне поредното академично отклонение на Едуард, но тогава се сети, че точно проблеми на квантовата физика бяха изпълнили бележника на Мария, формули и изчисления от такъв тип и с такава сложност, че бяха заинтригували дори Макс фон Лауе.

— Чел съм оттук-оттам — каза той.

— Баща ми сътвори това нещо. Той му даде живот, но сега иска да се отрече от него. Би искал то никога да не се е раждало. Казва, че ако квантовата механика е реална, тогава светът е луд. — Той загледа едно бледо кафяво петно на тавана. — А нищо не го ужасява повече от лудостта.

— Това се отнася не само за него — каза Кирш.

— Знаете ли защо баща ми намира квантовата теория толкова заплашителна? — каза Едуард. — Истинската причина?

— Тези въпроси са много сложни за мен, сигурен съм.

— О, те са толкова елементарни, колкото и интелектуални, уверявам ви. Бор и другите, те са създали свят, който той не би изтърпял. — Едуард изпъна един пръст и изсвири една-единствена нота във високия регистър на клавиатурата. — Според квантовата теория всяко наблюдение е взаимодействие. Физикът не може да

прекрачи извън реалността и да я наблюдава обективно, както не може да прекрачи отвъд вселената със секундомер и метър в ръка. В квантовия свят да видиш нещата значи да ги оформиш и докато те са видими, тяхната същност остава променлива: потенциална, но не и действителна. Бор казва, че физиката не се занимава с това да дефинира действителността; тя подрежда човешкия *опит* за действителността, което е съвсем друго нещо — някои ще кажат по-малко нещо. — Той изсвири първите няколко ноти от някаква мелодия, след това спря. — Така че вие виждате, че квантовата физика лишава учения от неговата уникалност и безпристрастност. Няма измъкване от неговата собствена човешка природа. Той е част от това, което разглежда и изучава, независимо дали му харесва или не.

— Това звучи така, като че ли искате баща ви да се провали — каза Кирш.

Едуард все още стоеше с гръб към него.

— Разбира се. Но аз имам установен, законен интерес.

— Не разбирам.

— Ако светът е луд, тогава за мен няма особено неудобство. Неудобството ще бъде за останалите като вас, които няма да се приспособите към този свят.

За момент настъпи тишина. Едуард, изглежда, изчакваше нещо. Дали беше това, или беше забравил, че не е сам. Понякога Кирш чувстваше интелигентността на младия мъж като натиск, който го притиска надолу. Може би същото важеше и за самия Едуард: не предимство, някакво средство за успех или щастие, а причина за неговата самота, товар, който той не можеше да свали никога.

— Това ли е причината Мария да дойде в Берлин? — каза Кирш най-сетне. — Да продължи образованието си?

— Може би.

— Или се е надявала да намери баща си?

Едуард остана много спокоен.

— Мисля, че нейният баща е умрял.

— Това може да зависи от факта кой е нейният баща, или кой е бил.

Едуард въздъхна.

— Знаете ли, не можете да й помогнете по този начин. Губите си времето.

— Защо казвате това?

— Защото Мария не е луда.

— Не съм казал, че е луда. Във всеки случай *луд* не е признат психиатричен термин, както, сигурен съм, знаете.

— Тогава болна. *Непълноценна*. Мария се променя. Това е процес, вие виждате, подготовка. Леля Хелене го разбра. Тя разбира всичко.

— Подготовка за какво?

Едуард отговори със свиване на рамене, като че ли можеше да каже още много, но не виждаше смисъл да го прави.

— Защо Мария отиде в Берлин? — попита Кирш отново.

— Аз научих за това едва когато получих пощенската картичка.

— Тя не ви ли се доверяваше?

Едуард изсвири отново една-единствена нота доста силно, след това прокара пръстите си по клавишите, наподобявайки друг фрагмент от мелодия.

— Не е разумно да се доверяваш на душевно болни. На тях не може да се разчита да пазят тайната.

— Каква тайна?

— Всякаква тайна. Това е въпрос на принципи и благоразумие. — Мелодията се превърна във валс, същия валс, който Кирш беше чул, докато чакаше на стълбищната площадка. — Надявам се, че не възразявате, докторе. Аз трябва да се упражнявам за баща ми. Въпреки че това е повече, отколкото той прави. Аз го очаквам всеки ден.

Кирш стана. Според професор Лауе Айнщайн вече беше в Америка и щеше да се върне не по-рано от месец.

— Благодаря ви за отделеното време, хер Айнщайн — каза той, но Едуард продължи да свири, само кимвайки за сбогуване; или това движение беше просто в такт с музиката?

Вън в коридора червенокосата сестра го чакаше. Когато слязоха заедно по стълбите, валсът рязко спря.

Бях забравила за приятелката на леля Хелене, докато не пораснах достатъчно, за да мога да уча в университета на Цюрих. Всичко, което знаех по въпроса, беше, че са били намерени пари за моите такси и за малка ежедневна издръжка, и че по някакъв начин леля Хелене е направила нещо за получаването им. Всъщност не исках да знам за решаването на тези проблеми от страх да не ми бъде отнето това щастие. Защото, въпреки че баща ми продължаваше да получава уважение за моя успех и да се хвали с него къде ли не, щом възникнеше такава възможност, аз не чувствах и в най-малка степен, че мога да разчитам на неговата подкрепа. Имаше още едно нещо: той беше започнал да пие много, не само през нощта, но и през целия ден. Интервалите на неговата трезвеност преминаваха все по-бързо, а настроението му все по-често се променяше внезапно и то към по-силно буйстване. Даже когато ме хвалеше в лицето, което се случваше от време на време, особено в ранните стадии на интоксикация, не се чувствах спокойна. Той започна да ме кани да се присъединявам към него на чаша вино, като превръщаше в голямо представление почерпката зад гърба на майка ми. Тогава ми казваше, че съм станала едно доста хубавичко дребно същество и че трябва да се пазя, защото иначе някой млад дявол щял да ме завлече по кривия път. Аз се чувствах неудобно при такъв разговор и избягвах присъствието му под всякакъв предлог.

Късно през нощта, когато не беше вече достатъчно трезвен за такива шегу, го чувах как се качва по стълбите. Когато стъпките му бяха тежки, бях по-спокойна и оставах в леглото си. Но понякога чувах как се опитва да вдига възможно най-малък шум, за да не мога да го чуя. Тогава скачах от леглото и се заключвах в клозета или се скривах на тавана. Защото знаех, че когато е тих, има намерение да ми каже лека нощ в стаята ми, което ме тревожеше много. През онези години живеех като котка или поне така ми се струваше. Защото предпочитах да изчезна, все едно съм котка, вместо да остана сама в неговата компания, без да знам как точно да се

отърва. Правех всичко това, като внимавах да не го разсъдя. Защото бях сигурна, че ако той ми отнеме образованието, ще бъда осъдена да живея като затворник под неговия покрив. Както помните, бях без всякакви собствени средства.

Предполагам, че повечето момичета в моето положение щяха да потърсят нов живот чрез брак. Но истината е, че за мен никак не би било просто нещо да си намеря съпруг в Орловат. Баща ни не поддържаше връзки с много хора, смятайки себе си за прекалено издигнат спрямо повечето от нашите съседи и ние, като ответно отношение, не бяхме често посещавани от роднини. Нито пък имах приятели от училище, освен шепа момичета, които живееха в Бечкерек. Освен това идеята за брак не ме привличаше много. Мъжете наоколо бяха от грубия селски тип, без образование и даже с много малко уважение към образованието и образованите — като момчетата, които навремето ме замеряха с камъчета, само че сега те бяха наедрели и станали по-уверени в себе си. За тях всяка млада жена, която е отишла в града сама, беше курва, или щеше да стане такава не след дълго, а последното нещо, което аз бих искала, беше такова определение за мен да стигне до ушите на баща ми. Защото знаех, че за едно семейство няма по-голям позор от това да има курва между членовете си, както бях наставлявана от най-ранна възраст, даже преди да знам какво означава курва. (Когато попитах баба си какво значи тази дума, тя каза само, че такава била Йезавел, което не хвърли много светлина по въпроса за мен, защото според моята представа Йезавел беше принцеса от Библията, която почитала и се кланяла на Ваал и била хвърлена през прозореца.)

Но за Загреб наистина заминах, за да се запиша във Факултета за науки. Бях една от само три жени от моя випуск и единствената, която беше избрала математиката.

Може би щях да се зарадвам повече на заминаването, ако не мислех за сестра си. Изпитвах съжаление, че я изоставям, а също и известна вина. Сега Сенка живееше като слугиня в нашата къща и офейкуваше веднага, когато вкъщи имаше чужди хора. И тя като мен нямаше изобщо никакви приятели освен животните и понякога жените, които идваха да работят в овощните градини. Страхувах се, че без мен тя ще бъде съвсем самотна. Аз вече по-малко се страхувах, че баща ни ще я малтретира, както беше правил в

миналото. Изглежда, нейното присъствие вече не го разгневяваше. Той се грижеше за нея по-добре, отколкото по време на войната. Тя се хранеше на масата по-често и понякога получаваше нови рокли, а през зимата нови ботуши и чорапи. Представях си как майка ми му напомня за неговите задължения и той се съгласява с нея, като удовлетворява желанията ѝ, за да има мир. Само Сенка приемаше тези оскъдни неща като доказателство за бащината любов, потвърждение за което виждах в стотиците дребни неща, с които тя се мъчеше да му се хареса — от пазенето на най-големите и най-пресните яйца за него до почистването на неговата лула и разчесването на възглавничките на неговия стол. Вероятно трябваше да се досетя, че е имало други причини за промяната в неговото поведение, но Сенка не ми казваше нищо. Бяхме започнали да прекарваме по-малко време заедно заради многото уроци, които трябваше да подготвям. Предполагам, че просто не исках да видя какво става под носа ми. Ако го бях видяла или си го бях представила, щях да бъда принудена да го кажа някому — и при такова развитие всички мои надежди със сигурност щяха да бъдат разбити.

Бях в Загреб вече от около година и половина, когато получих известие от майка ми, че Сенка се е разболяла от треска. Тя не ме помоли да се върна у дома, но разбрах от писмото ѝ, че е уплашена, защото ми съобщи, че се е преместила в стаята на сестра ми, за да я наблюдава през цялата нощ и да бъде до нея, за да я успокоява, когато изпадне в делириум. Така заминах на следващия ден с малък куфар и сандък, пълен с книги — защото изпитите по математика бяха след шест седмици и нямах представа колко дълго ще се наложи да отсъствам. Искрено казано, бях доста уплашена, че ще се представя зле на тези изпити поради всякакви причини. Не най-малката от тях беше страхът, как, ако наистина се проваля, хората ще си кажат, че съм надценила женския си интелект в такава безпощадна област — а сигурно беше, че те вече го казваха, без да съм дала какъвто и да е повод за това.

Когато пристигнах у дома, положението не беше това, което бях очаквала. Сенка беше почти оздравяла, но сега майка ми беше болна. Лекарят, когото баща ми беше повикал едва сега, каза, че тя страда от пневмония. Баща ни искаше да я изпрати в болница, но лекарят, който идваше всеки ден от Нови Сад, каза, че такава

пътуване би могло само да ѝ навреди (беше февруари и времето беше много студено). Във всеки случай, в болницата не биха могли да направят нещо повече, отколкото вече беше направено. Но той каза също така, че било много неразумно от страна на майка ми, че е стояла в близост до Сенка, защото най-доброто нещо, което трябвало да се направи при заразна болест, било да се държи болният изолиран. В същото време няколко от нашите животни умряха от същата болест и лекарят отбеляза, доста строго, мисля аз, че е много вероятно заразата да е дошла от тях. Аз се чудех защо той така свободно изказва предположенията си и поисках да запази мнението си за себе си. Струваше ми се, че не е разумно или честно да разстройва близките ми с обвинения при такива обстоятелства, особено когато нямаше начин да се узнае как или къде това може да рикошира.

На третия ден, когато занесох супа на майка ми, тя ме хвана за ръкава и ме накара да седна до леглото ѝ. Лицето ѝ беше бледо и слабо, за първи път можях ясно да видя контурите на нейния череп през свитата изсъхнала плът, кръглите очни кухини и двата реда зъби, които нейните тънки устни едва покриваха. Седнах с купата супа и подноса в скута си и си помислих, че точно така идва Смъртта, отвътре, а не с почукване на вратата. Тя е там, вътре в нас, чака да излезе. След това не исках да поглеждам повече майка си от страх, че ще видя там само Смъртта, а не своята майка.

Тя ме хвана за ръката, каза ми, че има голяма тревога и ме попита дали мога да направя нещо, за да си отиде в покой, на което аз отговорих, че ще направя всичко от цялото си сърце. Тогава тя каза, че много се страхува за бъдещето ни и особено за Сенка. Поиска да обещае, че ще се грижи за нея и ще гледам животът ѝ да бъде винаги осигурен, доколкото това зависи от мен. „Ти ще можеш да си намериш съпруг“, каза тя. „Но нещастната Сенка един ден ще остане съвсем сама, ако не си ти.“

Нейната загриженост ми изглеждаше малко едностранна. Защото, както вече казах, аз не виждах перспектива за съпруг в моето бъдеще. Бях почти толкова сама на този свят, колкото и сестра ми, и със сигурност толкова зависима от благоволенieto на баща ни. Но задържах езика си зад зъбите и обещах да изпълня това, което тя каза. А що се отнася до утехата от нейна страна спрямо

мен, майка ми ме потупа по ръката и каза, че винаги е знаела, че щастливи звезди бдят над съдбата ми и че те ще се грижат и занаят за мен. А аз изведнъж си помислих какво щастие съм имала с образованието си и с парите, които са били намерени за него, и се чудех дали не се е намесило нещо друго в тази насока освен съдбата.

На следващия ден изглеждаше, че състоянието на майка ми се е подобрило някак си. Лицето ѝ леко поруменя, апетитът ѝ се възвърна малко и стана по-оживена; помислихме си, че най-лошото е отминало. Обаче две нощи по-късно треската се върна по-силна от всякога. Тя изпадна в безсъзнание, а после събуди всички с викането си. След това внезапно се успокои отново и заспа, а на сутринта беше мъртва.

Никога не съм вярвала, че е имало голяма любов между нея и баща ни, особено от негова страна, защото той винаги се беше оплаквал от нея. Никога не бях в състояние да си ги представя като ухажваща се двойка, загрижени един за друг и пламенни в своите чувства. Но когато майка ми умря, той изглеждаше така, сякаш е загубил всичко, което е имало значение за него, сякаш най-голямата любов, каквато човек можеше да си представи, беше прекъсната от трагичен край. Той плачеше, охкаше и се държеше така, че аз не можех да понеса да бъда близо до него, а изнасях скръбта си извън къщата и я споделях с нещастната Сенка, за която се страхувах, че няма да разбере какво се е случило, или защо. Сгушвахме се в един ъгъл на конюшната, прилепвахме се една о друга и плачехме, докато нашият стар кон ни гледаше, премествайки тежестта си от едно копито на друго. Когато най-накрая идваше време да се върнем въкъщи, гъските се събираха около нас, следвайки ни плътно отзад като ескорт от оплаквачки. В този момент нито една от тях не съскаше по мен, нито показваше някакъв знак на враждебност, което аз забелязах и им бях благодарна.

Няма нужда да описвам повече онези дни, освен да кажа, че на мен се падна да уреждам нещата по погребението и че бях доволна да се заема с тази задача. Установих също, че тъй като съзнанието ми беше заето да правя най-доброто, което можех, за да утешавам сестра си в нейната скръб, чувствах не малка утеха и за самата себе си. Няма по-добър начин да се облекчиш от един душевен товар, като



поемеш и друг такъв на близък човек, в което, сигурна съм, вече сте имали случай да се убедите.

Страхувах се, че без жена да му готви и чисти, баща ми щеше да остави всичко да потъне в хаос. Така че уговорих една жена от селото, уважавана вдовица на име Майа Лукич, да поддържа къщата. Тя беше работила за майка ми веднъж преди това като бавачка и домашна помощница и винаги беше получавала добро възнаграждение. Баща ми бавно възстановяваше самообладанието си и една седмица или малко повече след като майка ми беше положена за вечен покой в църковния двор, стигна дотам да ме попита дали нямам лекции, които трябва да посещавам в Загреб.

Малко по-късно се сбогувах със Сенка и отпътувах обратно за там, благодарна за шанса да се посветя на моята работа, но с лошо предчувствие, за което не можех напълно да си дам сметка откъде идва. Баща ми беше спокоен, сега по-спокоен, отколкото винаги е бил, а Сенка беше напълно оздравяла от нейната болест. Усецах нещо крехко в това спокойно състояние на нещата, като тънък слой лед върху пързалка в изкуствено езеро, чакащ да се пропука.

Роберт Айснер отвори със сила чекмеджето, използвайки отвертка и тока на обувката си. Шкафът с досиета на пациенти обикновено не беше заключен. Преди той се ровеше в него, без да прибегва до такива драстични мерки. Понякога беше любопитен да узнае как Кирш се беше отнасял със своите случаи (Кирш следеше много по-усърдно последните мнения и постижения в тяхната професия). Най-често тършуваше тук, за да отмъкне различни канцеларски материали или служебни бланки, защото кабинетът на Кирш беше много по-близко до неговия собствен кабинет, отколкото до шкафа склад за такива неща, който се намираще два етажа по-надолу. В този случай мотивите му бяха финансови, въпреки че самият факт, че Кирш беше заключил шкафа при заминаването си за Швейцария, беше любопитен — да не кажем провокативен. След всички услуги, които Айснер му беше правил, Кирш нямаше право на тайни.

Най-горното чекмедже се разхлаби чрез раздрусване. То се изплъзна от опорите си и се стовари с трясък върху чекмеджето под него. Айснер замръзна, послушвайки се. Би било смущаващо някой да го завари в кабинета на Кирш с отвертка в ръка и пред счупения шкаф с папки, но часът беше пет и половина и повечето от пациентите и персоналът вечеряха. Той загаси лампите. Остави само светлината на настолната лампа от бюрото, набута чекмеджето обратно на мястото му и продължи да претърсва папките.

Първото нещо, което привлече погледа му, беше писмото от д-р Ойген Фишер от института „Кайзер Вилхелм“. Изглежда, Кирш беше спечелил изгодна поръчка. *Смятам, че тази работа е от най-голямо значение и съм сигурен, че ще доведе като резултат до значима публикация.* Айснер шумно пое дъх. Ето какво било: тлъст чек и значима публикация. Зачуди се какво е направил Кирш, за да бъде предпочетен за тази задача. Бащата на Алма трябва да е подшушнал някоя и друга добра дума. Какво друго обяснение можеше да има? Освен Фишер да е видял името на Кирш във вестниците: *видният*

*психиатър, определен за случая. Що за шега беше това? Видният д-р Кириш.* Това се казва късмет.

Чуха се гласове от другата страна на вратата. Сестри. Айснер затвори леко чекмеджето и взе една книга, готов да заеме безгрижна поза. Сестрите се смееха, тракането на техните обувки се усили, но после те явно отминаха надолу по коридора.

Айснер се върна при шкафа. Най-напред де Врийс беше доволен от устната информация по случая — впечатления, наблюдения, клюки — за която плащаше учудващо добре. Айснер му беше казал толкова, колкото можеше, което не беше много, като се има предвид, че напоследък Кириш беше толкова тайнствен и недоверчив. Но по-късно репортерът започна да става все по-взискателен и настойчив. Искаше факти, писмени бележки по случая, подробности.

„Вие искате да ги открадна?“ — беше се възпротивил Айснер.

„Разбира се, не“ — беше отговорил де Врийс. — „Аз искам да ги взема назаем, срещу заплащане.“

Папката на пациентката А. беше най-дебелата в чекмеджето. Айснер разпръсна съдържанието ѝ върху бюрото: вестници, пощенски картички от Берлин, скици с молив и въглен. Лица изплуваха постепенно от засенчената част на бюрото като призраци от гроб: добродушен възрастен мъж с бяла коса — сякаш типаж от дневно представление, замислено намръщен. Тук беше лъщящият купол на главата на Хайнрих Мееринг; сестра Ауербах с нейните лъскави начервени устни, устни, които той възнамеряваше да целуне, ако не се зададеше нищо по-добро. Тук беше и самият Кириш. Неговият портрет беше по-голям от другите, като чертите му бяха подсилени с по-черни линии. Той изглеждаше тъжен. Но за какво трябваше да бъде тъжен? По късметлия мъж никога не беше се раждал.

Нещо обаче липсваше. Къде бяха бележките? Докладите от интервюта, диагнози, официални и неофициални? Къде бяха докладите за лечението и предписаните лекарства? Събраното за пациентката А. не беше медицинско досие. Това беше колекция от спомени. Като че ли пациентката А. в действителност не беше пациентка.

Но ако не беше пациентка, тогава каква беше?

Телефонът иззвъня. Айснер скочи на крака. Някой го беше забелязал да седи на бюрото на Кириш — може би самият Кириш.

Айснер погледна през рамо през тесния прозорец. Той беше твърде мръсен, за да може който и да е да види нещо през него. Или не беше?

Телефонът продължи да звъни, след това изведнъж спря. Айснер се отпусна назад в стола, с ръка върху ускорено пулсиращото си сърце.

Близо до долната част на папката имаше някакъв вид разписка. Тя беше за авансово плащане на месечната стойност на наем с дата една седмица преди Коледа. Обаче името в края на разписката не беше това на обичайната хазяйка на Кирш, фрау Ширман. Хазяинът от разписката се казваше Метлер и отдаваните от него помещения под наем бяха на „Вьортерщрасе“.

Кирш държеше план на града с всички улици в горното чекмедже на бюрото си. Айснер прекара пръста си по имената на улиците в указателя. „Вьортерщрасе“. Беше чувал името преди това. Координатната справка му показва, че това е някъде на север от „Александерплац“ — всъщност, много близо до жилището на Кирш. Защо Кирш ще наема две квартири, отдалечени една от друга само на няколко пресечки?

В този момент той си спомни нещо.

Кирш го беше нарекъл къща със стаи под наем за дами. Там беше отседнало Момичето Айнщайн, преди да загуби паметта си. Но защо Кирш беше платил наема й? И колко време беше вършил това? Седмица? Месец? Година?

Крушката в настолната лампа на бюрото започна да издава свистене с висок звук. Изведнъж светна много по-силно, после изгасна напълно с шумно пукане. Айснер остана да седи в тъмното, мислейки за Кирш и Мария Драганович, като се опитваше да си изясни какво става; опитваше се да види какво е пропуснал.

В тази история винаги е имало неприятни неща, да не кажем дори странни: начинът, по който Кирш постави на пиедестал този случай, набутвайки се сам в светлината на прожекторите при първия намек за интерес на пресата, натрапвайки се на фотографите като амбициозна актриса в нощта на премиера. Айснер беше предположил, че това е просто въпрос на егоизъм. Един известен психиатър беше ценен психиатър. Частните клиники щяха да платят добри пари, за да поставят едно признато име в техния персонал. Криеше ли се нещо повече във въпросните действия от това съображение? Имаше ли друга

история и други действащи лица наред с лекаря и неговата пациентка, за които той не знаеше нищо?

Ако беше така, колко би платил де Врийс за това?

Вратата на къщата с даваните под наем стаи беше открехната на не повече от десетина сантиметра, но напъряно на пролуката беше опъната верига, достатъчно дебела, за да се удуши вол. Беше влажна и студена нощ, по калдъръмената настилка на улиците вече блестеше скреж, който ги правеше коварни за крачещите по тях минувачи.

— Аз съм репортер към *Berliner Morgenpost* — каза Айснер, защото това беше най-добрата лъжа, която може да измисли. — Надявам се да ми кажете нещо за вашата стара квартирантка, фройлайн Драганович.

Хер Метлер, облечен в омазнена престилка на главен готвач, го гледаше през запотени очила. Потискаща апетита миризма на варено месо се просмукваше навън в нощта.

— Нямам какво да кажа — каза той, подпирайки с рамо вратата.

— Ще ви платя. — Айснер пхна ръка в джоба си и измъкна три банкноти от по пет райхсмарки, повдигайки ги, за да може Метлер да ги види. — За това, че ще ви отнема време и ще ви обезпокоя. Разбирам, че е късно.

Вратата остана открехната. Веригата изтрополя по дървото.

— Хер Метлер?

— Какво искате да знаете?

— Само каквото сте казали на лекарите от „Шарите“. За вашата квартирантка.

— Защо не ги попитате тях?

— Имате пред вид д-р Кирш? — Метлер не отговори. — Той е напуснал страната, за съжаление. Никой не знае кога ще се върне. Освен това, вие знаете какви са лекарите. — С едно извъртане на палеца и показалеца той разстла банкнотите като ветрило. — Десет минути от вашето време. И обещавам да не ви цитирам. Никой няма да узнае, че съм бил тук.

Един камион приближаваше и жълтите му предни фарове примигваха между редиците дървета, а дълги сенки се забиваха в

отсрещната страна на улицата като нокти на граблива птица. През ръмженето на мотора Айснер дочу викане.

Хер Метлер махна веригата и отвори широко вратата. Веднага щом Айснер влезе вътре, той я затвори отново, залоствайки я отгоре и отдолу. На Айснер му дойде наум смущаващата мисъл, че сега е като затворник. Той се изгърби и хвърли поглед на хола, забеляза избелелите зелени тапети с техните шарки на цветя, редицата празни прегради за писма, големия часовник на пода в ъгъла, на който липсваше едната стрелка. Миризмата от кухнята беше ужасна — това изобщо не беше миризма на готвено, а миризма на кокали, които се варяха за бульон. И изведнъж помисли за Карл Гросман, Георг Хаарман и другите прочути убийци, които варели телата на своите жертви, за да приготвят месни консерви.

Хер Метлер затвори кухненската врата и протегна ръка за обещаните пари.

— Аз не държа сметка на моите квартирантки — каза той. — Докато си плащат, могат да вършат каквото си искат.

Айснер му подаде банкнотите и почака да му покажат друга стая, но изглежда, интервюто трябваше да се проведе в хола. Хер Метлер хвърли поглед на парите, след това ги взе бързо и ги пхна в една от гънките на престилката си.

— Има още нещо, за което исках да ви попитам. Тя беше ли си платила?

— Стаята е все още нейна, до настоящия момент.

— Благодарение на д-р Кирш. Той ли е платил за нея?

— Той уреди въпроса от нейно име.

— Много любезно от негова страна. Много необичайно за един лекар, какво бихте казали? — Метлер не каза нищо. — За колко време ще бъде уреден въпросът със стаята?

— Вие трябва да го попитате.

Хер Метлер погледна косо към Айснер, като езикът му облизваше сивите резци, сякаш в очакване на вечеря. Имаше нещо плахо в него, някакво поведение на укривателство. Може би имаше нещо съмнително с квартирантките му. Може би не всичките бяха прилежни млади дами, дошли в Берлин да развият умовете си.

— Бих желал да видя нейната стая, ако може.

Ако Кирш и момичето са били вече любовници, щеше да има някакво доказателство за този факт в стаята. Щеше да има любовно писмо, снимка — книга, познавайки Кирш. Книга, която можеше да бъде уличаващо надписана.

— Защо? — попита хер Метлер.

— Да видя обстановката, средата, в която живее. Кой е номерът?

— Три.

— С двойно легло ли е или с единично?

— Единично. Всички мои стаи са с единични легла. Това е пансион за дами.

Айснер погледна нагоре стълбите, но не видя никаква следа от светлина.

— Кой етаж?

— Една стая под наем е частно помещение. Това не е панаир.

— Разбира се, че не е. Петдесет райхсмарки за бърз оглед. — От кухнята се чу съскащ звук. Айснер извади последните си банкноти от джоба и ги показа отдалеч. — За бога, момичето е загубило разсъдъка си. Какво искате от нея?

Хер Метлер подсмръкна и бутна очилата обратно върху носа си.

— Шестдесет. И нищо да не се бута.

— Съгласен.

Хер Метлер погледна парите.

— Ще донеса ключа.

Той се върна в кухнята. Нова вълна на воняща мърша се понесе в хола. Айснер закри носа си с носната си кърпичка и се обърна на другата страна. Погледът му се спря върху едно писмо, което стърчеше от пощенската преградка под номер 3.

Писмото беше адресирано за Мария Драганович. То носеше чуждестранна пощенска марка и клеймо, на което се четеше ясно: ЦЮРИХ. Дали почеркът беше на Кирш? Трудно беше да се каже.

Нямаше време да мисли за това. Взе писмото, пхна го в портфейла си и сложи портфейла обратно в палтото си.

Хер Метлер се появи отново с ключ в ръка.

— Знаете ли какво? — каза Айснер, крачейки назад към вратата. — Може би ще дойда отново друг ден. Аз вече ви отнех достатъчно време.

На връщане в градската железница Айснер отвори плика, разкъсвайки го. Вътре имаше писмо, но поради движението на влака беше невъзможно да се прочетат повече от три-четири думи наведнъж. Почеркът беше ситен и небрежен, нечетлив поради честите зачерквания, на места ставаше ученически ясен, с красиво изписани вертикални букви, за да изроди скоро в нечетлива драсканица.

Почеркът не беше единственото странно нещо: пликът беше адресиран до Мария, но вътре писмото започваше със *Скъпа Елизабет*. Това грешка ли беше? Айснер се зачуди. Ако не, тогава кое е истинското име?

Той слезе на „Фридрихщрасе“. Там бяха монтирали нови електрически лампи над перона на гарата. Кръгли и бели, те бяха поставени на варосания таван като редица слепи очи. Той извади отново писмото и зачете от началото:

*Цюрих, 1 февруари*

*Скъпа Елизабет,*

Мислех, че не си ми отговорила на писмото, или, ако си отговорила, те са ми попречили да видя твоя отговор. Не исках да пиша отново, защото какво можех аз да кажа, ако съм бил шпиониран? Обикновено давам писмата си на една сестра тук, която е приятелски настроена към мен. Тя ги праща по пощата отвън с парите, които ѝ давам, но е възможно да ги дава първо на д-р Цимерман. Не знам дали мога да ѝ се доверявам. Затова този път лично пуснах писмото по пощата при една от нашите разходки навън. Има една сладкарница с пощенска кутия отвън на улицата. Нас винаги ни водят в тази сладкарница да разглеждаме сладкишите, като че ли всички сме деца, и ни разрешават да си купуваме нещо, ако имаме джобни пари. Това е жалко занимание, но аз участвам, като присъствам на него.

Очаквах да се върнеш от Берлин и горещо се надявах на успеха на твоята мисия. Никога не съм вярвал, че си ме забравила, но се страхувах, че си изоставила всяка надежда за успех и си се върнала във Войводина. В главата ми



нахлуваха много лоши мисли по този въпрос, но никога не съм могъл да предположа, че си се разболяла или, по-скоро, че те ще ти кажат, че си болна, за да те наблюдават и да са сигурни, че ще си мълчиш. Аз се страхувам, че в този размирнен град за теб може да има опасност, но може би не осъзнавам колко голяма може да бъде тази опасност. Светът се променя. Невежеството е по-безопасно от знанието; лъжите са по-лек товар от истината. Все пак, надявам се, да не ме обвиняваш, че ти разказах, каквото знам. Виждах колко голяма нужда имаше ти дори само заради детето.

По-рано днес, докато се упражнявах на пианото, от Берлин пристигна един лекар, психиатър на име Кирш. Той каза, че си страдала от нервно разстройство, но каза също, че си била нападната в гората, което ми се видя подозрително. Каза също, че страдаш от амнезия, но че ме помниш, което беше единственото нещо, което чувствах, че мога да повярвам. Това ме направи щастлив за малко, защото — признавам го — от дълго време мислех, че си ме забравила. Аз даже се страхувах, че ти може вече да си решила да отидеш в Америка сама. Само ако бих могъл да те видя пак, щях всичко да изясня. Боя се, че без моето напътствие ти си била обзета от съмнение.

Лекарят от Берлин ми зададе най-различни въпроси. Най-вече искаше да узнае защо си отишла там. А точно това аз бих очаквал от един частен детектив, ако е бил нает частен детектив. Той би искал да узнае какво знаеш ти, дали можеш да докажеш твоите претенции и какви са опасностите това да се превърне в скандал. Когато видя баща си, ще му разкажа за теб, въпреки че няма да бъде лесно. Това са неща, за които се предполага, че аз още не бива да говоря. Освен това неговото съзнание е изцяло заето от проблема за квантите, онези зародиши на лудост, които той беше развързал и разпръснал по света, а сега иска да ги заключи и отстрани отново, както господин Рочестър заключи и отстрани своята бедна, луда съпруга. Но аз ще намеря начин да направя това заради теб; така че

ти да бъдеш освободена поне от страховете, които те преследват.

Аз се чудя дали този д-р Кирш наистина те лекува, както той казва. Дали наистина е психиатър? Има вид на обладан от духове човек, а ръцете му треперят, въпреки че се опитва да скрие това. Не може да бъде той да се е уплашил от мен, но е уплашен от нещо. Отчаян е от истината, която е узнал за теб, като че ли неговият собствен живот зависи от нея. Никога преди това не бях виждал лекар, така предан на своя случай, така загрижен да разкрие нещо, вместо само да обяви диагноза и да предпише лечение. За един лекар той знае твърде много за физиката, което не е обичайно.

При всички мои съмнения, се радвах на разговора с него. Не се чувствах толкова като „лошия зародиш“ в негово присъствие — може би той е „лош зародиш“ също. Аз чувствам нещо подобно. Със сигурност той не е като тукашните лекари. Когато задава въпрос, то е защото иска да узнае твоето мнение, а не просто за да може да те прецени — имам предвид състоянието на твоя разсъдък, както и степента или характера на твоето разстройство. Той изглеждаше доволен да спори с мен като с равен, което правеше трудно за мен да съм предпазлив в отговорите си. Беше изкушаващо да му кажа всичко, но, разбира се, не го направих. Имам чувството, че ще го видя отново. Той знае, че има да научи доста повече за теб и мен.

Аз мисля често за теб, Лизерл. Когато сутрин отварям очи, първото нещо, което виждам пред мен, е твоето лице. Така знам, че съм те сънувал, ако самият сън се е разпаднал и изчезнал. Аз си представям как ти пътуваш из големия град, как лицето ти се осветява от витрините на магазините и как по него преминава светлината на уличните лампи. Представям си те как четеш до прозореца, четеш може би ръкописа, който ти дадох — без съмнение мръщейки се на неподредената проза и на странностите на историята, която за онези мозъци, заключени в затвора на баналните възприятия, едва ли има какъвто и да било смисъл. Аз си

представям, че ти го харесваш, разбира се, или най-малкото чувстваш нуждата да го прочетеш до края. Защото, ако не го прочетеш до края, никога няма да разбереш напълно какво е това, което си чела. И помни, аз още разчитам на теб за заглавие.

Аз копнея за твоето завръщане в Цюрих, макар че се чудя дали това ще се случи някога. Ако не, аз настоявам да изгориш каквото съм ти дал, за да не може то да попадне в ръцете на онези, които биха искали да ме накарат да замълча веднъж завинаги.

Сега трябва да вървя или може да бъда разкрит.

Винаги твой,  
Едуард

На Кирш му се струваше, че семейството и приятелите на Айнщайн са дали обет. Запитвания за частния живот на физика, както и за неговите местонахождения, бяха посрещани с мълчание или избягване на отговор. Онези, които знаеха най-много, казваха най-малко. Онези, които не знаеха почти нищо — вестникари, политици, духовни лица — се чувстваха свободни да се произнасят върху съкровеното действие на неговия разум и състоянието на неговата душа. Едуард Айнщайн все още вълпяваше най-добрата надежда за установяване на фактите. Болестта и изолацията може би бяха отслабили неговата решителност и неговата лоялност. Той би могъл да разкрие каквото е знаел и каквото не би трябвало да разкрива. Но може ли да се довери на неговата версия? Неговото схващане за света беше неконвенционално и обезпокоително, оцветено с мисли за преследване и параноя, скрити под лустрото на учена обективност. Той можеше да казва всичко, което го устройваше.

Кирш тръгна по съответните официални канали, скривайки истинската същност на своя интерес. Написа писма до директора на „Бургхьолцли“, Ханс-Волфганг Майер, и до д-р Якоб Шулер, молейки за тяхната помощ при диагностициране на един негов случай. Не спомена името Едуард Айнщайн. Боеше се, че те може да не се съгласят да обсъждат неговия случай, при положение че той е пациент от първа класа и син на толкова прочут човек.

След два дни той смени наетата квартира с друга, гледаща към улицата. Четеше вестник и наблюдаваше потоците от пешеходци и автомобили, редовните обиколки на трамваите, точното отваряне и затваряне на магазините, отбелязвано по хоровото биене на камбаните на всеки час и на всеки половин час. Представяше си младия Айнщайн, който гледа от Политехниката, наблюдава тези общоприети конвенции за времето и си представя други: може би една вселена, в която времето не се развива строго линейно, а се движи като махало, ускоряващо се, забавящо се, след това обръщайки се изцяло, втурвайки се назад към точката, от която е започнало, и заедно с него тръгват

назад законите на физиката. Или една вселена, в която ходът на времето съответства на биенето на човешкото сърце, като секундите се свиват по време на възбуда или на налягане и се разтягат по време на почивка — докато най-накрая се разтегнат до безкрайност с последния удар на сърцето.

Или една вселена, в която въртенето и орбитите на отделните планети е нередовно, както движението на съставлящите атома частици. В такава вселена продължителността на всеки ден и всяка нощ бе трябвало да бъде непредсказуема; същото би било и с последователността на приливите и отливите, както и на сезоните. Слънчевите часовници биха били напълно безполезни. Часовниците никога нямаше да бъдат изобретени, защото щеше да бъде невъзможно да бъдат синхронизирани. Вместо часовници хората щяха да носят астралаби или секстанти, за да могат да измерват във всеки момент височината на слънцето и звездите над морското равнище. Ритъмът и структурата на живота щяха да бъдат свързани не към нещо абстрактно и умозрително, а към осезаеми и реални неща.

*И когато ще бъдем отново тук, ще можем да поспорим за несъществуването на времето.*

Това беше казал Макс онзи последен ден на езерото, предвиждайки спор със своя непросветен брат. Това беше едва ли не последното нещо, което Кирш си спомняше, че Макс е казал. Години наред то го беше вълнувало: защо именно този фрагмент от непринуден разговор — тривиален и безличен — му се беше запечатал в мозъка. Какво ако беше истина, че времето не съществува реално? Какво ако това беше само една полезна конвенция, една общоприета условност, погрешно въздигната до статуса на нещо абсолютно? Светът беше пълен с малки абстракции, преоблечени като абсолютни неща. Цивилизацията не беше изградена върху относителност, да оставим настрана квантовата механика. Тя беше изградена върху вяра. Човек трябваше да вярва в нещо, нали всички непрекъснато това проповядваха? Човек трябваше да издигне знамето си, заковано на една или друга мачта. Ако не, какво ставаше с лоялността, дълга, жертвеността? Какво ставаше с морала? Какво ставаше с любовта?

Гледайки Цюрих през своя хотелски прозорец, Кирш преповтаряше този идеен аргумент за стотен път. Наред с книгата на Айнщайн, това беше прощалният дар на Макс. И, както с книгата,

когато той се потапяше в този дар, Макс сякаш се връщаше: с оживяло, одушевено присъствие, само дето не беше видим.

\* \* \*

Нощем неговите сънища бяха силни и ясни. Сънуваше, че е отново на фронта, в далечината се чуваше оръдеен тътен, пристигаха ранени на носилки. Сънуваше, че няма инструменти, за да ги оперира. Беше ги забутал някъде, простъпка, за която заслужаваше военен съд, като редник, загубил пушката си. Сънуваше, че Карл Бонхьофер е умрял, оставяйки д-р Мееринг за завеждащ на „Шарите“; и че Мееринг иска негови пациенти за ново експериментално лечение, включващо подаване на електричество към мозъка. По-често сънуваше Мария. Виждаше я в „Тангуеро“, танцуваше с висок, красив мъж, за когото разбра чак като се събуди, че бил Едуард Айнщайн. Тя носеше синята рокля и чорапите от Карцат. Всичко ставаше както наистина се беше случило. Но когато я попита какво се беше случило, не можа да чуе отговора ѝ заради шума от оркестъра. Тогава отидоха да вземат влака за Потсдам, където тя го накара да ревнува, като се качи на лодка само с Макс, отпътувайки в мъглата, така че единственото, което Кирш можа да чуе, беше слабото ехо от техния смях. И той се чудеше на самия себе си, че е направил такава наивна грешка, защото беше очевидно, че Макс е далеч по-добър партньор за Мария, отколкото е той. Но когато лодката се върна обратно на брега, той видя, че Мария не е вече на борда, а вместо Макс там има само един стар мъж с лице толкова обезобразено, че той едва може да го погледне.

Възможно беше подобни видения скоро да нахлуят в часовете преди събуждане, както беше през войната. Важното беше да бъде подготвен. Той все още можеше да действа при свръхактивно въображение. Поне засега нямаше причина някой друг да знае за това.

Една сутрин, слизайки за закуска, пиколото на хотела му връчи телеграма. Тя беше от секретарката на д-р Бонхьофер, фрау Розенберг.

ВАКАНТНО МЯСТО ЗАМЕСТНИК-ДИРЕКТОР  
СТОП  
ВРЪЩАНЕ БЕРЛИН НАЙ-СКОРО СТОП

Кирш седна на една маса до прозореца и преброи думите. Може би телеграфната служба сега таксуваше на блокове от по десет или пет думи. И в двата случая броят на думите беше неадекватен: ако се съпоставят двете изречения, връзката между тях даваше възможност за различни интерпретации. Очевидно мястото на д-р Мееринг беше овакантино; а от него се искаше да прекъсне престоя си в Швейцария и да се върне в Берлин. Дали за да стане заместник-директор, докато се намери нов директор? Дали мястото беше овакантино за постоянно или д-р Мееринг само си беше взел отпуск и щеше да отсъства известно време? Ако беше така, за телеграмата бяха достатъчни само шест думи:

МЕЕРИНГ БОЛЕН СТОП ВРЪЩАНЕ БЕРЛИН  
СТОП

Навън отново валеше сняг, танцуващи снежинки се сипеха от прихлупеното небе. Той поднесе чашата с кафе към устата си, при което устните и зъбите му леко потрепериха. Може би фрау Розенберг смяташе за неправилно да разпространи нашироко състоянието на д-р Мееринг по телеграфната мрежа. Може би не намираше това информационно средство подходящо за предаване на частни сведения, независимо дали са лични или служебни.

МЕЕРИНГ ХЕМОРОИДИ СТОП ВРЪЩАНЕ  
БЕРЛИН СТОП

Той се засмя нервно. Май така беше най-добре: вместо с болест, едно оттегляне, макар и временно, щеше да уталожни нещата около внезапната промяна в отношението на д-р Мееринг към инцидента със

сестра Ритер. Ако си е намерил ново място в друга клиника, може би е предпочел да приключи с недовършените неща в „Шарите“, вместо да се махне завинаги и да изостави целия този мръсен случай неразгадан. За едно нещо Кирш беше сигурен: той нямаше да бъде допуснат да седне за постоянно в заместникдиректорското кресло. Между персонала на клиниката имаше други лекари с по-голям опит и старшинство.

Той не искаше все още да напусне Цюрих. Трябваше да узнае още толкова много, да получи информация, която можеше да осигури бъдещето на Мария. Но какъв избор имаше? Както стояха нещата, беше единственият, който вземаше решения за Мария и нейното лечение. Но ако персоналът се промени, това можеше също да се промени. Хайнрих Мееринг не беше единственият психиатър, който нямаше търпение да опита нови методи на лечение, чиято цел беше да се укротят душевно болните.

\* \* \*

Незабавно след закуска той телефонира в „Бургхьолцли“ и помоли да го свържат с д-р Шулер.

— Надявах се да ми се обадите, преди да се върна в Берлин.

Шулер започна да се извинява. И да бил получил писмото, съдържанието му просто се било изплъзнало от главата му. Той беше смутен, че може да е показал професионална неучтивост и покани Кирш да отиде в болницата същия следобед.

— Сигурен съм, че ще мога да ви съдействам — каза той. — Аз съм голям почитател на вашия д-р Бонхьофер. Той е направил толкова много за нашата професия през годините.

Кирш тръгна пеш. Взе малко плоско шише с коняк срещу студа и се насочи към източния бряг на Цюрихското езеро. Пътят му отне повече от очакваното и когато стигна до края на предградието, беше започнало да се смрачава, като последните слънчеви лъчи осветяваха само покритите със сняг планински върхове далеч на юг. Той спря на един пуст горски път, за да си поеме дъх. Долу под него езерото беше станало минерално синьо.



Кирш отпи голяма глътка коняк и се заслуша в тишината, нарушавана само от неговото собствено дишане. Вслушваше се внимателно, за да открие някакъв друг признак на живот, но не може да чуе нищо. Изведнъж почувства горещина. Косата на врата му се беше овлажнила.

Той посегна да извади носна кърпа. Усилието да претършува джобовете си го остави без дъх. Погледът му се замъгли, червено-черни кълба от мъгла се завихриха около него, скривайки пътя и небето. За да се задържи прав, трябваше да се опре на един телеграфен стълб. Мина му през ума, че отново сънува, все още лежейки на леглото си в хотела. Градът под него беше град от сънищата, населен само от призраци и спомени. Беше сънувал, че навлиза в живота на професор Айнщайн, върви към едно място, където неговото присъствие отеква между тесните калдъръмени улички, където онези, до които той се е докоснал, сега живееха като хванати в кехлибара на онези скъпоценни дни.

Той пое дълбоко въздух. Искрици светлина плуваха в река от кръв. Не сънуваше. Усилието и алкохолът бяха виновни за състоянието му. А може би беше треска. Той се изправи, постегна се, погледът му се проясни. Потта на врата му се вледени.

Локомотивна свирка проехтя през долината. Имаше опасност да закъснее. Продължи нагоре по пътя, ускорявайки крачка. Точно беше взел един завой, когато усети някакво движение от дясната си страна: един мъж, който също вървеше, стараейки се да го следва, на разстояние от може би петдесет метра. Кирш успя да забележи доста ясно стройната му фигура с крайчеца на окото си: млад мъж, чийто силует се очертаваше на фона на далечните петна от светлина. Но когато се обърна, за да го разгледа ясно, не видя нищо освен дървета.

Ято птици се спуснаха ниско отнякъде, разсичайки въздуха с крилата си. Той приведе рамене и продължи да върви. Мъжът все още беше там. Преминаваше безшумно от сянка на сянка, без да обезпокоява нищо, като ловец, дебнещ плячка. Искеше Кирш да усети, че го следва отблизо.

Доктор Якоб Шулер беше слаб, напет мъж със златни пръстени на пръстите си, с прошарени мустаци и сресана оредяваща коса. Чифт тесни прилепнали очила му придаваха някаква кукумявко подобна мъдрост, която сигурно впечатляваше много неговите пациенти. Той беше достатъчно възрастен — някъде около шейсетте — не само за да е работил с предишния директор, прочутия Ойген Блойлер, но също и да се е скарал открито с него.

— Той прахосваше прекалено много време за Фройд. — Шулер говореше бързо, изяждаше букви и срички, но гласът му беше силен. — Винаги се опитваше да умиротвори събеседника си, казвайки му колко важен бил той: нещо като Коперник на разума и други такива глупости.

Вървяха по един дълъг коридор, като Шулер си помагаше с бастун, а бялата му престилка се развяваше разкопчана.

— Блойлер беше фундаментално несигурен, един непоправим, вечно колебаещ се страхливец. Той се страхуваше да не бъде изхвърлен навън, в тъмнината, между *неверниците*. Знаете как е при Фройд.

— Искате да кажете, че сте с него или против него?

— Правилно.

Тази част от сградата беше силно осветена и шумна, с непрекъснато движещ се насам-натам персонал. Второкласните и третокласните пациенти вечеряха в трапезарията, предоставяйки по този начин възможност отделението и прилежащите помещения да бъдат почистени и претърсени — режимът беше много строг по отношение на забрана за алкохол, тютюн и други стимуланти, освен ако не бяха изрично разрешени от лекарите. Въпреки че помещенията изглеждаха старателно обработени с антисептични средства, във въздуха имаше един остатъчен дъх на нечистота, не напълно прикрит от по-силната миризма на белина.

— Тази специална *вяра* върши добра работа — каза Шулер, — когато клиентите ти плащат по петдесет франка на час, но на място

като това тя не води до нищо друго освен до неприятности. Хората не се чувстват много добре, когато ги разпитваш за техните сексуални наклонности, по-специално когато са намесени техните майки. — Заобиколиха един санитар, който беше коленичил, мъчейки се да изтърка с гъба едно разплискано по стената тъмно петно. — Аз нямам възражение по основния подход. Наблягането върху детството е доста убедително. Обаче неговият сексуализиран модел на семейните отношения е тесногърд.

Карл Бонхьофер поддържаше същото гледище за теориите на Фройд. Може би това беше предразположило Шулер да сътрудничи в проучванията на Кирш, след като се беше уверил, че самоличността на неговите пациенти ще бъде подходящо прикрита.

— Степента на субективност при тези диагнози е постоянен източник на търкания — каза той. — А като погледнете семейните истории, можете да хвърлите известна светлина по въпроса за ролята на наследствеността. Аз винаги твърдя, че душевната нестабилност се предава от поколение на поколение, но все пак е добре да проверите някои данни.

— Моята цел е да се съсредоточа само върху диагностичните критерии — каза Кирш. — Аз искам да установя дали те са последователни и устойчиви; и дали настоящата класификация на душевните болести е научна.

Шулер се намръщи, гуменият накрайник на неговия бастун предизвикваше остри скрибуцалия, като контрапункт на неговото куцукане.

— И какво ще се случи, ако тази класификация *не е* научна? Трябва ли да се откажем въобще от психиатричната медицина?

— Защо пък да се отказваме?

Шулер изглеждаше изненадан.

— Добре, д-р Кирш, струва ми се, че нашата претенция да бъдем лекари, да работим в даден клон на медицината, почива върху способността ни да идентифицираме отделни заболявания. Ако не можем да кажем от какво страдат хората, за какво друго ставаме?

Кирш си спомни какво беше казал д-р Фишер, когато се срещнаха за първи път: *Статусът. Това е ахилесовата пета на цялата професия.*

Шулер извади един ключ от джоба си.

— Докато не започнахме да наричаме лудостта болест и да приемаме, че като такава тя подлежи на медицинско лечение — най-малкото потенциално — повечето страдащи бяха просто заключвани като престъпни тайни. Лоши зародиши и други подобни. В известен смисъл болестта слага нещо като петно върху болния, тя е позорно нещо. Медицината, макар и недоразвита, поне предлага надежда.

— Малко повече последователност и устойчивост в диагностичните методи е целта, към която се стремя. За да се достигне до една обективна рамка.

— Разбирам — каза Шулер. — Обективна рамка. Е, всички ние бихме могли да използваме нещо такова.

По-старите отчети и досиета от „Бургхьолцли“ се пазеха в превзет от мухъл сутерен заедно с купища излязла от употреба служебна мебелировка: пейки, черни дъски и няколко железни бюра от онези, които Кирш не беше виждал от училищните си години. След кратка обиколка и обяснение на системата на указателите те се оттеглиха в кабинета на Шулер, просторна стая с десетки растения в саксии, наредени покрай стените. Шулер обясни, че болницата се радва не само на обширни градини, но и се гордее с оранжерия, където се отглеждат тропически растения. За съжаление няколко стъкла от нея били счупени от един от пациентите, който хвърлял по тях предмети от горните прозорци, и за да се предпазят по-капризните ботанически видове, се наложило да ги изнесат на съхранение извън болницата, докато бъде завършен ремонтът на повредените части.

— Установихме, че градинарството е отлична терапия за много пациенти — каза той, като вдигна една смокиня от седалката на един стол и посочи, че Кирш трябва да седне, — докато виждат плодовете на своя труд. Но една късна слана причинява неописуеми страдания.

— Не отглеждате ли случайно кактуси? — попита Кирш, оглеждайки купчините пожълтяващи листа.

— Кактуси? О, боже, не. Условиата за тях са много неподходящи дори в оранжерията. — Шулер намери място за смокинята на своето бюро, където тя закри отчасти лицето му. — Въпреки че тук има един пациент с два много красиви кактуса. Баща му ги е донесъл от Америка. Защо питате?

— Мисля, че ги видях. Ако говорите за Едуард Айнщайн.

— Точно така. Как...

— Дойдох да го посетя миналата седмица. Като получастна визита.

В най-общи линии Кирш обясни своя професионален интерес към случая Драганович, без да спомене Мария по име.

— След като вече бях тук, помислих, че бих могъл също да установя какво си спомня за нея хер Айнщайн, защото са се познавали. Би трябвало най-напред да се свържа с д-р Майер, но аз не исках да го натовазвам с нещо толкова дребно.

Шулер подсмръкна, което беше единственият показател, че е притеснен от професионално директния начин, по който Кирш постави въпроса.

— А беше ли хер Айнщайн готов да отговаря на въпросите ви?

— Да, напълно. Въпреки че някои от забележките му бяха озадачаващи. Все още не съм сигурен на кое да вярвам.

Шулер въздъхна.

— Добре. Доктор Цимерман наблюдава този случай сега. Предполагам, че трябва да говорите с него.

Шулер вдигна телефона и позвъня на няколко места в сградата. Няколко минути по-късно д-р Цимерман влезе в стаята, стискайки здраво една картонена папка. Беше двайсетина години по-млад от Шулер, по-дребен на ръст, гладко избръснат и сух, с очила и гъста тъмна коса, сресана на вълни през цялото му теме. Долната мека част на лявото му ухо беше превързана.

Той стисна енергично ръката на Кирш.

— Чувам, че току-що сте дошли от Берлин — каза той, предавайки значимост на думите си чрез повдигане на вежди.

— Преди няколко дни, да.

Цимерман кимна тежко.

— Как е там?

Без съмнение той беше гледал същите кинопрегледи и беше чел същите репортажи във вестниците като Кирш: Хинденбург назначава Хитлер за канцлер, тълпите и факелните шествия, събития, които самият Кирш беше пропуснал. Липсата на акцент у Цимерман говореше, че е германец по рождение.

— Доктор Кирш не е дошъл тук да говори за политика — каза Шулер. — Той иска да научи нещо за пребиваващия при нас хер Айнщайн.

— Хер Айнщайн, добре... — Цимерман се озърна напразно наоколо за свободен стол. — Той наистина е интересен случай. Ясно психиатрично разстройство, съчетано със забележителна интелигентност и познания. Написаните от него неща свидетелстват за голяма ерудиция, ако се съди по академичните му статии. А той е и най-добрият пианист, който сме имали от години тук.

В последвалата дискусия стана очевидно, че д-р Шулер и д-р Цимерман бяха на различни позиции за точното естество на състоянието на Едуард, както беше загатнал и самият Едуард. Но ако това беше източник на враждебност помежду им, те внимаваха тази враждебност да не излезе извън контрол, поне пред него.

— Едуард е учил в медицинско учебно заведение няколко години — каза Цимерман. Сега той се беше приютил на края на масата между едно каучуково растение и една акация джудже. — Това прави диагностицирането много по-трудно. Той знае всичко за различните симптоми и може да ги представя, както си поиска.

— Прави това, за да се забавлява — каза Шулер. — Има една манипулативна страна в неговата личност: пасивна, но ефективна. Почти като при жените.

— Има двойствено отношение към цялата идея за психиатрията, както и към много други неща — каза Цимерман. — Съвсем ясно има голям интерес към темата, но в същото време обича да изразява скептично отношение, като че ли цялата тази сфера на дейност е гнила.

Кирш кимна.

— Аз усетих точно това, когато се срещнах с него.

— Това отношение е възприел от своя баща — продължи Цимерман, — за когото аз подозирам, че е в основата на този случай. Всичко, което баща му не иска да приеме, не го приема и той, не и изцяло. За нещастие на Едуард, неговите таланти и наклонности са в области, за които неговият баща няма време, като единственото изключение е музиката. Можете да видите как това го изправя пред една дилема.

Отначало Кирш не видя тази дилема. Присъствието на Едуард в живота на Мария се превръщаше все повече в източник на объркване.

Синът на Айнщайн имаше познания, но също и въображение; а освен това той долавяше и нещо пакостливо, може би дори нещо злостно.

— Една дилема — повтори той. — Какво искате да кажете?

Цимерман бутна очилата нагоре върху носа си.

— Едуард или се обявява против баща си — което е безнадеждна кауза, при положение че баща му е интелектуален колос без паралел — или приема да отхвърли почти всичко, което би могло да осигури негово собствено място в света дори да установи собствената му идентичност. — Той отвори папката и извади от нея снопче листа, завързани хлабаво с дълга синя панделка. — Тук има нещо, написано от Едуард: философски афоризми, той така ги нарича. Изпраща ги периодично в писма, но за щастие е достатъчно суетен, за да си оставя копия.

Той подаде на Кирш листата. Те бяха изписани с елегантен почерк, сякаш преписани старателно. Една сентенция беше подчертана: *Нищо не е по-лошо за един човек, отколкото да има някой близо до себе си, за когото неговото съществуване и всички негови усилия не струват нищо.* Кирш обърна една страница и видя друга сентенция, написана по същия начин: *Най-лошата съдба е да нямаш съдба, но също и да бъдеш ти съдбата на някой друг.*

— Трогателно или сълзливо — каза Шулер, — зависи от вашия вкус.

Цимерман постави листата отново в тяхната папка.

— Написал е също една книга. Дебела няколкостотин страници.

Шулер се намръщи, като че ли беше казал нещо, което не биваше да казва.

— Каква книга? — попита Кирш.

— Очевидно измислица, белетристика. Чувахме го да казва, че работи върху нея от известно време, но никога не сме вярвали, че тя съществува в действителност. Тогава една от сестрите го сварила да опакова някакъв ръкопис. За съжаление, когато след известно време отидохме да видим с очите си този ръкопис, той беше изчезнал. Смятаме, че го е предал някому. Това е доста разочароващо.

Кирш не можеше да повярва на ушите си. Няколко стотици страници с въображаеми излияния на чувства, колкото и да са объркани, биха помогнали да се вникне на някакво ниво в състоянието на пациента, нещо, което години на анализиране не биха могли да

постигнат. Книгата е била под носа им, но те не са я погледнали, просто защото не *вярвали*, че такава изобщо е имало.

— Имате ли някаква представа какво е било съдържанието на книгата?

— Действието се развива в психиатрична болница — каза Шулер. — А героят е психиатър. Това е всичко, което знаем.

При наличния интерес у Едуард към психиатрията изборът му не беше изненадващ. Може би при писането на белетристична книга е могъл да прави избор, какъвто не се е осмелявал да направи в живота.

— Смятате, че връзката на Едуард с неговия баща е всъщност основната причина за неговото състояние? — попита Кирш.

Цимерман кимна.

— А професор Айнщайн има ли представа за това?

Шулер сви рамене.

— Изпращахме доклади за състоянието на Едуард на неговата майка. *Приехме*, че са били препрацани, но...

Цимерман и Шулер се спогледаха един друг. Цимерман докосна превръзката на ухото си.

— Не получихме никакво доказателство за интерес. Разбира се, професорът е зает човек.

— Няма никакво съмнение, че Едуард се чувства изоставен — каза Шулер. — Обявен за негоден и изхвърлен. Ето защо мрази баща си. Точно както и го боготвори. Такъв конфликт не е здравословен, особено за един чувствителен млад мъж.

— Това разрушава неговия разум — добави Цимерман. — Най-лошото според мен е, че той знае това.

Анализът имаше смисъл със или без позоваване на стриктните догми на Фройдовата психоанализа. Факт, който можеше лесно да се установи, е, че децата често се самообвиняват за отсъствието и пренебрежението на родителя, колкото и ирационално да звучи това. Когато тук се включи един баща, който хвърля сянка, по-дълга от сянката на всеки жив човек, едно безукорно същество, обичано от милиони хора, ще ви бъде лесно да разберете как могат да се вкоренят толкова дълбоко чувства на вина или незадоволеност. Но що се отнася до лечението, единственият подход с надежда за успех беше да се промени естеството на взаимоотношенията. Връзката между баща и син трябваше да бъде създадена отново, така че да стане съзидателна



вместо разрушителна, преди да е нанесла непоправима вреда. Това беше подход, който изискваше пълно посвещаване и време.

— Усещането, което получихме, е, че професор Айнщайн не е съгласен с нито една от нашите преценки — продължи Шулер.

— Той вярва, че душевната болест на неговия син няма нищо общо с него. Тя е наследствена като вродения сифилис, само че е по-неподатлива на лечение. Според майката на Едуард, професорът се страхува много от наследствена лудост — ирационален страх, може да се каже. Когато другият му син, Ханс Алберт, преди няколко години се сгодил за жена, по-възрастна от него, той я е проучвал чрез нает частен детектив. И когато се оказало, че била подложена за кратко време на психиатрично лечение, се противопоставил на сватбата със зъби и нокти.

— Сигурен съм, че е имал своите основания — каза Кирш.

— Очевидно е вярвал, че семейство Мариш също е имало лудост в кръвта си. Така че да се жениш в семейство, над което тегне същото проклятие...

— Не може ли да е бил прав?

Шулер сви рамене.

— Майката на Едуард е предразположена към пристъпи на депресия — поне Едуард казва така. А неговата леля, Зорка Мариш, е прекарала две години тук, в „Бургхьолцли“ през войната. Алкохолизъм и нервно разстройство от някакъв тип, въпреки че е твърде възможно да е свързано с някаква травма, съгласно бележките за случая.

— Наследствени или не — каза Цимерман, — по-лесно би било да се определят затрудненията на пациента, ако чувството на отхвърленост може да бъде намалено. Поведението на Едуард стана забележимо по-обезпокоително, когато той научи, че баща му може да напусне Европа завинаги.

Кирш си мислеше за Едуард, който самотен в стаята си, се упражнява на пианото всеки ден в очакване на посещение от баща си — посещение, което засега не се беше случило.

— Той *наистина* ли е напуснал завинаги?

— Много е възможно — каза Цимерман. — Фрау Айнщайн ни каза, че са му били предложени няколко високоплатени длъжности в Америка. Очевидно Едуард е разбрал, въпреки че това не би трябвало да се допуска.

— Той е заловил писмо от своя баща — каза Шулер. — Оказва се, че е вършил това известно време, тършувайки из книгата на майка си и на други места. Тя мисли, че някои неща са й откраднати.

Кирш стана.

— Писма?

— Ние предполагаме така. Това беше преди няколко месеца. Във всеки случай, що се отнася до Едуард, само мисълта, че неговият баща напуска Европа, дълбоко го разстройва. Изглежда, че по същото време са били засегнати връзките с майка му.

Отвън в коридора иззвъня електрически звънец. Шулер извади часовник от горния си джоб и се изправи на крака, обяснявайки, че трябва да посети едно събрание и помоли да бъде извинен.

— Само ме осведомете кога искате да започнете да проучвате архива и аз ще ви осигуря достъп и спокойно място да работите. Междувременно, предайте на д-р Бонхьофер моите най-сърдечни почитания.

Доктор Цимерман придружи Кирш по обратния му път през сградата до изхода. Вечерното хранене беше към края си, пациентите мълчаливо се тътреха към квартирите си, някои хвърляха едно бдително око към непознатия, когато той минаваше покрай тях, повечето гледаха в пространството с познатата смесица от безнадеждност и обърканост. Общото настроение обаче в сравнение с „Шарите“ беше поне малко по-спокойно, но може би просто защото пациентите бяха по-щедро натъпкани с успокоителни.

— Надявам се, че сме ви били от известна полза — каза Цимерман. — Вие искахте да знаете дали хер Айнщайн е надежден източник на информация и аз се страхувам, че отговорът е по-скоро не. Просто главата му е натъпкана с прекалено много неща.

— Вие очевидно сте загрижен за него.

Цимерман кимна.

— Боя се, че това може да доведе до саморазрушение. Възможно е той вече да жадува за някаква форма на мъченичество в ръцете на баща си.

— Може би точно това е имал предвид за неговия измислен литературен герой психиатъра — предположи Кирш.

Цимерман сви рамене.

— Страхувам се, че никога няма да узнаем.

Кирш отново си представи Едуард на пианото. Той свиреше така добре, толкова ясно и точно, та беше трудно да се повярва, че е нещо друго, а не един напълно здрав и разумен човек. Това беше доказателство до каква степен човешкият ум е парцелиран; една част работеше на най-високо равнище, друга беше напълно нефункционална. Коя част управляваше неговата писателска дейност? Дали изчезналият ръкопис бе дело на Айнщайн геният или Айнщайн побърканият?

— Аз имам един последен въпрос — каза той. — Ако Едуард може да представя симптоми по своя воля, как вие можете да бъдете сигурни, че неговото поведение не е било една игра на криеница от самото начало? Възможно ли е това да е било само един зов за помощ? Начин да привлече вниманието на баща си.

— Всичко е възможно, но това би бил уникален случай в моята практика. Ако само хвърлите поглед на временните влошавания на почерка му, ще разберете, че нещо не е както трябва. Освен това част от неговото поведение е доста екстремна.

— Като например?

— Изблици на ярост, тръшкане на врати, халосване на пианото с юмруци, понякога по десет минути наведнъж. И още — нападна майка си, когато тя се опитваше да го обуздае. Опита се да я бутне от балкона.

— Той ми каза, че това било само опит да я сплаши.

— Това не е всичко. Майка му дава частни уроци на млади жени — по математика, музика и други подобни. Едуард започнал да се разхожда по време на уроците силно разголен. Стените в спалнята му били покрити с порнографски снимки. Майка му не се осмелява да пуска никого там дори слугинята.

Бяха стигнали до главния вход. Пустото пространство се огласяваше от звуци на затварящи се врати.

— Моя пациентка в Берлин е една от ученичките на Милева Айнщайн. Но още не съм наясно как Едуард се е запознал с нея.

Цимерман се намръщи.

— Какво е името на вашата пациентка?

— Мария Драганович. — Кирш кимна към папката, която все още стоеше пъхната под мишницата на Цимерман. — Споменава ли я е някога Едуард?

Цимерман обмисляше отговора на този въпрос.

— Знаете ли, аз не мисля, че той го е правил, всъщност, въпреки че, разбира се...

— Тя е сръбкиня, от същата област, откъдето е и неговата майка.

— Да, знам. Спомням си я съвсем ясно.

Кирш не беше сигурен дали беше разбрал.

— Моля? Искате да кажете, че всъщност сте се срещали с нея?

— Е, да, разбира се. Тя беше пациентка тук за малко. В първокласното отделение. Не знаете ли?

— Не, не знаех.

— Едуард беше тук по това време — каза Цимерман. — Затова мисля, че тук са се срещнали.

Мария е била пациент на психиатрията още преди да е стъпила в Берлин. Доказателството беше точно там, в нейната папка с медицинското ѝ досие. Тя е била в Бургхьолцли за две седмици. И кой би могъл да каже, че не е била пациентка преди това някъде другаде? Изглежда инспектор Хаген е бил прав през цялото време: беше безсмислено да се прави опит да се разнищи целта на Мария за отиването ѝ в Германия или събитията, довели до нейното откритие. Беше безсмислено да се реконструират, както се прави при разследване на престъпление, причината и следствието. Не е имало нито престъпление, нито причина, нито обяснение, нито цел. Само заблуда или измама.

Кириш прочете досието от папката в кабинета на д-р Цицерман, докато самият Цицерман се тътреше наоколо, опитвайки се да изглежда зает. Досието беше тънко, но изчерпателно. Фактите за случая — дати, часове, наблюдения, процедури — всички бяха старателно записани и подписани. Строга информация. Данни. Обективен факт. Точно това, за което беше дошъл: проникателен поглед върху състоянието на ума на Мария, солидни основи за ново начало. Но това не беше новото начало, на което той беше разчитал.

Тя се беше представила в болницата през септември. В бележките не беше споменато за препоръчително писмо или направление, нито за някой, който я е съпровождал. Изглежда беше пристигнала сама, по собствено усмотрение. Заявила, че страда от безсъние, сомнамбулизъм, пристъпи на паника и загуба на паметта за определени интервали от време, след което оставала дезориентирана за няколко минути след всеки пристъп. Някой си доктор Фогт беше провел предварителния преглед. В досието не се споменаваха за травма на главата, главната ѝ загриженост била, че може да има тумор в мозъка. Но като се остави настрана загубата на памет, характерните симптоми, свързани с тази диагноза, липсваха: Мария не страдала от главоболие, нито от сънливост, нито от някаква болест — факт, за който тя била категорична. Той забелязал, че пациентката изглеждала

възбудена, *въпреки че външно полагала усилие да изглежда спокойна.* Следващата хипотеза беше, че е страдала от нервен пристъп, предизвикан от емоционален стрес, най-доброто лечение за което беше пълна почивка в спокойна заобикаляща среда. Няколко дена по-късно, по предложение на д-р Фогт, тя беше постъпила в първокласното отделение.

Загуба на памет. Това беше написано там черно на бяло. Дали проблемът беше продължил? Дали интервалите бяха станали по-дълги, с кулминация на продължително състояние на амнезия, каквото Кирш беше установил в Берлин?

Той продължи да чете. Престоят на Мария в болницата не беше отбелязан с никакви особени събития. Наред с почивката и различни форми на леки ободряващи забавления, тя беше започнала курс по водна терапия, модно ново лечение, за което „Бургхьолцли“ била наскоро съоръжена. Както разбра Кирш, при тази терапия пациентите били увивани стегнато в мокри чаршафи, преди да бъдат потапяни във вода с различни температури. Цимерман каза, че методът бил създаден с цел намаляване на тревожността и заблудите при параноични и шизофреници пациенти, както и да осигури периоди на спокойствие, без да се използват успокоителни средства. Кирш вярваше в релаксиращото действие на продължителното потапяне във вода. Опитът с частична безтегловност се беше оказал наистина благотворен. Но трудно би могъл да приеме, че това има същото въздействие като едно продължително лечение. Във всеки случай, лечебният курс на Мария бил прекъснат скоро след първия сеанс. Бележките в досието не казваха почти нищо по въпроса защо беше станало така. В тях се твърдеше само, че тя показвала „нежелание да сътрудничи“ и била „твърде гласовита“, както и че показвала признаци на душевно разстройство.

Последната бележка, написана от д-р Фогт, гласеше само: *След настъпило подобрене пациентката веднъж показала отново безпокойство и намаляване на способността за концентрация. Препоръчана е пълна психиатрична оценка, която да започне в началото на следващата седмица.* Но по това време Мария вече била платила таксата в брой и освободила мястото в болницата. Не оставила никакъв адрес за препращане на съобщения.

Фогт никога не беше оспорвал твърдението на Мария, че е болна. Но от друга страна, той самият не бил забелязал конкретни симптоми за това. Наличието на душевно разстройство било непостоянно и непряко изразено.

Не беше обичайно хората сами да отиват в психиатрични заведения, за да проверят психичното си здраве и съответно да се подложат благоразумно на оздравителни процедури. Отиване на почивка, придружена от някакви лечебни процедури в санаториуми, бяха често явление сред богатите кръгове, въпреки че „Бургхьолцли“ не беше моден избор за такива хора, защото там имаше твърде много истински болни из помещенията. Би могло да бъде съвпадение, че Мария последвала Едуард в болницата две седмици след неговото завръщане там. Но ако това не беше случайно съвпадение, то какво беше всъщност? Поддаването и преследването на някакво странно очарование? Или някаква пресметливост? Може би Мария бе доловила същата слабост, каквато имаше Кирш: през задната врата към истината.

Възможностите се натрупваха, посрещани с неохота, но без да може да се отхвърлят. Даже след цялото това време никоя от тях не би могла да бъде пренебрегната. Ойген Фишер мислеше, че Мария е част от добре замислена измама. Дори тази теория все още беше защитима.

Кирш свали очилата и разтри очите си. Защо Мария беше отишла в Берлин? Откъде беше дошла тази идея? Може би връзката с Айнщайн беше само в съзнанието му. Имаше ли той сложни сценарии, които всъщност нямаха основание?

Затвори папката и усети, че Цимерман се е втренчил в него иззад бюрото си.

Той се усмихна нервно.

— Намерихте ли каквото търсехте?

Навън беше още изненадващо светло въпреки късния следобед. Снегът излъчваше фосфоресцентна светлина, улеснявайки хората да виждат по-добре пътя, даже когато небето започна да тъмнее. Самотен чифт следи от автомобилни гуми очертаваха успоредни линии върху лъкатушната повърхност на пътя.

Кирш беше забравил за мъжа, когото беше зърнал на идване между дърветата, но когато тръгна по завоя под болницата, го видя отново, прислонил се наведен до стъблото на един бор, да пуши цигара.

— Загуби си времето — каза той.

Кирш нямаше време дори да се изненада. Имаше смътен спомен, че си беше уредил среща с този мъж.

— Съжалявам — каза той.

Макс хвърли цигарата и закрачи по пътя. Старият му шинел беше наметнат на раменете му. Той се беше крил тук през всичките тези години, в неутрална Швейцария, неизбежно устремен към старата, отъпкана от Алберт Айнщайн земя в Цюрих. Това беше тяхната тайна, само на двамата, тайна, която Кирш беше пазил толкова добре, та беше почти забравил, че имаше нещо да пази.

— Защо още си тук? — каза Макс.

Кирш се приведе в раменете и продължи да върви.

— Аз съм тук за моя пациентка. Има някои неща, които трябва да разбере.

— Мария е единствената, която знае отговорите. Тук няма да ги намериш.

— Бих могъл да открия коя е тя.

— Не искаш ли да кажеш коя е била тя?

— Не виждам разликата. Каква е разликата?

— Коя искаш да бъде тя?

Беше типично за Макс да задава неудобни въпроси.

— Лизерл. Искам да си бъде Елизабет Айнщайн.

— Защо?

— Как може ти да ме питаш това? Ти измежду всички други хора.

— Мислиш, че така ще й стане отново добре?

— Да.

— Като Едуард Айнщайн. Той е *много* добре.

— Това е различно.

Макс сви рамене. Той беше скептично настроен изобщо към психиатрията, също като своя герой. Доколкото бил запознат, тя въобще не била същинска медицинска наука.



— Много благородно е от твоя страна да положиш толкова усилия. Ако се окаже, че си прав, тя ще ти бъде задължена завинаги. Също и баща ѝ.

Сега те бяха точно над езерото, където сиви маси вода се сливаха с безцветното небе. Сякаш човек стоеше пред огромен недовършен стенопис. Само горите наоколо и градът бяха изобразени докрай.

— Не за това съм тук — каза Кирш. — На мен са ми нужни фактите. Омръзнаха ми предположенията. Необходима ми е солидна хипотеза.

Макс се загърна по-здраво с шинела си. Кирш се почувства виновен, че го е взел от къщата, без да го пита.

— Предполагам, че благодарността все пак е нещо — каза Макс. — Тя поне ще те запомни, нали? След като си отидеш.

— Не това е важното.

Макс запали нова цигара. Преди нямаше навик да пуши. Но сега беше възрастен.

— А кое е важно тогава?

Кирш продължи да върви, без да отговаря. След няколко секунди разбра, че брат му вече не върви с него. Той погледна през рамо. Макс стоеше на пътя с отпуснати ръце.

— Нямах много време — каза той.

Кирш се събуди в хотелската стая. Синя утринна светлина се процеждаше през един процеп между завесите. Беше мразовито студено. За момент помисли, че вижда Макс да стои в ъгъла, наблюдавайки го. Но това беше само неговата мушама, окачена отстрани на гардероба. Той отпусна глава обратно върху възглавницата и придърпа завивките до брадичката си. Това определено е било сън. Беше сигурен, че е взел такси за обратния път от Бургхьолцли. Ясно си спомняше как д-р Цимерман поръча по телефона такси.

Той се опита да си припомни отново звука от гласа на Макс, да си представи подробности от лицето му. Но в съня му беше много тъмно, за да види тези неща. Можеше да си припомни само една тъмна фигура, силно изпъкваща на фона на снега. А гласът, дали беше наистина гласът на Макс? Кирш вече не беше сигурен, че би го разпознал, ако го чуеше сега.

Той свали мушамата от гардероба и я просна върху облегалката на стола.

По-късно тази сутрин Кирш седеше пред бюрото в хотелската си стая и пишеше писмо до Алма. Това не беше идеалната форма на кореспонденция, особено като се има предвид какво трябваше да ѝ каже. Но той изобщо не беше сигурен, знаейки за болестта на баща ѝ, кога ще може да я види отново; а не изглеждаше уместно да я вика в Берлин за разговор, прекъсвайки ангажиментите ѝ. В едно писмо би могъл най-малкото да ѝ даде ясно и категорично обяснение. Би могъл да изложи аргументите си, без да се страхува, че ще бъде прекъснат; така тя може да осъзнае, че едно скъсване е главно в неин интерес. Това беше страхлив избор, но друг не му беше останал. Вече беше изчакал твърде дълго. И защо? Защото през цялото това време някакви вътрешни гласове в главата му казваха, че неговите чувства към Мария не са реални. Те бяха една мимолетна прищявка, една фантазия, изградена в примамливата пустотата на нейната амнезия. Когато обаче истинският образ на Мария започна да се оформя, той проумя, че именно на любовта му към Алма липсваше същност. Беше копнял по представата за нея: чиста, красива и неустрашима, като слънцето в безоблачно небе.

Най-напред написа адреса върху плика: лесната част. След това започна да скицира текста, правейки три погрешни старта, преди да напише половин страница. С всеки нов опит обясненията му, вместо да стават по-солидни и по-разбираеми, изглеждаха несвързани и разпадащи се. *Аз страдам от една болест, написа той, от която е повече от възможно да не оздравея никога.* Той не спомена коя е болестта. *Съмнително е, че ще можем да имаме деца.* Във всеки случай той не бил мъжът, който би могъл да я направи щастлива, написа той. Тя щяла да осъзнае това много ясно с течение на времето. Той не споменаваше за любов. Знаеше, че споменаването на думата любов може само да обърка нещата. Все пак, без любов, всичко, което написа, звучеше кухо и фалшиво, като че ли беше диктувано от някой друг.

Той погледна часовника си. Време беше да върви. Пъхна незавършеното писмо в плика и остави плика върху бюрото. Щеше да го завърши по-късно или, по-вероятното, да го започне отначало. Междувременно, докато стигне до фойето, беше решил изобщо да не пише това писмо. Щеше да се отбие специално до Ораниенбург на връщане и да ѝ обясни всичко лице в лице. Това беше най-малкото, което Алма можеше да очаква.

За нещастие, докато Кирш беше извън хотела, камериерката взе писмото и го даде на портиера, който постави клеймо и изпрати писмото с останалата поща, като включи към сметката на Кирш съответната добавка. Кирш не откри какво се беше случило преди своето завръщане в хотела.

По времето, когато пристигна в Бургхьолцли, слънцето беше започнало да пробива през облаците, създавайки лодки от бяла светлина по повърхността на езерото. Обаче вътре в оранжерията беше мрачно, защото стъкленият покрив беше покрит със снежна покривка. В едната страна на покрива няколко стъклени панела бяха разбити, а парчетата от стъкло, които не бяха паднали, образуваха рамка за небето като изпотрошени зъби. Само там слънчевата светлина можеше да мине и да заблести в оранжерията.

Едуард се грижеше за една редица цветя в пръстени съдове, като загърляше с ленти от парцали краищата на клонките. Той носеше престилка без копчета върху червен халат и пижама. Косата му се спускаше безредно над челото.

— Камелии. Вижте, те вече започват да се разтварят. — Той показа на Кирш едно клонче с розово листче от цвят, което се показваше през още неразцъфналите листчета, обвиващи бледозелена пъпка. — Един силен студ и ще загинат.

Дъхът му образуваше облачета във въздуха.

— Трябва да влезем вътре — каза Кирш. — Ще се простудите тук навън.

Едуард започна да обвива пъпката.

— Не мисля, че вие сте от онези лекари. Имате ли квалификация за обща практика?

— Бях военен хирург, преди да стана психиатър.

— Наистина ли? Защо престанахте да се занимавате с хирургия?  
Кирш сви рамене. Настроението на Едуард беше войнствено.  
Това го беше извело от равновесие.

— Трябва ли да има някаква причина?

— Ето *това* е интересен въпрос. Дали човешкият разум принадлежи към света на класическата физика или на квантовата физика? Има ли недвусмислена причина за всяка мисъл и желание? Или те могат да възникват спонтанно?

— Нека да кажем, че се нуждаех от промяна.

— Вие не сте длъжен да ми казвате, ако това е тайна. — Едуард продължи да обвива пъпката, като разпори края на парцала и го завърза на възел, за да не се нищи. — Аз спрях да уча медицина, защото не ми харесваха трупите. След няколко дисекции започнах да ги сънувам. И тази ужасна миризма. Дори формалдехидът не може да я прикрие. Очаквам да ме разберете какво искам да кажа.

— Да.

— Никога не можах да се отърва от тази миризма. Тя се беше просмукала в моя мозък, в моето съзнание. Усещах я от възглавницата, когато си лягах. Усещах я у други хора, живи хора. Ето защо престанах да ходя на занятията, не исках да се виждам с онези хора. Не исках да усещам тази миризма, не исках тя да се просмука в мен.

На фронта обикновено съхранявах мъртвците в най-близкото налично мазе, докато ги откарат нанякъде. Обаче по време на големите офанзивни срещи руснаците мазетата винаги бяха препълнени, въпреки че полагаха телата едно върху друго, по три. Санитарите увиваха телата, ако имаше излишни чаршафи. Иначе просто ги обличаха отново и слагаха чували на главите им. Във всички случаи трупната миризма винаги намираще начин да се върне в полевата болница след ден-два. Много бързо всичко в нея замирисваше на смърт и никакви количества хлор или фенол не можеха да прикрият тази миризма. Когато докарваха нови ранени мъже, те виждаха най-напред наредените по протежение на покрива врани и гарвани. Едуард беше прав: щом веднъж си живял в тази миризма, никога не я забравяш. Отпечатъкът в обонянието беше постоянен и всяко напомняне за онова време или място връщаха тази миризма с внезапна противна сила.

— Когато това изплува в съзнанието ми, аз самият се насочвам към квантовия свят — каза Едуард. — Мисълта не е ли съставена от

електричество? И не са ли електроните *кванти*! В известна степен аз не вярвам, че извършваните от мозъка операции се чисто механични. Причина и следствие. Тик-так. Има нещо повече от това.

— Искате да кажете, че има душа.

Едуард изцъка.

— Обръщането към свръхестественото няма да ни доведе доникъде. То просто ще размени една група въпроси, които не са намерили отговор, с друга.

— Тогава какво искахте да кажете?

Едуард опипа едно листо на камелия. Върхът беше пожълтял. Скоро щеше да падне.

— Трудността включва и езиков проблем. В квантовия свят има неща, за които нямаме думи: обекти, които кристализират във времето и пространството само когато ги наблюдаваме; позиция и форма, която съществува потенциално, но не и действително. Човешкият език не зачита такива призрачни състояния на съществуване. Един обект не може да бъде на повече от едно място в едно и също време. Той или съществува, или не съществува. Но не е така в квантовия свят, а той е това, което всички други са направили от него. Нилс Бор каза, че когато се стигне до атомите, единственият език, от който може да има някаква полза, е езикът на поезията.

Сега вече Кириш трепереше.

— Аз имам няколко въпроса, хер Айнщайн. Мисля, че няма да възразите.

Едуард бръкна в джоба си и извади друго парче парцал. Опита се да откъсне от него една ивица, но платът се усукваше в ръцете му.

— Имате ли джобно ножче? Или ножички?

Кириш носеше джобно ножче в горния си джоб, главно за подостряне на моливи. То беше с дръжка от слонова кост, пожълтяла с времето. Той се поколеба, после го извади и разтвори острието, преди да го подаде.

— Няма значение. Аз мога да отгатна защо сте престанали да бъдете хирург. — Едуард претегляше ножчето в ръката си. — Има нещо смущаващо в това да режеш мъртъвци. Оскверняването. В часовете по анатомия студентите обикновено се смеят и им дават прякори — на труповете, имам предвид. Добро утро, Каспер; добър вечер, Моли. Колко много месо, казват те, като в месарски магазин,

само дето не е така прясно. Ние обикновено ги съхранявахме в хладилен склад, но през лятото той не е достатъчно студен. Аз често сънувах, че те са се върнали, целите почернели и изпонарязани през часовете. — Той изпробва острието на дланта на ръката си. — Надявам се, че е различно при живите екземпляри. Предполагам, че те не могат да се връщат да ви преследват, ако все още са живи.

— Аз не мисля така.

— Освен ако не умрат направо там на масата. — Едуард сгъна здраво парцала около острието и го дръпна надолу, докато той се раздра. — Трябва да е ужасно нещо, нечий живот да бъде в ръцете ти. Ами ако направиш грешка? — Той посегна към друга пъпка на камелията, разтърквайки палеца си по повърхността. — Защо не седнете, докторе? Изглеждате блед.

Имаше няколко брезентови шезлонга, натрупани до задната стена. Кирш си помисли, че може да вземе един от тях и да седне, но след това се сети, че погледнато от страни, това би изглеждало особено неблагоприятно за него да седи, докато Едуард стои прав. Както д-р Бонхьофер беше казал, такива неща подкопават основните принципи в отношението пациент — лекар.

— Аз знаех, че ще се върнете — каза Едуард. — Вие искате пак да говорите за Мария, нали?

— Ако това ви се струва редно.

— О, да. Аз обичам да говоря за Мария. Това ми помага да си спомням за нея. Тя е хубава, не мислите ли?

— Да, разбира се.

— И също толкова умна, въпреки че това не е очевидно, когато се срещнете с нея за първи път. Когато я видите за пръв път, тя изглежда само простодушна, като че ли идва от един по-добър свят. Вие се смущавате, че вашият собствен свят не е като нейния, защото той би трябвало да бъде такъв.

— Вашата майка каза, че Мария е податлива на внушения и лесно се води.

Едуард подсмръкна.

— Майка ми се срамува.

— От какво?

Едуард се обърна с гръб и пристъпи към следващото растение, като се наведе да помирише един цвят, въпреки че той още не се беше

разтворил.

— Едуард?

Той сви рамене.

— Това е, както вече казах, светът не е такъв, какъвто би трябвало да бъде. Това е всичко, което исках да кажа.

Кирш извади цигара и я запали. Нуждаеше се от фактите. Причината и следствието. Придържаше се към това.

— Когато разговаряхме преди, вие не ми казахте, че Мария е била пациентка тук. Защо се е случило това?

— Мислех, че знаете. — Едуард се върна към работата си. — Аз я въвлякох в една история, нали разбирате. Би могло да се каже, че тя беше моята муза.

Кирш наблюдаваше как Едуард изрязва друга ивица от парцала. Радваше се, че не беше острил ножчето отдавна.

— Доктор Цимерман ми каза за вашата книга.

Навън двама работници, облечени в комбинезони, се появиха откъм сградата, понесли стълба. Те спряха пред оранжерията. Мъжът, който вървеше отпред, се взря през стъклото.

— Историята се развива в психиатрична болница — каза Едуард.

— Разбирам.

— Тя е за един психиатър, който се влюбва в своя пациентка.

Със силен трясък работниците облегнаха стълбата на стената на оранжерията.

— Това е интересно — каза Кирш. — Защо се е влюбил?

— Защо се влюбват хората? Защото намират някого, който може да им даде, каквото те искат, или от каквото се нуждаят. Някой, който може да ги освободи.

— Ясно. И как свършва това?

— Боя се, че зле. Краят трябва да бъде правдоподобен, иначе читателят ще се почувства измамен. Няма нищо, което може да развали една добра история повече от един неправдоподобен край. Мисля, че няма да възразите.

— Защо трябва да възразявам?

Едуард взе да увива следващата пъпка.

— Може би това е една квантова история, докторе. Проза вместо поезия. Хрумвало ли ви е това?



Кирш изтръска пепелта от цигарата си в една празна саксия за цветя. Едуард си играеше с него, опитвайки се да го извади от равновесие. Без съмнение беше играл същите игри с Мария. Това беше неговият начин да си доставя удоволствие, отдушник за неговата изкривена и неспокойна свръхинтелигентност.

— А какво ще кажете за вас, Едуард? Това ли е истинската причина, поради която сте дошли тук, да събирате и проучвате материал за една книга?

— Проучването е важно. За обстановката. Обстановката също трябва да бъде убедителна. Днес читателите очакват това. Поддържане на напрежението с липсата на вяра — така го наричат. Вие трябва да накарате вашите читатели да ви повярват.

— А какво беше положението с Мария? Защо тя дойде тук?

Едуард не отговори. Отново изглеждаше погълнат от грижата за ценните камелии. Сега пъпките бяха обвити като малки бинтовани юмручета, размахвани свадливо във въздуха.

Навън един от работниците придържаше стълбата. Другият се беше покатерил на нея. Единственото, което се виждаше от него, бяха стъпалата и глезените му.

— Това е Херман — каза Едуард, без да погледне нагоре. — Маниакалнодепресивно разстройство. Понякога му позволяват да дойде и да послуша как свиря на пиано. Много обича Шуберт. Харесва също Моцарт, но трябва да го следя внимателно, иначе започва да танцува.

Малко натрупан сняг падна от покрива. Стълб слънчева светлина проникна в мрака. Лицето на Херман се появи над тях, една маска на съсредоточен човек с език, стърчащ навън между устните му. Кирш забеляза обраслата с брада, отпуснатата челюст и подстриганата му с ножица коса.

— Страхуват се, че стъкленият покрив ще се огъне и ще хлътне — обясни Едуард, — особено сега когато е повреден. Това се случи веднъж, преди няколко години, когато снегът много натежа.

За първи път Кирш забеляза, че рамката на оранжерията се пропуква.

— Разкажете ми нещо повече за романа, който сте написали — каза той. — Показвате ли го на други хора?

— Обикновено не.

— Ще кажете ли нещо за другите студентки, които е обучавала вашата майка?

Едуард поклати глава.

— Но аз чух, че сте се отнасяли много добре с тях. Фройлайн Анка Щрайм, на първо място, и Майа Шукан. Вие сте свирили за тях. И сте излизали да танцувате.

Всичко това го имаше в папката с досието на Едуард: как Едуард идва в края на уроците и изнася кратки рецитали. Милева го е насърчавала за това. Тя била горда със своя по-млад син и загрижена той да не се затвори в себе си и да не изпадне в депресия, както е станало в университета. Обикновено нейните ученички намирали Едуард за очарователен. Той ги придружавал на екскурзии и вечерни излизания. Но по едно време неговото поведение започнало да се влошава. Моменти на силна ревност и „неподходящо държание“ слагали край на всяко намерение за любовна връзка.

Едуард сви рамене.

— Онези връзки не траяха дълго, нали? — продължи Кирш. — Затова предполагам, че когато се е появила Мария, сте започнали да се безпокоите, че ще се случи същото нещо. — Той се приближи по-близо, говорейки колкото можеше по-благо. — Затова ли й дадохте писмото, Едуард? Имам предвид писмото, което взехте от стаята на майка ви, онова за Лизерл.

Той го наблюдаваше внимателно, очаквайки някаква реакция, някакъв знак на смут или отричане, но не последва нищо такова.

— Аз се чудех как това писмо се е оказало у Мария. Не мога да повярвам, че тя самата го е взела. Кога би могла да има такава възможност? Сега съм съвсем сигурен, че не вашата майка ѝ го е дала. Така че оставате само вие, който е могъл да го стори.

Херман се поотпусна и продължи нагоре по стълбата, поставяйки единия си крак върху покрива, и започна да бута снега с метлата си. Мъжът долу на земята се прозяваше.

— Ако тя беше вашата сестра — каза Кирш, — тогава нещата биха били различни. Това ли си мислехте? Тя щеше да остане с вас. Тя щеше да бъде част от вашия живот завинаги, без значение каква част. А вие нямаше да трябва да ѝ разказвате небивалици и да я ухажвате. Бихте могли да заобиколите всичко това.

Едуард не отговори. Продължи да работи, увивайки ивицата от парцала все повече, а намръщеното му лице силно се съсредоточаваше. Кирш се изкушаваше да го пита дали наистина Мария е вярвала, че е негова сестра — и дали още го вярва. Но когато се качваше по хълма на идване, му хрумна, че дори мнението на Едуард не може да хвърли достатъчно светлина по въпроса. Само неговата майка можеше да знае със сигурност истината, но беше абсолютно ясно, че тя няма намерение да я сподели. Все пак, може би не беше маловажно да узнае в какво вярва самата Мария.

Кирш лежеше буден в хотелската си стая, когато му дойде наум, че именно Едуард е този, който дърпа конците. Това, че Мария била Айнщайн като него, беше идея, която той й беше втъпил. На пръв поглед тя беше силен кандидат за Лизерл, отдавна загубената дъщеря: беше приблизително на същата възраст; беше дошла от същата част на света; имаше естествена дарба за математика. А при двама мъртви родители беше много вероятно никой около нея да не опровергае вече подхвърлената идея.

Това би била напълно правдоподобна история. Детето, известно като Лизерл, е било заченато и родено извънбрачно. По това време Алберт Айнщайн се е мъчел да си намери работа. Неговата молба за получаване на швейцарско гражданство още не била удовлетворена. И двамата родители, той и неговата бъдеща съпруга, били чужденци, чиито визи можело да бъдат отнети и при най-малкия каприз от страна на властите. Алберт все още се водел формално на военна служба в Германия. Затова Милева се е прибрала вкъщи в Сърбия, за да роди детето тайно. Там нейната приятелка Хелене Савич била уредила едно дискретно осиновяване. Възможно е то да е било замислено като временно решение. Може би семейство Айнщайн е възнамерявало да си вземе дъщерята обратно в Швейцария, след като се оженят и се установят стабилно там. Или може би това е било желанието само на единия от тях. Такъв изход би могъл лесно да допринесе за проваляне на брака. Каквато и да е била истината, семейната чест е била спасена. Лизерл останала в Сърбия у приемното си семейство, *за доброто на всички*, както го е написала Хелене Савич.

На гроба на баща си Мария си казала, че се е почувствала освободена. Тя е била психологически предразположена да повярва, че е осиновена. А майката на Едуард не беше ли заявила ясно, че Мария

била фантазърка? *Каквото Господ дава с едната ръка, си го прибира обратно с другата.*

— Тя вярваше ли ви, Едуард? — попита Кирш.

— Да вярва какво? — Едуард търсеше други пъпки за обвиване, но всички те бяха вече обвити.

— Че е била Лизерл, вашата сестра.

Едуард поклати главата си.

— Аз нямам сестра.

— Тогава защо вие сте й дали писмото? За какво беше това?

Едуард погледна ръцете си и джобното ножче. Започна да сгъва и разгъва острието. Сега, когато имаше повече светлина, Кирш можа да види, че очите му са кървясали и с кръгове под тях. Зачуди се какви ли лекарства му бяха давали за неговото шизо-емоционално разстройство. Но беше така съсредоточен върху Мария, че не помисли да попита.

— Едуард...

— Баща ми ви е *изпратил*, нали?

— Вече ви казах, Едуард: Мария е моя пациентка. Аз търся вашата помощ.

Едуард се обърна с отвореното ножче в ръка.

— Какво значение има какво *аз* казвам? Какво значение има какво *аз* мисля?

— Вие и Мария сте били близки.

— Тя си отиде. Тя е... *никой*. Вие дойдохте много късно.

Едуард направи крачка напред и за момент Кирш помисли, че той ще го прониже с ножчето. Вместо това обаче Едуард вдигна глава и допря острието на ножчето до своето собствено гърло, точно до каротидната артерия, натискайки толкова силно, че плътта му наоколо побеля. В главата на Кирш прозвучаха думите на д-р Цимерман: *Аз се опасявам, че това може да свърши със саморазрушение.* И то може би щеше да стане посредством едно ножче, което му беше дал Кирш.

Откъм покрива прозвуча животински писък. Инстинктивно двамата мъже погледнаха нагоре. Вероятно Херман ги е наблюдавал. Той лежеше, проснал се върху покрива, с лице допряно до стъклото, чукайки с дланите на ръцете си, така че цялата оранжерия се тресеше. Кирш скочи напред, опитвайки се да хване китката на Едуард, но Едуард беше прекалено бърз за него: той съобразително отстъпи крачка встрани, завъртайки се на един крак като матадор. Кирш се

наклони на другата страна, спъна се в куп саксии за цветя и се сгромоляса на пода.

Едуард погледна ножчето, което все още беше в ръката му. Той премига, като че ли не беше сигурен какво прави то там. След това внимателно сгъна острието и го подаде обратно на Кирш.

— Благодаря, докторе — каза той. — Сега трябва да вървя, за да се упражнявам на пианото. Баща ми се разстройва, ако не се упражнявам. Довиждане.

Това беше смес от натрий и сяра: десет грама жълтеникав прах на дъното на малка бутилка без етикет. Портиерът на главната болница го увери, че точно това му трябва. За Айснер оставаше да направи 2,5 процентов разтвор с дестилирана вода и да го инжектира във вената. Фенобарбиталът на прах беше устойчив и можеше да се съхранява неопределено дълго, но в разтвор трябваше да се използва в рамките на 48 часа. След това започваше да разяжда стъклото.

— Двеста и петдесет милиграма — каза портиерът. — Това е вашата максимална доза. Разбира се, зависи от теглото на тялото.

— Разбира се.

— Внимавайте да не превишавате указанията. Прекалено много, прекалено бързо и изпадате в шок.

— Колко дълго действа?

— Зависи. Около петнайсет минути.

Айснер беше разочарован. Петнайсет минути не беше достатъчно време за разпита, който беше планирал. Той се питаше колко дози от фенобарбитала беше безопасно да инжектира и на какви интервали, но не искаше да предизвика любопитството на портиера. Подаде парите и се върна в клиниката. Щеше да действа по метода проба — грешка. Вече се беше снабдил с игли и спринцовки от складовото помещение. Беше си набавил също аптекарски везни и мерителен цилиндър от магазин втора употреба. Но откъде да намери дестилирана вода?

Онзи следобед той отиде в кухнята и свари вода в един чайник, после наля водата в чиста кана за кафе. Фактът, че в нея нямаше кафе, остана незабелязан. Той отнесе каната в кабинета си и заключи вратата. Седна на бюрото си, направи разтвор, достатъчен за три подкожни инжекции, и напълни три спринцовки. Нямаше търпение да започне, но беше по-безопасно да изчака след вечеря. Не искаше да бъде прекъсван или да привлича ненужно внимание.

Перспективата да постигне свой собствен, макар и малък медицински успех, го вълнуваше. Кирш нямаше да хареса, че

експериментира в негово отсъствие, но какво можеше да му направи? Човек с толкова много тайни трябваше да внимава и да не си разиграва коня къде ли не. Например как би обяснил той на своята годеница защо е плащал наема на стая в къщата на господин Метлер?

Айснер вдигна спринцовката към светлината. Течността беше бистра и безцветна, изглеждаща безвредна като вода. Беше изминало известно време, откакто той не беше правил инжекции. Номерът беше да намери вена и да внимава иглата да не влезе в нея от една страна и да излезе от друга. Когато се получи изтичане на течността в околната тъкан, може да се явят различни усложнения. Вероятно беше добра идея да завърже пациентката за леглото. Не искаше тя да си мърда ръката по време на манипулацията.

Айснер изцеди спринцовката от останалия в нея въздух, докато на върха на иглата не се показа капчица от течността. Важно беше да се избегне инжектирането на въздух. Едно мехурче само можеше да причини разкъсване на кръвоносния съд. Ако това мехурче достигнеше до мозъка чрез кръвта, можеше да причини мозъчен удар. Цялата процедура щеше да бъде по-безопасна, ако Мартин се беше съгласил да участва. Така че, ако се случеше нещо лошо, вината щеше да бъде негова.

Проблемът с Кирш, реши Айснер, ако се остави настрана лицемерната му грижовност, когато ставаше дума за неговите пациенти, беше отказът му да споделя. Той заграбваше интересните случаи и след това ги поемаше като свои частни проекти. Рядко обсъждаше какво е намислил. Не допускаше колегите си да се намесват, а Момичето Айнщайн беше пример за това. Той беше егоист дори неблагодарник. Роберт го беше запознал с Алма. Роберт го беше въвел в паството на Зигел. Само по тези причини той заслужаваше повече уважение.

Барбитуратът можеше да се окаже безполезен. Той можеше да не отключи подсъзнанието или да увеличи склонността към преструвки, както казваха някои. Обаче никой истински безпристрастен наблюдател не можеше да го обвини, че я подлага на тест. Защото само чрез такива експерименти, успешни или неуспешни, познанията за човека можеха да отбележат прогрес.

Кирш беше страшно против експеримента. Само през трупа му, беше казал той. Но това нямаше да се превърне в проблем, защото

нито той, нито неговото тяло, живо или мъртво, бяха тук някъде наблизо.

Мария беше заспала на леглото си, когато санитарят влезе в стаята ѝ.

— Доктор Айснер иска да ви види на долния етаж.

Мъже от персонала обикновено не се виждаха в женското крило след свечеряване. Мария мислеше, че това е правило, което важи за всички, освен за лекарите. Начинът, по който санитарят стоеше на входа, гледайки рисунките, закачени по всички стени, я убеди, че е права.

Тя се обърна с гръб към него, въпреки че очите ѝ останаха отворени.

— Уморена съм — каза тя. — Сега искам да спя.

Името на санитаря беше Йохман. Той беше набит, дебеловрат мъж с груби обноски. Тя беше забелязала, че пациентите мъже го избягваха.

— Важно е — каза той. — Ела с мен сега.

Тя лежеше спокойно, отказвайки да стане или да отговаря. Айснер не беше нейният лекар. Тя не вярваше на нищо от това, което каза санитарят.

Тя чу вратата да се затваря и помисли, че той си е отишъл. Но след това чу тежките му стъпки да прекосяват стаята. Дойде ѝ наум, че трябва да вика за помощ, но докато си отвори устата, усети ръка отзад на врата си, която тласкаше лицето ѝ във възглавницата. Йохман изви ръката ѝ зад гърба и я натисна надолу. Тя се бори няколко секунди, но неговата сила и тежест бяха прекалено големи за нея. Успя да извие главата си на една страна само колкото да може да диша.

Тя се мъчеше да се отпусне. Той не можеше да я изнасили, без да пусне поне едната си ръка. Щом започнеше да се разкопчава, щеше да дойде нейният шанс. Но той не я пусна. Държеше я здраво, докато цялата ѝ съпротива престана; тогава я извлече от леглото и я вдигна на крака.

— Няма никакъв смисъл да се съпротивяваш — каза той. — Това е за твое добро.



Изведе я в коридора. Тя имаше чувството, че всичко това е нещо обичайно за него, установена практика. Дали затова всички санитарни изглеждаха толкова яки?

— Моят лекар е д-р Кирш — каза тя, докато той я влачеше по коридора. — Той е моят лекар.

— Е, добре, сега си имаш вече двама лекари — каза Йохман. — Не си ли доволна. Два пъти повече лекари; ще бъдеш излекувана за два пъти по-кратко време.

Той я поведе надолу по някакво задно стълбище, което тя не беше използвала никога досега. Слизаха все по-надолу и надолу, докато не стигнаха до един топъл, слабо осветен сутерен, където покрай стените вървяха дебели тръби и имаше силна миризма на течено гориво. Циментов прах и сажди полепваха по подметките на чехлите ѝ. Можеше да побегне, но колко далеч щеше да стигне? Можеше да пици, но щеше ли някой да я чуе?

— Почти стигнахме — каза той.

Бутна една тежка летяща врата и я задържа отворена, за да мина тя през нея. От другата страна на вратата имаше гола, полуоблицована с плочки стая, с кухненски мивки на едната стена. В средата на стаята имаше желязно легло с ремъци, закачени на рамката. Доктор Айснер седеше до леглото, с ръце между коленете и клатещи се във въздуха крака, като ученик, който убива времето. Той скочи на крака, когато видя Мария да влиза.

— Къде е д-р Кирш? — попита тя.

Айснер погледна леко обиден.

— Не бих могъл да кажа къде е точно в този момент. Взел си е нещо като почивка.

— Кога ще се върне?

— Вие имате всякакво право да се чувствате малко пренебрегната. Но всичко ще се промени сега. — Айснер се отдалечи на една-две крачки от леглото. — Сега искам да дойдете тук и да легнете.

# ΦΥΓΑ

Никога не завърших образованието си в Загреб. Това не беше поради болест или разочарование, което съм изпитала, нито дори заради това, че ставах все по-самотна в града — изпитвах мъка по дома си — въпреки че наистина много често бях самотна. Всичко беше заради онова, което се случи в Орловат през пролетта на моята последна година в училището в Загреб, за което дори сега ми е трудно да мисля и още по-трудно да разказвам, макар че трябва да го направя, ако искам да разберете защо съм тук и какво трябва да узная от вас.

Онази година пролетта беше много влажна. На връщане у дома с влака за Великден виждах километър след километър наводнена земя. На места беше трудно да се разпознае къде свършват нивите и къде започва небето — което беше красива гледка, въпреки че, както бях чувала, това означаваше глад и лишения за онези, чиито посеви гниеха в почвата. Бях изпратила съобщение за моето пристигане, но никой не ме посрещна на гарата, въпреки че отново валеше дъжд и беше започнало да притъмнява. Тръгнах сама през селото, прескачайки локвите от едно парче кална земя на следващото, докато застанах отвън пред двора на къщата на семейство Драганович.

Предната врата не беше заключена. Лампата в кухнята светеше, но не можах да намеря никого вътре. Оставих куфара си на земята и претърсих отново къщата, мислейки, че поне Сенка трябва да бъде някъде наоколо, защото се грижеше за животните. Установих, че конят го нямаше. Гъските и пилетата се бяха пръснали из двора и овощната градина, някои бяха извън оградата, други се бяха сгушили около дърветата и в края на нивата. Тогава вече се изплаших. Сенка никога не би оставила нейното ято птици да се скита така. Тя щеше да ги събере в техните бараки, за да им е по-топло и безопасно. Но всички бараки бяха празни, с изключение на една самотна птица, която изглеждаше мършава и немоощна. Аз се опитах да събера нейните скъпоценни гъски, но те

съскаха срещу мен или бягаха, независимо в каква посока, само да са по-далеч от мен, въпреки че ги молах и придумвах да се върнат.

Тогава си спомних за икономката Майа Лукич и тръгнах за нейната къща. Не бях изминала двайсетина метра, когато тя се появи, почти тичайки по улицата, с мокри и кални дрехи като моите. Ние се върнахме в къщата и тя ми каза, че предишния ден Сенка е изчезнала. Майа и някои от селяните търсили навсякъде наоколо някакъв знак от нея, но досега не били намерили никаква следа. Мога да кажа, че имаше и други неприятни работи в тази история и че Сенка не би избягала, без да има някаква причина. Тогава попитах къде е баща ми и дали той е играл някаква роля в тази случка.

По това време не познавах добре Майа Лукич. Когато Сенка и аз бяхме деца, тя печеше бисквити за нас и ги криеше, увити в муселин, между клоните на дърветата. Това помнех аз. Но тя спря да работи за нас, когато аз тръгнах на училище и оттогава я виждах съвсем малко. Сега нейната служба като икономка ѝ докарваше пари, от които тя се нуждаеше и с които без съмнение беше свикнала. Затова не беше чудно, че тя се боеше да говори лошо за своя работодател от страх той да не я замести с някой друг. Въпреки това нейната реакция ми се стори непоносимо уклончива и я попитах направо рязко дали моят баща се беше опитвал да наказва горката Сенка за някои нейни предполагаеми грешки и ако е така, какъв е бил резултатът.

Майа Лукич ме увери, че нищо такова не се е случвало, доколкото тя усещала. От друга страна, призна, че когато бил сам и пиел повече, баща ми понякога ругаел и се оплаквал от Сенка, винейки я за смъртта на майка ми. В това си пияно състояние той смятал, че именно тя носи вината за тази смърт — само защото лекарят бил казал, че тази болест се разпространила най-напред у животните и след това била пренесена в къщата от Сенка. Майа Лукич беше предпазлива в своето описание на тези гневни изблици, но аз можех много лесно да си представя тяхната сила. Що се отнасяше до неговата собствена преценка и сегашното му положение, самото съществуване на Сенка беше за Золтан Драганович като отворена рана, защото тя беше негова плът и кръв, и той не можеше да направи нищо по този въпрос. По някаква причина, която аз още не бях схванала, уважението и доброто име, които аз му носех чрез моите усилия в учението, никога не са го компенсирали напълно за

недостатъците на Сенка и никога нямаше да постигнат това. Сега, разбира се, знам защо.

Колкото до изчезването на Сенка, аз все още не бях доволна от обясненията на Майа Лукич и ѝ го казах. След известно колебание тя ме заведе във всекидневната и обясни, че била чистила тук предишната сутрин. Тази стая не се използваше много след смъртта на майка ми, въпреки че върху решетката на камината винаги гореше огън, за да се отстранява миризмата на влага. Майа взе нашия семеен фотоалбум от мястото му върху писалището и ми го подаде. Беше го намерила отворен на пода, каза тя, и се страхуваше, че наскоро Сенка беше попаднала на него. Аз не разбрах какво искаше да каже, но след това отворих албума и видях какво е направил баща ни. Той беше махнал всяка една снимка на Сенка, даже онези, на които тя носеше своите коледни рокли. На други снимки като груповите семейни портрети, които си правехме в студиото в Нови Сад, той внимателно беше изрязал нейния образ с ножче за бръснене. На някои снимки всичко, което беше останало от нея, беше някоя обувка, или ръка, или няколко къдрици от косата ѝ, падащи на пет-шест сантиметра върху раменете ѝ. На една снимка майка ни държеше Сенка на коленете си, с ръка, обгърнала я през кръста. Ясно беше, че той не би могъл да махне Сенка, без да отстрани ръката на мама заедно с нея. Но беше решил този проблем, като беше изрязал главата на Сенка. Така изглеждаше, че майка ни държи в скута си едно обезглавено чучело, като при това се усмихваше на този факт, сякаш е някаква шега.

Когато видях тази нова жестокост, се изпълних с омраза, каквато никога дотогава не бях изпитвала. Не е в моята природа да върша насилие — поне не повече от което и да е човешко същество. Все пак, в този момент само с кръв можеше да се задоволи яростта, която изпитвах от името на сестра си. Знам, че това беше егоистичен импулс: отмъщение, предложено като средство за смекчаване на вината от моето собствено отсъствие и безхаберие. За щастие, баща ми не можеше да бъде намерен. Той беше напуснал селото тази сутрин под някакъв предлог, който дори Майа Лукич не можеше да прикрие с нещо по-смислено от вечното търсене на алкохол.

Нямаше никаква надежда да намерим Сенка в тъмнината, но веднага след като се разсъмна, тръгнахме отново да я търсим. Беше неделя и докато много хора от селото отидоха благочестиво на църква да се помолят за благосъстоянието на своите посеви и портфейли, не повече от шест или седем от тях излязоха да ни помогнат, въпреки че дъждът беше спрял. Без съмнение, останалите мислеха, че горката Сенка е склонна да скита извън дома си, защото не е добре с главата, но въпреки това сигурно ще се прибере сама. Но аз знаех много добре какво е положението, затова с тревога тръгнах към реката с двама спътници. Чувствах, че точно там е най-голямата опасност, защото водата беше придошла и течението беше бързо. Старият каменен мост беше заприличал на стена на язовир, там водата се пенеше, като че ли искаше да се втурне под сводовете му.

Тръгнахме надолу по течението на реката. Аз поех по едната страна, а моите спътници — един братовчед на Майа Лукич и съпругата му — поеха по другата. Наблизо до селото реката лъкатушеше по протежение на около един километър. Това беше място, където обичаха да ходят рибари с техните въдици и мрежи, защото беше сенчесто и плитките води им даваха възможност по-лесно да достигат до пляката си. Но тук бреговете се свличаха и така се наводняваха ливадите и брезовите горички от двете страни. Газех до колене в кални, носещи клони и листа води, страхувах се да не бъда всмукана надолу, толкова лепкаво и коварно беше тинестото дъно под краката ми. Скоро изгубих от погледа си другите на оттатъшния бряг на реката, но ги чувах как викат името на Сенка, както правех и аз. Гласовете ни не стигаха много надалеч. Всмукваните в земята води сякаш отнасяха и звука с тях. Виждах преситената чернота на водите, които ме обграждаха отвсякъде, и бях изпаднала в паника. Зовях Сенка, докато гласът ми съвсем пресипна и от устата ми не излизаше нищо освен ридания. А в сърцето си знаех, че тя никога вече няма да ми отговори.

Тогава братовчедът на Майа изкрещя. Беше видял нещо. Аз се втурнах през дърветата по посока на звука, спъвайки се и падайки. Трябва да съм изглеждала като побъркана, прогизнала от глава до пети и омазана с кал, но за няколко кратки момента се изпълних с надежда.

Братовчедът на Майа беше все още на другата страна на реката. Той сочеше към група върби встрани от него. Когато тръгнах към тях, няколко гарвани излетяха от дърветата и се отправиха нанякъде. Следващия момент съзрях нещо, което изглеждаше като стар изпомачкан чаршаф, заплетен в най-ниските клони. И точно тогава видях нейните тъмни коси, носещи се разпилени във водата, и осъзнах, че това е моята сестра. Тя беше мъртва: удавила се и повлечена надолу по течението. Лежеше по гръб, едното ѝ рамо леко повдигнато и с ръка, закрила очите ѝ, като една от онези скърбящи фигури, изсечени от мрамор, които охраняват гробовете на велики хора. Не знам колко дълго тя е престояла там: мисля, че един ден или нещо такова, защото гарваните бяха започнали да се хранят от нейното нещастно, обърнато към небето лице, и от устата ѝ, гледка, която се мъча да забравя през тези десет години.

Часовете, които последваха, остават неясни за мен: редът на събитията и какво върших и казвах. За няколко минути или часове разсъдъкът ми не беше нормален. Помня, че Майа Лукич ни намери и че тя и нейният братовчед свалиха горката Сенка и покриха лицето ѝ.

Други дойдоха да помогнат да я отнесат, след това дойдоха още хора и свещеникът на селото също, загрижени да разберат каква помощ да предложат или просто да не изпуснат да станат свидетели на ужасния спектакъл. Те положиха Сенка на кухненската маса, но след това свещеникът каза, че тя трябва да бъде отнесена някъде на по-хладно място, тъй като в нейното състояние вече беше започнала да се разлага и щеше да се разлага още по-бързо, защото беше мокра. Тогава възникна спор къде може да бъде намерено такова място и чий имот е най-подходящ. Църквата беше най-хладното място, за което всеки се сецаше, но свещеникът нямало да разреши Сенка да бъде отнесена там, докато не били изяснени, както каза той, всички обстоятелства около нейната смърт. Така че я увиха в един спален чаршаф и я отнесоха в друга част на селото, а аз повече не я погледнах.

Единственият човек, който отсъстваше по време на тези обсъждания, беше баща ни. Майа Лукич се ядосваше на това, защото като глава на семейството беше негово правото да взема решения за дъщеря си, но никой не изглеждаше загрижен да тръгне да го търси.

Аз мисля, че хората се радваха да поемат работата в голямата къща, до която повечето от тях не бяха допускани. Така, в края на краищата, Майа Лукич си присвои един кон и един капан и пое към съседното село, като ме остави сама вкъщи. Тя често ми е говорила след това колко горчиво съжалява за тази грешка и как искала да остане с мен. Годици наред се обвиняваше за това, което се беше случило. Аз обаче не я обвинявах. Тя беше на служба при баща ми, не при мен. Беше действала така само за да защити правата и честта на семейството и на името Драганович, което в селище като Орловат имаше по-голямо значение от всичко друго дори от живота.

Аз седях дълго време в кухнята — колко дълго точно, не мога да кажа. Трябва да е било час или повече, защото междувреме се размърдах, слънцето беше слязло доста ниско на небето и надникна под свода от облаци. Запалих фенер над масата. След това станах, отидох в помещението за миене на съдове и съблякох мръсната си рокля. Застанах по долна риза пред огледалото, бършейки черната кал от лицето и ръцете си, плакнейки косата си под крана на чешмата. Защо правех това, не зная. Имах силна нужда да се изчистя, да изчегъртам всяка следа от този ден. Нещо повече, исках да съм заета с нещо, да не мисля за нищо повече. Търках и търках, докато кожата ми се ожули.

Бях в миялната, когато видях баща си да влиза през портата в двора, дърпайки коня зад себе си. За мен беше очевидно, че той вече беше забравил какво се е случило, защото си тананикаше нещо, когато влизаше, и даже се смееше сам, сякаш си спомняше някакъв мръсен виц.

Казах вече, че инстинктивно избягах да оставам сама в компанията на този мъж. Но силният гняв, който в този момент чувствах, спешната нужда за отплата, потисна инстинкта ми за самосъхранение. Това, което би трябвало да направя, предполагам, беше да избягам през задната врата. Колко различно можеше да бъде всичко, ако го бях направила. Със сигурност нямаше да бъда тук сега, пишейки това обяснение за вас. Повече от вероятно беше, че нашите пътища изобщо никога нямаше да се пресекат.

Но както вече подозирате, аз не избягах. Вместо това, спокойно оставих четката за почистване на дрехи, влязох в кухнята и взех най-големия нож, който можах да намеря.



*Берлин, 3 февруари*

Уважаеми професор А.,

След моето последно съобщение до вас научих следните неща относно интересуващия ви проблем.

Въпросният случай понастоящем е предаден на д-р Мартин Кирш (род. 1890 г., Витенберг, Саксония-Анхалт). Кирш е служил като военен хирург през Голямата война, прикрепен към 9-а армия на Източния фронт. Той е получил няколко похвали, преди да бъде уволнен през септември 1918 година като психологически негоден за служба. Според някои слухове при един случай д-р Кирш се е разминал с военен съд (основанията неясни) чрез личната намеса на неговия командващ, полковник Густав Шад.

Колегите на д-р Кирш го смятат за интелектуално високомерен и политически безразличен. В някои случаи той е показвал както нелоялност, така и неподчинение. Такова поведение щеше да изглежда по-безразсъдно, ако той не беше си създал и развил успешно връзки в богати и влиятелни кръгове, както говорят колегите му. По-специално той е сгоден и ще се жени за дъщерята на индустриалеца Ото Зигел. Доказал е, че добре се приспособява, когато му се предлага възможност за получаване на професионални или финансови изгоди.

Както се съобщава, доктор Кирш е проявил необикновен интерес към случая Драганович за сметка на други задължения. Фактът, че случаят е бил публично разгласен (вж. приложените изрезки от вестници), може да е допринесъл за това. Кирш очевидно е амбициозен и, оставен сам да си блъска главата, изглежда ще използва случая по всякакъв начин, за който сметне, че може да му донесе лична изгода.

Наскоро д-р Кирш си е взел отпуск и е отишъл в Цюрих, уж за да проведе изследване за своя академична статия. Там той е посетил психиатричната болница „Бургхьолцли“, където е намерил писмени доказателства, че фройлайн Драганович е била пациентка там за няколко седмици през септември миналата година. Засега аз не съм в състояние да потвърдя неговите истински основания да прави това. Обаче, като се имат предвид неговата настойчивост и неговата решимост да разкрие историята на своята пациентка, не може да бъде изключено предположението, че д-р Кирш вярва в съществуването на връзка между самия вас и нея, което, ако се докаже, би могло да бъде използвано за негова изгода.

Аз напълно оценявам колко важно е предвиждането на такова развитие и съм подготвен да взема всички необходими мерки, за да е сигурно, че вашите интереси в това отношение няма да бъдат изложени на опасност.

Ваш слуга,  
Х. Де Врийс

Никой не му каза нищо, докато минаваше през сградата, така че Кирш не беше подготвен какво го очаква, когато отвори вратата на кабинета си. Стаята беше празна. Шкафът за папките с досиета на пациентите беше изчезнал. Бюрото му беше опразнено: нямаше я пишещата машина, нямаше документи, нямаше папки. На рафтовете, които обикновено се огъваха под тежестта на книги и списания, нямаше нищо. Той издърпа чекмеджетата на бюрото: останали бяха само една стара квитанция за абонамент в книжарницата Spreyer & Peters и парченца от счупени моливи. Даже бялата му престилка, която той винаги държеше закачена на една кука зад вратата, беше изчезнала. Той вдигна телефона да се обади на госпожа Розенберг, но нямаше никакъв сигнал. Веднага проследи шнура от слушалката, който държеше в ръце, и откри, че вижда две жила от прекъснатата жица.

Кожената чанта на Кирш сега беше единственото доказателство, че някога изобщо е бил психиатър. Дали Бонхьофер си беше променил отново мнението? Дали е имало друго оплакване? Да бъде уволнен *in absentia*<sup>[1]</sup> беше нещо нечуто, но Кирш неотдавна все пак беше почти уволнен. Той наистина щеше да си е отишъл досега — бюрото му щеше да бъде прочистено, а рафтовете изпразнени (но какво ли бяха направили с книгите му?) — ако не беше неочакваната промяна у д-р Мееринг.

Навън дъждът валеше тихо и напоително. Той сграбчи чантата си и я притисна до гърдите. Чувстваше ръцете си студени и влажни. Възможно ли беше да си е въобразил, че Мееринг се оттегля? Или го е сънувал? Сънищата му бяха толкова живи, толкова свързани с неговите тревоги, когато е буден, че беше трудно, вече като спомен, да каже уверено, че това изобщо са били сънища. Почна да тършува навсякъде, за да намери телеграмата, която беше получил в Цюрих. Може би и това е било само в съня му. Претърси чантата си, след това изпразни джобовете си един след друг. Швейцарските франкове бяха още в портфейла му, но там нямаше и помен от телеграмата.

ВАКАНТНО МЯСТО ЗАМЕСТНИК-ДИРЕКТОР  
ТОЧКА  
ВРЪЩАНЕ БЕРЛИН ВЕДНАГА ТОЧКА

Той беше искал отчаяно да види гърба на Хайнрих Мееринг и неговите шарлатански експерименти; да си гледа работата по своя начин, без външна намеса. И според телеграмата се беше случило точно това. Той никога не беше преставал да се пита дали всичко това може да бъде истина. Вода от дъжда капеше от брадичката му и мокреше яката му. Барьерата между възприятие и въображение беше много крехка, но критично важна. Знаеше много добре какво се случва, когато започваше нервното разстройство.

Гласът на Макс шепнеше в ухото му: *Нямаш много време.*

Той тръгна към кабинета на Бонхьофер. Долу, в началото на стълбището, разговаряха две сестри. Преди да успее да каже добро утро, те се разделиха и тръгнаха в различни посоки. Минавайки през отделенията, той усещаше насочени към него погледи, но не с приветливи усмивки, камо ли пък с поздравявания. Лекарят, който беше на визитация, преглеждаше гърдите на един пациент. Лекарят беше зает със стетоскопа си, но пациентът се вторачи в него, като че ли видя призрака, и ремъкът, с който беше вързан, видимо се опъна в края на железното му легло.

Колко време го беше нямало тук? Беше планирал да отсъства около седмица, но дали не беше по-дълго? Имаше чувство, че някакъв интервал от време му се губи. Това ли обясняваше защо нещата му бяха преместени: защото той много дълго беше отсъствал? Или може би в действителност никога не беше казал никому, че ще отсъства. Може би това също беше част от съня. Що се отнасяше до Бонхьофер и неговия персонал, за тях той просто беше изчезнал. Спря пред вратата на кабинета на заместник-директора. Ако Хайнрих Мееринг беше там, Кирш щеше да узнае това по един или друг начин.

Кирш почука тихо, след това по-силно, но отговор не последва. По неговия часовник беше девет часа. Мееринг би могъл да е на обиколка в болницата или да е слязъл долу в сутерена, за да провежда инсулиновите си експерименти, правейки пациентите си по-малко „объркани“ — но кои пациенти?

Кирш побутна вратата и я отвори. От много месеци не беше влизал в тази стая. Спомняше си за миризма на турски тютюн, един шезлонг с жълти възглавници с пискюли, оцветени гравюри на Виена и Будапеща, окачени на стената, свенлива еротична сцена от пазар на роби в ъгъла, отчасти закрита от каучуково растение. На сърцето му прималя: всичко беше все още на мястото си, с изключение на възглавниците.

Той остави вратата открената и пристъпи навътре. Беше студено. Вместо тютюнев дим имаше миризма на дезинфектант. Хвърли поглед на остъклените лавици за книги и се изненада, когато видя, че Мееринг е притежавал много от същите книги, които притежаваше и той. Дори ги беше подредил по същия начин. Тук беше книгата на Ойген Блойлер за шизофренията; тук беше философската автобиография на Карл Яспер, тук беше едно копие от *Диалози с Айнщайн* от Александър Мошковски. Кирш взе Мошковски от лавицата и я прелисти, при което намери няколко коментара с молив. Повече коментари намери в книгата на Емил Крепелин *Маниакалнодепресивна психоза & параноя*: същите коментари, които той беше направил.

Така узна какво се беше случило, поне с книгите му: Мееринг ги беше взел. Сигурно си е помислил, че неговият недисциплиниран подчинен няма нужда повече от тях. Но какво е станало с неговите книжа, неговите бележници? Кирш отиде до шкафа за папки и отвори чекмеджетата му. Наистина, книжата вътре бяха неговите книжа. Той се приближи до бюрото. Неговите писма — писма, адресирани просто до Д-р М. Кирш — бяха там, в подноса за писма на Мееринг.

Той вдигна телефона. Операторът го свърза с фрау Розенберг.

— Тук е д-р Кирш.

— Добро утро, докторе.

— Моят кабинет, той е...

Но какво беше това?

— Задоволява ли ви той сега?

Той седна зад бюрото.

— Моите неща. Всички те са занесени в кабинета на заместник-директора.

— Да.

Изглежда и тя не мислеше, че е нужно каквото и да било обяснение.

— Добре, аз... — По линията последва пауза. — Моят шкаф за документи и папки е бил отворен. Аз го оставих заключен.

— Сигурен ли сте?

Той не беше сигурен в нищо. Очакваше всеки момент да се събуди. Но къде и кога?

*Може би това беше квантова история.*

— Да, сигурен съм.

— Липсва ли нещо?

— Не че мога да кажа, че знам точно, но... — Той забеляза, че една бяла престилка висеше зад вратата. — Къде е д-р Мееринг?

Фрау Розенберг се поколеба.

— Доктор Мееринг не е вече при нас.

— Къде е?

— Той напусна.

Кирш погледна картините и шезлонга и се запита защо д-р Мееринг не ги е взел със себе си.

— Аз не знаех.

Последва друга пауза.

— Има ли нещо друго, от което се нуждаете?

— Защо напусна?

— Трябва да попитате директора. Той не е тук в момента.

Имаше някаква непозната досега колебливост в гласа на фрау Розенберг, някаква сдържаност. В миналото тя винаги беше любезна и мила, като снизходителна леля.

— Има ли нещо друго? — попита отново тя.

Погледът на Кирш падна върху един голям плик най-отгоре на неговия поднос за писма. Думите *Берлински университет* бяха отпечатени на предната му страна.

— Не, благодаря ви — каза той и постави слушалката върху апарата.

Кирш отвори плика. Той съдържаше кратка статия, публикувана от Института по психиатрия заедно с отпечатено на пишещата машина писмо. Но писмото не беше от професор фон Лауе, както той беше очаквал.

Драги д-р Кирш,

Надявам се, че вашите проучвания протичат добре и че скоро ще бъдете в положение да започнете да събирате данни. Последните събития на политическия фронт в голяма степен подобриха перспективите за реформиране на психиатричната професия както в Германия, така и навсякъде другаде. Вашата работа сега е по-ценна от когато и да било, за да се помогне да се променят старомодните и самообслужващи се становища.

Прилагам една статия — човек може да я нарече манифест — току-що публикувана от моя приятел и колега д-р Ернст Рудин. Копия от нея вече са изпратени на висшия персонал във всички психиатрични институции и заведения с одобрението на властите. Както д-р Рудин изтъква, интервенцията като подход в психиатричната медицина се провали. Това е наука, изградена главно върху непроверени предположения и съмнителна класификация. Като такава тя предлага само измамна надежда (лекарства и т.н.). В дългосрочна перспектива единственият изход, при който можем да се надяваме да се намалят решително душевните болести и израждането на населението, е въвеждането на душевни и социални хигиенни програми. Само те ще изпразнят нашите приюти за душевно болни и ще предпазят бъдещите поколения. Аз вярвам, че Германия сега има правителство, което е подготвено да поеме тази отговорност, подпомогнато, разбира се, от съответни центрове за обучение.

Вие ще бъдете доволен да видите, че д-р Рудин е цитирал широко вашето предварително изследване, публикувано в Годишник по психиатрична медицина, давайки по този начин доказателства за ненаучното естество на настоящите подходи към шизофренията. Надявам се, че това ще ви убеди в неговата значимост.

Сърдечно Ваш,  
Д-р Ойген Фишер

Престилката беше негова, но имаше нещо необичайно в нея. Тя беше по-тясна отпреди и с по-блестящ нюанс на бялото. От нея се излъчваше миризма на перилен препарат. Кирш разбра, че в негово отсъствие е била изпрана и колосана.

Той облече престилката и тръгна към женското крило. В стаята за забавления се провеждаше час по шиене, като пациентките в техните сиви дълги ризи бяха седнали в кръг, с глави, забучени в своята работа. Мария Драганович не беше между тях. Той се качи в нейната стая. Една нова пациентка, жена с разрошена коса, лежеше на резервното легло, а на това, което беше леглото на Мария, нямаше нито чаршафи, нито одеяла. Дюшекът беше навит. Той отвори гардероба: нейните дрехи липсваха.

— Къде е тя?

Жената се поизправи, подпирайки се на лакти. Косата ѝ беше дълга и сива като на вещица от приказките.

Кирш посочи голото легло.

— Мария. Знаете ли къде е тя?

— О, не — каза жената, провесвайки краката си от едната страна на леглото, за да седне. — Сега е мой ред, докторе. Аз чакам.

\* \* \*

Той намери сестра Ауербах да пуши цигара пред пералното помещение, издухвайки дима през едно малко прозорче, което гледаше към кухните. Когато го видя, тя хвърли цигарата и взе един куп чаршафи.

— Търся фройлайн Драганович — каза той. Сестрата гледаше смутено. — Пациентката А.?

— Знам кого имате предвид, докторе. Тя не е тук.

— Не е тук?

— Взеха я. Преди няколко дена. — Сестра Ауербах наклони глава на една страна, придавайки на лицето си загриженост, която не беше нито убедителна, нито искрена. — Не знаехте ли?

---

[1] В отсъствие (на провинилия се) (лат.). — Б.пр. ↑



Щурмоваците сега наричаха себе си „спомогателна полиция“. Трима от тях стояха пред входа на приемното отделение, крачейки нагоре-надолу с палци, пъхнати зад ремъците на пушките си. Когато спря една санитарна кола, се събраха около нея, като че ли ще претърсват за контрабанда. Екипът на колата изскочи отзад, носейки човек на носилка. Един от щурмоваците дръпна одеялото на болния; друг започна да го ръга с щика на пушката си. Искаха да разберат дали няма контузии или счупени кости. Кирш чу някой да казва „апендицит“ и тогава беше разрешено носилката да мине.

Вътре в болницата беше по-спокойно от обичайното. Персоналът изглеждаше прекомерно зает и определено мълчалив. Служителите изпълняваха задачите си стегнато и бързо, говорейки, когато имаха нещо да кажат, но по-тихо, с приглушени гласове. Като доктор по психиатрия Кирш не се радваше на специални привилегии, когато идваше в часовете за визитация. Но никой не му се противопоставяше, не спореше с него дори когато ставаше дума за някакви насоки или нареждания.

Според сестра Ауербах Мария е била болна преди три дни. Вдигнала висока температура и започнала да бълнува. Когато от носа ѝ потекла кръв, извикали лекар. Страхувайки се, че е повалена от заразна болест, той препоръчал да бъде изведена от клиниката и преместена в главната болница. Там диагнозата била променена. На Мария било казано, че е пострадала от алергична реакция, въпреки че сестрата не знаеше към какво.

Кирш намери Мария в едно от женските възстановителни отделения. Осем еднакви легла с бели железни рамки бяха поставени от двете страни на пътеката в средата на стаята, с еднакви бели масички помежду им. Всички легла освен две бяха заети. Мария спеше на една страна. Носеше нощница с навити нагоре ръкави, като едната ѝ ръка беше извън завивките.

Той стоеше и я наблюдаваше. Искаше да седне до нея и да хване ръката ѝ, но нямаше нито един стол. Една от пациентките в далечния

край на стаята имаше влажна, упорита кашлица. Звукът от кашлицата отекваше между голите стени и излъскания дървен под.

Месеци бяха изминали, откогато той я намери за първи път в болницата, а те все още бяха тук, срещнаха се отново, като интервала между двете събития сякаш се бе свил в една тясна ивица. Сега косата на Мария беше по-дълга и нямаше контузии по лицето ѝ, но във всичко останало си беше същата. Всички негови разпити и стратегии не доведоха до никаква промяна. Бяха открити някои материални факти, но сами по себе си те обясниха много малко и обещаваха да изяснят още по-малко неща. Разумът на Мария, както и нейното затруднено положение, оставаха неясни и объркани. Той имаше достатъчно информация за съставяне на теории и предположения, но недостатъчно, за да разбере всичко около нея, а още по-малко, за да я лекува. А между другото, времето изтичаше — за нея и за него. Защото колкото по-дълго тя беше без свои спомени и своя история, толкова по-трудно би било те да се възстановят. Спомените, както и сънищата, се разпадат в съзнанието, когато не се повтарят.

Седна на края на леглото. Скицникът на Мария беше на масичката. Той го взе и започна да прелиства страниците. Неговият портрет беше на всяка една от тях, неговият и на никой друг. Дори старите любими образи бяха забравени. Дали това беше напредък: знак, че заблудата, която беше подхранвал Едуард Айнщайн, най-сетне беше изгубила властта си? Или това беше доказателство за понататъшно влошаване на състоянието ѝ?

Тя го беше хванала в най-различни пози и настроения: седнал, застанал прав, усмихващ се, намръщен, оживен, замислен. Но с прехвърлянето на все повече страници Кириш забеляза, че неговите образи ставаха постепенно все по-груби, по-неизпипани, по-малко прецизни, по-малко приличащи на него. Когато стигна до последната скица, видя, че образът му се състоеше само от няколко линии, висящи в пространството. Яката и очилата му бяха нарисувани по-детайлно в сравнение с лицето му. След това страниците бяха празни.

Мария се размърда. Кожата ѝ беше бледа, косата разрошена. Но това, че я виждаше отново — виждаше живот в тъмните ѝ очи, веждите ѝ, нежните контури на устата ѝ — ускори пулса му.

— Добро утро — каза той. Тя го погледна, но лицето ѝ не изразяваше нищо. — Аз се върнах. — Той усети, че другите жени го

гледаха иззад горните краища на одеялата си. — Отсъствах твърде дълго. Съжалявам.

Тя приближи ръка до устата си, опипвайки устните си с върховете на пръстите си.

— Дълго ли беше?

Тя протегна ръце пред себе си, като свиваше пръстите си, забивайки нокти в дланите си.

— Будна ли съм? — попита тя.

Той придърпа паравана и отново седна.

— Разбира се, че сте будна. Мария?

Тя не отговори. Продължаваше да свива и отпуска юмруците си, сякаш пръстите ѝ бяха нещо ново за нея.

— Аз не трябва да съм тук — каза тя. — Обясних им: Трябва да бъда някъде другаде. Някой ме очаква.

— Кой ви очаква? Едуард?

Тя спусна краката си отстрани на леглото.

— Трябва да се връщам.

Той никога не я беше виждал така объркана. Това сигурно беше ефект от някакъв аналгетик. Той предполагаше, че те са ѝ дали нещо, за да премахнат болката.

— Мария? Вие знаете кой съм, нали?

Той вдигна скицника и ѝ показа своя портрет на първата страница.

— Това съм аз, д-р Кирш. *Мартин* Кирш.

Тя се взря в скицата, след това в него.

— Мартин — каза тя. Той помисли, че видя бегла усмивка. — Писателят.

Чуха се стъпки от другата страна на паравана.

— Кой е сложил *това* тук?

С тропот параванът беше сгънат и подпрян на стената.

— Доктор Кирш. — Това беше д-р Бренер със старшата сестра на отделението. — Какво правите тук? Часовете за посещения са от два до четири.

Кирш отстъпи назад, докато сестрата се суетеше.

— Ела сега тук — каза тя, повдигайки завивките.

Мария покорно легна отново и затвори очи. Беше объркала Кирш с Едуард. Това никога не се беше случвало преди.

— Тя ще се оправи ли, докторе? — попита Кирш.

— Надявам се на пълно оздравяване, въпреки че имаше риск за известно време. Тя се подобрява всеки ден.

— Какво ѝ се случи? — попита Кирш.

Бренер го изгледа сериозно.

— Всъщност се надявах, че вие можете да хвърлите някаква светлина по въпроса.

— Казаха ми, че е получила алергична реакция.

Бренер хвърли поглед през рамо. Очевидно не му харесваше да има публика при визитацията му.

— Това беше само *едно предположение*. Подутината, изривът. Разбира се, без наличието на всички уместни за конкретния случай факти, това в голяма степен е само гадаене.

Той не си спомняше някога тонът на Бренер да е бил така емоционален, а в този момент той беше почти обвинителен.

— Историята на нейното лечение и, най-главното, какви лекарства са ѝ предписвани — каза Бренер. — Това *щеше* да бъде полезно. Аз пратих запитване до вашия кабинет, но никой не си направи труда да ми отговори.

— Съжалявам. Отсъствах, не бях в града. Във всеки случай, на нея не са ѝ давани каквито и да било лекарства. Изобщо никакви.

Бренер прекара късите си пръсти през дългата си гладка посивяла коса.

— Благодаря ви, сестра — каза той.

Старшата сестра спря да подпъхва завивките на Мария и тръгна да излиза.

Бренер се приближи малко до леглото.

— Лечението на вашите пациенти си е ваша работа, д-р Кирш. Аз не съм и сънувал да се бъркам във вашите експерименти. Но, моля ви, не обиждайте моята интелигентност.

Бренер повдигна китката на Мария, обръщайки я така, че да се открие вътрешната страна на ръката ѝ. Плътта около лакътя беше подута и имаше ясни белези от подкожни кръвоизливи. Тогава Кирш разбра: две петънца засъхнала кръв разкриваха къде е била пробита и спукана цефаличната<sup>[1]</sup> вена.

— Е, аз за първи път чувам за такова нещо. Той абсолютно сигурен ли е?

Те бяха навън, откъм задната страна на клиниката. Айснер, по ръкави, се беше заел с някаква поправка на велосипеда си. Превозното му средство стоеше, обърнато с колелата нагоре, между тях, като задното колело беше пъхнато в железните пръчки на оградата.

— Видях това с очите си — каза Кирш. — Поне две пробуждания.

— Неотдавнашни инжекции?

— *Съвсем* неотдавнашни. Как са могли да ги направят там?

Айснер се бореше с веригата, опитвайки се със сила да я нахлузи на зъбното колело.

— Имаш ли някаква представа колко недостатъчен, а и не съвсем кадърен ни е персоналът, Мартин? Аз бях изцяло зает просто да поприкривам нещата. А какво правеше ти?

— Значи ти нямаш идея какво се е случило?

— Идеи аз имам. Нямам информация.

— Какви идеи?

— Може би някой е искал да я приспи. Така биха могли да се възползват от нея. — Айснер погледна през спиците на предното колело на велосипеда си. — Това нямаше да е за първи път, Мартин. Или може би са ѝ продали нещо. Ти знаеш как стават тези неща. Дрогата изчезва от магазините: успокоителни, опиати. Санитарите се занимаваха с чист рекет с наркотици в предишната ми работа.

— Не мисля така. Мария не може да плати. Тя няма никакви пари.

— Може би не това, което са искали от нея са били пари.

Айснер нагласи веригата и си погледна ръцете. Те бяха покрити със сажди и грес. Той подсмръкна с отвращение. Съвсем наскоро беше започнал да идва на работа с велосипед. Преди това с удоволствие се возеше на един стилиен, но грохнал автомобил, адлер отпреди войната. Но машината най-сетне умря, а разходите по съживяването ѝ бяха извън наличните му средства.

— Ти веднъж каза нещо за барбитуровата киселина — каза Кирш. — Искаше да проведеш някакъв експеримент.

— Точно така. А ти беше смъртен враг на такъв експеримент. Не ми казвай само, че си променил мнението си. — Айснер се намръщи

на велосипеда. — Май ще трябва да разглобявам отново цялото това проклето нещо. Не мога да повярвам.

— Не съм си променил мнението. А мислех, че ти вече провеждаш експеримента. Нали?

— Разбира се, не. Изненадан съм дори, че питаш. — Айснер си избърса ръцете с един парцал. — Виж, може би е бил Мееринг.

— Мееринг? За какво говориш?

— Хайде, Мартин. Той винаги е имал едно наум против теб, нали? А пациентката А... — Той извади една отвертка и провери заострения ѝ край. — Всеки знае, че нейният случай беше важен за теб. *Видният* д-р Кирш? Може би той е мислел да обърка някак работите ти, като прощален подарък.

Кирш удари с ръка оградата. Не искаше да мисли за Хайнрих Мееринг.

— Не го вярвам. Не вярвам на нито една дума, която казваш.

Айснер го погледна. Белезникавите му очи бяха много спокойни.

— Твоя работа.

Той започна отново да се бори с веригата на велосипеда, като използваше отвертката, за да я повдигне над зъбното колело.

Кирш се приближи на крачка до него. Капки пот избиха по слепоочията му и се спуснаха надолу по бузите му.

— Ако открия, че ти си виновен за това, времето ти тук ще свърши.

Айснер въздъхна и се изправи. Щеше да каже нещо, но Кирш не можеше да издържи да го чуе. Той сложи ръката си на гърдите му и го блъсна. Айснер изгуби равновесие. Направи крачка назад, блъсна се във велосипеда си и се строполи несръчно върху него. Кирш го остави проснат там.

— Между впрочем, поздравления за повишението — извика след него Айснер. — Положително най-добрият за тази служба.

---

[1] Вената, която отвежда кръвта от главата. — Бел прев. ↑

Роберт Айснер се надигна малко и продължи да поправя велосипеда си, сигурен, че дори Кирш да погледне назад, няма да види изчервените му бузи и треперещите му ръце. Даже се опита да си подсвирква, но устните му бяха прекалено сухи и от тях излезе само съскане. Едва когато Кирш наистина изчезна от погледа му, той стана, отиде в кабинета си и вдигна телефона.

Изобщо не беше решил какво да прави с папката; същото беше положението с мистериозното писмо от Цюрих. Предаването им на пресата би могло да предизвика скандал, но беше наивно да предполага, че провалът на Кирш непременно ще бъде изгоден за неговите колеги. Въпросните събития щяха да бъдат разнищвани много щателно. Какво щеше да стане, ако собствената роля на Айснер излезе на светло? Това можеше да означава край на неговата кариера или нещо още по-лошо. Освен това Кирш беше негов приятел или поне така винаги беше смятал той. Приятели, тръгнали да се издигат, бяха по-полезни, отколкото приятели, тръгнали надолу, макар че въздействаха зле на себеуважението.

Очевидно обаче Кирш не беше вече негов приятел. Предпазливостта изискваше той да отвърне със силен удар, докато все още беше в състояние да го направи. Какво например се случи с Хайнрих Мееринг? Беше избягал от страната след заплахи за живота си. Но никой не се съмняваше ни най-малко кой беше наредил тези заплахи.

Операторът го свърза. На другия край на линията телефонът иззвъня. Айснер имаше чувството, че е на прага да извърши нещо важно, безразсъдно. Но Кирш не му беше оставил друг избор.

— Де Врийс.

— Айснер.

Някаква мебел изпраця: де Врийс седнаше или се облягаше.

— Е, какво мога да направя за вас, докторе?

Айснер покри микрофонния накрайник с ръка. Кожата по краищата на пръстите му беше просмукана от черно. Те воняха на грес

и сажди. „По-скоро става дума за нещо, което аз мога да направя за вас.“



Цялото село Райнсдорф беше излязло навън и се беше събрало за службата по случай освещаването на мемориала. Кирш не можа да намери място да седне на някой от църковните столове и трябваше да се приюти на края на една пейка — една от няколкото допълнителни, наблъскани между преддверието и стария купел. След службата паството се подреди в редица навън на слънце, за да се отпрати към кръстопътя, където трябваше да се открие военният паметник. Едва след като всички излязоха от църковния двор, Кирш можа да настигне семейството си. Той се изненада, като видя майка си в съвсем ново двуредно палто. То беше дълго и черно, с широки маншети, колан и големи копчета на кръста и на раменете. Тя носеше подходяща за палтото черна шапка и бежова кожа около врата си. Той никога не я беше виждал така модно облечена. Хванала подръка съпруга си, тя крачеше с високо вдигната глава, като че ли отиваше да прекара една приятна вечер в операта.

Емили, сестрата на Кирш, вървеше няколко крачки назад. Тя си беше сложила червило и беше съпровождана от сух, мрачен на вид непознат на около трийсет години, със сковано поведение и златна верижка за часовник, висяща от джоба на жилетката му. Той кръжеше в края на компанията, като поддържаше такова почтително разстояние между себе си и Емили, че за момент Кирш се почуди дали той изобщо е с нея.

— Това е Райнхард — каза най-сетне Емили. — Моят брат, Мартин.

Непознатият спря, протегна ръка и се поклони сдържано.

— Райнхард Попел. Имам честта да се запозная с вас, господине.

Те си стиснаха ръцете и продължиха да вървят към паметника, който сега вече се виждаше, покрит с тъмночервено кадифе. Селяните се хванаха за шапките си, излизайки на откритото пространство, защото там духаше остър вятър.

— Аз разбирам, господине, че вие също сте служили.

На Кирш му трябваше малко време, за да осъзнае, че Райнхард Попел се обръща към него.

— Служил? Да, служих, донякъде.

Попел се загледа към паметника.

— Жалко, аз бях просто прекалено млад.

Емили пребледня. На Кирш му струваше ужасно усилие да не избухне в смях.

— Жалко, наистина — каза той.

За миг изражението на Емили се смени от объркване към гняв, очите ѝ се присвиха, като че ли щеше да каже: *Искаш да си умра като стара мома ли?*

Кирш сложи ръце зад гърба си и започна да задава учтиви въпроси. Оказа се, че хер Попел е училищен инспектор и се е запознал с Емили при една от неговите инспекционни проверки.

— Бях поразен колко внимателни бяха учениците в нейните часове и колко пламенно децата се стремяха към знания — каза той. — Дори по математика момичетата показваха истински ентузиазъм.

— Звучите изненадано.

— Е, това е рядко — неразбираемо е, може би, като се има предвид, че те наистина нямат нужда по-късно от тази наука.

— Забравяте домакинските сметки — каза Кирш, гледайки в далечината.

— О, разбира се. Но това беше час по геометрия, не по аритметика. Боя се, че Евклид не помага много в килера за хранителни продукти.

— Нито при подквасването на млякото.

Господин Попел се засмя любезно, възхитен от това, че се разбира така добре с видния брат на неговата възлюбена.

— Емили е щастлива — прибави той. — Няма съмнение, че тя е намерила истинското си призвание.

Казано поверително, Кирш се съмняваше в това. Той имаше впечатление, че това, което Емили винаги е искала, е да стане музикантка, да посещава една от големите школи в Берлин или Дрезден, и да пътува, давайки концерти — и може би щеше да го направи, ако не беше онази война.

Селяните бяха образували широк полукръг около паметника, като носеха на ръце децата си или ги държаха здраво за раменете,

сякаш боейки се от това, което би могло да им се случи, ако се приближат по-близо до него. Хер Попел не беше вече при тях. Кирш изучаваше лицата на случайно присъстващите, надявайки се заради сестра си, че не се беше показал като недружелюбен. Най-сетне го забеляза да разговаря с един мъж в кафява униформа. Зад тях още доста щурмоваци скачаха на земята от един камион.

— Какво правят *тези* тук?

— Те са от музиката — каза Емили. — Единствено те се съгласиха да свирят безплатно.

Един запасен генерал-лейтенант в пълна униформа се появи до паметника, ръкувайки се с местни величия и членове на инициативния комитет. Когато камбаните на църквата удариха дванайсет, гранитният паметник с плоча отпред беше открит при нестройни аплодисменти. Гол, грубо оформен и обемист, той изглеждаше крайно не на място между спретнатите къщи и селскостопански сгради. Един-единствен голям венец беше подпрян на камъка. Генерал-лейтенантът произнесе кратка реч за дълга на паметта, а гласът му се губеше на фона на буйния вятър. Издигането на паметници като този, при много от които то е срамно закъсняло, каза той, е важна част от възстановяването на националното достойнство, което е в ход из цяла Германия. При тези думи Кафявите ризи заръкопляскаха, последвани от част от тълпата. След това генерал-лейтенантът прочете имената на четиринайсетте паднали герои от Райнсдорф, заедно с техните чинове и полкове. Някои хора от тълпата извадиха носни кърпички. Малко дете заплака в ръцете на майка си, защото беше забелязало една патица, която, клатейки се, пресичаше шосето, а то искаше да я пипне. Тогава духовият оркестър засвири *Ich hatt' einen Kameraden*<sup>[1]</sup>, докато фотографите снимаха за местната преса.

— Не знаех, че сме събрали достатъчно пари за това — каза Кирш, докато те стояха още там, чакайки да свършат последните протоколни формалности. — Мислех, че не ни стигат пари.

— Не ни стигаха — каза Емили, — преди да се намеси Алма.

— За какво говориш?

Емили му хвърли намръщен поглед, притискайки пръст до устните си и приканвайки го настойчиво да се приближи.

— Баща ѝ покри разликата — каза Емили. — Точно преди една седмица.

Кирш се почувства нестабилно върху краката си. Беше решил да не казва никому за развалянето на техния годеж, преди да е говорил с Алма лично. Беше телефонирал в къщата в Ораниенбург два пъти, оставяйки съобщения, но те не отговаряха. Тя беше обидена, предполагаше той дори наранена. Може би изобщо не вярваше, че той е болен. Признанието му звучеше неубедително даже когато го пишеше. Той все още имаше намерение да я посети, за да ѝ каже всичко: че развалянето на годежа от негова страна беше щастливо избавление за нея. Но му беше трудно да си представи, че тя ще се съгласи на среща, предназначена единствено да успокои неговата съвест, а на нея да ѝ причини по-нататъшно унижение. Той просто трябваше да отиде до Ораниенбург и да се представи на вратата, като рискува след това да му се случи каквото и да било.

— Сигурна ли си, Емили? Сигурна ли си, че е бил бащата на Алма?

Емили кимна.

— Петстотин райхсмарки. Откъде другаде биха могли да дойдат?

— Тя никога не ми е казвала.

— Разбира се, че не ти е казвала, Мартин. Защо да ти казва, когато е знаела, че ти непременно ще го разбереш?

Значи това беше отговорът на Алма: милосърдие, състрадание, снизходителност. Нямахте причина да страда неговото семейство само защото той беше черна овца. Но това изглеждаше прекалено сложно за Алма, прекалено пресметливо. Кирш стоеше, втренчил се в паметника, и тогава му дойде наум, че Алма просто не беше приела това, което той ѝ беше написал. Тя го беше възприела като някакво отклонение, някаква грешка, дължащи се на претоварване в работата и на нездравословна близост до лудостта. Тя сигурно седеше у дома си, очаквайки друго писмо от него, в което той се отрича от това, което беше казал в първото писмо. Междувременно всичко си оставаше бизнес, както обикновено.

Емили поклати глава.

— Знаеш ли, Мартин, понякога си мисля, че ти не познаваш годеницата си много добре.

Инициативният комитет беше организиран обяден прием в сградата на старото училище със сандвичи и картофена салата срещу заплащане, бира за господата и пунш за дамите. Оркестърът стоеше отвън и свиреше маршови песни. Генерал-лейтенантът стисна много ръце и си тръгна след десет минути, но настроението на задоволство не го напусна. Ако не нещо друго, поне четиринайсетте паднали герои от Райнсдорф бяха поставили своето село на картата, а модерният стил на паметника беше всеобщо признат като по-добър от варовиковите обелиски и кръстовете, които бяха издигнати в съседните области. Кирш си взе бира и обикаляше стаята, кимайки на стари училищни познати и приемайки случайни поздравления за неговата предстояща женитба. Майка му беше един от главните центрове на внимание, защото беше добре известно, че именно тя бе спасила този ден от всичките възможни провали. Стоеше заобиколена от най-видните членове на обществото, като разговорът беше прекъсван от многобройни молби за усмивки пред камерата. В един момент тя хвана за ръка съпруга си и го заведе пред камерата, за да могат да позират заедно. Беше минало много време, откакто Кирш ги беше виждал така спокойни и щастливи в компанията един на друг, а майка му така ведра. Паметникът беше събрал хората. Селото бе като едно семейство. Хората бяха страдали като един и си спомняха като един. А сега когато техните имена бяха издълбани в камък, изглеждаше като че ли четиринайсетте герои бяха наистина умрели също там, проливайки кръвта си за самите свои зидове, домове и земи — при това победоносно, защото зидовете, къщите и земите все още бяха всичките там.

След малко оркестърът престана да свири и музикантите се запътиха да влязат вътре. Кирш ги пресрещна на вратата, без да обръща внимание на начина, по който те отстъпваха крачка назад, за да го пропуснат да мине, гледащи умилно като кучета, жадни за поздравяваща ги лапа. Той погледна часовника си: още час и трябва отново да тръгва към гарата. Току-що беше запалил цигара, когато разбра, че майка му го е последвала и е тръгнала подир него.

Тя сложи ръка на рамото му.

— Знам, че част от заслугата да получим тези пари е твоя.

— Не, нямам никаква заслуга.

— На мен ми беше неудобно да помоля Алма да се застъпи за нас пред баща си. Знам също колко горд си ти, а и никой не обича да моли за милосърдие.

— Напълно се лъжеш. Аз дори не знаех нищо по този случай.

Но тя не го слушаше.

— Ако си говорим истината, не бях сигурна, че ти одобряваш всичко това. Знам какви са чувствата ти за войната... — Нейният втренчен поглед се премести към паметника. От стотина метра разстояние той изглеждаше на Кирш като астероид, който току-що е паднал от небето и се е заровил в земята.

— Разбира се, че одобрявам.

— Ще говорим след вечеря. — Майка му дръпна ръката си и се обърна към училищната сграда. — Получих толкова мило писмо от Алма. Ти оставащ, нали?

След вечерята Кирш се промъкна на горния етаж на къщата. Беше сигурен, че Макс ще го чака там, готов да даде израз на отвращението си към мероприятията на деня: нечестно обявеното прахосване на чужди пари за един хубав камък, гротескното лицемерие към националната чест. Кирш искаше да го увери, че е напълно съгласен с него. Но когато отиде в стаята на Макс, откри, че тя също е променена. Леглото беше преместено на срещуположната страна на стаята, старата завивка беше заменена с юрган, направен от сатен в пастелно синьо, зелено и розово. Вместо старите избелели атлазени завеси, бяха окачени нови, направени от лъскав щампован памучен плат със зигзагообразни шарки. На пода беше постлана нова черга, а големият скрин, в който бяха съхранявани толкова много от старите вещи на Макс, беше преместен в ъгъла и сега беше затрупан с четки за коса, фиби, фуркети, гребени, ножички за нокти, сребърна пудриера и пухчета за пудрене. Избелялата снимка на Макс беше все още там, но всичко друго беше изчезнало.

Сега това беше стаята, в която спеше Емили. След тринайсет години тя най-сетне беше напуснала малката стаичка. Нейните неща бяха върху скрина, а зад вратата висяха нейните дрехи. Тя беше влязла във владение на новата си стая, като беше разположила всичко, което ползваше, по свой вкус.

Малка лавица за книги беше поставена над горната част на леглото. Книгите бяха главно романи и сборници с поезия. Гръбчетата на книгите бяха украсени с релефни горски мотиви, а имената на авторите бяха изписани с позлатени релефни букви: Гьоте и Шилер, Шекспир, Балзак и някои други писатели, за които Кирш не беше чувал.

Какво бяха направили с книгите на Макс, с неговите дрехи, с неговите момчешки играчки? Дали ги бяха качили на тавана? Или ги бяха продали на фонда за издигане на паметника? Най-вероятно беше последното, помисли си той, това е било преценено като най-подходящо. Той се съмняваше, че са получили много пари за тези вещи. Дрехите бяха стари, повечето играчки изпочупени, а книгите — от тези, които не биха се радвали на широк интерес. Повечето хора биха ги купили само от съжаление. Скоро след това вероятно щяха да бъдат отново изхвърлени, тъй като за тези хора те нямаше да имат сантиментална стойност. Щяха да бъдат оставени навън, за да бъдат натоварени на някоя прашна каруца или хвърлени в пещ за изгаряне на смет. И никой, никога нямаше да почувства липсата им.

---

[1] Аз си имах един другар — известна немска войнишка песен. — Б.пр. ↑

Новото служебно положение на Кирш беше утвърдено с писмо. Всички случаи на Хайнрих Мееринг станаха негови. Разопакова папките с досиетата на пациентите, които бяха натрупани в ъгъла на кабинета, и ги прелисти една по една. Документите и дневниците на лекуваните чрез терапията с инсулинова кома намери в специална папка, заключена отделно — отвори я със сила, защото не се виждаше никъде ключ за нея. Мееринг беше водил документацията много стриктно и изчерпателно. Всяка стъпка от всеки случай беше педантично описана: дозировки, времена на даването на лекарствата, реакции, всичко според предварително разписание. Пациентите бяха изследвани по един и същи начин, въпросите и стимулите бяха стандартизирани за по-лесно сравняване. Според собствената оценка на Мееринг било ясно, че реакциите на неговите пациенти ставали все по-адекватни по време на курса на тяхното лечение. Параноята и налудностите ставали по-слабо изразени. В някои случаи пациентите отричали, че те въобще някога са проявявали такива. Почти всички проявявали повече готовност да сътрудничат при лечението, например да изпълняват някакви задачи, както интелектуални, така и физически, и изразявали желание да се върнат в обществото. *На подновеното желание да бъде харесван, да доставя някому удоволствие, се основава най-добрата надежда за завръщане на пациента към продуктивно съществуване в бъдеще*, беше написал Мееринг след една особено удовлетворителна сесия.

Кирш намери записките от лечението на сержант Щър. За инцидента на 30 октомври, при който сестра Ритер беше ранена, Мееринг беше записал: *Сесията прекъсната, преди да е завършена. Виж допълнението*. Но Кирш не можа да намери никакво допълнение.

Кирш сложи всички папки в пещта за горене на смет. Никога не беше мислил, че ще направи такова нещо, защото данните са си данни, но щом веднъж беше започнал новата си служба, тя му се стори учудващо задоволяваща. На следващия ден нареди да изхвърлят цялото обзавеждане от лабораториите на Мееринг: леглата, системите



за вливане, запасите от глюкозен разтвор. Самият инсулин той изпрати в главната болница с бележка, в която предупреждаваше, че разтворът трябва да бъде проверен за замърсяване и годност.

От друга страна, пациентите оставаха. Онези с неизлечимите шизофрениии, които са опасни или склонни към самоубийство, бяха обикновено премествани в приюти, където непрекъснато им даваха успокоителни средства. За да ги държат в клиниката, беше необходимо да им провеждат някаква форма на лечение с изгледи за подобрене. Обаче бележките на Мееринг бяха фиксирани изцяло върху анормални симптоми, събирани за целите на идентифицирането на предварително определена болест. Той въобще не се беше интересувал от историите на заболяването на своите пациенти. Възможността опитите да предизвикат у тези пациенти екстремно или смущаващо поведение бяха игнорирани. Кирш не знаеше откъде да започне при тези случаи.

Останалият персонал не проявяваше особена охота да му сътрудничи. Може би заради ранга на Кирш спазваха дистанция, като изпълняваха инструкциите му бързо и точно, но не проявяваха никаква инициатива и не се заемаха с нищо доброволно. Като че ли се беше върнал в армията, с командна верига както над, така и под него. Той обикаляше отделенията, работилниците и стаите за отдих и забавления, опитвайки се да отдели време и да обърне внимание на всеки пациент, изслушваше ги и си водеше бележки; но те бяха прекалено много и следователно историите им бяха прекалено много. Въпреки че го измъчваха ярки сънища и пристъпи на треска, работеше повече часове от всякога, но без осезаем напредък. Започна да си мечтае клиниката да е в Швейцария, в някоя долина като от пощенска картичка, за да може поне да предписва спокойствие, чист въздух и приятни упражнения като в една от онези частни институции, за която беше казал навремето, че била фалшификация. Клиниката обаче осигуряваше само подслон и сигурност — и то все по-малко и по-малко.

Той изписваше пациенти, щом беше възможно, без да среща никаква съпротива от колегите си. Неговите опити да намали броя на персонала бяха приети като мярка за ограничаване на разходите. Беше широко известно, че клиниката като други клиники от този тип беше под непрекъснат натиск да намалява своите разходи. Съкращения на персонала бяха вече започнали в главната болница.

Някои семейства бяха доволни, когато разбираха, че болните им роднини не представляват никаква опасност и че най-доброто лечение за тях са вниманието и грижите у дома. Повечето обаче изобщо не бяха очаровани от този факт. Често те дори отказваха с подпис да приемат обратно въщи роднините си. Някои от пациентите въобще нямаха семейства, поне не достатъчно близки хора, които да им осигурят дом. У такива пациенти надеждата, че някой ще се съгласи да се грижи за тях, беше по-малка от надеждата, че ще оздравеят. Кирш беше поразен както никога досега, че когато се касаеше за душевна болест, просто нямаше начин да се предизвика достатъчно състрадание у околните.

\* \* \*

Кирш отиваше да види Мария всеки ден, въпреки че часовете за посещения бяха строго ограничени и беше почти невъзможно да се проведе личен разговор. След една седмица тя беше изписана от д-р Бренер. Той твърдеше, че нейните физически симптоми в крайна сметка са изчезнали, а душевното ѝ състояние изглежда стабилно. Оставаше само амнезията. По настояване на Кирш тя беше приета отново в клиниката.

Същият ден Кирш получи друго съобщение от д-р Фишер, с което той го поздравяваше с повишението и искаше информация:

Ще бъдете доволен да научите, че Комисарят по въпросите на здравето и медицинските услуги при Министерството на вътрешните работи на Райха е приел препоръките на института „Кайзер Вилхелм“ по отношение на рedefинирането на приоритетите в психиатричната медицина. Всички психиатрични институции скоро ще бъдат инструктирани да приготвят подробни списъци на бивши и настоящи пациенти, които показват или са показвали симптоми на nelечима душевна или неврологична болест. В съгласие единствено с предпазния принцип те трябва отсега нататък да бъдат разглеждани като вродени и следователно е много вероятно

да имат наследствен компонент. В тези списъци трябва да бъдат включени пациенти, страдащи от всяка форма на:

- шизофрения
- маниакална депресия
- епилепсия
- наследствена слепота и глухата
- тежка телесна малформация
- наследствен алкохолизъм — вродено слабоумие.

Такава информация ще даде възможност на държавата да закриля населението като цяло, както и бъдещите поколения от опустошението и нищетата вследствие на наследствената болест.

Като практикуващ лекар в една от най-уважаваните германски институции, във ваша изгода ще бъде да започнете работата по тези списъци незабавно. Готовността да покажете лидерство в подкрепата на тази критично важна инициатива ще ви осигури трайното доверие и подкрепата на онези, които са на съответните позиции във властта.

\* \* \*

Фрау Розенберг му съобщи, че в момента директорът говори по телефона. Кирш каза, че ще почака. Десет минути седя в пълно мълчание в преддверието на кабинета, докато фрау Розенберг чукаше нерешително по клавишите на пишещата си машина, явно решена да избягва погледа му. Когато най-сетне беше допуснат лично при Бонхьофер, той намери възрастния човек на крака пред прозореца, играейки си раздражено с резето. Една недопушена цигара гореше, зарязана в пепелника. Имаше нещо необичайно в неговия вид, въпреки че в първия момент Кирш не можа да определи точно какво беше това.

— Проклето течение — смотолеви Бонхьофер. — Седнете, д-р Кирш.

Кирш остана прав. Той подаде на Бонхьофер писмото. Директорът го погледна неуверено, след това посегна да извади

очилата си от джоба. Точно тогава Кирш разбра какво го беше смутило: Бонхьофер не беше облякъл бялата си престилка. Той хвърли поглед наоколо в стаята, опитвайки се да я открие. Но единствената бяла престилка, която можа да види, беше неговата собствена.

Бонхьофер протегна ръка, за да му подаде обратно писмото.

— Имам представа за исканията на комисаря. Въпреки че оценявам факта, че ме държите в течение на случая.

— Те искат списъци. Бивши и настоящи пациенти.

— Очевидно.

— За какво? За какво е всичко това?

Бонхьофер погледна към Кирш над очилата си.

— Защо не попитате вашия д-р Фишер?

— Доктор Фишер? Аз едва познавам този човек.

Бръчките върху челото на Бонхьофер се задълбочиха.

— Колко странно. Той, изглежда, ви познава доста добре. И не само заради вашата репутация.

Той плъзна обратно писмото по бюрото. Кирш го взе неохотно. Неговата връзка с Фишер беше твърде сложна за обяснение.

— За какво е това? — попита той отново.

Директорът го погледна сериозно.

— Хората от списъка ще бъдат обект на известни специални мероприятия. Е, аз не знам.

— Какъв вид мероприятия?

— Хирургически мероприятия, мога да си представя. Явно психиатрията, каквато я разбираме ние, ще престане да съществува. — Бонхьофер седна на бюрото си и започна да се рови из книгата. — Разбира се, принудителната стерилизация ще изисква промяна на закона, също и евтаназията, въпреки че аз съм сигурен, че до това няма да се стигне скоро. Те първо ще трябва да намерят хирурзите, разбира се. — Той посегна към цигарата, разгледа края ѝ, след това я смачка в дъното на пепелника. — Обаче се съмнявам, че това ще се окаже пречка. Нашите колеги от основните медицински специалности никога не са вярвали в истинската стойност на психиатрията.

— Вие нямате намерение да им сътрудничите, нали? — Кирш постави ръцете си на бюрото. Бонхьофер се втренчи в тях, като че ли уплашен, че те просто спряха на път за гърлото му. — Вие няма да им дадете онези списъци, нали?

— Естествено аз ще направя това, което изисква законът.

— По дяволите законът.

Бонхьофер се засмя.

— Бъдете внимателен. Или законът може да прати вас по дяволите.

Кирш можеше да се закълне, че зданието се люлее под краката му.

— Добре ли сте? — каза Бонхьофер. — Изглеждате блед. И уморен.

— Аз няма да сътруднича.

— Сигурни ли сте, че не искате да седнете?

— Би било по-добре да се затвори клиниката. По-добре да се опразни това място, ако нашите пациенти ги очаква това.

— Да се опразни мястото? — Бонхьофер наклони глава на една страна. — Вие не положихте ли вече началото на това? Не е ли било това вашата цел през цялото време?

— Моята цел? Моята цел е... винаги е била...

Кирш не пожела да седне, но краката му не можеха да го удържат. Той почувства изгаряне в гърдите, сякаш кожата му се свиваше около ребрата, опъваше се и се късаше. Бонхьофер му предложи вода, но той я отказа.

— Господин директоре, вие не можете да капитулирате пред това нареждане. Немислимо е.

— Напротив: аз мисля, че вие ще установите, че то е било обмисляно много. Наследственото здраве на европейската раса? Вашият прочит е бил твърде селективен, мисля аз.

— Те не могат да ни принудят да се подчиним.

— Законово не, все още не. Но аз очаквам, че това е само въпрос на време.

— Тогава ние трябва да използваме това време.

Бонхьофер се облегна назад на стола си. Кирш беше човек с трудно обяснимо поведение. В началото той беше отдаден на работата си и много любознателен. Но бавно неговите разбирания започнаха да изразяват неуважение към властта и приетата практика — такива поне бяха впечатленията на Бонхьофер. Това беше началото на обикновен морален разпад. Високомерието на Кирш захранваше неговата амбиция и коравосърдечност. Хайнрих Мееринг беше избягал от

страната след заплахи за неговия живот и живота на неговата съпруга. Ширеха се слухове, че за това са отговорни могъщите приятели на Кирш.

Сега Кирш искаше да направи нещо честно и почтено, независимо от последиците. Бонхьофер се чудеше дали това беше вътрешен прелом или той беше преценил изцяло неправилно този човек?

— Не съм сигурен, че разбирам какво имате предвид — каза той.  
— Да използваме времето как?

Никой в клиниката не беше изненадан от новината, че заместник-директорът е поел отговорността за съставянето на списъка. Когато екипът от психиатри получи меморандума на Кирш, с който те бяха инструктирани да проверят щателно медицинските досиета на своите пациенти, както и записките си по съответните случаи, много предположиха, че тази готовност и нетърпението да изпълни искането на министерството беше истинската причина за неговото повишение. Тонът на меморандума беше енергичен и настойчив. Всички папки, отнасящи се до пациенти, бивши и настоящи, които отговаряха на критериите на комисаря по здравните въпроси, трябваше да бъдат предадени без отлагане. Където диагнозата беше несигурна — по-специално, където шизофренията или маниакалната депресия бяха само подозирани — съответната папка трябваше също да бъде предадена. Дори папките на умрелите не биваше да бъдат отхвърляни. В такива случаи можеше да има все още живи роднини — братя, сестри, деца и внуци — всички с потенциала да разпръскват семената на слабоумието и лудостта, заплашвайки бъдещите поколения.

В меморандума си Кирш беше по-неясен за съдбата на самите пациенти. Той наблягаше само върху събирането и споделянето на данните; данните, които комисарят по въпросите на здравето и медицинските услуги щеше да използва, за да оформя бъдещата политика. Но дори при това положение той знаеше, че ще има възражения. Душевните болести бяха едно проклятие, което семействата винаги се стараеха да укриват. Позорът от вродената лудост беше дълбок и траен. На хората, занимаващи се с психиатрия, им бяха нужни години, за да променят отношението към тях самите и към тяхната професия, за да заслужат необходимото доверие, за да им бъдат доверявани семейните тайни по начин, така обичаен и приеман отдавна при другите лекари. Подаването на чувствителна лична информация на властите — имена, адреси и медицински истории — със сигурност щеше да разруши това доверие завинаги.

Веднага след като меморандумът беше разпратен, Кирш се зае с работата в едно миришецо на влага таванско помещение, където бяха съхранявани най-старите документи и бележки в мухлясали картонени кутии и вързопи, завързани с ленти. Много бяха отпреди почти сто години и преди въвеждането на първата класификация на душевните болести на Емил Крепелин. Кирш разглеждаше внимателно останалите, по-нови случаи, като изваждаше всичко, което би могло, от гледна точка на министерството, да свидетелства за вродена болест. Задачата се оказа трудна. Отделни случаи на мания, деменция или алкохолизъм се появяваха в повечето от пациентските истории; случаи на възможна епилепсия в стотици други. Единственият начин да бъде сигурен, че не е пропуснал никакви случаи на наследствена болест, беше да ги вземе всичките.

В рамките на 24 часа започнаха да пристигат първите папки от колегите на Кирш. Някои бяха връчени лично; други бяха пъхнати в неговата преградка за поща пред общата стая, с прикачени бележки. *Това са случаите от предишните три години. Останалите случаи ще проуча лично.* В края на втория ден предадените папки образуваха купчина, висока повече от 60 сантиметра. В крайна сметка никой от колегите му не протестира. Никой от тях не поиска по-подробни обяснения, нито дори попита кога да очакват да им бъдат върнати папките. Данните се подаваха, без да се задават въпроси и без никаква принуда. Кирш намери още бележки вътре в папките, закачени с кламери или карфици към докладите, съдържащи доброволно предложена допълнителна информация: *При няколко случая сестринският персонал е намирал у господин Гъошел алкохол. Освен това мога да удостоверя, че неговият баща има цвят на кожата на човек, който пие.* Други бяха по-добросъвестни: *Интелектът на този пациент е по-висок от този на идиот. Обаче от достоверен източник научих, че поне един от роднините му от същото поколение е монголоид.*

Към края на седмицата Кирш вече разполагаше с всичките папки, които му трябваха, за да състави изчерпателен списък. Той се съмняваше дали нещо подобно е съществувало преди това. Съпоставен с публичните сведения за ражданията и сватбите, би било възможно не само да се проследи развитието на миналите душевни болести, но и да се предскаже къде е възможно такива болести да се появят в бъдеще.



Хората се изкушаваха да се намесят. Превенцията, в края на краищата, беше по-добро решение от лечението, особено когато лечение просто нямаше. Ако психиатричните институции в цялата страна бяха толкова свършени, би могло един ден вродената лудост да бъде напълно премахната, както птиците додо или мечките, които някога са бродели из великите германски гори.

Тази вечер след вечеря Кирш седеше сам в кабинета си, изчаквайки клиниката да утихне. Времето не му помагаше. Силен, бурен вятър трополеше по прозорците и пишеше над покривите. Дъжд валеше на кратки, интензивни изблици. Бурното време винаги правеше пациентите неспокойни. Мнозина се плашеха от такова време и трябваше да бъдат успокоявани с лекарства. У други бушуването отвън развихряше нещо диво вътре в самите тях. Те пишяха, бърбореха и танцуваха. Бурята беше победител, преминаващо божество, пред чиито крака те благоговееха. Понякога лошото време провокираше насилие и самоосакатяване. Кирш беше викан на няколко пъти при настъпили безредици в мъжкото крило и заповяда осветлението да остане включено за още един час допълнително.

Около полунощ спалните най-сетне утигнаха. Вдигайки колкото е възможно по-малко шум, Кирш слезе в кухните и взе една количка. Натовари я с папки и я завлачи надолу по черното стълбище в сутерена. Но мъждивата електрическа светлина приготви бойлера за запалване, като напълни пещта с въглища с една ръждива лопата. Работата беше много мръсна. Дълго време въглищата отказваха да се запалят, произвеждайки само черен дим, който бълваше в лицето му и зацапваше с петна от сажди очилата му. Той направи още девет курса до тавана, за да събере и свали долу старите папки. Не можеше да взема наведнъж прекалено много. Количката щеше да натежи и да се управлява трудно, когато железните ѝ колела думкаха надолу по стълбите. Шумът отекваше в сградата като артилерия. Отне му цял час изтощителен труд, преди да стане готов да започне.

Неговите собствени папки тръгнаха първи. При пренасянето им от стария му кабинет те се разбъркаха. Беше открил, че някои от скиците на Мария бяха смесени с кореспонденцията от Ойген Фишер. Други бележки за различни случаи бяха изпаднали от папките и се бяха разпилели. Но това нямаше значение. Той така или иначе щеше да ги изгори всичките. Това че си бил пациент в „Шарите“, независимо от

диагнозата или колко кратък е бил престоят ти там, беше нещо, което сега щеше да си остане скрито; и това беше най-добрият начин да се скрие. Неговите изследвания също тръгнаха към огъня, включително докладите, които беше събирал и анализирал за своята статия в *Годишник по психиатрична медицина*.

— Очаквам ти да не одобриш това — каза той високо на сянката, трепкаща на стената зад него. Но сянката не отговори, въпреки че от начина, по който се движеше по покритата със сажди зидария, той доби впечатлението, че тя поклати глава.

Когато доказателството за неговата работа в психиатрията беше сведено до купчина изгорели въглини, Кирш започна да хвърля другите стари документи, папка по папка, вързоп по вързоп. Старите хартии изгаряха бавно. Те цвърчаха и пукаха като врящо месо. Пещта се препълни с пепел, така че Кирш трябваше непрекъснато да я изгребва, за да не загасне огънят. Той продължи да работи почти през цялата нощ, докато на струйки по лицето му се стичаше пот. Последното нещо, което запрати в пламъците, беше неговата собствена бяла престилка. Нямаше да има повече нужда от нея. Вече беше написал молбата си за напускане. Тя лежеше в преградката за писма на д-р Бонхьофер, очаквайки неговото пристигане на работа утре сутринта.

Той се поизчисти в умивалнята, доколкото може, и след това отиде в женското отделение. В края на коридора можеше да се чуе хъркането на една от дежурните сестри. Другата не се виждаше никъде. Кирш отиде до стаята на Мария, почука леко и влезе вътре.

Мария седеше на края на леглото си при изключено осветление, вперила очи навън в нощта. Тя беше обула високите си обувки и беше наметнала на раменете си старото палто на Макс. Скицникът стоеше в скута ѝ.

— Готова ли си? — попита той.

Минаха през кухните. Беше почти пет часът, зората вече оцветяваше в синкаво браздите между далечните облаци. Едно такси ги чакаше. Поеха на изток в пълна тишина по празните, умити от дъжда улици. Кирш се чувстваше изпразнен, но с приповдигнат дух, двете чувства бяха разделени, но все още съразмерни, като някакъв предмет и отражението му. За първи път от години той не беше вече

психиатър, нито човек на медицината; а Мария не беше вече негова пациентка.

Тя седеше до него, а лицето ѝ се очертаваше като силует при непрекъснатото преминаване покрай уличните лампи. Отново го порази колко малко знаеше за нея. Всеки получен отговор пораждаше още повече въпроси; и без значение на колко много въпроси той си отговаряше, нейната същност, сърцевината ѝ оставаха извън обсега му. В тази неуловимост имаше някакъв вид власт и сила. Сега разбра колко силно беше съблазнен от това, тласнат да изследва границите на собственото си неразбиране, да осъзнае безкрайността на това, което никога нямаше да узнае. Ако не беше имало Момиче Айнщайн, какво би станало с него? Това беше въпрос, който той често си задаваше. Но все още нямаше отговор.

Влязоха в къщата на хер Метлер и се качиха по стълбите, без да включват осветлението. Над тях течеше вода, идваща от една дупка в покрива, като капките се събираха в метална кофа на стълбищната площадка на втория етаж. Стаята миришеше на влага. Тя беше незаета и неотоплявана от дълго време. Кирш коленичи и се опита да запали огън. Под въглищата имаше парчета от стар вестник, но, както и в „Шарите“, те не се палеха лесно.

— Стаята скоро ще се затопли — каза той, щракайки трета клечка кибрит.

Мария седна на леглото, оглеждайки стаята, еднообразната посивяла мебелировка и нейните собствени вещи — куклата с китайското лице, четката и ръчното огледало, обувките зад вратата — за тях се предполагаше, че са нейни. В един момент погледът ѝ щеше да се спре там, където тя и Кирш се бяха държали един за друг и се бяха целували, мястото до прозореца, където подът беше гол, а дъските скърцаха. На Кирш му беше необходимо специално усилие на волята, за да продължи да стои с гръб към това място, вместо да освежи паметта си с няколко случайни подробности: десенът на завесите, височината на тавана, крепежните елементи на прозореца. За няколко минути той се почувства като в начална точка, като при втори шанс напук на всички несгоди напоследък. Сега споделеният спомен за онзи момент натежа в съзнанието и на двамата, упреквайки ги за техните нереалистични мечти.

В камината едно езиче от пламък се понесе над повърхността на въглищата. Преди минута Кирш трепереше от студ; сега кожата му гореше.

Мария пъхна ръце под бедрата си.

— Приключих ли вече с клиниката? Ще се върна ли там отново?

— Не. Не трябва да се връщаш там, никога. Досега може да ти е изглеждала като дом, но там вече не е сигурно място. Тази *страна* не е сигурно място.

След няколко дни тя щеше да има нов паспорт и нов адрес. Кирш вече беше обяснил нейното положение в югославското посолство. Там се съгласиха да проверят в архивите в Белград и да го информират за най-същественото, когато получат сведенията. Той щеше да ѝ даде достатъчно пари, за да се прибере у дома, където и да беше този неин дом. Там тя щеше да намери съседни колеги, приятели. Те щяха да ѝ кажат каквото ѝ беше необходимо да знае.

— Важното е, че ще напуснеш тази страна — каза Кирш. — Колкото по-скоро, толкова по-добре.

— А ти какво ще правиш?

— Аз си подадох оставката. — Кирш се изправи. — Не правех нищо добро там.

— Но какво ще правиш?

Кирш трябваше да се подпре на полицата над камината. Обикновено не получаваше пристъпи на замайване преди средата на деня. Беше се научил да ги предусеща, за да не се окаже по това време на място, където безпомощното му състояние може да бъде забелязано. Този път обаче беше хванат неподготвен.

— Мога да започна частна практика някъде. — Той се насили да се усмихне. — Това е, което правят старите военни лекари.

— Някъде? Не тук?

— Аз също приключих с Берлин.

Искаше му се да обясни: за списъка за министерството, за статията, която беше публикувал в *Годишник по психиатрична медицина*, за брат си Макс и военния мемориал; и най-важното, за д-р Шад и теста за невросифилис, който се беше оказал положителен. Беше изкушен да сподели всичко това дори само за да разбере тя защо

той не би могъл да отиде с нея. Защо, какъвто и живот да я очакваше, там не можеше да има място за него. Обаче една друга част от него се опасяваше да не натовари Мария с прекалено много неща за разбиране. Нейните чувства към него сигурно бяха позаглъхнали засега. Ако имаше късмет, тя щеше да започне за мисли за него като за студен, влюбен само в клиничната си дейност мъж, така съсредоточен във функциите и операциите на мозъка, че беше изгубил способността си да чувства. Така щеше да бъде по-добре, по-просто, по-чисто.

— Време е да сменя обстановката — каза Кирш. — Дванайсет години е твърде дълъг срок да работиш на едно място. — Той пооглади сакото си и потърси в него своя портфейл. Започна да му се върти главата. Всичко това беше от дима и безсънната нощ.

— Ето малко пари, за да се справиш. Магазините отварят след два часа. Опитай на „Гренадирщрасе“. Там ще намериш всичко, от което имаш нужда. Хер Метлер може да те упъти.

Той извади банкнотите. Чувстваше някакво неудобство, като че ли имаше нещо подло във всичко това.

— Аз по-добре да вървя. — Той постави парите върху скрина. — Ще се върна веднага, щом пристигне твоят паспорт.

Той се мъчеше да върви нормално, да държи главата си изправена. Когато стигна до вратата, зрението му беше така замътено, че не можа да намери дръжката. Чу гласа на Мария зад него, но не можа да схване значението на думите ѝ.

Трябваше само да намери дръжката и щеше да излезе навън във вестибюла. Без да вижда, без да мисли. Не искаше тя да го види как се клатушка като пиан.

— Почини си малко — каза той. Челюстта и езикът му бяха натежали също. — За пътуването. Ще бъде дълго пътуване.

Сега той беше в пълна тъмнина, блъбукаща зърнеста мъгла от малки квадратчета и триъгълничета като драсканици в училищна тетрадка. Може би щеше да се задържи на крака, ако мъглата се вдигнеше само за миг, ако някой донесеше малко светлина. Но той вече падаше. Инстинктивно вдигна ръце да се предпази, но ръцете му се удариха в желязната решетка. Един креват. Той увисна на него, креватът също падаше. Той погледна надолу и видя вода, течаща под него: широка черна река, с мънички точици светлина върху

изцъклената ѝ повърхност. Не беше сигурен дали е изпищял силно на глас или това е само в съзнанието му.

Някой го хвана за китките на ръцете му и го издърпа на вълнолома. Това беше Едуард Айнщайн. *Може би това е една квантова история.* Тогава Кирш разбра, че сънува.

Когато легна на земята, едва дишайки, Хайнрих Мееринг извади една носна кърпа и внимателно избърса праха от ръцете си. Носната кърпа почерня от пепел.

„Случаят е ваш, д-р Айнщайн“, каза той и се обърна. В далечината плачеше жена.

Кирш научи след това, че треската е траяла три дни. Тя идваше и си отиваше, променяйки се по сила и последствия. Неговите будни часове бяха фрагментарни и объркани, неговите сънища — често много ясни. Спомените му станаха ненадеждни и неточни, подложени на постоянна ревизия. Хора, за които мислеше, че се мъртви, се появяваха до леглото му, спокойно обяснявайки причината за неговата грешка. Живите виждаше положени да почиват и погребани под дървени кръстове и надгробни камъни, на които бяха изписани множество имена. Многократно изгаряше от горещина, изпотяваше се, трепереше от студ, имаше страшни болки в главата и през всичкото това време се бореше да поддържа представата си за място и време, да запази порядъка на конкретни неща в съзнанието си, в които можеше да вярва, един каталог на безспорната действителност. Бореше се да остане верен на чувството си за външния свят и на своето място в него, обхванат от страх, че ако позволи тези неща да му се изплъзнат, това ще означава да ги загуби завинаги.

Мария се грижеше за него. Ако не в нещо друго, той беше сигурен поне в това. Почти винаги, когато се събуждаше, тя беше там, седеше до леглото му, носеше му храна върху един поднос или спеше на пода, завита с одеяло. Повече от веднъж, когато отваряше очи, той се оказваше отново при фрау Ширман, заобиколен от книгите и списанията си, но се научи да не се доверява на тези видения, най-малкото заради хората, които често бяха в стаята с него, въпреки че привидно забравяше за тяхното присъствие. Един от тях беше Едуард Айнщайн. Той тършуваше из книжката на Кирш, отчаяно търсейки

писмото, което беше откраднал от своята майка. Членове на семейството на Кирш също се появяваха, даже по-старата му сестра Фрида, която той никога преди не беше виждал в Берлин. Те седяха в засенчените ъгли на стаята, баща му зад своя вестник, като опечалени около гроба на покойник.

Насън той молеше брат си Макс да доведе полковник Шад. Те бяха отново в клиниката, долу в сутерена, заобиколени от екипа на Мееринг. Но малко по-късно полковник Шад наистина се появи. Той каза на Мария да отвори прозореца, защото в стаята беше прекалено горещо, а гласът му отекуваше като в тухлен бункер. Кирш искаше да му каже, че там няма прозорци. Те бяха в сутерена. Тогава усети, че в стаята става по-хладно и се озова отново в къщата на хер Метлер.

— Не повече от 23 градуса в стаята. И не толкова много одеяла. — Това определено беше гласът на Шад, енергичен, но мек. — Много течности — бистър бульон е чудесно — и аспириин два пъти на ден за разреждане на кръвта. Аз ще дойда пак след два дена. — О, и вземете това за устата му. Веднъж на няколко часа.

Миг по-късно Шад си беше отишъл — още един сън, предположи Кирш. Или халюцинация. Беше трудно да направи разлика. Но след това видя, че Мария е до него, нежно мажейки напуканите му устни с парафинов мехлем. Върховете на пръстите ѝ бяха хладни — нейният допир, си спомни той, беше винаги хладен — и той усещаше дъха ѝ върху бузата си. Беше сигурен, че и двете усещания са истински, но се страхуваше да се обърне и да я погледне, за да не би тя също да изчезне.

Макс се появи в един сън, седейки на края на леглото и прелиствайки екземпляра от книгата на Айнщайн. Мария я беше донесла от клиниката.

— Аз не мисля, че тя я е прочела — каза Кирш.

Макс не вдигна глава.

— Не бъди глупав — каза той. — На нея не ѝ е нужна. Какво си мислеше ти?

Кирш искаше да попита какво е имал предвид, но Макс вече си беше отишъл, вземайки книгата със себе си.

Последния път, когато видя Мария, беше поне един ден по-късно. Тя стоеше до прозореца. Влагата замъгляваше стъклото и носеше остър студ с въздуха. Старият пътнически куфар беше довлечен в средата на стаята. Капакът беше отворен.

— Мария?

Гласът му прозвуча като грачене. Мария не вдигна глава. Тя надничаше зад завесите надолу към улицата.

Той си прочисти гърлото.

— Какво става?

Тя дойде до леглото. Купа с бульон се охлаждаше на масата.

— Нищо. Трябва да ядеш.

Тя взе купата и една лъжица.

— Хер Метлер казва, че това е само друг журналист.

— Журналист? Как изглежда?

— Няма нищо.

Тя отказа да говори по въпроса, докато той не свърши с бульона. След това трябваше да изпразни мехура си, а след това трябваше отново да поспи.

— Аз излизам за малко — каза Мария, като придърпа завивките над него. — Да донеса някои неща. Няма да се бавя.

Доколкото Кирш си спомняше, тя никога вече не се върна.



Полковник Шад се върна на „Вьортерщрасе“, както беше обещал. По това време Мария я нямаше вече няколко часа. Той не можеше да хвърли никаква светлина за нейното местонахождение.

— Може би е тръгнала да си търси нова квартира. Омръзнало ѝ е да спи на пода, предполагам.

Той прислуша дробовете на Кирш със стетоскоп. Изглеждаше доволен, че най-лошото е отминало, поне засега.

— Тя щеше да ми каже — каза Кирш. Той провеси краката си от леглото. — Трябва да я намеря.

Шад постави ръката си на рамото му, очевадно за да го възпре.

— Няма да ходите никъде, д-р Кирш. При вашето отслабнало състояние една простуда може да бъде фатална.

— Нещо се е случило. Може да се е загубила или...

Кирш се опита да стане. Той чувстваше главата си прояснена, но куха като картонена кукла. Къде бяха дрехите му, обувките му?

— Мартин — Шад го гледаше, на лицето му беше изписана търпелива сдържаност. — Тя знае от какво страдате. Знае за болестта ви. Не знам как е научила. Аз не съм ѝ казвал нищо. Може би се е досетила. Но вие не бива да се изненадвате, ако тя чувства, че известна дистанция би трябвало да... — Той въздъхна. — Аз ви предупредих. Дори влюбеният трябва да приема най-лошото.

Кирш видя отражението си на вратата на гардероба. Тъй като ризата му беше разкопчана, белезите върху тялото му бяха ясно забележими. Те се бяха разпространили върху гърдите му, свързвайки се в дълги извити линии като нокти на гигантски рак.

— Мисля, че аз съм ѝ казал — отговори той. — Не съм искал да го кажа, но...

Шад измърмори нещо и допря отново стетоскопа до тялото му.

— Добре, това е много похвално.

За Кирш беше очевидно какво мислеше Шад: че Мария е била негова любовница. Но лъжейки се за това, той беше прав за всичко останало.

— Тези пристъпи на треска може да се появяват и да изчезват — казваше той. — Това трябва да се очаква. Вашето тяло се бори с инфекцията. Засега то спечели, бих казал.

Кирш му благодари и попита за сметката, но Шад не искаше и да чуе за плащане. Бил щастлив да послужи в името на доброто старо време.

— Освен това, младата дама е тази, на която трябва да благодарите — каза той. — Тя действаше почти като медицинска сестра. Вие бяхте в много добри ръце. Няма никакво съмнение относно това.

Веднага щом се изправи на крака, Кирш тръгна да я търси. Обикаляше от една къща с квартири под наем до друга през всички източни райони. Нямаше и помен от нея. В следващите дни опита в болниците, клиниките, приютите. Много хора бяха чували за Момичето Айнщайн; никой обаче не беше я виждал. Той разпитваше в полицейските управления дори преглеждаше снимките на неидентифицираните жени, намерени мъртви в целия град. Мъкнеше се от ресторант на ресторант около „Александерплац“ и по „Курфюрстендам“, въоръжен с нейната снимка от *Die Berliner Woche*. Като последна възможност се опита да вербува за каузата си берлинската преса. Преди време те бяха омаяни от тази история. Сега за тях имаше поне нов завой във фабулата. Обаче издателите, с които той разговаря, не бяха заинтересувани да поместват репортаж за изчезването на Мария или въобще за изчезвания на хора.

— Тези дни имаме по-важни въпроси, върху които да се съсредоточим — каза му един от тях. — Имаме привилегията да живеем в исторически времена.

Той се връщаше на „Вюртерщрасе“ всеки ден, надявайки се, че Мария може да се е върнала или да е оставила някоя бележка за него. Продължаваше да плаща наема за нейната стая. Но тя не се върна; нито се получи някаква вест от нея. Към края на март той пристигна в квартирата ѝ точно когато един камион, натоварен с покъщнина, потегляше от бордюра. Кирш почти щеше да бъде прегазен, когато се опитваше да спре шофьора. Оказа се, че покъщнината щеше да бъде продадена на търг. Хер Метлер беше продал собствеността си и беше

напуснал. Изглежда, че новите собственици не бързаха да се нанесат. Следващата седмица прозорците бяха заковани с дъски.

\* \* \*

Няколко дни по-късно той взе влака за Потсдам. Беше много рано през годината и параходната служба още не работеше; Кирш нае един велосипед и пое на юг нагоре по виещите се пътеки на Телеграфенберг. Кулата „Айнщайн“ беше на оттагъшната страна, на няколко стотици метри зад върха. Гладка и бяла, тя се извисяваше над покритите с гори склонове като конусообразна кула на гигантска подводница. Прозорците бяха извити назад, закръглени и органични по форма, като че ли получили аеродинамична форма от еволюционните сили, придаващи скорост на движението. Само сребърният купол на върха, под който стоеше големият вертикален телескоп, издаваше елемент на чиста функция.

Говореше се, че Айнщайн не обръща внимание на постройката, издигната в негова чест. Той не беше настроен добре към експресионистичната чувствителност на архитекта. Беше идвал тук само случайно, от време на време, въпреки че беше председател на фондацията, която я стопанисваше. Мария обаче трябва да е отишла там, Кирш беше сигурен. Кулата беше единственото място в Берлин, което носеше името на Айнщайн. Сигурно се е увила с нещо топло и е отишла да се смеси с всекидневните екскурзианти, за които Телеграфенберг беше също любимо място за посещение дори само заради гледките, чистия въздух и декоративните градини около върха. Може би е отишла там предишния ден, преди деня, в който я бяха намерили момчетата със своите велосипеди. Може би, мислеше си Кирш, щеше да отиде там отново, без непременно да знае защо: с нейния ум, скъсал връзки с утешителната сигурност на линейното време. Всичко друго вместо непрекъснати повторения. Цикъл от криза, амнезия, възстановяване, криза, без друг край освен смъртта.

Всекидневните екскурзианти ги нямаше този ден, въпреки че дъждът беше намалял и слънцето беше пробил през облаците. Вратите на кулата бяха заключени и подсигурени с верига. До единия

ъгъл на постройката беше прикрепено скеле. Една разхлабила се мушама плющеше на вятъра, а тежките въжета шибаха земята.

Кирш се отправи надолу по склоновете на другата страна. Пътеките бяха стръмни и хлъзгави. Той скоро набра скорост, а на завоите колелата му се плъзгаха навън. Спирачките на велосипеда му бяха опасно стегнати. Всеки път, когато ги стискаше, почти изхвърчаше над кормилото на велосипеда. Често се принуждаваше да използва краката си. В продължение на няколко минути се напрягаше да пази равновесие, докато най-сетне пътеката стана равна.

Продължи да кара по инерция, докато велосипедът спря. Междувременно беше навлязъл дълбоко в гората, някъде на юг от Телеграфенберг. Гората беше рядка, но всички дървета наоколо бяха високи. Дъждовната вода капеше от техните клони, създавайки някакво тайнствено барабанене върху покритата с листа земя. Кирш се заслуша, въртейки глава насам-натам. Трудно му беше да се отърси от чувството, че е наблюдаван. Спомни си за младия пастор в Райнсдорф, който беше казал нещо за падналите листа и падналите във войната.

Това винаги му беше звучало като бедна метафора, подвеждаща и слаба.

Пушечен изстрел раздра тишината. Изстрелът не беше съвсем близо: поне на стотина метра. Хората ловуваха в горите около Берлин, със или без разрешително. Излая куче. Кирш чу някакъв мъж да вика. Не се чу нищо повече. Една птица беше кацнала на един клон на дърво, не повече от три метра над него: врана или гарга. Нейната черна перушина беше раздърпана и мокра, особено около врата. Кирш плесна с ръце, но птицата не отлетя. Болна или осакатена, тя продължаваше да го наблюдава незаинтересувано.

Чакълестата пътека се превърна в черен път. Кирш продължаваше да кара велосипеда, като колелата му затъваха все по-дълбоко в калта. Черна вода извираше от земята, като пълнеше следите от колела и пръскаше лицето и дрехите му, докато започна да усеща вкуса ѝ върху устните си. Той се надигна от седалката и продължи да кара изправен на педали, използвайки цялата си тежест да запази инерцията. Пред него се появиха черни локви, големи като дупки от снаряди. Горите се давеха в тях.

След около километър стана невъзможно да върти педалите. Слезе от велосипеда и започна да го бута, заобикаляйки локвите,

промушвайки се през храстите и папратта, често изгубвайки напълно пътя, за да го открие отново няколкостотин метра по-нататък. Бодли, репей и поветица се впиваха в панталоните и ръкавите му. Знаеше се, че големите пътища пресичат горите от край до край. Рано или късно непременно трябваше да пресече някой от тях. Часовникът му показваше, че е карал велосипеда около час, но когато го погледна поотблизо, изтривайки калта от лицето си, откри, че стрелките му не се движат вече.

Най-сетне съзря на небето позлатени петна. Това му подсказа, че се движеше на югозапад. Не би трябвало да бъде далеч от езерото. Изостави пътя и зави право на запад, стремейки се да достигне възможно най-бързо до открита водна площ. Земята под него започна да се издига, после отново се спусна. В тази част на гората дърветата бяха задушени от бръшлян. Само боровете и върбите бяха все още живи.

Той не видя къщата, докато не се препъна в градината. Тя беше разположена в малко живописно пространство в гората, къща, облицована с припокриващи се червено-кафяви дъски с бели кепенци на прозорците. Широка покривна тераса, до която се стигаше по външна стълба, и особен, кръгъл прозорец на приземния етаж ѝ придаваха вид на крайморска вила. Кирш беше виждал тази къща преди във вестниците и архитектурните списания. С изключение на основите ѝ, тя беше изградена изцяло от орегонски бор и галицийска ела, пример за стила баухаус. Въпреки че точното местонахождение на тази вила никога не беше разкрито, той знаеше къде се намира тя. Беше стигнал покрайнините на Капут. Стоеше пред градината на лятната къща на Алберт Айнщайн.

Изрезките от вестници бяха все още в неговия албум. Той имаше други снимки на Айнщайн, застанал пред френските прозорци с различни именити посетители или втренчил поглед към езерото от покривната тераса, с лула в ръка. В неговата представа къщата беше по-голяма и по-красива — не като палат, но елегантна и уютна. Трябваше да отразява топлотата и мъдростта на своя собственик. В действителност тя изглеждаше много тясна, свита дори сгърчена, като че ли отсъствието на Айнщайн беше изсмукало духа от нея.

Детелина и бурени задушаваха моравата. Мъхове бяха окупирали пътечките. Растенията в прозоречните сандъчета — които на снимките

цъфтяха — бяха загинали. Кирш остави велосипеда си на земята и тръгна към циментовата веранда. Когато приближи до нея, чу слаб звук, нещо като заглушен удар, като мързеливо чукане на мотор.

Външното стълбище беше хлъзгаво под краката. На междинната площадка на стълбището една от пръчките на парапета беше счупена. По цялата покривна тераса имаше събрани на мокри купчини на опаднали листа. Един сгънат чадър лежеше настрани. Малко по-нататък се виждаше езерото като ивица сива вода, полускрито от дърветата. Кирш потрепери. Дрехите му бяха студени и мокри до кожата му.

Шумът се появи отново. Той идваше от вътрешността на къщата. Една врата от покривната тераса водеше навътре към източника на шума, но беше заключена. Кирш обиколи къщата откъм северната ѝ страна, взирайки се навътре през кепенците, когато минаваше покрай тях. Навсякъде беше тъмно.

Един мръсен зелен мерцедес със спуснат гюрук стоеше в алеята за коли. Изглежда, че все пак в къщата имаше някой. Но това можеше да бъде някой друг от семейство Айнщайн. Самият Алберт Айнщайн се беше скрил зад граница. Режимът си беше присвоил банковите му сметки и каквото друго беше останало. Един пронацистки вестник беше обявил премия от 50 000 долара за залавянето му, жив или мъртъв.

Кирш отиде до входната врата. Щеше да почука, когато забеляза, че дървото около ключалката беше разцепено. Под дръжката имаше следа от кална стъпка. Вратата беше насилвана. Само с едно бутане с рамо тя се отвори.

Тъмен, тесен хол с под като шахматна дъска. Влажна миризма на плесен. Стените и таванът бяха от дърво. Тясно стълбище водеше нагоре към първия етаж. Една врата, открехната, водеше надолу към мазето. Кирш се насочи към задната част на къщата, където ивици светлина прозираха през капациите на прозорците.

Тук имаше малко неща, които биха заинтересували крадците. Мебелировката беше оскъдна и проста. Нямаше шкафове с витрини, в които се излагаше семейното сребро. Кирш пристъпи в кухнята. До мелничката за пипер стоеше разкъсана торба с брашно. Хиляди малки мравки пъплеха по плота и мивката.

Той усети леко течение откъм задната част на врата си. Шумът идваше от другата страна на вътрешната стена: безгрижно почукване,

иронично подвикване. Върху кухненската маса лежаха няколко ножа, но нито един от тях не беше достатъчно остър, за да служи като оръжие. Той мина в коридора. Разшумоляха се хартии. Някой беше там, в съседната стая. Кирш откряна леко вратата.

Слънчевата светлина причини болка на очите му. Прозорците бяха счупени. Кепенците висяха само на една панта. Те се люлееха напред-назад, чукайки по железните пръти отвън. Стаята — малък кабинет — беше добре претършувана. Книги и листове хартия бяха пръснати по пода. Зад проста чамова маса един мъж, застанал на четири крака, припряно ги събираше. На Кирш му беше нужен само миг, за да го разпознае.

— Професор фон Лауе?

Професорът погледна нагоре и се сепна.

— Кой сте вие? Какво искате?

— Мартин Кирш. От „Шарите“. Помните ли ме? — Професорът продължаваше да се взира. Яката му се беше отделила от ризата, разкривайки тънка ивица плът в основата на врата му. — Вратата, тя беше...

— Какво искате? — Попита отново фон Лауе.

— Търся един човек.

— Кого?

— Една пациентка. Бивша пациентка. Тази, за която вие проявихте любопитство.

— Студентката?

— Тя изчезна.

Фон Лауе се намръщи, после поклати глава, като тревогата му видимо спаднаше.

— Е, тук няма да я намерите. Тук вече никой не живее.

— Това виждам и аз. — Професорът сложи купчина папки върху бюрото. На Кирш му хрумна, че силно го е уплашил.

— Добре — каза фон Лауе. — Добре. Няма значение. Можете да ми помогнете да събера тези книжа. Направете нещо полезно. Въпрос на време е те да се върнат отново тук.

— Кои? Кои да се върнат отново?

— Кои мислите, че са те? Трябва да занесем всички тези неща в колата. Те ще трябва да стоят в неговия апартамент, докато измисля по-

сигурно място. Намерете някакви кутии или нещо подобно. — Фон Лауе го погледна. — Е, какво чакате?

Кирш направи каквото професорът го помоли. Намери куфар под стълбището и няколко щайги за зеленчуци в килера. Когато се върна в кабинета, набързо ги напълниха с книгата.

— Книгите също ли? — попита Кирш.

— Всичко, върху което има бележки и коментари. Другите не.

Те прегледаха книгите за няколко минути, без да говорят. Кирш почувства, че фон Лауе беше объркан заради враждебността, която беше проявил. Почувства, че възрастният мъж търси някакъв начин за компенсация за държанието си.

— Какво ви кара да мислите, че вашата пациентка трябва да бъде тук? — каза той най-сетне.

Кирш спря, за да си избърше челото. Неговата единствена мисъл беше да издири мястото, където тя беше намерена от онези две малки момчета, каращи велосипедите си. Това беше начин да се доближи до нея, единственият начин, който можа да измисли.

— Първоначално е била намерена на по-малко от километър и половина оттук — каза той. — Аз мисля, че е възможно тя да е отивала да се срещне с баща си.

Фон Лауе въздъхна и започна да преглежда внимателно лавиците с книги.

— Вие сте добър човек, д-р Кирш. Имате добри намерения, мога да разбера това. Но ще бъде по-добре, ако насочите енергията си някъде другаде. — Той взе един том, погледна гръбчето му и го върна. — Повярвайте ми: нищо не може да излезе от тази линия на разследването ви.

— Как можете да бъдете сигурен?

Хлабаво свързани листове хартия паднаха в краката му, натрупвайки се върху пластове хартия, покриващи дъските на пода. Като се наведе да ги вдигне, той почувства, че се задъхва.

Фон Лауе прелистваше набързо една книга.

— Хората мислят, че трудовете на Алберт Айнщайн са само за далечните звезди и галактики. Те не смятат, че това има нещо общо с тях. Но забравят, че ние всички сме част от вселената. Ние сме толкова обект на нейните физически закони, колкото всичко друго, независимо дали това ни харесва или не. Следователно да смените разбирането си



за Космоса, означава да смените разбирането си за Човека. И това е много съществено нещо.

Кирш опаковаше книги. В ръцете си държеше копие на книгата, която Макс му беше дал: *Специална и обща теория на относителността. Популярно изложение*. Макс сигурно е споделял мнението на фон Лауе, до известна степен. Иначе защо щеше да избере такъв подарък за своя брат, военния хирург?

— Да не би да казвате, че професор Айнщайн няма да има време за собствената си дъщеря?

Фон Лауе се усмихна.

— Времето е въпрос, но не по начина, който вие имате предвид.

— Тогава по какъв начин?

Навън облаците засенчиха слънцето. Стаята изведнъж стана по-мрачна. Фон Лауе погледна към гората. За момент Кирш помисли, че вижда някой, който стои там и ги наблюдава от сенките.

— Какво предполагате, че има зад тези големи скокове в разбирането? — каза фон Лауе. — Вие сте изследвали човешкия разум, докторе. Как става така, че Алберт Айнщайн може да вижда това, което е невидимо за всеки друг? Как той може да схваща това, което за другите е невъобразимо?

— Предполагам, че е по-умен.

Фон Лауе поклати глава.

— По-умен от Поанкаре? По-умен от Макс Планк? Съмнявам се. Съмнявам се, че *той* би казал това. Разликата, критичната разлика се крие в независимостта на неговата мисъл. В неговия скептицизъм, ако това ви харесва повече. По някакъв начин той е развил способността да отстъпва от всяко основно положение, от всяко предположение, от всяка абстракция, независимо колко дълбоко те са залегнали в основни принципи, в същността на човешкия разум, и да установява и утвърждава точно кое е реално и осезаемо, и кое не е. Линейното пространство и абсолютното време бяха повече от свещени, д-р Кирш. Те бяха основополагащите камъни на рационалното мислене. Никой даже *не помисляше* да се усъмнява в тях, никой не дръзваше да ги оспорва. Айнщайн не само показа, че те са илюзорни. Той разбра, че са такива.

Кирш усети, че челото му започва да гори, че треската леко пулсира в слепоочията му.

— Аз не отричам неговата уникалност. Но не виждам...

— Но вие *всъщност* я отричате. Вие си въобразявате, че тези извънредни перспективи могат да се постигнат без жертва, без промяна. Но точно така се открива истината. За да възприеме света, човек трябва да прекрачи *отвъд* света. В евангелието се казва, че истината ще ви направи свободни. Това, което би трябвало да се каже, е: истината ще ви отдели *настрана*.

Какво беше казал Едуард Айнщайн при тяхната първа среща. *Мария се променя*.

— Всичко това е само наука — каза Кирш. — Със сигурност то няма нищо общо със... със семейството на един човек.

Фон Лауе поклати глава.

— Вие не искате да ме разберете. Но аз мисля, че ме разбирате. — Той измъкна два тома от рафта, като държеше по един във всяка ръка. — Ако инстинктивните представи за пространство и време не са валидни, тогава принципите на човешкото общество едва ли могат да се нарекат безпогрешни. Чест, общност, отечество, Бог. Върху какво са изградени тези концепции? Върху здрави и осезаеми основи? Върху нещо абсолютно, като скоростта на светлината? Или върху предположения, толкова съмнителни и несъвместими, че рационалният разсъдък едва ли знае къде да започне? — Той опакова книгите, после отвори едно чекмедже в масата. Вътре имаше много книжа. — В един скептичен свят истина и сигурност ще вървят заедно. Но огледайте се наоколо. Това ли виждате?

Кирш докосна с ръка лицето си. Потеше се. Затвори очи и видя паметника в Райнсдорф, лъскавия черен гранит и голямата дръзка лъжа: ЗА БОГА И ОТЕЧЕСТВОТО.

— Не трябва да бъде така — каза той. — Хората биха могли да се научат.

Фон Лауе се засмя.

— Какво ви кара да мислите, че те *искат* да се учат? Драги приятелю. За по-голяма част от човечеството единствено заблудите правят живота поносим. Това е трагедията на човешкото състояние, ако питате мен. На хората им трябва да се преструват, че има смисъл нещо, за което разумът казва, че няма. Ако не беше така, какво общо биха имали те? Човешките връзки ще се разкъсат. Обществото ще се разпадне и те ще се изправят сами пред безразличието на вселената.

Това, повече от всичко друго, те искат да избягнат; и поради това дори войната е цена, която са съгласни да платят.

Вятърът блъскаше по къщата. Капаците се тръскаха в рамките си. Фон Лауе вдигна една от кутиите.

— По-добре да свършваме тази работа. Не бих искал да сме тук след като се стъмни.

Той излезе при колата. Кирш се върна към работата си, като събра пръснатите книжа, след което напъха целия наръч листове в един малък кожен куфар. Опита се да не мисли за Мария — как идва към къщата, в нова рокля и нови обувки, с надеждата да намери човека Алберт Айнщайн от кинопрегледите: състрадателния пророк, милостивия баща. Опита се да не мисли изобщо за нищо.

Почти беше свършил, когато се натъкна на цял пакет неотворена поща: сметки, няколко покани в украсени с релефни картинки и букви пликосе, неща, които изглеждаха като периодика, ако се съдеше по тежестта им. На дъното беше един дебел бял плик, с името и адреса на Айнщайн, написани с акуратен дребен женски почерк. Според пощенското клеймо пакетът е бил изпратен на 26 октомври от Берлин, пощенски район С, близо до мястото, където беше квартирата на Кирш. Тогава той разбра къде беше виждал този плик преди.

Вътре в плика имаше купчина раирани листове хартия, изписани със същия акуратен дребен почерк. Те образуваха един цял бележник. Сгъната до последната страница имаше една скица от няколко квадратни сантиметра: Алберт Айнщайн, изправен пред църковен аналой, с мила усмивка на лицето му.

Първата страница започваше с изречението: *Как се оказах тук след цялото това време?*

# **СВЕТЛИНА**

Била съм много глупава да си мисля, че мога да победя мъж с размерите на Золтан, даже при неговото състояние на алкохолно опиянение; и повече от глупава да си въобразя, че съм в състояние да забия нож в сърцето му. Аз исках неговата смърт. Със сигурност той беше докарал сестра ми до нейната смърт, което за мен беше почти същото, ако сам я беше удавил. Обаче някакъв инстинкт контролираше моята жажда за отмъщение и ме възпря да не се нахвърля върху него веднага щом той отвори вратата, което щеше бъде най-умната и ефективна форма на нападение. Не беше жалост това, което ме възпря, още по-малко страх. Това беше едно чувство — непознато, но силно, като тумор в тялото — че да отнема човешки живот е нещо съвсем чуждо за мен; че ако веднъж направя тази фатална смъртоносна стъпка, ще се променя завинаги. Моето досегашно ego ще увехне и аз щях да започна ново съществуване, такова, в което моята история и кръвните ми връзки трябваше да бъдат забравени, в което съзнанието ми може би щеше да бъде по-живо, но сърцето ми винаги щеше да бъде потиснато.

Стоях в кухнята с ножа в ръка, колебаейки се на прага на това безрадостно ново съществуване. Такова беше положението, когато Золтан Драганович влезе от двора в къщата.

Той стоеше и ме гледаше, в началото шокиран, обиден, след това развеселен, като всичките тези три чувства се бореха за превъзходство в неговия слисан мозък.

— Какво е всичко това? — запелтечи накрая. След това очите ми се свиха и разбрах, че той се опитва да си обясни какво може да се крие зад тази неочаквана враждебност. — Говорила ли си със сестра си? Какво ти е казала тя?

Какво можеше да ми е казала тя, ако беше още жива? Или ако аз не бях такава егоистка, та да я попитам? Представях си достатъчно добре, само че сега когато беше твърде късно. Но не можех да се насиля да говоря за това дори тогава. Някаква малка част от мен все още се надяваше, че не съм права, че се лъжех.

Золтан пристъпи към мен. Аз направих движение с ножа, сякаш ще го наръгам, сочейки гърлото му. Едно добро намушкване, казах си аз, и той ще умре от кръвоизлив като заклано агне. Борех се да намеря този последен грам силна воля. Но мисълта за моята собствена вина, за мълчаливото съучастничество в съдбата на Сенка ме обезсили.

Золтан усети, че моментът на пряката опасност отмина. Изсмя се, когато размахвах ножа пред него.

— Това е моята къща — каза той, показвайки, че ръцете му са празни. — Ако я искаш, ще трябва да я вземеш със сила. — Той започна да се перчи пред мен, като предлагаше гърдите си за мишена, предизвиквайки ме да го напада.

Казах му, че не му искам къщата. Но не можах да кажа ясно и високо какво всъщност исках: да променя миналото и да застана на страната на сестра си, така че нищо лошо да не може да я сполети; да чуя нейния смях, когато тя се катереше по клоните на едно ябълково дърво или да седя с нея в овощната градина и да споделям отново прошепваните и доверявани тайни от нашето детство; преди всичко да знам, че нейното доверие в мен е оправдано. Обаче всички тези неща сега бяха отвъд мен и дори смъртта на Золтан не би ги върнала и направила изпълними.

— Тогава какво искаш, млада госпожице? — каза той. — Какво те изнерви толкова? — Той наклони главата си на една страна, като че ли аз бях някаква интересна загадка, на която той най-сетне беше започнал да намира някакво разрешение. — Може би сестра ти те е накарала малко да ревнуваш.

Преди да отговоря, той посегна към ножа, който дръпнах достатъчно бързо, но така, че да порежа дланта на ръката му. Той изпищя и ме удари толкова силно, че се блъснах в масата. Зави ми се свят и усетих кръвта в устата си. Той ме блъсна назад и надолу, след това с едната си ръка вдигна краката ми от пода, така че се стоварих върху масата, същата кухненска маса, където беше проснато тялото на сестра ми само преди няколко часа. Тогава усетих цялата му тежест върху мен, такава тежест, че помислих, че ще смаже живота в мен. Фенерът над масата се люлееше напред-назад, така изглеждаше, че цялата стая се люлее. Золтан говореше през цялото време, че нямало да се занимава със сестра ми, ако знаел, че аз съм му навита; и много неща покрай това, които не чувах.

Защото дори когато се борех, се виждах как се отдръпвам от това място и време, потъвайки в забрава, където нищо не можеше да ме докосне, където нямаше никакви последствия, нито ужасни открития, защото нямаше знание. От това незабележимо място можех да наблюдавам мъжа и жената, които се боричкаха един с друг върху една маса под светлината на люлеец се фенер — и виждах само това. Мъжът нямаше име, жената също. А масата беше просто само една маса; и фенерът хвърляше сенки върху тях, така че беше трудно да се каже дали техните прегръдки бяха прегръдки на любовници или на смъртни врагове, вкопчени в битка до смърт. Едва след това, когато се събудих и разбрах, че съм сама, ми стана ясна горчивата истина и разбрах какво ми бяха стрували моята слабост и моята вина.

Едва се бях изправила на краката си, когато Майа Лукич се върна. Тя сигурно беше отгатнала какво се беше случило. Зави ме в едно палто, взе куфара ми и ме заведе право в нейната къща по един заден път. Аз не бях в състояние да оспорвам този ѝ избор, но, разбира се, тя се страхуваше да не ни видят на главната улица, въпреки че беше вече на мръкване. По-късно тази несправедливост ме ядосваше. Но Майа Лукич не беше невежа жена. Тя познаваше добре малкото село, в което живееше, и знаеше, че когато една жена изгуби честта си, макар и несправедливо, никога няма да може да си я върне. Такива са примитивните жестокости на селото, в което израснах, където мъжете претендираха, че са предани на съвременността и блаженствата на просвещението (кой не иска да пътува с парен локомотив, да се възползва от най-добрите лекарства или да електрифицира дома си, когато може?), но оставяха сърцата си в миналото, между сенките на суеверията. Колко добре разбирам вашата досада от този глупав, загнил, отвратителен стар свят и необходимостта да се освободите от него!

Съмнявам се, че Майа Лукич споделяше тези мнения, но нейната загриженост за мен беше искрена. Тя реши, че ще бъде най-добре, ако изчезна от селото възможно най-скоро. Каза ми, че според нея от известно време Золтан не е с всичкия си и че няколко пъти е искала да напусне мястото си на икономка. Страхувала се, че Золтан може по-скоро да ме убие, отколкото да допусне да повдигна обвинения срещу него. Даде ми всичките пари, които имаше у дома, и ме изпрати на

следващия ден за Белград, снабдена с набързо написано препоръчително писмо до нейна родственица по линия на съпруга ѝ. Не спорих с нея. Не знаех къде другаде да отида. Не можех да остана в Орловат; а без парите на Золтан не можех да продължа следването си в Загреб. Освен това знаех, че той ще ме потърси там. Накратко казано, състоянието на ума ми беше такова, че най-добре беше да оставя вземането на рационални решения на другите. Дори на паметта си не можех много да разчитам; на няколко пъти се събуждах, без да знам къде съм, мислейки, че Сенка — и дори майка ми — са още живи и че семейството, към което някога принадлежах, все още съществува.

Светлана Лукич беше сестра на покойния съпруг на Майа. Тя притежаваше малък магазин за дрехи близо до катедралата „Свети Сава“ и по душа беше мила жена, въпреки че беше малко превзета и своеобразна по свой начин. Основната ѝ привързаност беше към котките, което беше нещастие, защото не можеше да си позволи да държи нито една в къщата, тъй като оставяха косми по дрехите или деряха с нокти платовете. Вместо това тя хранеше бездомните котки, които живееха в двора на катедралата.

Аз правех всичко, за да ѝ помагам в магазина. Нямах умения да боравя с игла, но можех да помагам във воденето на нейните сметки, които бяха толкова объркани, че всеки данъчен инспектор трябваше да проявява милост към нея. Тогава, след около месец, започнах да се оглеждам за учителско място, каквото намерих лесно, защото имаше голям недостиг на учителки в областта на математиката. В следващите години се опитвах най-усърдно, доколкото можех, да продължа собственото си образование. Благодарение на намесата на един преподавател от Загреб ми беше осигурен достъп до най-значителните академични библиотеки на Белград, и дори имах възможност да посещавам някои лекции в Белградския университет, което разпали апетита ми към физиката и многото нови открития в тази област. Не допускам, че усилията ми за самообучение заместваха по някакъв начин получаването на истинска научна степен, но строгите изисквания при проследяването на тази наука и размишленията за нейните тайни допринесоха много, за да постигна някакъв покой в онези времена, въпреки че този покой не беше пълен.



Но разказът ми изпреварва събитията. Има много неща, които трябва да ви кажа за онази дъждовна пролет, когато умря сестра ми, въпреки че това е доста трудно за мен. Вярвам, че освен мен само Майа Лукич знае всичко. Скоро вие също ще знаете. Вие трябва да го знаете, иначе моето дълго пътуване дотук би било напразно. Разбирате ли, аз ви поверявам моите дълго опазвани тайни с надеждата да узная в замяна една от вашите. Това и само това е, за което ви моля и искам от вас.

Аз бях още при Светлана, когато започнах да получавам писма от Майа Лукич. Отварях ги винаги със свито сърце, защото знаех, че те може да съдържат вести за хора и неща, които бих искала само да забравя, освен, разбира се, моята нещастна сестра. Майа ме информираше, че тялото на Сенка била преместено в Нови Сад, столицата на провинцията, и погребано в гробищния парцел на семейство Драганович. До ден-дневен се чудя защо Золтан си е направил този труд. Мога само да предполагам, че е искал да се покаже пред хората. Сега, когато дъщеря му беше мъртва, можеше да си позволи да ѝ оказва всякакви почести за пред света и на всичко отгоре да получава някакво съчувствие от този свят. Много бих искала да бях там за това последно сбогом, но още повече исках тя да почива някъде другаде и в по-добра компания.

Стана ми ясно, че така, както аз чувствах известна отговорност за съдбата на Сенка, така Майа Лукич чувстваше известна отговорност за моята съдба. От нейните писма, несръчно написани, но искрени, можах да разбера, че се е измъчвала от вината си. Може би моите оскъдни отговори задълбочаваха тези чувства, защото тя ставаше дори по-отчаяна в стремежа си да ме успокои. В тази връзка започна да намеква, след това да изказва ясно предположение и най-накрая да твърди, че според някакъв важен документ Золтан Драганович не бил мой баща. Тя повтаряше нещо, което бях чула веднъж от моята баба, а именно че майка ми имала бебе преди мен, което се разболяло от скарлатина. Не бях забравила тази история, но предполагам, че това е някаква фантазия от моето детство. За другите хора бях първородното дете. Била съм повалена от треска на шестмесечна възраст, но съм оздравяла. Това беше краят на тази тема. Обаче Майа Лукич ми разказа друга, различна приказка.

Тя работела в нашата къща по онова време и видяла с очите си първородното дете, когато било болно и близо до смъртта. Моята майка, казваше тя, била неутешима и в ужасно състояние. Точно тогава Майа била изпратена някъде по-далече за две седмици или повече. По същото време никой нямал достъп до къщата дори свещеникът, което било необичайно; защото когато се виждало, че някое дете най-вероятно ще умре, обичайната практика била да се доведе свещеник, който да извърши кръщавка, за да се спаси душата му. Когато най-накрая разрешили на Майа да поеме отново задълженията си у дома, тя намерила детето в отлично състояние — само че това не било същото дете. „Това бебе беше по-голямо поне с два месеца“, пишеше тя. „То имаше по-кръгло лице и по-тъмни очи.“ Според нея имало само едно обяснение: аз съм била тайно осиновена или за да се утеша майка ми в нейната мъка, или защото Золтан се е страхувал, че е възможно да няма изобщо повече деца. От друга страна, тя нямаше представа откъде съм се появила или чие дете съм в действителност.

Майа Лукич се страхуваше, че аз може да се разстроя или да се обидя от това разкритие дори след като се беше случило онова нещо. Единственото важно за мен беше, че не съм дете на баща ми; съвсем друго беше, че не съм също и дете на майка ми. Но когато прочетох онова писмо, се оказа, че загадката, която ме беше измъчвала през целия ми живот досега, изведнъж беше разрешена. Години наред се бях чувствала като външен човек в семейство Драганович. Ето че най-сетне намерих причината. Това ми дойде като шок: да разбера, че моите предчувствия внезапно и решително се бяха потвърдили. Обаче това беше и успокоение, повече отколкото дори Майа Лукич можеше да знае.

Предполагам, че бих могла да поискам от Золтан да ми каже истината. Но нищо на света не можеше да ме накара да вляза в контакт с него дори само страхът да не разкрия местонахождението си. Най-сетне, около девет години по-късно, получих известие от Орловат, че бил умрял от удар. Негов адвокат дойде от Нови Сад, за да уреди делата му, но не можеше да намери никакво завещание освен едно, което той беше съставил преди смъртта на майка ми. Тъй като нямаше други живи родственици, бях информирана, че каквото остане от имотите, след като бъдат

задоволени някои кредитори, ще стане мое. Стойността на наследството беше повече от това, което бях очаквала, защото, въпреки че Золтан изпиваше редовно постъпленията от оскъдната си пенсия, от наемите и от земята си, самата земя беше останала. В добавка той беше оставил няколко семейни вещи, както и къщата.

Аз се върнах в Орловат, за да вляза във владение на имотите. Осъществих няколко продажби на земя на добра цена и след това насочих вниманието си към къщата. Бях се отказала от задачата да проследя документите на Золтан, но бях посъветвана, че тази работа е необходима и така в края на краищата седнах да я свърша. Всичко беше в хаотично състояние и се изкушавах да хвърля целия куп хартии в огъня. Но тогава попаднах на няколко бележки от неговата банка в Нови Сад, които бяха получени преди повече от десет години. Във всяка една от тях банката информираше баща ми, че парите са му преведени от една банка в Цюрих. Три пъти в годината пари са били изпращани от госпожа Айнщайн-Марич — достатъчна сума за заплащане на едно университетско образование. По-нататък плащанията са прекратени някъде около времето, когато бях изоставила обучението си и отидох да живея в Белград.

Можете да си представите какво любопитство ме обзе, след като прочетох тези банкови известия. Спомних си за мълчаливата придружителка на леля Хелене и за ефекта, който винаги оказваше нейното присъствие в къщата върху майка ми и баща ми. По-специално, спомних си какво бях научила след това за нейните постижения и репутация. Точно в онзи момент, когато, седейки сама в същата тази стая, където някога беше седяла като наша гостенка госпожа Айнщайн, се осмелих да повярвам в историята, разказана ми от Майа Лукич.

Няколко седмици по-късно потърсих леля Хелене в Белград. Не бях я виждала от много години, но тя си спомни за мен и ми изказа съболезнования за смъртта на баща ми. Аз ѝ казах, че поради променените обстоятелства сега възнамерявам да продължа учението си в чужбина. Попитах я къде би трябвало да отида и дали знае къде бих могла да получа необходимото обучение по математика и физика, за да мога да вляза отново в академичния свят. Тя приветства моя интерес и желание напълно сериозно и, помислих си аз, със задоволство. След известно време, през което, както разбрах,

тя проучвала, каквото ме интересуваше, ми предложи да замина за Цюрих и да потърся една преподавателка там, която познавала. Едва ли е нужно да ви казвам коя беше тази преподавателка.

Не казах на леля Хелене истината, или поне не цялата истина. Не исках нищо повече от това да се уча отново. Бях мечтала още веднъж да се преборя с онези странни и красиви загадки, да се стремя към окончателно и абсолютно знание, което, знам, че ви вдъхновява сега. Да се спечели тази награда, ако тя може да бъде спечелена, със сигурност ще се окаже върховното постижение на човечеството. Нищо не може да бъде по-важно или по-ценно. Обаче целта на пътуването ми до Цюрих, моята цел на идването ми в Берлин е проста: да открия своя произход и да науча, веднъж и завинаги, дали разказаната ми от Майа Лукич история е вярна. Аз вярвам, че само вие можете да ми помогнете. Онези другите, които могат да кажат нещо по въпроса, сигурна съм, няма да го направят, докато вие мълчите. Такова е влиянието ви върху тях. Струва ми се, че вие сте два пъти благословен: не само с властта си да командвате разума на хората, но също и тяхната лоялност и любов — следствие, което произтича, не се съмнявам в това, не само от вашата много голяма мъдрост, но също и от добротата и любезността ви. Така че аз се оставям в ръцете ви с голямо доверие, защото знам със сигурност, че за вас, от всички хора на света, увековечаваното на една лъжа е недопустимо нещо, колкото и удобно може да бъде нейното продължаване за хората с по-тясно въображение и с не толкова високи принципи.

*Льо Кок сюр Мер, Белгия, април 1933 г.*

Слънцето пробива през тънък слой мараня, при което сенките избледняват. Морето е заспало, неестествено спокойно, хоризонтът се е слял с бялото небе. От верандата на вила „Савоаярд“ Алберт Айнщайн наблюдава един от детективите, който крачи до самия край на водата. Неговото име е Жилбер и той прекарва по-голямата част от времето си, патрулирайки по брега и високите дюни, които заобикалят вилата. Някой убиец може да се опита да слезе на сушата от лодка, обясни той на Елза една сутрин. Като изключим това, той не ѝ е казал почти нищо. Основното нещо, което прави, е да пуши цигари и да зяпа траулерите, които пухтят нагоре-надолу, ловейки сиви скариди. Зад тях, на по-далечно разстояние, едва се виждат фериботите, които се измъкват от пристанището на Остенде на път за Англия.

Друг един детектив е постоянно в къщата. Неговото име е фламандско и следователно трудно произносимо. Той седи в хола, пие кафе и наблюдава алеята за коли на къщата. Какъвто и посетител да се появи, скача на крака и иска паролата от всеки, когото не познава. Кръчмарите в Льо Кок са помолени да се преструват на невежи, когато ги разпитват за местонахождението на Айнщайн, но това няма голям ефект. Всеки ден все повече и повече хора идват да се разхождат покрай брега, някои от тях се преструват на безразлични, други досадно любопитстват или снимат с фотоапарати. Но Жилбер и неговите колеги са станали забележимо раздражителни. Те често проверяват револверите си и звънят по телефона на началниците си, шептейки, че нямат добър периметър за наблюдение. В дюните избухват спорове и заяждания с репортери и екипи от оператори на кинопрегледни, да не говорим за няколкото делегации от учени и университетски преподаватели. По-малко от три седмици *in situ*<sup>[1]</sup> и смисълът от обсадата е ясен за всички. Елза прекарва часове на горния етаж, заключена в спалнята си. Няма никакво съмнение, че това убежище, осигурено безплатно от краля на Белгия, ще бъде изключително временно. Нацистка Германия е съвсем наблизо, а

нейният обсег на достъп прекалено обширен. Да се работи тук беше станало невъзможно.

Личната секретарка на Айнщайн, фройлайн Дюка, некрасива, слаба жена, с гарвановочерна коса, вдига очи от своя стенографски бележник. Айнщайн беше направил пауза в средата на диктовката: писмо до лорд Ръдърфорд за предстоящото му посещение във Великобритания. Възпоменателни лекции в Оксфорд и Глазгоу. Ръдърфорд иска да се препотвърдят датите.

Без да я молят, фройлайн Дюка прочита отново последния ред: „Надявам се да пристигна в Дувър не по-късно от 26-и май...“

Обикновено дневникът е нейна работа. Тя знае наизуст ангажиментите и задълженията на своя работодател и онези на неговата съпруга. Но има някои ангажименти, на които не може да състави разписанието вместо него, както и някои задължения, които само той може да прецени.

Едно пътуване до Цюрих отдавна е закъсняло. Той обеща да отиде през май. Но колко дълго трябва да остане там? Три дни? Четири? Елза иска той да се настани в хотел, но това би било просташко и ненужно прилично. Милева има напълно подходяща стая за гости в апартамента си на Хутенщрасе. От друга страна, има опасност тя да доведе там Едуард от „Бургхьолцли“, за да увеличи максимално прекараното време заедно с бившия си съпруг. Баща и син ще свирят музикални дуети, което няма да бъде мъчително, и ще разговарят на теми от психиатрията и литературата, което ще бъде мъчително. Той ще избягва разговора за окончателното сбогуване. Досега внимаваше да не каже нищо пред пресата за намерението се да остане в Америка за постоянно. Неговите публични коментари за Страната на Свободата винаги бяха подценявани. По същия начин той копнее да се сбогува веднъж и завинаги с усложненията на Стария свят, да свали от раменете бремето на интереса си към тях, публично или само пред себе си. Старият свят, както и неговият собствен стар свят, е едно разсейване, един сърбеж, който той не може да избегне съвсем. Мисълта да постави цял океан между този свят и него става все по-привлекателна с всеки изминал ден.

Три дни и три нощи. Ако остане повече от това, доброто настроение на Милева щеше да започне да се изпарява. Сърденето и ядът ѝ щяха да изплуват на повърхността. Нейното удоволствие и

гордост от срещата с него щяха постепенно да бъдат потиснати от присъщото ѝ чувство за безутешност. Милева мъченикът. Никоя среща с нея не завършва без известен намек за неизпълнени обещания или за изоставеност. В този смисъл техният по-млад син е свършеното оръжие, жив упрек. Преди две години тя се появи без предупреждение в Берлин на сватбата на дъщерята на Елза, носейки лоши вести за душевното състояние на Едуард. Но лудостта не е от страна на неговото семейство. Достатъчно е човек да види нейната сестра Зорка. Прекарала е в психиатрични болници голяма част от живота си.

Три дена и две нощи. Това трябва да бъде предостатъчно.

Айнщайн се обръща към фройлайн Дюка.

— Надявам се да пристигна в Дувър не по-късно от...

На масата лежи купчина неотворена поща. Броят на държавите, откъдето са пощенските марки по писмата, е даже по-впечатляващ от обикновено, обаче един голям кафяв плик привлича погледа на Айнщайн. Върху него изобщо няма марки. Нито е написано името му; само думите *Вила Савоаярд*.

— Откъде е дошло това?

Фройлайн Дюка вдига очи от бележника си, изпъждайки с махане с ръка една досадна муха.

— Беше донесено от куриер на мотоциклет. Той искаше да ви го връчи лично, но детектив Дейек...

Тя кимва към хола. Пликът е запечатан с восък и носи надпис *Поверително*. Фройлайн Дюка не отваря поща с надпис *Поверително*.

Айнщайн отваря плика, като го разкъсва. Той знае от кого е този плик. Само де Врийс му праща пощата по личен куриер.

— Връщам се след минута — казва Айнщайн и отнася листовете от плика вътре.

В приемната спира и се ослушва. Някакво шумолене в хола му разкрива, че детектив Дейек чете вестник. Елза е на горния етаж. Часовникът върху полицата на камината тихичко тиктака по два пъти в секунда. Още преди да започне да чете, Айнщайн усеща стягащите пръсти на миналото. Те се протягат, за да предават претенции към него. Дали един огромен океан ще бъде достатъчен да го избави от тях? Или ще стигне до избраното убежище в Принстън, само за да открие старите си грехове, скрили се в багажа, чакайки да бъдат разопаковани?

Последният доклад на де Врийс е успокояващ по главните точки. Той е разкрил, че няма следи за заговор в аферата Драганович, нито за някакво планирано мошеничество или изнудване. Ако Мария Драганович е имала някакъв съучастник, това бил нейният психиатър, амбициозен, но очевидно с нестабилен характер, чиято преданост към нейния случай е породила възникването на съмнения, иронични забележки и коментари. Има предположения за някаква връзка между тях двамата, слухове за повече от професионална привързаност, но нищо повече, което да предизвика безпокойство. Остава възможността претенциите на момичето да са продукт на налуден ум, ако някъде, вероятно в Цюрих, е чула историята за Лизерл Айнщайн и си я е присвоила като своя собствена. Такива фантазии често били скалпвани от увредени мозъци, може би като средство за справяне с хронично появяващото се у тях усещане за незначимост или изолираност. Дори да е така, психиатърът в Берлин не е забелязал такава тенденция у Мария Драганович, нито белези на напреднала психоза. И впечатлението на Айнщайн не беше, че тя е душевно болна. Ако тази жена беше очевидно луда, той би зарязал този проблем.

Каквато и да е истината, момичето не се лекува повече в „Шарите“. Де Врийс смяташе, че не е вероятно оттук нататък тя да привлече отново вниманието на пресата по някакъв начин. Изглежда, че страховете на Айнщайн са били неоснователни.

Той се отпуска на канапето, като оставя едната си ръка на ръба на седалката. Усеща, че много му се иска да узнае подробностите. Има още толкова много неща, които не знае, подозрителни неща, които един ден могат да се обединят в нещо заплашително, като остатъци от тумор, неизрязани достатъчно.

Ако момичето не лъжеше и ако не беше луда, тогава трябва просто да се е заблудила. Лизерл беше умряла преди години. Поне така му бяха казали. Той се опитва да си спомни момента, когато Милева му съобщи тази новина, както и точните обстоятелства, при които беше станало това. Но той не може да си спомни.

Една малка снимка е залепена в долната част на последната страница, от онзи тип снимки, използвани в паспортите и в паспортните служби, където вероятно я беше получил де Врийс. Това лице много прилича на едно лице, което той си спомня. Мария беше там в тълпата в Залата на Филхармонията. Той току-що беше започнал



да говори, когато я забеляза. Обикновено на неговите публични лекции имаше хубави жени, но нещо в нейното лице задържа вниманието му. Даде си сметка, че я поглежда отново и отново. „Срещали ли сме се?“ беше я попитал той след това, когато тя дойде при него, пробила си път през тълпата. Това не беше начална маневра за започване на разговор, словесен гамбит. Това беше единственото обяснение, което изникна в съзнанието му: че са се срещали преди това, че споменът за това е кръжал на границата на достъпността, измъчващ и сладък.

Какво означава това? Няма никаква заплаха за него, нито потенциален скандал, който би могъл да попречи на установяването му в Америка. Момичето си е отишло и няма да се върне никога. Единствено снимката остава смуцаваща — самото чувство на разпознаване, което той беше усетил някога като нещо, от което не може да избяга. Беше ли това, което разпозна, негова плът и кръв? Какво беше?

Той прекара пръсти през дългата си бяла коса. Защо ще лъже Милева? За да го уязви? Да го наскърби? Но той не беше уязвен, ни най-малко. Вестта за смъртта на Лизерл, истина или не, нямаше никакви практически последствия, каквито и да били. Или самият този факт направи възможна някаква измама — наистина, доста лесна?

Приложено към доклада беше едно писмо, адресирано до момичето. Де Врийс беше прикрепил към него бележка. *Тази част от кореспонденция, изглежда, е била изпратена от един постоянно пребиваващ в психиатричната клиника „Бургхьолцли“ пациент. Той нарича себе си Едуард, но аз все още не съм в състояние да потвърдя неговата пълна самоличност.* Айнщайн обаче вече я знае. Почеркът без всяко съмнение е на неговия син.

Той започва да чете. Със засилването на морския бриз в къщата започва да става студено. Има нужда от лулата и жилетката си. Часовникът на полицата на камината тиктака. Едуард. Никога не мислеше за Едуард, приемаше, че той е някъде далеч, в свой собствен свят, неспособен да интригантства. Или пък някой го подтиква да върши това? Или някой го въоръжава с информация, каквато никога не е предполагал, че синът му има. В негово отсъствие стари болки бяха гноясали, превръщайки се в язви.

Когато свършва да чете, той скъсва писмото на де Врийс и хвърля парчетата в камината. След това отново излиза на верандата.

Фройлайн Дюка взема своя бележник и молив.

— Надявам се да пристигна в Дувър не по-късно от двайсет и шести май — прочита тя отново това, което той ѝ е продиктувал.

Айнщайн сяда, заслепявайки очите си срещу слънцето. Скоро миналото ще разхлаби хватката си. Скоро. Неговият живот ще стане по-светъл, по-ясен. Той ще извърши велики дела в Принстън. Ще опитоми младотурците на квантовата механика и ще спаси нормалността и уравнивесеността на науката, веднъж и завинаги. Щом стане свободен.

Той взема лулата си от пепелника. Огънят в огнището на лулата е угаснал. Той всмуква студен, напоен с катран въздух.

— Не по-късно от първи юни. Ще се наложи да тръгна малко по-късно, отколкото си мислех.

---

[1] На същото място (лат.). — Б.пр. ↑

*Орловат, 28 април*

Драги д-р Кирш,

Моля да ми простите, ако любопитството, което ме подтиква да напиша това писмо, ви е неприятно. Измина месец, откакто напуснах Берлин. През това време се опитвах да правя най-доброто за мен, както вие ми препоръчахте: да забравя този град и всичко, което ми се случи там. Но разбирам, че има неща, които трябва да знам, както и неща, които съм длъжна да ви кажа. Защото, въпреки че не съм ваша пациентка или ваша отговорност по някакъв друг начин, аз се страхувам, че моето внезапно заминаване може да Ви е причинило безпокойство или че може да ви е оставило с грешно впечатление за моите чувства или за моето душевно състояние. Мисля често за времето, което Вие посветихте на мен, за вашата закрила и грижи и се терзая от възможността в замяна да съм ви причинила единствено безпокойство.

Първото нещо, в което бих искала да се уверя сега, е, че вие сте добре и сте оздравели от треската. Вашият приятел д-р Шад ме успокои, че сте били на път да оздравеете и аз имах причини да повярвам, че той е бил прав. Температурата ви беше спаднала; вие най-сетне бяхте започнали да се храните и да спите спокойно, без онези ужасни сънища и бълнувания, които така ме плашеха през първите два дни. Сега виждам, че е трябвало да остана по-дълго дори само за да успокоя собствената си тревога, но когато узнаете истината, се надявам, че няма да ме съдите прекалено сурово.

Едно от последните неща, които ми казахте, беше, че не сте направили нищо добро в „Шарите“. Аз останах с впечатлението, че според вас вие не сте успели да ми помогнете, че вашите усилия са отишли на вятъра. Искам

да ви информирам, че не бяхте прав. Ако бяхте оздравели малко по-скоро или ако аз бях напуснала Берлин малко по-късно, щяхте сам да се уверите в това. Днес, когато ви пиша, моята памет не се е възстановила напълно. Има някои моменти, някои епизоди от моето близко минало, които още не мога да си спомня ясно, но те са малко и стават все по-малко с времето. Възстанових се по отношение на главното — коя съм аз, без да прибягвам до измислици или спомени от втора ръка. Имах нужда от вътрешна сила, за да направя това, да се обърна с лице към това, което един инстинкт дълбоко в мен ме караше да погребя в най-дълбокото, най-мрачното място на съзнанието си. Обаче тази сила, сега вече знам със сигурност, намерих благодарение на вас. От разстояние ми стана съвсем ясно: без вас аз щях да продължа да съществувам като призрак на самата себе си и вероятно с времето щях да се науча да играя тази роля, но никога да заживея отново истински.

Аз се грижех за вас в къщата на хер Метлер, когато спомените, които бях изгубила, започнаха да изплуват в съзнанието ми. Те се появяваха отново, малко по малко, в неясен ред. Отначало едва забелязвах, че там въобще има неща, които помнех отпреди. Докато вие спяхте през онази първа нощ, изучавах стаята, където бях пребивавала известно време, не много отдавна, и разглеждах вещите, които, както предполагах, са били мои. Намерих пътническия си куфар и прегледах съдържанието му: научните книги, които изведнъж ми се сториха страхотни и познати, многото пощенски картички, които бях купила, но никога не изпратих; албумът за снимки с неговите празни рамки — една нишка от моята история, която показваше, че в нея е скрита много тъга и че аз много настоятелно трябва точно там да търся и да откривам отново истината за себе си. Постепенно паметта ми за това какви са били тези неща и какво са означавали лично за мен се избистряше като нещо, което е сякаш на върха на езика ти, но не може да бъде напълно изречено.

Не влагах прекалено много усилия, за да стигна до спомените за тези неща. Това бяха свободни минути между съня и грижите за себе си и моя пациент, за което занимание бях много благодарна. Знаете ли, че фрау Метлер ми разреши да използвам кухнята и даже ми помагаше да приготвям храна, след като беше разбрала колко болен бяхте вие? Аз се ориентирах много добре в квартала, когато отидох на покупки и при д-р Шад, както ме помолихте. Една сутрин, за да отида втори път при доктора дори прекосих направо от „Гренадирщрасе“ до кабинета му, без много да му мисля. Това би трябвало да ми подсказже, че паметта ми се възвръща, но аз го разбрах друг път благодарение на нещо по-конкретно.

Приех сериозно това, което ми казахте — че Германия не е вече сигурно място за мен, но нямах представа каква може да бъде заплашващата ме опасност. Хер Метлер ми каза само, че станало нещо обичайно хора да изчезват и че трябва да избягвам улиците през нощта. Аз последвах съвета му и дори когато се осмелявах да изляза през деня — когато, признавам, всичко изглеждаше съвсем нормално — се опитвах да бъда нащрек. Мислех, че ако трябва да изчезна, първо някой трябва да ме хване и да ме доведе до състояние на безпомощност. Затова избягвах най-пустите улички и алеи и изобщо непрекъснато проверявах, поглеждайки назад през рамо, дали някой не ме следва. Понякога самата аз ставах преследвач, въобразявайки си, че съм виждала този или онзи непознат преди. Когато забележех, че някой ме наблюдава, често не можех да направя друго, освен да не се обръщам и да ускорявам крачка. Тогава наистина видях такъв човек, който обаче не ме следеше, а наблюдаваше къщата, в която живеех. Бях го видяла онази сутрин, когато излязох да купя хляб и мляко, да виси около главния вход на еврейското гробище: един грубо изглеждащ мъж с румен цвят на кожата и тежък, втренчен поглед. Той беше там и когато се връщах, не на съвсем същото място, а този път вътре в гробището, движейки се безцелно от един на друг

надгробен камък, с ръце в джобовете на мушамата си. Хер Метлер мислеше, че това най-вероятно е репортер. Репортери се появили неотдавна пред неговата къща със стаи под наем, каза той, и задавали нахални, неуместни въпроси. Но мъжът в гробището не ми направи впечатление на човек, който иска да задава въпроси. Той ми заприлича на ловец, чакащ търпеливо жертвата си да се покаже от прикритието си.

Когато се върнах в стаята си, отидох до прозореца. Нямах и помен от човека в гробището, но аз не вярвах той да си е отишъл. Една част от мен беше уплашена, но друга ми казваше, че моят страх е неразумен. Обаче в дъното на съзнанието ми вероятно вече се беше загнездила мисълта за бягство, защото преценявайки възможностите си за това, отидох до скрина с чекмеджета, където си бях подредила чисти фусти и долни ризи. Без да мисля, стигнах до средата на купчината бельо и извадих един паспорт и шепа банкноти. Ето къде съм ги била скрила преди няколко месеца. И щом ги взех в ръце, разбрах какво беше станало: аз си ги спомних.

Доктор Шад ме посети по-късно онзи ден. Вие бяхте прав да му се доверите, защото той беше много внимателен и ясен в предписанията и съветите си. Аз го попитах за състоянието на вашето подсъзнание и дали това, което сте говорели при бълнуването, когато бяхте повален от треската, е било истина. Може би верен на клетвата си като лекар да не издава тайни от личния живот на пациентите си, той не ми каза много нещо по въпроса. Все пак аз имах впечатление, че той допуска като възможност нещата, които бих чула от него за вашето бълнуване, да предизвикат у мен голям шок, достатъчен да промени чувствата ми към вас, каквито и да са били те досега. След това той каза, че съм била щастлива, защото съм достатъчно млада да се насоча към някой друг. Изглежда, той е под впечатлението, че за вас аз съм нещо повече от пациентка. Аз не коригирах неговите предположения,

въпреки че понякога съжалявам за това. Ще разберете, че не поради вашата болест ви напуснах така внезапно.

За всичко по-нататък бяха виновни пощенските картички, онези пощенски картички, които вероятно бях купила, но никога не изпратих. Беше на сутринта на четвъртия ден. Бях излязла от къщата, както обикновено през задния вход, за да купя храна, минавайки през кухнята на хер Метлер. Както обикновено, отидох до малката хлебопекарница на края на „Трескощрасе“, но те бяха свършили хляба и аз се отправих по-нататък по „Пренцлауер Алее“, търсейки друг такъв магазин. Не бях вървяла много, когато минах покрай малко магазинче, където се продаваха вестници и тютюн. Отвън на витринката бяха изложени пощенски картички от Берлин, като тези в моята стая: точно същите изгледи от точно същите места и още няколко други. Това беше магазинчето, където ги бях купила. Нямах никакво предварително намерение да пазарувам нещо, но спрях. Започнах да разглеждам внимателно картичките, особено по-новите, цветните. Беше нещо, което вече имах навика да правя, откакто напуснах родната си страна. Освен улици и паметници, някои от картичките бяха със снимки на животни: кучета, коне и котки с дълга козина и панделки около вратовете. Избрах една картичка с няколко котки и отидох да я платя. Точно в този миг си спомних за кого бяха пощенските картички, за кого бяха предназначени те всичките. Стоях в магазина неподвижна, а спомените изплуваха в моето съзнание един след друг, като отговорите и въпросите следваха с такава скорост, че главата ми се завъртя.

Изпуснах пощенската картичка и избягах навън на улицата. В това време тя беше пълна с хора, отиващи на работа. Те се блъскаха да се качат на трамваите и вървяха на тълпи по тротоарите към станцията на „Александерплац“. Паспортът и парите бяха в палтото ми. Нямах нищо, което да ме спре да се кача на някой влак там и тогава. Чувствах се сигурна в тълпата, закриляна и

скрита от огромния брой хора в нея. Боях се, че ако се върна на „Вьортерщрасе“, никога няма да мога да избягам отново. Тези, които ме следяха, щяха да дойдат и да ме приберат, и вашите предупреждения щяха да отидат на вятъра. Така, когато стигнах „Александерплац“, си купих билет за метрото до спирка Потсдам, а оттам взех трамвай до спирка „Анхалт“. Там имаше влак до Мюнхен, който тръгваше след седем минути. Този късмет ми се стори като потвърждение, че върша нещо правилно. Купих си билет и заминах набързо за чужбина.

Надявам се, че ще разберете необходимостта, която почувствах да си отида, когато ви кажа, че всичките пощенски картички бяха предназначени за едно дете. Точно за нея си спомних в онова малко магазинче, за нея, която не беше чувала нищо за мен от пет дълги месеци. Тя е моята дъщеря. Нейното име е Анна и тя е на девет години. Няколко дни след като напуснах Берлин, ние се събрахме отново. Сега съм твърдо решена, че няма да се разделяме отново.

За мен е много обезпокоително, че всичко толкова скъпоценно е могло да бъде изгонено от моето съзнание. Често се чувствам виновна, че моята любов към Анна се е оказала недостатъчно силна да се задържи здраво в мен дори при мрака, който ме е бил обхванал. Що за майка е тази, която е способна да забрави за детето си? Аз трябва да си припомням, че в този свят твърде често деца са били забравяни и че невинаги хора са изоставяли невинни същества по свой избор. Мнението на обществото е категорично — малко хора имат силата и смелостта да се противопоставят на това.

През по-голямата част от живота си Анна е била принудена поради обстоятелствата на нейното раждане да живее отделно от мен. Трудно е за жена с извънбрачно дете да си намери работа като учителка дори в тези модерни времена. Но както и да е, сега Анна живее с мен. Ние се върнахме обратно в страната, в селото, където съм родена. Тук неодобрението на училищните власти може да бъде



преодоляно, защото имат нужда от персонал или поне така ми беше внушено. Във всеки случай, Анна и аз никога няма да се разделим отново.

Вие ме питахте често защо съм дошла в Берлин. Сега мога да ви кажа, че това беше заради нея. Надявах се да разсея една сянка, надвиснала върху целия живот на Анна от самото ѝ раждане, въпреки че тя никога не е знаела нищо по този въпрос и винаги ще бъде така, ако аз вървя по свой собствен път. Моля да ми простите, че не ви пиша сега нищо за естеството на въпроса. Ако имам добрия късмет да ви видя отново, няма да скрия нищо от вас. Но засега е достатъчно да кажа, че се провалих с моята задача. Въпросите останаха без отговори, въпреки че те сега ме тормозят по-малко, отколкото преди. Аз се чудя дали това, както и много други неща, е благодарение на вас. Във всеки случай, сега разбирам по-ясно, че тази сянка, за която говорех, си е моя и само моя. Тя ще умре и ще изчезне с мен. Нито Анна, нито онези, които ще вървят след нея, ще видят това, даже в техните сънища. Светлината не е истинска светлина, докато не бъде наблюдавана от някого, както ни казват големите умове. По същия начин може да се каже, че няма позор в една история, която никога не е станала известна. Моя егоистична мечта е, че един ден вие ще дойдете тук, при нас. Анна е умно и красиво дете, пълно с любопитство и доброта. Има толкова много неща, които тя би била възхитена да научи от вас. Дори ако отреденото ни време е кратко, аз ще се радвам на всеки час от това време, независимо от какви грижи бихте се нуждаели Вие от моя страна. Вие ми казахте, че сте приключили с Берлин. Може би това невероятно убежище ще ви осигури спокойствието, за което копнеете и което напълно заслужавате.

Ако това не се случи, моля да знаете, че вие ще имате завинаги моята благодарност и любов.

Ваша приятелка,  
Мария

Влакът влизаше с трясък в Белград по масивен железен мост. Първата гледка от белия град, показала се пред погледа му, бяха претъпкани с хора речни брегове и гористи склонове, увенчани тук-там с църкви: южен град с ниски къщи и червени покриви. Едва след като потегли в таксито започна да забелязва задължителния блясък на държавността: широки булеварди и разкошни сгради с куполи и фасади като на сватбена торта. По улиците конските каруци и файтони превишаваха числено камионите и автомобилите. Дрехите, както на мъжете, така и на жените, бяха погребално мрачни и старомодни. В следобедната горещина градът имаше летаргичен, провинциален външен вид: надут и смътно заплашителен, като онези селища, където мъжете с добро обществено положение носеха ножове, за да отмъщават за всяка обида.

Във фойето на хотел „Москва“ Кирш поиска справка от телефонния указател на града. Това беше една тънка книжка, съдържаща само няколко хиляди имена, въпреки че портиерът се правеше, че дълго прелиства страниците ѝ, сякаш за да изтъкне нейната важност.

— Телефонна централа *автоматски* — каза той, сочейки към една телефонна кабина в далечния край на фойето. — Абсолютно гарантира личен разговор.

Кирш намери името и номера, които търсеше, и ги записа върху къс хартия заедно със съответния адрес.

— Знаете ли къде е това? — попита той.

Портиерът погледна листчето хартия.

— Да, да. — Той жестикулираше нещо над дясното си рамо. — Улица „Катаничева“.

— Можете ли да ме упътите?

Портиерът погледна със съмнение, като че ли предаването на толкова точни сведения на един говорещ немски чужденец би било потенциално предателство.

— Чакайте — каза той и повика пиколото.

Пиколото извади от задния си джоб една мръсна карта на улиците и изведе Кирш отвън на площада. Улица „Катаничева“ беше малко на юг от центъра на града и според картата зад нея имаше голяма обществена сграда, построена в някакъв парк. Кирш купи картата и скочи в трамвай, тръгващ на юг. Другите пътници го загледаха, когато той затършува в джобовете си, предлагайки банкноти динари, на което кондукторът само поклати глава. Жените отклониха погледите си от него, когато потеглиха. Мъжете продължиха да го гледат без следа от съжаление. Отгоре на всичко, мазна миризма на месарски магазин му напомняше, че е далеч от дома си.

Голямата обществена сграда се оказа църква: обширна, бяла, увенчана с купол в православен стил. Стените бяха наскоро преобоядисани; така че когато слънцето се показва, Кирш трябваше да заслони очите си. В небето над църквата имаше лястовици, чиито писъци заглъхваха в пространството. Една стара жена седеше близо до портите, а до нея имаше отворен куфар със сувенири и талисмани за късмет. Кирш се спря да купи една пощенска картичка.

Къщите на улица „Катаничева“ бяха високи по няколко етажа, с капаци на прозорците, червени покриви и с измазани с гипсова мазилка фасади, някои гладки, други украсени с барелефи на херувими и класически урни; къщи, някога внушителни, а сега свили се неохотно като нещо чудато и старомодно, притиснати от мащабите и мощта на индустриалната ера. Къщата на номер 10 беше една от най-големите, с външна фасада, скрита под една умряла лоза. Нейните влакнести клони като пръсти на скелет бяха обвили всяка издатина и изпъкнала забележителност. Капаците на горния етаж бяха отворени, но иначе къщата изглеждаше разпадаща се и запусната.

Кирш позвъни на звънеца. Нечии крака се потътриха колебливо по каменен под. Вратата се отвори.

— *Dobro jutro.* — Кирш свали шапката си. — Фрау Хелене Савич?

Той не можеше да види нищо от жената, която стоеше пред него, освен бледия овал на лицето ѝ и солидното сребърно разпятие, люлеещо се на шията ѝ. Тя го гледаше, премигвайки, дали от изненада или от силната светлина, той не можа да разбере.

— Името ми е Кирш, доктор Мартин Кирш.

Той протегна ръка с визитката си. Вратата се отвори с още десетина сантиметра. Жената беше облечена цялата в черно, с черен шарф, обвит около главата ѝ. Беше на средна възраст, приблизително на възрастта на леля Хелене, предположи той, въпреки че не очакваше да я намери, облечена като монахиня.

Според слуховете леля Хелене била австрийка по рождение, родният ѝ език бил немският, както писмото ѝ до Милева Айнщайн-Марич беше потвърдило; но тази жена не издаваше никакъв знак, че го разбира. Поглеждайки надолу, Кирш видя огромните ѝ филцови чехли и парцала, с който очевидно тя беше лъскала пода.

— Фрау Хелене Савич — каза отново той. — Тя тук ли е?

Жената взе картичката.

— Момент — каза тя и го покани с ръка вътре.

Холът имаше същата занемарена елегантност. Изящните тапети на ивици бяха избелели и поолющени на места; на тавана бяха избили петна от черен мухъл; голямо огледало в позлатена рамка беше помътняло от окисляване. Жената — икономка, както предположи Кирш — изчезна нагоре по стълбите. Той чу гласове: един мъжки, груб и раздразнен, и настойчивият глас на жената. Очакваше да чуе трети глас, гласа на друга жена, но такъв не се чу. Трийсет години бяха минали, откакто Хелене Савич беше написала писмо до Милева Марич. Може би през това време тя и Миливой се бяха разделили. Ако беше така, Кирш се надяваше двамата все още да поддържат връзка.

Именно чрез леля Хелене Мария се беше срещнала отново с Милева. Едуард Айнщайн му беше казал това. Беше му разкрил също, че майка му се беше разсърдила на Хелене по този повод. Кирш разбираше защо: Хелене се беше набъркала в семейните работи, разочопляйки безразсъдно, без да мисли за последствията, една стара и срамна рана, връщайки обратно в живота ѝ един нежелан призрак. Сега Милева имаше други деца, за които трябваше да мисли, освен, разбира се, за собствения си душевен покой. Към това се беше притурило и прочутото име Айнщайн, на което тя беше останала вярна дори след развода си.

*Аз настоявам да бъдеш предпазлива по този въпрос и да спазваш, доколкото ти е възможно, уговорките, които са направени. Това беше написала Хелене на Милева преди трийсет години. Нещо беше предизвикало тази вътрешна промяна. Внезапна криза в*

съзнанието, може би? Религиозно пробуждане? Или имаше материални мотиви? През 1903 година Алберт Айнщайн е бил чиновник по патентите; сега той беше най-прочутият учен в света. Оглеждайки овехтелия хол, вдъхвайки миризмата на плесен и евтин ликьор, Кирш можеше да си представи как мислите за изгода те завладяват. Ако семейство Айнщайн припознаеше Мария, тя можеше да намери начини да изрази своята благодарност. Но ако те не искаха това, ако Милева откажеше да признае истината, тогава би могло да се намери също някаква цена за мълчанието по този въпрос.

Кирш беше решил, че истината ще бъде неговият подарък за Мария: фактът, че Золтан Драганович не е бил неин баща, че тя е една Айнщайн и нейната дъщеря също. Той предполагаше, че Хелене Савич ще му бъде съюзник в тази кауза. Леля Хелене била блага и умна жена, така му беше казал Едуард. Тя разбираше всичко.

На горния етаж се отвори врата. Един мъж се появи на площадката: висок един и деветдесет, с голяма челюст и затлъстял. Той закопчаваше колана на ватиран халат, който беше твърде къс за него. Мъжът погледна надолу по стълбите и се намръщи, като че ли му предстоеше да се срещне лице в лице с неприятно предизвикателство.

— Добро утро, доктор... — Той се взираше във визитната картичка на Кирш, очевидно фокусирайки я трудно пред очите си, за да я прочете.

— Кирш. Мартин Кирш.

— Кой сте вие? Предполагам, един от *неговите* хора.

Миливой Савич говореше немски със силен славянски акцент.

— Аз съм тук по своя собствена инициатива, господине.

Мъжът стоеше неустойчиво на краката си, въпреки че се стремеше да скрие този факт. Икономката се шмугна покрай него и тръгна надолу по стълбището.

— Аз съм тук заради Мария Драганович. Бих искал да говоря с фрау Савич, ако е възможно.

Хер Савич подсмръкна, прегърбвайки се, като че ли се мъчеше да изглежда по-малко пиян.

— Моята съпруга не е тук.

— Може ли да попитам кога очаквате да се върне?

— След два или три дни. Тя е в Нови Сад, на гости при... — Савич се хвана здраво за перилата. — ... приятели.

Това, изглежда, беше целият разговор, който той можеше да проведе. Обърна се, залитайки, и тръгна обратно към стаята си.

— Ще ѝ кажа, че сте се обаждали — каза той и затвори вратата.

Хелене Савич, на петдесет и три години, дребна и със сива коса, седеше до прозореца на кафене „Кралица Елизабет“ с чаша студен чай пред себе си и чакаше.

Когато била дете в Австрия, туберкулозни микроби нападнали ставите на Хелене, и по-специално лявото ѝ коляно, увреждайки растежа на крака ѝ. Подобно на нейната приятелка Милева Марич, която страдала от вродена дислокация на тазобедрената става, тя ходеше с ортопедична обувка през целия си живот. Това беше грозно нещо, тежко и черно, което нямаше как да се прикрие. Най-доброто, което можеше да направи, беше да я скрие под дълги до пода поли, което беше причината да продължава да носи такива поли след като те бяха излезли от мода. Знаеше, че тези поли я правеха по-стара, отколкото беше всъщност, даже и малко смешна през летните месеци, но Белград не беше Виена, а още по-малко Париж. А откакто Миливой беше изгубил работата си в министерството, модните дрехи бяха станали недостъпни за нея. Едва сега когато беше прекалено късно, ако поискаше, би могла да носи нещо по-хубаво, може би дрехи по поръчка, с подходящ жакет и пола с дължина до прасците, каквито случайно зърна в модни списания. Точно в този ден ѝ се искаше да изглежда отново млада.

Тя се взираше навън към площада до театъра, примижавайки от светлината. Тънък облак се придвижи полека и закри лицето на слънцето. Тя стисна по-здраво протритата кожена чанта, която лежеше в скута ѝ.

Чантата беше на най-голямата ѝ дъщеря, Юлка. Срещата с Алберт беше уговорена преди две седмици — тогава тя беше получила телеграмата — но едва тази сутрин се беше замислила по въпроса в какво да сложи писмата, които до този момент беше пазила заключени в своето бюро. Юлка беше пораснала и сега беше омъжена, с две деца и работа като доброволка в Централната държавна болница. Дъщеря ѝ не използваше чантата, но все пак Хелене се безпокоеше, че тя може да си я поиска, че чантата може да има за нея някаква сантиментална

стойност. Изчерви се при мисълта, че може да се наложи да обяснява, че я е подарила на някого.

Една каруца мина отвън, подковите на конете изтрополиха по стария турски калдъръм. Часовникът зад бара отброи дванайсет часа и половина.

Беше грешка да избере маса до прозореца. Алберт нямаше да иска да седне там, където можеше да бъде видян от улицата. Но вече беше много късно. Хелене не би могла да се премести, без да привлече още повече внимание към себе си, а следователно и към Алберт. Келнерите бяха вече достатъчно внимателни, суетейки се наоколо с менюта в ръка, масички със сладкиши и специалитетите на деня. Тя се зачуди дали щяха да го разпознаят. Бяха изминали двайсет и пет години, откакто той беше постоянен посетител тук. Но все пак се сети, че, разбира се, щяха да го познаят: лицето на Алберт беше познато на целия свят. По-малко сигурно беше дали той щеше да разпознае нея.

На масата имаше един нож. Тя се загледа в него, опитвайки се да улови отражението си върху острието. Колко променена можеше да му се стори сега, колко стара и изхабена — от времето, от отглеждането на децата и, повече от всичко, от неумолимата ерозия на надеждата. Понякога ѝ се искаше никога да не беше напускала Австрия или, като Милева, да си беше намерила съпруг в Швейцария, където животът е по-лесен.

Алберт никога не беше одобрявал Миливой Савич. Смяташе, че е прекалено глупав за нея, прекалено ограничен. Никога обаче не ѝ каза това право в лицето. Тя не се чувстваше неловко. Ако не друго, беше поласкана, че Алберт е имал такова високо мнение за нейната интелигентност. Що се отнася до неговата връзка с Милева Марич, тя караше Хелене да се чувства неловко, макар и по доста различни причини. Алберт никога не беше разбрал Милева. Той никога не беше разбрал нито колко дълбоко нещастна можеше да бъде тя, нито нейната нужда от любов.

Милева се беше примирила със съдбата си на стара мома, преди да се появи Алберт. Тя беше достатъчно хубава по свой начин, но съдбата ѝ беше отредила да накуцва и да бъде по природа плаха и меланхолична. Тя не можеше да танцува или с ласкателства да спечели чувствата на някой мъж. Единственият мъж, на когото се беше опитвала да се хареса, беше нейният баща, Милош Марич, и там поне



беше успяла. Милева беше неговата любимка, неговата най-голяма гордост — докато, разбира се, тя не беше го опозорила.

Какво беше видял Алберт у Милева? Сигурно познанията ѝ по диференциално смятане, способността ѝ да разбира неговите експерименти и теории — въпреки че това без съмнение беше голяма новост, що се касае до жените. Вероятно това беше просто начинът, по който тя се грижеше за него, уютът, компанията и другарството, които създаваше, винаги съпроводени от неоспоримата ѝ преданост. Тогава още беше жива майката на Алберт. Тя ненавиждаше малката сръбска куца кучка, както веднъж я беше нарекла. Тя я клеветеше и осмиваше толкова злобно, че дори само една нейна дума редовно докарваше Милева до сълзи. Но това само я правеше по-привлекателна в очите на Алберт. Връщайки се мислено назад, Хелене го разбра ясно, разбра как се е научил да се оттегля. Дори предизвикан от своите собствени инстинкти и желания, той си налагаше да се оттегли. Да не се подчини на своята майка, най-важната жена в живота му, без съмнение беше трудно. Но именно поради това той се чувстваше принуден да го прави. Това беше тест, в който не можеше да си позволи да се провали.

Но той не беше видял — или не се беше постарал да види — как любовта е променила живота на Милева, как всичко е съсредоточено върху него и зависи от него. Нямаше по-значително доказателство за това от зачеването на Лизерл. Във Войводина такива прегрешения към семейната чест се заплащаха с кръв. Дори някой годеник, който беше избързал да изконсумира предварително сватбената си нощ, можеше лесно да свърши с прерязано гърло. А най-малкото, което можеше да очаква неговата забременяла любовница, беше изгнание или немилост. Може би Милева не се притесняваше от това, защото вече е била в изгнание. Големият Айнщайнов космос беше станал нейна родина, неин свят.

Телеграмата на Алберт беше по-скоро призовка, отколкото покана. Никога не бе правен и намек, че той би могъл да дойде в Белград. Навярно не искаше да се срещне с Миливой или се страхуваше, че той може да го пренебрегне. Безработицата беше засегнала тежко съпруга на Хелене. Може би Милева беше казала на Алберт за неговото пиянство и празнодумство; също и за навика му да не излиза от дома си по цели дни, след като беше останал без работа. Ако беше така, Хелене съжаляваше, че ѝ е споделила това. Такива

неща трябваше да си останат само между тях. Миливой, при всичките му грешки, винаги е бил честен човек.

Келнерът дойде и отнесе чашата на Хелене. Тя беше прекалено погълната от мислите си, за да го спре. Той се върна със сметката. Тя изваждаше пари от портмонето си, когато един непознат влезе в кафенето. Имаше сбръчкана, луничава кожа като на селянин, но ризата му беше чиста, а костюмът му моден, двуреден. Той свали шапката си и огледа помещението, местейки погледа си методично от маса на маса. След това се втренчи в нея с чифт белезникави, пронизателни очи.

Портмонето се изплъзна от ръцете ѝ и падна на пода. Тя се наведе, за да го вдигне, почти изпусайки чантата от скута си. Когато се изправи и погледна отново наоколо, непознатият си беше отишъл.

Един пращен син автомобил беше спрял отвън. Група млади жени минаха покрай него, говорейки шепнешком. Те спряха точно отвън до прозореца и се загледаха в автомобила. След това се обърнаха и се отправиха нататък, смеейки се, хванали се една друга за ръка. Алберт беше пристигнал. Момичетата сигурно го бяха видели, когато колата спираше: стар мъж, който има изключителна прилика с професор Айнщайн. Не им беше хрумвало, че това наистина е професор Айнщайн — не и тук, в този малък сръбски град, където няма нито телескопи, нито университет, които да предизвикат вниманието му. Освен това беше прекалено прочут, прекалено голяма легенда, за да се появява наистина на всяко едно място и по всяко време. Хелене си помисли, че той е станал универсален като светците от монотеистичните религии. Навсякъде и никъде. Тя се чудеше дали това винаги е била неговата цел, тайният копнеж, който захранваше с гориво ненаситното му любопитство.

Той носеше необичайна за него черна шапка с широка периферия и високо дъно, препъната отгоре като на каубой. Между зъбите си стискаше лула. Раираната му вратовръзка беше вързана на малък, небрежен възел. Той се приближи към нея, показвайки, че я е познал с едно махане с лулата. Свали шапката си и седна. Косата му беше подълга и рошава, отколкото обикновено, прошарена със сиво и бяло, като първоначалният ѝ цвят се виждаше само над ушите му. Очевидно втората фрау Айнщайн не полагаше толкова грижи за него, колкото първата.

— Е — каза той. — Ето ме.

Незабавно келнерът се появи отново и му подаде менюто.

— Кафе, черно — каза той, подавайки листа обратно. — Две чаши.

Той се държеше така, сякаш беше отсъствал час или два, а не двайсет години. Бръкна в джоба си за кутия кибрит. Миризмата на тютюн се беше пропила дълбоко в дрехите му. Като млад мъж ѝ беше правил впечатление на доста спретнат човек въпреки скромните му средства, но сега у него имаше нещо немарливо. Външният вид, предположи тя, вече няма никакво значение за него.

Хелене се усети, че го е зяпнала.

— Алберт — каза тя. — Скъпи Алберт.

Скъпи Алберт? Какво беше изрекла? Тя се изчерви — изчерви се като ученичка при първия си танц.

— Радвам се да те видя.

Алберт ѝ отправи снизходителна усмивка, при което тъмните му очи заблестяха. Щракна клечка кибрит и я поднесе до лулата си. Димът издаде изненадващо сладникава миризма. На Хелене ѝ се стори много по-приятна от сухата, химическа воня от цигарите на нейния съпруг.

Изглежда, че Айнщайн четеше мислите ѝ.

— Американска смес тютюн — каза той, хвърляйки клечката кибрит в пепелника. — Наричат я *Откровение*. При такова име... — Той пъкна палци в джоба на жилетката си и се огледа наоколо. — Това заведение изглежда различно.

— Същото е. Малко поовехтяло. — Хелене хвърли поглед на протритите мебели, белите памучни завеси, сега пожълтели с годините, олющените и омазнени ламперии, които бяха лошо повторно лакирани, така че дефектите им биеха на очи повече от всякога. — То не е ремонтирано от години. Няма никакви пари.

— Това е единственото заведение, което си спомням — каза Алберт бодро. — Кафето им винаги е превъзходно.

Хелене чувстваше, че кафето ще бъде разочароващо, както и самото кафене. Снабдяването с хранителни стоки се беше влошило заедно с жизнения стандарт на местната буржоазия. Преди войната Нови Сад се беше радвал на известно стратегическо значение като граничен град. Неговият мост над Дунав беше важен пункт за влизане в Австро-Унгарската империя. В митническата служба и при военните

имаше много държавни служители; възможностите за търговия също бяха големи. Сега Нови Сад се оказа изолиран в средата на Югославия, пазарен град с повече големи сгради, отколкото му се полагат; последната спирка преди Белград.

— Това ще ми липсва — добави Алберт. — Американците разбират от тютюн. Но изкуството да правят кафе им е напълно непонятно.

Хелене беше чула, че той се връща обратно в Америка. Щеше ли наистина да остане там завинаги?

— Къде си се настанил? — попита тя. — На улица „Кисака“? — Алберт погледна озадачен, като че ли това име не му говореше нищо. — Къщата на Марич.

— О-о. — Алберт се намръщи. — Не. Сега там живее Зорка.

Той почука с лулата по зъбите си, като че ли изчукваше буква по буква създадената ситуация по морзовата азбука. Алберт никога не беше проявявал внимание към по-малката сестра на Милева; а тя, от своя страна, винаги се е плашела от него. Тя имаше психична травма от случилото ѝ се през войната (Хелене все още я побиваха тръпки, когато си спомнеше за това). Сигурно нито един мъж, още повече сърбин, никога не би искал да се ожени за жена, изнасилена от група войници. Но това не беше никаква причина тя да бъде избягвана. През целия си живот тя никога не беше обидила нито едно същество.

— Ако е сама, сигурно има място и за един гост — каза Хелене.

Алберт смучеше замислено лулата си.

— Къщата е пълна с котки, както се разбира. Тя събира бездомни котки от улицата. Това подлудява прислугата, а майка ѝ е твърде стара, за да я спре.

— Сигурна съм, че ти все още си добре дошъл там.

— Хотелът е напълно достатъчен. Във всеки случай, ние тръгваме утре.

— Ние? Ти не си ли сам тук?

Алберт погледна през прозореца. Таксито още беше там, чакайки.

— Аз съм задължен да пътувам с придружител. Елза настоява, както впрочем и моите американски работодатели. Засега не мога дори да се поразходя по брега, без да ме следват детективи.

— Той е детектив? — попита Хелене, проточвайки врат към улицата.

— Ако му се плаща да разкрива нещо, да. В този случай обаче има други задължения. Елза си въобразява, че зад всеки ъгъл дебнат нацистки агенти.

— Телохранилел. — Тази представа се стори на Хелене ексцентрична и извратена. Как би могъл някой да си помисли да убие Алберт Айнщайн? — Има ли оръжие?

— Не мисля. — Алберт набързо провери огнището на лулата си. — Той изобщо не разговаря за каквото и да било, но поне носи багажа ми. Моят гръб му е благодарен, че не се налага да полага усилия, но езикът ми е съвсем слисан, защото той почти не говори.

Кафето пристигна, заедно с малка каничка мляко. В Цюрих, когато всички бяха заедно там като студенти, на Хелене ѝ се струваше, че Алберт живее от кафе — кафе, тютюн и наденички, и то невинаги с добро качество. Милева се страхуваше, че той ще се разболеет от рахит и започна да му готви като единствен начин да осигури оцеляването му. Избухна ужасна караница, когато Алберт каза на майка си да изпраща своите колети с храна на адреса на Милева. Предположението, че те вече споделят едно жилище, силно оскърби чувството за приличие на фрау Айнщайн. От този момент двете жени бяха в лоши отношения.

— Донесе ли писмата? — попита Алберт, наливайки кафето.

Хелене се изчерви. Значи това дотук беше салонният разговор. Беше кратък; вежлив, но без топлота. Тя и Алберт не бяха във връзка от неговия развод, но тя беше очаквала той да намери някакво удоволствие в припламването на старите спомени.

— Тук са. Разбира се, някои са загубени. — Алберт я наблюдаваше, без да каже дума. — Аз все още не съм наясно защо ги искаш. В крайна сметка това са писма на Милева.

— Милева също ги иска.

— Ти ще ѝ ги върнеш ли?

Алберт плъзна една от чашите с кафе към нея. Това беше глупав въпрос. Писмата щяха да бъдат унищожени: съдържана прекалено много сведения за един нещастен брак; прекалено много сведения за едно незаконно дете, което Алберт не беше виждал никога. Със славата и парите беше дошла и параноята. Нямахше друго обяснение.

Хелене вдигна чашата си и веднага я остави отново на масата.

— Ти наистина няма за какво да се страхуваш, знаеш го. На мен *можеш* да се довериш.

Алберт изпи голяма глътка и се намръщи — дали защото беше обезпокоен от думите ѝ, или защото кафето беше толкова разочароващо, колкото тя беше очаквала.

— Сигурен съм, че мога. Но какво ще стане, ако нещо се случи с теб? У кого ще отидат тогава писмата? Ами ако бъдеш ограбена?

— Мога да ги унищожа много лесно, както и ти можеш, ако и двамата искате това.

Алберт бръкна в джоба на сакото си и извади оттам бял плик.

— Не мога да те моля да направиш това. Те може да станат ценни един ден. Не би било честно.

Той подпря плика на солницата, като че ли това беше поздравителна картичка за рожден ден. Хелене погледна плика и се усети, че сякаш проверява мислено дебелината му.

— Защо сега?

— Трябва ли да питаш? — каза той. — Историята с Мария Драганович. Онази малка пакост.

Вълна на раздразнение премина през лицето на Алберт. Хелене си спомни колко бързо се променяше неговото настроение, спомни си внезапните изблици на ярост, които така ужасяваха Милева — въпреки че тя говореше за тях само шепнешком. Той не беше силен мъж, но от ранна възраст знаеше как да използва силата на гравитацията. Всеки, който го дразнеше, рискуваше да бъде хвърлен по стълбите: деца, прислужници, дори съпруга. Милева казваше, че сякаш някакъв друг Алберт надделявал у него, човек, който не можел да контролира емоциите си, човек, жертва на всички страсти и насилие, които във всяко друго време толкова много го плашеха и отвращаваха.

— Не съм правила пакости, Алберт. Давах разумни съвети на едно много умно момиче. Тя търсеше учител, а Милева очевидно беше такъв човек. Това е всичко, което има там по този въпрос.

Алберт поклати бавно глава.

— Можеш да спреш да се преструваш. Знаем коя е Мария Драганович.

Хелене почувства, че кръвта се дръпна от лицето ѝ. Идеята да излъже не беше нейна. Тази, която настояваше за това, беше Милева.

Аз ще му кажа, че Лизерл е умряла, писа тя на Хелене в едно писмо. Това беше през годината, когато Алберт отиде в Палестина, годината, в която той изнесе своята Нобелова лекция в Швеция. Преди десет години. *Най-добре е той никога да не помисли за дъщеря си отново: най-добре за него и най-добре за нея.* Тя поиска Хелене да опази тайната.

— Съжалявам, Алберт. Аз просто постъпих така, както помоли Милева. Тя поиска от мен да си мълча, и аз го изпълних. — Алберт дръпна дълбоко дим от лулата си. — Освен това ти никога не си ме питал каквото и да било за Лизерл. Ти никога не си показвал и най-малкия интерес.

Тя установи, че ѝ е трудно да нарани Алберт дори когато той заслужаваше да бъде наранен. В това отношение той винаги е бил като дете. Вината винаги рикошираше в тези, които се опитваха да го смърят.

— Тя дойде в Берлин — каза той. — С намерението да намери баща си.

— Милева трябва да ѝ е казала. Аз не съм казала нищо, Алберт. Честна дума.

Алберт поклати главата си.

— Знам, знам. Бил е Едуард. Той беше попаднал на няколко стари писма в апартамента на Милева. За Лизерл. Не знам кога точно. Може би преди години. — Той изсумтя. — Така значи. Сега разбираш защо съм тук.

Хелене придърпа чантата към себе си.

— Какво се случи?

— Какво се случи?

— В Берлин.

— Нищо.

— Нищо?

Алберт вдигна рамене.

— Тя се появи в лятната къща. — Той бутна чашата с кафе, отдалечавайки я от себе си, а езикът му млясна с отвращение по твърдото небце. — Няма да дойда тук повече. Не е това, което беше едно време. Жалко.

— Тогава какво стана? В Берлин?

Алберт пак взе лулата си, но тя беше угаснала. Той я погледна с израз на безразличие, като че ли вече въобще не го интересуваше дали тя ще произвежда дим или не.

— Имаше някакво недоразумение. Тя се приближи до мен на една публична лекция. Жени често правят това. Нямах представа коя беше. Каза, че името ѝ било Елизабет. Преподавала математика. Поканих я на гости. Имах много посетители онези дни. Повече, отколкото ми харесва.

Разни истории бяха стигнали до Милева за живота на Алберт в Берлин и някои от тези истории бяха стигнали и до Хелене. Вторият му брак — за негова братовчедка, Елза — беше толкова бурен като първия, очевидно, и далеч по-малко интимен. Алберт никога нямаше да позволи да бъде управляван от съпругата си в нищо. На нея не ѝ беше разрешено да се бърка в неговия живот. Той идваше и си отиваше, когато му харесва, ядеше, когато и където му харесва, забавляваше се с когото му харесва. В Капут дори се говореше, че от Елза често било искано да освобождава изцяло къщата, така че Алберт да може да продължи да се забавлява с почитателките си без страх да бъде смуцаван или прекъсван. Тези слухове бяха нашепвани в ушите на Милева от добронамерени приятели. Тя била направила много добре, че се разделила с него, искаха да намекнат те. Но слуховете само ядосваха Милева. Те бяха нелоялни, мислеше си тя. Алберт заслужаваше по-добри приятели. През всичките години след техния развод Хелене не чу нито веднъж Милева да каже нещо лошо за него.

— Значи тя се появи там. Предполагам, че си бил сам.

— Аз работех. Искан да се захвана отново за работа. Нямах представа колко много се изисква от мен сега, Хелене. Положението ми изобщо не е каквото обикновено беше в Цюрих. Тогава бях свободен човек.

Хелене започна да се чувства неудобно. Винаги у хората е битувало предположението, че в поведението на Алберт има нещо своенравно, непостоянно дори вятърничаво, даже когато го виждаха за първи път; много виждаха у него някакво сходство с Лотарио<sup>[1]</sup>. В онези дни тя беше виждала у него това повече като поза, отколкото като реалност. Обаче сега, въоръжен с афродизиака на славата, по-свободен от всякога по отношение на ограниченията, прилагани към



обикновените смъртни, той щеше да има предостатъчно възможности да живее донякъде истински.

Мария трябваше да бъде още едно завоевание, едно кратко забавление. Толкова повърхностен ли беше станал със своите „посетителки“? Имаше ли тук установена практика? Любимо място в къщата — може би гостната на втория етаж, с голямо удобно канапе?

— Тя представи ли се? Ти установи ли коя беше тя, преди да...?

— Тя каза, че била Лизерл. Можеш ли да си представиш? Гръм от ясно небе. Аз помислих, че ме изнудва. Какво друго можех да мисля? Благодарение на теб.

Хелене можеше да си представи: Мария обнадеедена, с повдигнат дух, толкова смутена, че езикът ѝ е вързан, а сърцето ѝ се е качило в гърлото; той тълкува всичко това като заслепена преданост на една хубава, млада почитателка. Колко ласкателно. Колко възбуждащо. И точно тогава да бъдеш спрял внезапно, нападнат от засада с ужасно твърдение, което може въобще да не е истина.

— Ти си се ядосал много.

— Аз я изхвърлих навън.

— По стълбите?

— Какво?

— Тя сама се е наранила. Точно така каза Милева.

— Тя падна. Валеше дъжд. Стъпалата бяха мокри.

— Стъпалата...

— Аз тръгнах след нея, но тя избяга. Вероятно мислеше...

*Мислила е, че баща ѝ ще я изнасили.* Хелене почувства, че ѝ прималява. Не искаше да чуе нищо повече, но Алберт продължаваше да разказва, горящ от желание да се оправдае.

— Тя ми открадна лодката. Скочи в нея и отпраши. Аз знаех, че лодката пропуска вода, но тя не ме слушаше. — Той изтръска лулата си в пепелника. Заедно с пепелта се разпиля неизгорял тютюн. — Беше луда. Помислих, че ще припадне, като чух как диша. Сигурно затова я оставих да продължи.

— Ти все още не знаеше коя е тя, нали?

— Откъде можех да зная? Нищо от това, което тя каза, не беше смислено. Видях известен смисъл едва когато научих, че нейният психиатър се е появил в Цюрих.

Местно величие и неговата съпруга ги наблюдаваха от една маса в помещението. Мъжът имаше възмутено изражение на лицето си, като че ли присъствието на един гений в кафенето беше незаслужена обида на неговото собствено значение.

— Всичко беше много объркано — каза Алберт. — Нямах настроение дни наред. Няма да позволя *никога* повече да се случи подобно нещо.

Хелене се стегна.

— Съжалявам, че те е обезпокоила. Надявам се да не ти е навредила.

Алберт въздъхна. Дъхът му миришеше на нещо развалено и болнаво.

— Засега не. — Той извади кесия с тютюн и започна да пълни лулата си отново. — Но ти виждаш защо съм принуден да бъда много предпазлив, Хелене, като толкова много хора горят от желание *да ме клеветят и да хвърлят камък по Айнщайн*. — Той се изсмя тържествуващо върху получената се игра на думи с името му.<sup>[2]</sup> — Сега аз съм голям идол. Като идол някои хора се чувстват принудени да ме боготворят; други искат да ме съборят или поне да хвърлят по мен някой и друг камък.

Щом келнерът си отиде, тя върна плика.

— Тук обикновено имаше музика — каза Алберт. — Какво се е случило с музикантите?

— Виенските валсове не са вече на мода. Нещата тук са се променили, Алберт.

— Беше хубаво само да седиш тук и да слушаш — каза той. — Без да е необходимо непрекъснато да бърбориш. — Той си погледна часовника. — Трябва да вървя.

Хелене постави чантата с писмата пред него. — Всичките са тук.

— А-а, да — каза Алберт, сякаш писмата се бяха изплъзнали от ума му. — Благодаря ти.

Той сложи чантата през рамо и стана да си върви. Тя изглеждаше малко смешно върху него, тъй като ремъкът ѝ беше прекалено къс за възрастен човек, но той не изглеждаше ни най-малко обезпокоен поради това.

— Алберт. — Хелене се пресегна през масата и сложи ръка върху китката му. — Не ми се сърди заради Мария. Не смятах, че имам

право да заставам на пътя ѝ. Никога не съм имала намерение да създавам проблеми.

Той погали ръката ѝ със своята ръка.

— Проблемите са за да бъдат разрешавани. Колко еднообразен щеше да бъде животът без тях.

Хелене се усмихна, въпреки че никак не ѝ беше до усмивки. Тя усещаше, че губеше нещо ценно, този път завинаги.

— Не ставай — каза Алберт. — Най-добре да се измъкна незабелязано. Срам ме е, че не мога да остана, но имам още една среща тук, преди да замина.

Той нахлупи отново странната си шапка и стисна лулата между зъбите си.

— Може ли да попитам с кого?

— Просто с един човек. — Алберт измъкна от панталона си някакви дребни пари и ги изсипа на масата, усмихвайки се. — Някой, който ще остане без име.

---

[1] Епоним за човек, чийто главен интерес е да прелъстява жени, приблизителен еквивалент на Дон Жуан или Казанова. — Б.пр. ↑

[2] Тук в думите на героя си авторът използва един остроумен каламбур, който обаче е двуезичен и затова се изгубва при превод. В английския оригинал той е to cast a stone at a stone — в буквален превод да хвърлиш камък по камък. Каламбурът се разбира, като се вземе предвид, че a stone, преведено буквално на езика на героя, т.е. немски, става ein Stein — т.е. името на героя Einstein. — Б.пр. ↑

Кирш премигва вече буден. Някаква стара жена го разклаща леко, хванала го за коляното, говорейки му, въпреки че той не може да я разбере. Заспал е във влака. Той се поизправя пъргаво и оправя очилата си, усещайки, че другите хора го наблюдават. Задъхва се и се поти, ризата му е мокра.

Старата жена кимва и сяда обратно на мястото си, предлагайки някакво обяснение на другите пътници: младият мъж имал някакви кошмари, вероятно е ял нещо лошо. Другите пътници се смеят.

В купето е горещо и задушно. Той диша трудно. Старата жена отбелязва нещо друго, когато той тръгва неуверено към коридора, дърпайки яката си. Сочи към една от мрежите за багаж над седалките. Казва му да не забрави куфара си. Не знае ли тя, че той вече се е загубил при наводнението? Той е по средата на коридора, когато разбира, че наводнението е само сън.

След посещението си на улица „Катаничева“ той напусна Белград с първия влак. Нямаше смисъл да чака Хелене Савич. Тя можеше да не се върне няколко седмици, ако въобще се върнеше. Дори и да се върнеше, можеше да откаже да говори с него. Пътуването от Берлин го беше изтощило и щеше да бъде най-добре да си почине известно време.

В Нови Сад началник-гарата му обяснява, че има отклонение на железопътната линия, което отива на североизток през Тител. Според една голяма карта на стената това отклонение ще го закара на няколко километра от Орловат. Но последният влак вече е заминал. Ще трябва да пренощува тук.

— Аз ви препоръчвам хотел „Кралица Мария“. — Така казва началник-гарата. Неговият немски език е необичайно добър. — Най-старото заведение в провинцията и все още най-доброто. Преди войната се казваше „Кралица Елизабет“, но *тя* беше баварка, така че...

Той вдига рамене, сякаш иска да се извини. Очевидно не е ентузиазизиран привърженик на Югославската федерация. Кирш се намръщва. Историята е позната. След това си спомня: както хотелът,

Мария също някога е била Елизабет. Тя е била дори Лизерл. Дали началник-гарата знае това? Той шегуваше ли се?

— Не разбирам.

Лицето на началник-гарата помръква.

— Не се обиждайте, господине. — Той посочва към улицата. — Таксито ще ви вземе.

Когато прекосяват града, тежки звънтящи камбани удрят два часа.

Мария Драганович чува камбаните от фоайето на хотел „Кралица Мария“. Техният звук отеква навън около площада, пропъждайки ято гълъби да отлетят. Тя скръства ръце в скута си и чака. Чака вече от половин час, а нервността е разбъркала стомаха ѝ.

Преди десет дни тя получи писмо от Милева Айнщайн-Марич в Цюрих. След въпросите за нейното здраве, в писмото се съобщаваше, че бившият съпруг на Милева възнамерявал да посети Нови Сад и искал да се срещне с нея. Той бил обезпокоен за здравето ѝ и искал да се увери как е тя, както и да изясни всички недоразумения, които може би са възникнали в Берлин. Писмото беше последвано няколко дни покъсно от телеграма. В нея тя беше помолена да отговори с обратна поща. Срещата трябваше да се състои в два часа днес.

На нея ѝ е горещо в простата сива рокля и тежките високи обувки за пътуване. Предната врата на хотела е подпряна, за да стои отворена и да не спира течението. От другата страна на шосето едно малко дете, наведено над калдъръма, си играе с един въртящ се пумпал. Тя го е видяла първо с братята и сестрите му, но скоро след това те си тръгват със своята майка. Като че ли малкото момче е забравено. То обаче не изглежда да е разтревожено от това. Цялото му внимание е насочено към въртящия се пумпал, който то изследва на четири крака, като бузите му почти допират земята: то се е проснало, като че ли пумпалът е някакво мъничко дървено божество, измамно в своята мощ.

Спомените на Мария от Капут са все още непълни, а фрагментите от тях са мъчителни и нараняват като парчета от счупено огледало. Тя се е качила на едно параходче. Вече е в самия край на сезона: редица празни седалки, забулена слънчева светлина,

блещукаща върху сивата вода. После тръгва по един път през гората, учудена от спарения, наситен със смолисти изпарения въздух. Спомня си как си вее като с ветрило с картата на района, която си е купила. Рекламното листче за лекцията на Айнщайн на няколко пъти изпада от гънките на сгънатата карта. Накрая тя го вдига и го пъха в долната си риза. Капут се оказва доста по-далеч, отколкото изглежда на картата. Роклята ѝ досажда, защото се заплита и размахва около краката ѝ. Близо до къщата един автомобил излиза на пътя. Една жена с несресани сиви коси ѝ хвърля презрителен поглед от мястото на пътника.

Цялата къща скърца като кораб. До вратата има едно място, където се оставят обувките. Тя чувства, че се задъхва и краката ѝ се люлеят, когато застава в хола, изувайки високите си обувки. Гостната стая е на горния етаж. От подпокривната тераса водят стъпала надолу в градината, чиято бяла ограда светлее на фона на потъмняващото небе. Карирано одеяло е преметнато върху един шезлонг.

— Елза отиде в Берлин за следобеда. По магазини и други подобни.

Били сами. Мария била доволна. Тя и Айнщайн имали много работи да обсъждат, да споделят тайни. Нямало никой да дочуе разговорите им.

Той не бил получил писмото ѝ, въпреки че тя го е пратила преди три дена с бърза поща. На пощенската служба не може да се разчита, казал той. Често имало стачки. Освен това той получавал прекалено много поща от много хора. Четял само това, което частната му секретарка му казвала да прочете. Когато тя настояла да провери пощата си, той станал раздражителен.

— Какво толкова сте могли да ми кажете в това писмо, че не можете да ми го кажете сега?

Имало обаче много неща, които тя не можела да му каже лице в лице. Ето защо ги била написала: за да изложи цялата история пред него, така че той да може да я разбере, да я опознае така, както тя желае да бъде опозната. Била се сгорещила от дългия път пеша през гората. Стаята била задушна, а тежката миризма на дърво леко противна.

— Може ли да подишам малко въздух?

Тя се изправила и отишла до френските прозорци. Дръжката заяждала и прозорецът не можел да се отвори. Айнщайн я наблюдавал от канапетото и като че ли се забавлявал, гледайки как тя се бори с дръжката, стараяйки се да я завърти.

— Съблечете си жакета — казал той. — Искам да ви погледам.

Тя си спомня как тогава си е казала, че това изглежда доста естествено. Защо един баща да не може да поиска да погледа отдавна изгубеното си дете?

Тя казала, че е жадна. Трябвало ѝ време да събере мислите си. Айнщайн изчезнал и се върнал след малко с нещо тъмно и сладко в чаша за вода. Той носел размъкнати панталони и фланелка. Кожата му изглеждала почерняла от слънцето на фона на белия плат.

Тя не знаела как да започне. Срамът бил прекалено силен. Почувствала слабост. Свалила си жакета. Дебелата памучна блуза била прилепнала до кожата ѝ. След това двамата се оказали на канапетото. Айнщайн я попитал за лекцията. Могла ли е да я проследи и разбере? Дали той бил отделил много време на уравненията на полето? Била ли е диференциалната геометрия разбираема? Изглежда, нямал реална представа коя е тя или защо е дошла. А още в Залата на филхармонията изглеждало, че я е разпознал. Тогава тя трябвало само да каже името си, за да я отведе той настрана.

— Трябва да поговорим — казал тогава той. — Колкото по-скоро, толкова по-добре. Надявах се, че ще ме потърсите.

Тя погълнала питието наведнъж. То опарило гърлото ѝ. Айнщайн я потупал по коляното.

— Е, хайде, какво искаше да ми кажеш?

В един момент обаче тя припаднала. Когато дошла на себе си, помислила, че сънува. Била в Орловат. Навсякъде земята била наводнена, реката била придошла, а водата ѝ била потъмняла; сестра ѝ лежала в клоните на една върба, а враните кълвели устните ѝ. После тя се оказала на кухненската маса, с фенера отгоре, който се люлеел напред-назад над нея. Един глас в главата ѝ казвал: *Това не съм аз. Аз не съм тук.*

— Няма нужда да припадаш заради мен. — Лицето на Айнщайн било близо до нейното. Дъхът му миришел на катран. — Уверявам те, че не си мисля нищо лошо за една дама, ако тя предпочита да бъде в пълно съзнание, когато прави любов.

Чашите се прекатурили и се разбили на пода. В главата ѝ кънтяло: Елизабет Айнщайн. Аз съм Елизабет Айнщайн. Твоята дъщеря. Тя си спомня, че е изкрещяла тези думи в съзнанието си. Дали обаче ги е казала на глас?

След това само тъмнина. Тя търси този момент в паметта си, но нищо не излиза. Спомня си само вкуса на кръв в устата си. Няма представа какво е станало там.

— Хитра малка мръсница.

Той бил изпръскан с кръв по бялата си фланелка, точно над сърцето.

Те били навън на терасата. Тя видяла как лодката се клати, подскачайки нагоре-надолу до брега. Ръката на Айнщайн била сграбчила нейната ръка. Хватката му била силна: хватка на моряк. Като клещи на рак.

— Кой те подучи какво да правиш?

Тя се изтръгнала, стигнала до стълбището, но в този миг почувствала, че той е зад гърба ѝ. Тогава започнала да пада, протягайки ръце към зейналото празно пространство. Сигурно се е преметнала няколко пъти през глава, свличайки се надолу. В обзелата я паника я пробола силна болка. Тя си спомня, че е викала: *Счупила ли съм си ръката?* Китките и дланите ѝ били ожулени и кървели.

Стълбището се тресяло под нея. Той слизал надолу, като тежките му стъпки трополели по дървените стъпала.

След това в лодката сърцето ѝ биело така бързо, че тя едва можела да си поеме въздух, гледайки назад към къщата: никаква следа от Айнщайн, никаква следа от никого. Къде бил отишъл? Тогава мразовитата вода се надигнала и плиснала краката ѝ. Тя потъвала. Щяла да се удави в онези тежки дрехи. Те щели да я завлекат надолу към дъното като оловна плащаница. Но какво щяло да стане, ако той я види да плува? Ами ако я е проследи от брега? Тя трябвало да избяга по-надалече. Трябвало да се скрие от погледа му.

Слънцето отдавна било залязло. Водата била станала тъмносива, повърхността ѝ се била набраздила от силния вятър. Тя раздрала дрехите си, усещайки как ѝ се гади и как повръща вода, когато лодката потъвала под нея. Последното нещо, което си спомня, бил шокът от студа, когато главата ѝ се гмурнала под повърхността на водата: бързо



преминаваща уплаха, когато за малко почувствала как пропада от светлина към мрак.

Извънхва телефон. Мария се оглежда. Възрастният човек, който работи зад бюрото на рецепцията, идва към нея. Почти всички от персонала на „Кралица Мария“ изглеждат твърде стари за служебното си положение.

— Госпожица Драганович?

Тя кимва.

— Отвън ви чака кола.

Тя се вира към улицата. Момчето с пумпала си е отишло. На мястото, където си е играело, е спрял автомобил, черен и лъскав. Някой чака на задната седалка, пушейки лула.

Къщите в Нови Сад приличат на къщите в Белград, само че са по-стари. Времето и земното притегляне са ги обезформили, лишавайки ги от перпендикулярността и, постепенно, от тяхното достойнство. Улиците са широки, без дървета и празни. Повечето от жителите на Нови Сад си стоят вкъщи, предполага Кириш, за да избегнат горещината. Возейки се в таксито към центъра на града, той си представя как те го наблюдават иззад капациите с олющена боя.

Една конска каруца, натоварена с бъчви с бира, е блокирала отчасти булеварда. Неговият шофьор завива, за да я изпревари, намалявайки скоростта до пълзене. Идващ от друга улица, друг автомобил прави същото. Двете превозни средства намаляват много скоростта. Когато се приближават едно до друго, Кириш вижда, че в черната кола седи Мария до един по-възрастен господин с черна широкопола шапка.

В началото той не е изненадан. Тези дни, когато мисли за Мария, често се случва тя да се появи пред очите му, поне за няколко секунди. Същото нещо му се случваше през последната година на войната с призраците на умрели мъже. Мария му се беше привиждала как скача в движещ се влак; беше му се привиждала да тича по препълнен с хора перон. Беше виждал отражението ѝ много пъти във витрините на магазини. Тогава, след като се стреснеше, той разбираше какво всъщност вижда. Гледките и звуците от настоящето нахлуваха в главата му. А Мария вече беше изчезнала.

Този път обаче тя не изчезва. Обръща глава и поглежда право в него. Той ѝ се усмихва. Тя не се усмихва в отговор. Лицето ѝ изразява шок, като че ли този път тя е живо същество, същество от плът и кръв, а той е безжизнено видение.

Когато се отдалечават един от друг, възрастният господин се навежда напред, любопитен да разбере какво е това, което е заинтересувало неговата спътничка. Кирш вижда лицето му.

Той настоява тя да го нарича Алберт. До този момент обаче, тя не го е наричала никак, защото не знае какво да каже. Може би това няма значение. Професор Айнщайн изглежда доволен дори от кимване с глава, едно „да“ или едно „не“. След първите неясни моменти тя дори открива нещо еуфорично в неговото държание: В неговия глас и в начина, по който дърпа одобрително от лулата си, сякаш някакъв товар беше отстранен. Той очевидно е бил несигурен в нейната реакция, когато го вижда отново, и сега чувства облекчение, че тя се държи дружелюбно. Имало недоразумение в Берлин, казва той, заради което възнамерява да я компенсира преди заминаването си за Америка. Той не отваря дума за нейната амнезия, дали защото никой не му е казал за нея, или защото не вярва, че тя е била истинска. Благодарни ѝ вежливо за това, че е намерила време да дойде от Орловат. Знае, че това е уморително пътуване, казва той, защото сръбските пътища са лоши. Говори така, сякаш са стари приятели.

Един непознат в двуреден костюм кара колата. Неговите приближени едно до друго очи я наблюдават в огледалото — очи, за които е сигурна, че са я наблюдавали и преди.

— Кой е той? — пита Мария тихо, за да не може шофьорът да дочуе разговора им.

— Това е де Врийс. Не се смущавай от него. Неговата задача е главно контрагравитационна.

— Контрагравитационна?

— Той ми носи багажа.

Точно пред тях една каруца излиза на булеварда. Шофьорът удря спирачки. Те са на ъгъла на улица „Кисацка“, на половината път до железопътната гара. Едно такси идва от другата страна. Едва ли има място и за двете да минат едновременно.

Кирш казва на шофьора да спре, но шофьорът не го разбира. Той мисли, че Кирш се оплаква от пътя.

— Копаят тук — казва той, показвайки палец през рамото си, след това прави кръгови жестове с китката си. — Ще заобиколим.

От задния прозорец на таксито Кирш вижда, че колата на Мария набира скорост отново, оставяйки зад себе си кълба прах.

— Натам.

Той посочва след отдалечаващата се кола, но шофьорът поклаща глава. Това не е пътят за хотел „Кралица Мария“. Шофьорът посочва с брадичка пътя напред, натискайки клаксона, като че ли това ще ги откара по-бързо до целта им.

Кирш се колебае. Какво ще постигне, ако я последва? Мария не се нуждае повече от неговата помощ. Тя е намерила своя баща; или той е намерил нея. Те няма да бъдат разделени повече. Тя и нейната дъщеря ще отидат с него в Америка, където няма да има нужда от тайни. И това ще бъде една безболезнена емиграция, защото те нямат връзки, които все още не са прекъснати.

Кирш поставя ръка на рамото на шофьора. Шофьорът натиска спирачки.

— Натам — повтаря Кирш. — Следвайте ги.

Шофьорът псува и прави завой на 180 градуса. Колата на Мария завива надясно в една странична улица. Една жена, понесла кошница, наблюдава как я подминава.

— Там. Натам!

Но на шофьора му омръзва. Той се изтегля встрани и заповядва на Кирш да слезе. Според него побърканият чужденец може да повърви и пеш. Кирш грабва куфара си. Не се виждат никакви други таксита, въобще няма никакъв трафик. Той няма друг избор освен да продължи пеш.

На една ръждясала желязна табела на ъгъла пише „Алмаска“. Улицата е тясна, фасадите на къщите разнебитени и покрити със сажди. Не е улица, която води нанякъде. Може би това е улицата, по която завиха. Може би това е крайната дестилация на Мария.

На сто и петдесет метра по-нататък той вижда църква, заобиколена от дървета, висока барокова постройка със стръмен

червен покрив и бяла кула с камбанария. Той продължава да върви, оглеждайки се за някакъв знак за хотел или за училище, каквото и да било, което би могъл да свърже с тях, но има само къщи, една фурна със спуснати капаци, ръждясали железни балкони и лющеща се боя — и църквата.

Раждания, сватби и погребения. Какво биха могли да търсят те в една църква? Тогава му идва наум: в църквите има списъци с имена. Църквата е мястото, където кръщават децата. Дали пък това не е мястото, където Мария е получила името си?

Но какво значение има това сега? Някакъв стар ритуал, древен и безполезен. Какво би го интересувало Алберт Айнщайн това? Може би Мария се нуждае от виза, за да отиде в Америка. Може би американците искат доказателство коя в действителност е тя.

Кирш се обляга на входната врата. От бързото ходене се е задъхал и му се завива свят. Отвътре избухва лай. Кучешки лапи тичат по плочите. Вратата се раздрусва, при което железните винтове се разскърцват.

Улица „Алмаска“ излиза на мъничък площад. Църквата е разположена в гробище, заградено с желязна ограда. Лек ветрец разклаща дърветата. В далечния ъгъл на площада един мъж в престилка навива брезентова тента. Винтът издава скърцащ звук. Кирш никога през живота си не е бил тук, но нещо му се струва познато. Само за момент му минава през ум, че отново сънува, че нищо от това не е реално. Точно тогава ги вижда през портите на гробището как вървят между надгробните камъни: Алберт Айнщайн и неговото първородно дете.

Той спира. Този път Мария не вдига очи. Баща ѝ говори, а тя слуша внимателно. Какво казва той? Какво обяснява? Кирш би искал да чуе. Исква тя да узнае, че той е дошъл дори само за да се сбогува за последен път.

Тогава забелязва другата кола. Тя е паркирана от другата страна на шосето, със запален мотор. Нисък, набит мъж стои на няколко метра от нея, палейки цигара. Той гледа нагоре и надолу по улицата. Неговото държание, неговият строеж, неговото лице — всичко му е странно познато, но в началото Кирш не може да си спомни откъде.

Репортерът. Онзи, когото той видя с Роберт Айснер. Онзи, когото видя да виси около клиниката. Какво прави *той* тук?

Кирш забавя крачките си. Репортерът трябва да е тук за Айнщайн. Какво друго би могло да го накара да пропътува целия този път, за да дойде тук? Но как беше открил неговия човек? Откъде беше научил къде да го търси?

*Тогава аз наистина видях такъв човек, който наблюдаваше къщата, в която живеех... един мъж с грубовата външност, с румен цвят на кожата и тежък, втренчен поглед. Той беше там и когато се върнах, но вече вътре в гробището, движейки се безцелно от един на друг надгробен камък.*

Мария е била проследена и следата е довела до Алберт Айнщайн. Що за лош късмет? Или това е било предвидено, очаквано, планирано?

Кой би направил такъв план? Кой е имал търпението, сведенията, средствата? Не и един скромнен репортер. Не и човек, който е работил за вестник. Но може би човек, който е работил за държавата. Таен полицаи, шпионин.

Можели са да попречат на Мария да напусне Германия, но са й разрешили. Кирш спира. Изведнъж всичко става ясно. На тях Мария не им трябва в Германия. Айнщайн никога нямаше да се върне в Райха. Но във Войводина, място, което някога е познавал, може би си е помислил, че ще бъде в безопасност. Може би е напуснал своя телохранител. Дъщерята на Айнщайн е стръв, примамка и кукичка на вълци.

И сега той също е тук. Точно навреме, за да стане свидетел на убийството на Алберт Айнщайн.

Погледът на непознатия се съсредоточава върху него. Неговите очи се присвиват в недоумение, или това е отвращение? В този момент последните съмнения се изпаряват. Подтикнат от Съдбата, Кирш се затичва — не за да избяга от убиеца, а право към него.

Ханс де Врийс разпознава Мартин Кирш няколко секунди след като Кирш разпознава него и след момент на трескаво размишление стига до същото заключение. Кирш е амбициозен и душевно нестабилен — както се казва, човек, който лесно се пали.

Неговото ревниво и натрапливо вторачване в случая Драганович беше направило впечатление и говори за известен опортюнизм,

необичаен в неговата професия. За един опортюнист присъствието на Алберт Айнщайн в Нови Сад можеше да се окаже прекрасен случай, който не е за изпускане: той предполага по-нататъшен напредък в службата, закрила от новия режим, а да не говорим за петдесетте хиляди райхсмарки, ако пронацистките вестници ги платят. Единственото, което трябва да направи, е само да убие Алберт Айнщайн и да избяга през границата.

Всички съмнения, които де Врийс има за това, се изпаряват, когато вижда втурващия се да тича Кирш — към него, със стиснати челюсти, сякаш готвейки се да нанесе удар. Той е на не повече от десет метра, когато де Врийс бърка в дрехата си. Пистолетът Валтер РРК не е там. Той се сеща, че го е оставил в жабката. Трите дни, играейки ролята на камериер и шофьор на професор Айнщайн, са притъпили чувствителността му към опасности. Изглежда обаче, че ученият е забравил за опасността от нападение и показва такава олимпийска увереност, че на детектива му е трудно да остане все така бдителен.

Де Врийс стои до колата от страната на шофьора, което е грешната страна. Може би поради това трябва да се гмурне в колата и да вземе пистолета. Той дърпа вратата, за да я отвори, и изведнъж разбира, че това е грешка. Кирш се хвърля и я затръшва, като го приклепва към каросерията. Де Врийс не може да намери опорна точка. Не може да се измъкне назад. Изведнъж прозвучават камбани — тежки, шумни камбани — не в главата му, а над него. В църквата звънарите се упражняват. Очилата на Кирш са се изплъзнали. Те висят смешно само на едното му ухо. Той тръшва вратата отново, още по-силно. Де Врийс усеща, че някое от ребрата му се пука и изпищява.

Той залитва. Кирш е пуснал вратата. Отстъпва назад и се засилва да я удари, но юмрукът му се стоварва в главата на де Врийс. Тя се удря силно в покрива на колата като стъклена топка.

Алберт спира на средата към южната врата и се оглежда наоколо, като че ли се опитва да се ориентира.

— Това беше отдавна — казва той. — Милева ми показва веднъж, но аз не съм сигурен...

Той сочи с лулата си първо в една посока, след това в друга, сумти с очевидно задоволство и се отправя да заобиколи кулата с

камбанарията, която блести в лъскав нюанс на бялото в леко замъглената от маранята слънчева светлина. Църковният двор е малък, но подреден, с тисови и широколистни дървета, засадени на равни разстояния между надгробните камъни. Цветя, някои повехнали и потъмнели, говорят за скромните връзки между живите и мъртвите.

Продължават да вървят около петдесет метра.

— Его го мястото — казва Алберт. — Това е то.

Той я завежда до група надгробни плочи близо до стената на църквата. Написаните върху плочите имена са все МАРИЧ. Той посочва едно от тях. Пръстена ваза с божури е сложена при главата. Както и самата каменна плоча, те изглеждат прясно откъснати.

— Това е Милош Марич — казва Алберт. — Моят тъст, каквото беше някога. Тук щеше да бъде положена и Милева, ако не беше...

Той не завършва изречението. И не трябва. Милева беше опетнила честта на семейството със забременяването си. В очите на нейния баща тя се беше оказала не по-добра от една курва. Тогава на Мария й става ясно какво казва Айнщайн: *Аз не измислям тези правила. Те нямат нищо общо с мен.*

Алберт се обръща и прави няколко крачки, разглеждайки една след друга надгробните плочи. Няколко метра по-нататък, отчасти засенчено от едно разраснало се тисово дърво, е друго семейно гробищно място. Паметниците тук не са добре поддържани: повечето от плочите са износени и избелели, а кръстовете от ковано желязо стърчат наклонени от досадно разпрострелите се корени под тях. Един прост дървен кръст има малка месингова плочка, закована върху напречната дъска на кръста. На нея пише: С. Д. Това е единственият гроб на семейство Драганович с цветя в основата на кръста, въпреки че цветята са увехнали и потъмнели. За Мария семействата Драганович и Марич са били разделени от трийсет години и хиляда и шестстотин километра. Но тук, в гробищния двор, между тях има само няколко метра земя. Тук те са съседи, приятели, прах от същия прах — само на нея не беше разрешено да узнае това.

Алберт се взира в дървения кръст.

— Знаеш ли кой лежи тук?

— А ти?

Алберт пхна ръце в джобовете си.

— Не си спомням собственото й име. Как беше?

— Сенка.

— А, да. Тя се е удавила. Нали така беше?

— Да.

Най-сетне Алберт си сваля шапката.

— Тя ми каза, че това си била ти. Моята бивша съпруга имам предвид. Тя каза, че Лизерл била мъртва. Удавила се. Така че, когато ти предяви претенция...

— Защо? Защо е направила това?

— Не е ли очевидно?

Семейната чест. Това иска да каже той. Всичко това се е случило, за да се предпази честта на семейство Марич. Обаче лъжата щеше да бъде необходима само ако Алберт е заплашвал да обърка нещата, да издири дъщеря си, да запознае света с нейното съществуване. Но къде е доказателството за това? Може би Милева е казала на своя бивш съпруг, че той повече няма дъщеря, защото това той е *искал* да чуе. Едно потенциално затруднение по-малко, една земна връзка по-малко.

Алберт бърка в палтото си и изважда един плик. Мария изведнъж разбира, че в него има пари. Подарък на заминаване. В замяна на нейното мълчание.

Мария се навежда да събере умрелите цветя. Тя ги е оставила преди няколко месеца, на път за Швейцария.

— Ти никога не дойде да видиш който и да било от нас, нали, както го направи Милева? Ти никога не ни потърси, не попита за нас. Не беше ли поне малко любопитен?

Алберт поклаща глава, слага си отново шапката и се обръща да си тръгне. За момент Мария помисля, че той си отива и ще я остави тук, но след малко той поглежда назад.

— Мила моя, за какво, по *дяволите*, да бъда любопитен? — Той показва с ръка небето, слънцето, светлината. — В сравнение с това.

Той беше станал дядо. Мария беше изчаквала правилния момент да му каже. *Ето защо дойдох да те намеря. Това е, което исках да знаеш.* Сега тя разбира с кристална яснота, че правилният момент никога няма да дойде.

Алберт говори отново, нещо за обстоятелствата и нейното право на обяснение, но Мария не може да го чуе заради дрънченето от камбаните. Те бият и звънят им се разнася оттатък малкия площад, но това не е мелодичен звън от някакво тържествено честване, а силно,



неприятно механично дрънкане, което цепи въздуха. Алберт държи плика с протегнатата ръка, след това се навежда и го пуска в скута ѝ. Точно тогава тя вижда Мартин Кирш — този път няма никакво съмнение — който се е втурнал към тях през църковния двор.

На Ханс де Врийс му се привижда, че водосточният улей гъмжи от черни мравки. Те са милиони, кипяща маса, която покрива всичко — но за разлика от мравките, които той е виждал преди това, тези нямат колективна насоченост на движението си, нямат набиващ се в очите маршрут на похода си. Това са хаотични мравки, целеустремени и трудолюбиви, но лишени от ръководна цел, усилията им са обречени да си противоречат и се обезсилват едно друго, така че колонията да умре. Той усеща техните крака върху дланите си. Усеща техните мънички щипци върху ръцете си.

Той се мъчи да се изправи на колене. Колата до него сега е спряла на един стръмен склон. Той се тревожи дали е включил ръчната спирачка и дали колата няма да се плъзне и да му избяга преди да...

Преди какво? Тогава си спомня: преди да е успял да намери пистолета си, *пистолета, който му е нужен да застреля Мартин Кирш*. Поизправя се на крака, пролазва през седалката на шофьора, отваря с побутване капака на жабката.

Валтерът е солиден и тежък. Самият факт, че е в ръката му, го успокоява и го прави уверен. Когато изскача навън, колата сякаш се изправя сама, като лодка, която бавно се оправя след преобръщане. Той примигва, усещайки нещо лепкаво в окото си, което е залепило клепача му. Изтрива го. Пръстите му се покриват с кръв.

Той оглежда площада. Църковните камбани бият, но наоколо няма никой. Къде е Айнщайн сега? Колко дълго го е нямало? В главата му се върти мисълта, че в църквата бият камбаните, за да известят за смъртта на Айнщайн. Или може би той все пак не е закъснял толкова много. Може би те зоват за помощ?

Той се втурва към гробището. Лявото му око се покрива със съсирваща се кръв. Той чува гласове напред, които викат. Айнщайн стои неподвижен като пън. Кирш тича към него с вдигната ръка. Има ли нещо в ръката му? Нож? Револвер?

Де Врийс вижда, че Айнщайн го гледа. Той изглежда като закован на място. Сочи към Кирш, сякаш иска да каже *направи нещо*. Де Врийс вдига пистолета, сграбчвайки го с двете си ръце. Той е стрелял с него само веднъж и това е било преди повече от една година, в деня, когато го купи. Тогава отиде в гората и стреля по гнили ябълки, без да улучи нито една от тях. Трябва да се упражнява, но патроните са много скъпи. Ами ако не улучи Кирш, а удари професора? Какво ще прави после?

Кирш сграбчва Айнщайн за ръката. Няма вече никакво време. Той трябва да стреля. Сега.

— Бог да ми е на помощ.

Ръцете на де Врийс треперят, когато той се прицелва.

Тялото се наклонява по неестествен начин, сякаш някаква ципа от невидими сили го задържа цял и изправен. Координация, форма и направление се разпадат в безформен безпорядък. За момент Кирш си възвръща равновесието, с въпросителен израз на лицето си, преди да се отпусне на коленете си.

Алберт тича към портата. Де Врийс е там с кръв по лицето си, пъхайки нещо в джоба на палтото си. Мария се досеща, че той е произвел изстрела. Всичко е грешка. Всичко е без никаква причина. Всичко е току-така, неизвестно защо.

Тя тича към Кирш. Помага му да легне по гръб. Мария не вижда раната. Трябва да е някъде под палтото му. Мария се опитва да я намери, но той я сграбчва за ръцете, като сляп човек.

— Жив ли е? — Неговото лице е смъртно бледо. — Жив ли е?

Това е всичко, което той иска да узнае. Камбаните са спрели да бият. От площада се чува тръшването на вратите на автомобил, след това тя чува ръмженето на мотора.

Кирш се задъхва, започва да се преобръща. Мария му помага да застане легнал настрани — тя си спомня, че трябва да лежи настрани. Когато човек е легнал настрани, има по-малка вероятност да се удави в собствената си кръв. На нея ѝ трябва кола за бърза помощ, тя трябва да откара Кирш в болница. Църковният двор е празен, но трябва да има хора в църквата. Трябва да има хора, които да бият камбаните.

— Ще се върна — казва тя. — Лежи спокойно. Сега трябва да лежиш спокойно.

Той още държи ръцете ѝ. Тя се освобождава нежно от тях и ги скръства под брадичката му.

Слънцето грее ярко на небето. То блести в лицето му, почти го заслепява. Беше ли улучен с куршум? Сигурно. Поне е по-добре от избухване на снаряд. По-добре е куршум, отколкото шрапнел. Куршумите се изваждат по-лесно, раните от тях са по-чисти, разкъсванията — по-малки. Трудността е да се спре кръвотечението.

Той вече вижда как хирургът реже дрехите му и ги отстранява от тялото му, а сестрите почистват раната с пинсета и памук. Скоро ще му дадат хлороформ или морфин, за да не усеща болката. Само ако можеше сърцето му да не блъска така силно. Той не иска да умре. Исква да разбере със сигурност, че не се е намесил твърде късно.

Той се обръща по гръб. Сега слънцето става на две слънца, жълти и горещи. Сестрите са облечени като монахини. Заради маските той може да вижда само очите им: внимателни, но лишени от израз. Пронизва го съжаление, когато изведнъж се сеща, че случаят Драганович най-сетне е приключил. Няма какво повече да направи. Опитва се да успокои себе си с мисълта, че един ден, когато времената станат по-добри, а Мария е надалеч, може да опише този случай за някое психиатрично списание. От него могат да се извлекат уроци, които да бъдат изучавани, а по-мъдри от него хора да направят съответните заключения.

Бяла завеса, закриваща някакъв прозорец, се люлее на вятъра като платно на кораб. Един от хирурзите се навежда по-близо към него, намръщва се. Под маската устните му се движат, но Кирш не може да чуе никакъв звук.

Той затваря очи. Скоро започва да му се струва, че плава, носейки се не по тъмните води на своите кошмари, а по блестящо, прозрачно море. От брега се чуват гласове, някои от които не е чувал от дълго време. Има толкова много неща, които те искат да узнаят, толкова много истории, които трябва да им разкаже. Чакали са през цялото това време.

Все пак се надява, че няма да стигне при тях твърде скоро. Исква да остане с Мария малко повече. Исква да се увери, че сега всичко е

наред. Иска да погледне нейното лице и да види нейната усмивка — каквато беше първия път, когато я видя. Той иска снимка или рисунка: нещо, което да му напомня за нея. Опитва се да я повика, но челюстта му е скована и безжизнена. Устата му не може да произнесе нейното име. Какво е нейното име все пак? Мария или Елизабет? Кое име ще избере тя сега, когато изборът е неин?

Когато той се събужда, тя седи до него, държейки ръката му. Той чувства, че цялото му тяло е натезало и даже едно завъртане на главата изисква доста усилия. Този път, когато произнася името ѝ, то прозвучава силно и ясно.

Тя се навежда по-ниско.

— Аз съм тук. Сега лежи спокойно.

Една сестра се движи из стаята, минавайки от легло на легло и разпределяйки бельо. Тя вдига глава за момент, оглежда стаята, после продължава работата си. Варосаният таван представлява един свод като в параклис или средновековен замък. През отворения прозорец се виждат дървета. Тогава той изведнъж си спомня.

— Той добре ли е? — пита. — Добре ли е *той*?

— Съвсем добре.

— Това беше капан.

Тя кимва, като почти се усмихва.

— Добре че ти беше там. Иначе щеше да бъде мъртъв. Ти му спаси живота.

Тази идея не му беше дошла наум преди това. Той беше спасил живота на Алберт Айнщайн. Никой не можеше да иска повече от него. Дори Макс щеше да бъде горд с него — Макс повече от всеки друг.

За миг или два той не чувства изобщо никаква болка. Чувства се лек.

— Той те намери, най-сетне. Твоят баща.

— Да.

Тя поднася чаша вода до устните му. Идва му наум, че всъщност е жаден. Той пие внимателно, но все пак водата се стича надолу по брадичката му.

— Отиди в Америка с него. Ти и твоята дъщеричка. Там е безопасно.

Мария маха чашата от устата му и я поставя на масичката до леглото. Когато поглежда отново към него, вече се усмихва истински.

— Добре тогава. Но ти ще трябва да дойдеш с нас.

— Аз?

Тя държи ръцете му с двете си ръце.

— Баща ми мисли, че това е прекрасна идея. Ще дойдеш ли, щом се пооправиш?

Той често си е представял Америка и живота на Мария там. Сега я вижда седнала на верандата на бяла, облицована с дъски къща. Тя е погълната от работата си, с молив в ръка и бележник в скута си, точно както правеше в Берлин. През, един отворен прозорец се вижда баща ѝ, който ходи нагоре-надолу, пухтейки с лулата си, докато чака плодовете на нейния труд. На двора едно малко момиче скача на въже и тихичко си брои. Сухи листа падат по тревата и шумолят под краката ѝ. Той кара велосипед по пътеката към къщата. Мария вдига очи и се усмихва.

— Щом веднъж се пооправя — казва той и затваря очи.

Мария напуска болницата половин час по-късно. Полицаят, който дреме в коридора, не помръдва. Тя вече е направила пред неговите началници изявление за случилото се, а именно че е била сама в гробището, където е посетила гроба на сестра си. Както нападателят, така и жертвата са ѝ непознати, а също не ѝ е известна и причината за кавгата. До този момент никой не е оспорил показанията ѝ. Може би това ще се промени сега, след като случаят е с фатален край, и ако местните следователи проявят старание. Но тя се съмнява, че това ще стане. Смъртта на непознат чужденец е любопитно нещо, но нищо повече от това. Тя не представлява заплаха за спокойствието на града. Междувременно нейният баща и неговият телохранител са избягали надалеч.

Дъщеря ѝ пристига с Майа Лукич точно когато Мария излиза на улицата. За случая е облякла своята нова синя рокля, а тъмната ѝ коса е завързана отзад с панделка. Мария се навежда и силно прегръща момичето.

— Беше много добра през целия път — казва Майа. — Много обича да пътува с влак.

— Аз исках той да я види — казва Мария. Тя не иска да плаче пред детето, но ѝ е трудно да сдържа сълзите си, трудно ѝ е да поддържа гласа си спокоен и равен.

— Той? — Гласът на Майа Лукич се снишава до шепот. — Искаш да кажеш прочутият учен?

Мария въздиша дълбоко. Тя се изправя и изтръсква праха от полата си.

— Не. Той се казваше Мартин Кирш. — Тя хваща дъщеря си за ръка и я повежда нататък. — Беше лекар.

Скъпа Елизабет,

Добавям тази последна бележка, за да ти напомня за моето искане и да те помоля да не съдиш прекалено строго този необуздан полет на въображението ми, който скоро ще съществува — ако съществува изобщо — само в твоето съзнание, изключвайки всички други хора на света. Това е твоята история в повече от един смисъл, тъй като ти си както вътре в нея като действащо лице, така и отвън нея като читател. Знаейки това, аз се надявам, че няма да се обидиш от моите предвиждания; защото един читател, както един човек на науката, не може да не оформя допълнително това, което наблюдава, според своите чувства, опит, усет и предположения. Така че ти и аз, като едни родители, трябва да споделим отговорността за естеството на тази наша рожба, колкото и да сме пристрастни към подробностите и фактите в нея.

Надявам се, че намираш д-р Кирш за приятен спътник в тези много на брой страници. В действителност аз трябваше да се срещна с един лекар психиатър, който доста приличаше на него. Той е от онзи тип психиатри, какъвто аз бих желал да съм, ако моят характер беше посилен, а моят ум — по-подреден. Даже бих предпочел за себе си да умра по неговия начин, който е посвоему пощастлив от много състояния на живот. Кой не би предпочел

да умре за една кауза дори и илюзорна, отколкото да живее без мечти?

Обичам да си представям, че Нилс Бор и неговите съмишленици биха видели достойнствата в моя роман. Баща ми обаче със сигурност би го намразил с всяка клетка на своето същество. Ето защо настоятелно те съветвам никога да не му позволиш да го види. Той би отрекъл своето участие в оформянето на неговия характер, както отрича участието си в оформянето на моя, и, по същността си, на твоя. Той без колебание би нарекъл романа работа на побъркан човек, виждайки как действащите лица в него — ти, аз и д-р Кирш — съществуват на различни места в едно и също време, както квантите, които е определил да бъдат обвързани по този начин. Но той нарича побъркани много неща, от които не се интересува. Може би това е по-лесно, отколкото да ги приеме. Все пак, една друга част от мен желае той да види какво съм написал, колкото и да го отвращава; така би могъл да узнае нещичко за цената, която е платена за неговата свобода.

Надявам се, че съм представил откровено моя собствен характер и моето поведение, както и естеството на моето душевно разстройство. В ретроспекция, смятам, че мога да видя и разбера моите ексцентричности съвсем ясно, като че ли те напълно принадлежат на друг човек. Все пак трудно е да изложа по-крайните прояви, от които аз, разбира се, се срамувам — особено като знам, че те ще стават все по-чести и по-недопустими с течение на времето. Радвам се само, че успях да завърша тази история преди лечението ми тук да започне сериозно. Усилието изискваше вдъхновение — вдъхновението, което ти ми даде.

Остава ми само да се спра на някакво заглавие. Решил съм, че изборът ще бъде твой. Ще се доверя на твоето предложение, каквото и да е то. Не е кой знае какъв подарък, но няма какво друго да ти дам, като се има предвид, че тук нямам нито възможност, нито никакви вещи, освен малко дрехи, моята музика и моите мисли. Ти



поне, Елизабет, знаеш каква сила може да се крие в едно подарено име, за добро или за лошо — точно ти.

Каквото и да се случи, помни ме такъв, какъвто бях.

Твой завинаги,

Едуард

## ИСТОРИЧЕСКА БЕЛЕЖКА

След обявяването и влизането в сила на Закона за превенция на потомство с наследствени болести на 14 юли 1933 година около 400 000 души са подложени на насилствена стерилизация в Германия. Повечето от тях са пациенти в психиатрични болници и други подобни институции. Между 1939 и 1945 година други 250 000 душевноболни и хора с физически недъзи са умъртвени като част от официално необявена, т.е. прикрита операция под кодовото наименование „Т-4“. Главните архитекти на нацистката програма за расова хигиена, включително д-р Ойген Фишер, никога не са били разследвани.

След заминаването на баща му за Америка през октомври 1933 година душевното здраве на Едуард Айнщайн се влошава рязко. Той прекарва останалите 32 години от своя живот като пациент на психиатричната болница „Бургхьолцли“ в Цюрих, където е подложен на различни видове лечение, включително инсулинова кома и електрошокова терапия. След 1933 година той никога повече не вижда своя баща.

След като пристига тайно в Ню Йорк, Алберт Айнщайн започва да работи в университета в Принстън, Ню Джърси. Там търсенията в областта на Общата теория на полето продължават да поглъщат цялото му внимание за сметка на всякакви други проблеми. В болницата часове преди смъртта си през април 1955 година той не спира да прави изчисления. Резултатът от тези усилия, продължили повече от 25 години, днес се оценява от много физици като имащ малка научна стойност. Основните догми на квантовата механика все още не са успешно оспорени.

През 1986 година кореспонденцията между Айнщайн и Милева Мария, дотогава недостъпна, става обществено достояние. Тя разкрива за първи път съществуването на дъщеря, родена една година преди тяхната сватба. Детето, което се споменава с името Лизерл (Елизабет), е родено на или около 27 януари 1902 година вероятно в Тител, село в тогавашната австро-унгарска провинция Войводина. Има основание да

се предполага, че тя е била умствено изоставаща. Нейната съдба до ден-днешен е неизвестна.

## БЛАГОДАРНОСТИ

Искам да благодаря за щедрата помощ при проучванията около написването на тази книга на Барбара Волф от Архива „Алберт Айнщайн“ при Еврейската национална и университетска библиотека в Йерусалим и на Осик Мозис от проекта „Документи на Айнщайн“ в Калтек, Пасадена.

Искам да благодаря също на Алис Майер за нейните спомени от Германия между двете войни; на Клаудия и Хайко Гейтнер, на Джонатан Шерер и Клара Шерер за техните полезни коментари върху първата чернова; на Кристофър Зах за неговите многобройни безценни проницателни бележки и предложения; на Питър Щрос, Стивън Едуардс и Лорънс Лалуйо за тяхната ентузиазизирана подкрепа и на Джеймс Гърбът, който даде шанс на книгата да излезе.

Най-накрая трябва да благодаря на моите родители, Питър и Дороти Сингтън, за тяхната постоянна и непоколебима подкрепа и насърчение.

**Издание:**

Автор: Филип Сингтън

Заглавие: Момичето Айнщайн

Преводач: Илия Иванов

Година на превод: 2015

Език, от който е преведено: английски

Издание: първо

Издател: „Сиела Норма“ АД

Град на издателя: София

Година на издаване: 2015

Тип: роман

Националност: английска

Печатница: Печатна база „Сиела“

Излязла от печат: 30.03.2015

Отговорен редактор: Христо Блажев

Редактор: Ваня Томова

Художествен редактор: Дамян Дамянов

Коректор: Стойчо Иванов

ISBN: 978-954-28-1045-2

Адрес в Библиоман: <https://biblioman.chitanka.info/books/5698>

# ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

**МОЯТА БИБЛИОТЕКА**



<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.